

СВОБОДА БЪЧВАРОВА ГОНИТБАТА

Част 4 от „Земя за прицел“

chitanka.info

ЧАСТ ПЪРВА

ГЛАВА ПЪРВА

След обеди на 3 октомври 1924 година банкерът Борис Скарлатов, облечен строго в черен костюм и черна вратовръзка, се разхождаше напред-назад из обширната библиотека на своя дом над Банката. Прозорците бяха широко отворени. Лек вятър поклащаше тежките завеси. Есента бе слънчева, суха и топла, така характерна за София. Отвън се чу звънът на трамвая, а после и воят на електромотора...

Борис се спря и се заслуша. Остър, режещ, писклив метален звук изпълни салона. Подът леко се разтресе. Воят се отдалечи и наново нахлуха обичайните звуци от улицата и чуруликането на птичките. Новата трамвайна линия прокараха през малката тиха уличка точно край дома му и там тя правеше остър завой, за да излезе на булевард „Дондуков“. Този постоянен режещ звук го дразнеше и не можеше да свикне с него. Всички в къщата току-що се бяха върнали от гробищата след заупокойната литургия на жена му Яна. Изглежда жените от Скарлатови ще спят своя вечен сън в София, а мъжете — в гробищата на село. И така, вечно разделени, даже след смъртта, мислеше си той. А времето наистина води до забравя... Какво той помнеше от своя кратък, четиригодишен брачен живот? Едва ли им се събираха няколко месеца, прекарани заедно един до друг. И пак го обхвана това чувство на безвъзвратност. Отново видя за миг лицето ѝ, напуканите ѝ устни и полуотворените ѝ виолетови очи. Но това, което бе сигурен, че няма никога да забрави, бяха почернелите и разкъравени длани, където бе забивала ноктите си в непосилното усилие да роди. Тя не се бори със смъртта, а с желанието да даде нов живот и успя. Но на каква цена?!... Опита се да отмахне тези мисли. Непосредствено след като Яна умря, дълги месеци той не можеше да се избави от образи и видения, свързани с нея. Имаше едно хубаво, мило, добро и непознато момиче Яна. Тя се яви неочаквано в живота му, повървя заедно с него и после се отдалечи, докато се изгуби отвъд хоризонта...

През открянатата, тапицирана с кожа врата на библиотеката се чу тропот на тичащи крачета и детски весел глас. Трябваше да свиква

и с детето. Малката Яна се завърна в дома му преди един месец. През тия години той я виждаше от време на време, когато отиваше на село или когато Неда я довеждаше в София. Неда я кърми, Неда я отглежда заедно със своя син Никола, млечен брат на Яна. Остави на село собственото си дете, за да се посвети изцяло на малката Яна. И сега вече окончателно се прибраха в София, защото Яна навърши шест години. Чу се отново детски смях и пак тропотът на тичащите крачета. Той затвори вратата. Денят му изглеждаше странен, трябваше да присъства и на заупокойната литургия за жена си, и на рождения ден на дъщеря си. Ден за една жива и една мъртва Яна. Колебаваше се как да постъпи и реши по скарлатовски — открито. На една и съща вечеря събираше близките и за едното, и за другото. Щеше да смени траурния черен костюм със смокинг и толкоз!

В огромната баня пред голямото огледало той продължаваше да мисли върху бъдещия живот на тоя дом... Идваше нов човек — дете, неговата дъщеря. А от огледалото го гледаше образът на мъж, преминаващ средната възраст, със ситни бръчки около очите, с две дълбоки бразди, спускащи се от носа към ъгъла на устните, а в черната му коса ясно личаха цели кичури бели коси. След излизането си от затвора няколко години носи брада. Но и тя почна да побелява и той я избръсна. Така изглеждаше по-млад. Остаряваше и това не му бе особено приятно.

Вратата на банята се отвори и на прага застана малката Яна. Тя се стресна от внезапната среща и го гледаше мълчаливо. Борис се намръщи.

— Чукай на вратата и чак като се убедиш, че няма никой, тогава влизай!

Детето нищо не отвърна, но лицето му се намръщи също като на Борис. Той с любопитство я наблюдаваше. Телце издължено, с тънки, дълги, стройни крачета в бели три четвърти чорапки, едното смъкнато от буйната игра. Облечена в скъпа, копринена бяла рокличка. Бузи зачервени, кожа загоряла от слънцето. Очи сини, прави светлоруси коси, привързани с бяла панделка, падащи свободно върху раменете. Повече прилича на Кюлев, си каза той и без да иска, още повече се намръщи. Детето също. И странно — в тази бойна поза на малко зверче, събрало вежди, изведнъж се превърна в екземпляр от племето Скарлатови. Нямаше грешка! Гледаше го старият му баща в момент на

несдържана ярост. Той се усмихна. След кратко колебание момиченцето също се усмихна, скулите на малкото му слабо личице се очертаваха и нещо добро, весело и наивно превърна израза ѝ в съвсем детски. Сега го гледаше неговата жена Яна. След миг детето избяга от банята и той затвори вратата след нея. Съвсем е малка, помисли си. А малките деца приличат на маймунките — сменят бързо както настроението си, така и изражението си. Ето, дъщеря му живее вече месец у дома и ако обобща впечатленията си, те се свеждат до буйност, упоритост, стигаща до кюлевски инат, независимост, свободолюбив и преди всичко дивост. Та можеше ли да иска повече?!... Яна израсна на свобода в село, сред ливади, поляни и планини, сред деца не по-малко диви от нея. Като се прибави това, че всичките ѝ желания са били удовлетворявани, сблъсъкът между двамата предстоеше. А той не искаше да ѝ налага волята си по брутален начин.

Хуманитарните идеи на Русо за възпитанието бяха и негови идеи. А това значеше да признава свободата даже на едно невръстно дете и с нищо да не се опитва да я накърнява. Знаеше колко е трудно това и въпреки всичко щеше да спазва тези велики принципи. Да остане повече на село е невъзможно... Ето още един проблем, който трябва да реши. Има ли някакви чувства към нея?... За всеки случай повече биологични, като поредната издънка от рода Скарлатови. А духовни — доколкото е родена от Яна, която мечтаеше за нея. Към всичко това се примесваше и някаква тъга и жалост, чисто човешка жалост към сирачето. Тя не видя майка си и никога нямаше да си я спомни нито с ласките и думите на обич, нито с красотата и добротата ѝ. Така че детето е такова, каквото е, и той не можеше да желае повече нито от тия, които се грижеха досега за него, нито от самото него. Не, той не бива да бъде груб или суров към малката Яна без майка. Но не може да замести майката. Тогава как ще я кара? По дяволите, каквото стане! В края на краищата детето е здраво, живо, загоряло от слънцето, с нормална детска психика! Ще стане красиво момиче... В това не се съмняваше. Инстинктивно, както всеки Скарлатов, той оценяваше породата безпогрешно като конепритежател. Без никой да го е учил, знаеше какво ще излезе от едно конче. Сигурно в рода ни е имало търговци на добитък, джамбази, доставчици на турските орди или най-вероятно разбойници и конекрадци...

Какво мощно оръжие е физическата красота, си мислеше той. Но откато свят светува, хората са я смесвали неволно с нравствената, даже са я идентифицирали с нея, както древните гърци. Една Венера Милоска ще остане идеал за нравствена красота, въпреки че, разглеждана безпристрастно, тя е може би само една красива, възпълна млада жена. Едва в края на XIX век модернистите потърсиха на друго място нравствената красота, за всеки случай не във физиката, и разшириха хоризонта на художествените търсения до безкрайност. Несъмнено те са прави!... И все пак красотата на тялото ще остане, докато съществува човечеството, и ще бъде винаги издигана на пиедестал. Противоречието никога нямаше да се разреши, защото всяка красота е една загадка. Ето малката Яна живее при него, а между тях няма никаква близост. Не можеше да я обвини в неконтактност. С всички останали е дружелюбна, весела, непосредствена. В игрите с децата стигаше до забрава. Играеше на село с малкия Никола, играеше с децата на Карасулиев. Всяка вечер, преди да заспи, прегръщаше и целуваше дойката си Неда. Добре се погаждаше и с възрастните — с Йосиф Карасулиев например, който не скриваше симпатиите си към детето. Галеше се като коте в скута на Анастасия. Особено се привърза към стария си дядо — Кюлев. Той стана всекидневен посетител в дома на Скарлатов и с часове разговаряше с детето. За какво? Борис нямаше понятие... Трябваше да намери път към сърцето на дъщеря си, така както всички бяха намерили, но как, не знаеше. А оттук и не можеше да определи поведението си. Излезе мрачен от банята, където се застоя прекалено дълго. Когато се появи в салона, завари стария Кюлев седнал на масата, а на коленете му Яна. Тя безмилостно скачаше и тъпчеше новия му панталон. Откакто се роди внучката, Кюлев се обличаше за всекидневните си посещения в дома на Скарлатов подчертано елегантно. Старецът и детето не забелязаха влизането на Борис в салона, толкова бяха увлечени в играта. На масата имаше една красива старинна табакера от бронз с позлата, тук-таме олющена. Върху покривката бяха наредени няколко монети — сребърни и бронзови. Злато нямаше. Старият Кюлев извади от малкото джобче на жилетката си една друга сребърна монета. Подаде я на детето.

— А сега кажи това какво е?

— На мене ли я даваш, дядо?

— А на кой? Аз имам на тоя свят една малка Яна и никой друг!
Гледай и кажи!

— Ами на тази страна има едно пиле...

— Какво пиле?

— Бухал.

— Я пак погледни!

— Не, кукумявка.

— Не скачай така по краката ми. Стар съм вече. Бухал или кукумявка какво значи? Какви птици са те?

— Най-умните пилета. Аз съм виждала на село и бухал, и кукумявка. Мигат с очите ей така, много рядко...

— А щом е умна птица, кой народ я е тачил?

— Гърците.

— А по-точно? Нали съм ти разказвал.

— Атиняните. Но, дядо, не искам повече да отговарям. Дай ми паричката!

— Ти трябва да знаеш какво притежаваш и колко струва. Това е сребърна атинска тетрадрахма. Един от най-добрите екземпляри, които съм виждал. И не я стискай в ръцете — засмя се Кюлев, — потни са. Ще развалиш монетата. С какво ще следваш в Оксфорд?!...

— Ще си я сложа тогава при другите парички.

На Скарлатов, който слушаше целия разговор, му стана неприятно. Той се изкашля. Яна се извърна, погледна го и смръщи лице. Прибра монетите в бронзовата табакера. Скочи от краката на стареца и мина като фурия край баща си. Кюлев смутен се изправи.

— Не станаха ли много сарафи в тая къща... — каза Борис.

— А какво лошо правя? Пак аз съм виновен!...

— И мислите, че няма на тоя свят по-ценно възпитание от това чрез пари?

— Ако ти смяташ парите за гюбре, друг въпрос! Но не мислиш така... Иначе нямаше да бъдеш банкера Скарлатов.

— Разликата е от тук до небето, но и да Ви обяснявам до сутринта, все тая! Сарафина си остава сарафин!...

— Не се срамувам от занаята си. Дай, боже, всеки да постигне в живота си това, което аз постигнах!

— И станахте за човечеството Русо, Спиноза, Еразъм Ротердамски?

— Не съм ги чел.

— Бих се учудил на противното. Но за да не водим друг спор, ще Ви моля повече да не занимавате детето с пари!

— Ние си играем. Това е игра!

— Игра по-опасна, отколкото с пълни пистолети. Друг път да не се повтаря!

Кюлев измърмори нещо под носа. Борис остана убеден, че старият лихвар няма намерение да прекъсне тази завладяваща детето игра, защото по тоя начин той търси пътя към сърцето му. Тези разсъждения донякъде смекчиха Скарлатов и той наля на двамата коняк. Чукнаха се. Поне временно се помириха. След като изпи чашата си, Кюлев се извини и излезе от салона. Отиваше при внучката си и Борис не го спря.

Първи от поканените гости пристигнаха семейство Неделев — точно на определения час, нито минута по-рано или по-късно, с неговата до педантизъм английска акуратност. С влизането им в салона появя леден вятър като от айсберг. Жената на Неделев сякаш бе направена по поръчка от самия него. Мълчалива, със спокойно, безизразно лице, което в съвместния им живот ставаше все по-заспало. Тънка, суха, почти плоска, с правилни черти на лицето, тя би могла поне при малко живот да бъде красива, но беше безлична. Едно определение, което Скарлатов направи преди години и никога после не го промени. Той не можеше да си представи какво правят тия двама души в огромния си великолепен дом. Какво разговарят, или въобще разговарят ли? Каква е близостта помежду им? И никак не можеше да си ги представи в леглото. Може би затова съвсем естествено приемаше, че те все още нямаха деца. А щяха ли да имат? Вероятно, когато Неделев реши.

Както винаги разговорът протичаше мудно, с усилие от страна на Скарлатов. Чакаше с нетърпение да му дойдат на помощ Карасулиев, а те обикновено закъсняваха. Трудно събираха обоза. След обичайните поздравления Неделев седна на фотьойла до камината със спуснатите си клепащи, сякаш спи. Жена му се настани в най-далечното кресло до прозореца. И двамата мълчаха. Скарлатов се чудеше как да подхване някакъв разговор. Тогава от заспалия Неделев излезе глас, като че от някакъв механичен инструмент.

— Вегенел не е добре.

— В какъв смисъл?

— Не е добре със здравето.

Борис отново се изненада от студенината и безчувствието му. Ето един човек, с когото дълги години са работили заедно, сега е изпаднал в беда, а това не предизвиква у Неделев даже елементарно човешко съчувствие.

— Какво му е всъщност? — пак попита Скарлатов.

— Не може да пази равновесие и е смутен говора му.

— Смяташ ли нещо да предприемеш?

— Това няма отношение към работата ни. А и той не иска да се знае от хората. Надява се, че е временно.

— А ако стане нещо с него?

— Мисля, че тогава е най-добре да се изкупят неговите акции и предприятия. Вероятно аз ще бъда клиента.

— А не е ли най-добре да го отведеш във Виена на медицински преглед?

Неделев сви рамене. Скарлатов се ядоса.

— А защо след толкова години съвместна работа не го придружиш? Той има нужда от помощ!

— Аз не съм му нито роднина, нито бавачка!

— Тогава аз ще се заема с тази работа!

— Твоя воля.

Борис още същия миг реши да изпрати Туше Динев с колата в Рила планина и евентуално той да придружи Вегенел до Виена. Искаше да каже още нещо злъчно на Неделев, но в тоя миг влезе и самият Динев — все така младолик, с буйни руси коси, елегантно облечен в тъмен костюм, с красивата златна верижка на часовника върху жилетката, подарен навремето от Скарлатов. Но с годините неговата младежка живост, усмихнатост бяха помръкнали. И нещо твърдо и отчуждено се яви в израза на лицето му. Лека-полека си бе изработил поведение към себеподобните, граничещо с арогантност, но не и към Борис. Той запази към него цялото си уважение, дори обич. Скарлатов имаше възможност да го наблюдава как се отнася към останалите хора. Дали службата не го превръщаше постепенно в човекомразец?... Заемаше важен пост в политическата полиция и всички се страхуваха от него. Защото властта не е фикция. Тя е реалност и в тия бурни години след войната се случиха толкова много

неща, че властта взе застрашителни размери — една чума, която проникна с пипалата си даже до интимния живот на хората, до техните съкровени мечти.

— Динев, бих те помолил за една работа...

— На Ваше разположение съм.

— Трябва да се освободиш тези дни.

— Точно сега ли?

Скарлатов нарочно водеше разговора пред Неделев. Искаше по този начин да го засегне.

— Вегенел е болен.

— Той е вече стар.

Отново Борис се учуди на безчувствието на хората, тоя път на Динев.

— Старите хора са неизмеримо ценни със своя опит, особено тия, които в живота са създали толкова материални блага за останалите!... Вегенел е строител, от хората, които се интересуват от ближния.

— Аз изказах само съображението, че всеки е смъртен.

— Това особено се набива, когато работиш в полицията, нали?...

— Не съм съгласен с Вас.

— И така, възможно ли ти е, да речем, да отсъстваш тези дни от работа и отидеш със Спас в Рила? Вземи със себе си и най-добрия невролог на България. А после може би ще се наложи да го придружиш до Виена. Разноските ще поеме Банката.

Неделев отвори малко клепачите си. Скарлатов предизвикателно го погледна и повтори натъртено:

— Всички разноски поема Банката.

Динев мълчеше.

— Естествено аз не мога да те задължа.

— Напротив! Приемам с удоволствие. Не Ви отговорих веднага по мои лични съображения. Простете... От утре излизам в безсрочен отпуск и съм напълно на Ваше разположение.

Защо „безсрочен“, искаше да попита Борис, но в този момент дворът на Банката се огласи от клаксона на кола и скоро Карасулиеви нахлуха като хунска орда. Звънецът на вратата не млъкна даже когато отвориха. Чу се смях, високи и възторжени детски викове и тропот на крака, сред които гласовете на Йосиф и Анастасия. Скарлатов отиде да

ги посрещне. Бяха натоварени с пакети и цветя. Всеки от тях, включително и децата им, носеше по нещо. Но шофьорът на Карасулиевци слезна още три пъти, за да донесе останалото. Широко човек бе Йосиф, със замах. Яна съвсем полудя. Скачаше и викаше на висок глас. Йосиф я понесе на ръце и така всички влязоха в салона. Натрупаха пакетите в средата на килима. Анастасия започна да ги разпределя: торти, сладкиши, деликатеси, вина предаде на Спас и Неда. Останаха подаръците. Яна нямаше търпение и започна да развързва панделките им. Какво ли не бяха купили Карасулиевци! Цял магазин за детски играчки!... Имаше едно влакче с релси, гара и се движеше със свещ и малък парен котел. Йосиф седна направо върху килима и с помощта на шофьора си бързо монтираха играчката и тя тръгна в кръг, даже изсвири. Децата на Карасулиевци бяха много възпитани. Евангелия имаше вече осем години, а Иван — четиринадесет. С миловидното си и спокойно лице момиченцето приличаше повече на Анастасия. Слабият и блед Иван — висок за годините си, със светлоруси коси и сини очи, не приличаше на никого. Мълчалив и тих, той изглеждаше вгълбен в себе си. Още от съвсем малък го обличаха с дълъг панталон, сако и вратовръзка като истински джентълмен. Беше извънредно стеснителен, за разлика от Йосиф, който навсякъде, при всички обстоятелства се оправяше с многословието и общителността си. Скарлатов, наблюдателен по наследство, особено що се касаеше до човешки характери, не можеше да изработи свое мнение за Иван. Че по характер не се е метнал на Йосиф, това бе факт. Не беше трудно да се забележи, че истинската му духовна връзка е с майка му Анастасия. В отношенията им се забелязваше някаква особена мекота и обич без външна показност. Какво вълнуваше въображението на този стеснителен юноша?...

Вратите между салона и библиотеката бяха широко отворени. Той се дразнеше от детската врява, за разлика от Йосиф, който сред деца се чувстваше като баща на голяма фамилия. И за да не каже някаква глупава сентенция или дълбокомислено напътствие, Скарлатов се оттегли в библиотеката. За свое учудване там завари Иван. Стоеше прав пред старинното пиано. Беше го отворил и натискаше съвсем тихо един по един клавишите. Когато забеляза Борис, се стресна и затвори капака.

— Напредвате ли? — попита Скарлатов.

Кървава червенина заля почти моминското лице с гладка кожа на Иван. И вместо да отвърне на въпроса, момчето каза:

— Вашето пиано е съвсем неакордирано.

— Не бихте ли изсвирили нещо?

— Един фалшив тон предизвиква болка.

— Така ли?

— Може би при мен е така. Учителят ми каза, че имам абсолютен слух.

— Доколкото знам, и Моцарт е имал абсолютен слух.

— Това не е решаващо. Мнозина от гениалните музиканти са нямали абсолютен слух. Просто е една вродена особеност, която не винаги помага, а понякога дори пречи...

— Бихте ли ми обяснили?

— При мене един фалшив тон ме разстройва.

Скарлатов се замисли. Що се касае до музиката, момчето влизаше в разговор.

— Още утре ще наредя да акордират пианото, или може би е много остаряло?

— Инструментът, според мен, е с хубав, мек тон. Старинна, солидна виенска изработка с бронзова плоча за струните. Има типичното бароково звучене за камерна музика.

— А пък аз мислех, че пианото, за разлика от цигулката, е доста механичен инструмент и че всички си приличат.

— О, не! Всяко пиано е различно.

— Следващия път, когато дойдете, ще ми изсвирите ли нещо?

— А Вие, господин Скарлатов, обичате ли музиката?

— Не знам. Музиката при мен действа доста странно... Сякаш усилива до болезненост и завърта като буря мисли, чувства и спомени. Може би затова избягвам да я слушам.

Момчето внимателно погледна със сините си очи Борис, сякаш откриваше в този странен мъж, който не допускаше никого до себе си, нещо неочаквано.

— Това е хубаво, господин Скарлатов, че музиката Ви вълнува.

— Казват, че тя трябва да успокоява. Доколкото знам, използват я и за лечение в психиатриите.

— След Вагнер въздействието на музиката е такова, каквото го описват Вие, и според мен така би трябвало да бъде...

В библиотеката един след друг влязоха Кюлев, Неделев, Карасулиев и Туше Динев с чаши в ръка. Йосиф се заинтригува, че Иван разговаря със Скарлатов. Баща и син стояха един срещу друг като чужди хора. Иван напълно се затвори в себе си. Карасулиев не можа да сдържи любопитството си и попита:

— И за какво си приказвате?...

Не му отговори нито Иван, нито Борис.

— Останете при нас — покани го Скарлатов.

— Ще отида оттатък... — отвърна момчето и напусна библиотеката.

Йосиф изведнъж избухна:

— Какво поколение расте! Иде ти да се гръмнеш!... Работиш като вол, печелиш, скъсяваш живота си!... А наследникът ти няма и хабер как става това. Не иска и да знае, че се трепеш! И всичко ще иде на вятъра! Но майка му е виновна! Мотаят се разни даскали по музика... В гимназията върви едва-едва с тройки. По цял ден свири на пиано. Ще стане чалгаджия и пияница! — заключи речта си той и млъкна.

— Бащата на Гъоте е бил търговец — възрази Борис.

— Та какво от това!

— Можеш да си направиш аналогията.

— Нерде Гъоте, нерде Иван!! Нещастник!

Всички седнаха във фотьойлите. Само Йосиф с чаша в ръка се разхождаше по килима. Все още не можеше да му мине. Затова в яда си попита Динев:

— Е, как е, господин пристав?

— Само инспектор в политическата полиция!

— Не е ли все едно! След като изтрепахте тридесет хиляди души българи, седнахте ли си на задника?

— Преврата на девети юни и потушаването на септемврийския метеж бяха дело на военните, а не на полицията!

— А кой закла Стамболийски и сетне прехвърлиха убийството върху македонците и ВМРО?

— Военните — невъзмутимо отговори Динев.

— Всички сте един дол дренки.

— А какво щеше да стане, ако Стамболийски бе провел както трябва закона за незаконно забогателите от войната и

национализацията на банките? Йожи, и досега щеше да киснеш в затвора! — каза Динев.

— Щях да му намеря колая!

— Не съм сигурен — обади се Борис. — На Стамболийски не му стигна време. Събитията логически го водеха към действия, сходни с тия на Ленин в Русия.

— Но го изпревариха!

— Ти трябва да бъдеш благодарен на този покойник! Единственият политик в България, който се опита да направи нещо за селото и селяните — базата на нашето стопанство! По него време ти се разпореждаше с Камбиалния синдикат и стана некоронования цар на валутните операции в страната. Не те питам каква ти е печалбата, но мога да предполагам... Именно при управлението на земеделците ти основа своята банка с обидната за България форма — Френско Нидерландска, за да угодиш на господарите си!

— Защо говориш така! Кой ни срина!? Кой унищожи Синдиката и даде в ръцете на некадърната Народна банка да се разпорежда с нещо, от което няма понятие? Чиновник търговец не става! Никога България не е изпадала в такова безпаричие!

— Вярно е, що се касае до държавата. Тя сега е във финансова разруха. Кой партньор ще иска да му посредничи такава кървава власт! Търговията е в упадък. Би трябвало и твоята банка да страда, и тя да претърпи някои последици... А какво? Колкото България затъва, толкова твоята банка цъфти! Печалбите ти се увеличават! Драги Йосифе, ти в мътна вода риба ловиш! Това е същността и на банката ти, и на Командитното ти дружество, което, апропо, запази...

— Е, аз нямам амбициите да ми издигне паметник благодарното отечество! Нали вие с Неделев сте строителите на индустрията?!... Само че като приятели ви казвам — твърде много инвестиции хвърлихте в една разкапана държава. Изтощавате банката и може да рухнете заедно с държавата.

Настъпи мълчание. Това, което каза Карасулиев, беше вярно. Дали линията, която водеше Търговската банка, наистина не е погрешна? Дали Йосиф знае нещо?... Без да иска, Скарлатов погледна към Туше Динев. Очите им се срещнаха. Динев спокойно каза:

— Ако държавата пропадне, всички търговци ще загубят, включително и ти, Йожи!

— Какво искаш да кажеш?

— Предстои втори тур.

— Значи вие, полицаите, готвите ново кръвопускане?...

— Откак свят светува, полицията никога не е имала нито силите, нито възможностите да направи преврат. Тя само застава на една или друга страна и по принцип е на страната на победителите. Има само една сила и тя е армията!

Отново настъпи мълчание. Всеки от присъстващите правилно разбра думите му. Предстоеше нов тур, но какъв? Кога?... Никой и не го попита повече. Той нямаше да каже. Бояха се от него, от осведомеността му. Отделът, който завеждаше в политическата полиция, му даваше неограничени възможности да събира сведения. Той използваше държавния апарат и за целите на Търговската банка. Скарлатов бе абсолютно сигурен в лоялността на Динев. Така, както едно малко кученце скланя глава, за да я погали пръв господарят му, и след това завинаги то остава привързано към него. Туше Динев бе предан на Скарлатови до гроб. Докато Карасулиев никога нямаше да бъде сигурен в действията си, понеже сянката на Динев щеше да пада върху всяко негово начинание, изискващо дълбока тайна както в замисъла, така и в провеждането. И знаеше също, че никога няма да може да го купи. Ето защо той се страхуваше, но не си позволяваше нито за миг да се отпусне, още повече, че хората блюдолизнечеха пред Динев. Търсеха неговата благосклонност, както търсят тази на палачите.

Отново металното скърцане и воят на трамвайния мотор нахлу в стаята. Устата на Скарлатов се изпълни със слюнки.

— Не се живея вече! — възкликна той.

— Що не се махнеш оттук? — каза Карасулиев. — И при нас стана много шумно.

— Къде, на небето ли да ида?

— Имаш кола. Една хубава вила близо до София ще те успокои.

— Вила ли?

Скарлатов за миг помисли, че и това е някакво решение.

По-късно всички бяха насядали около огромната маса. Вечерята протичаше мълчаливо. Анастасия седеше от единия край до децата, а

Иван там, където започваха възрастните. От едната му страна бе малката Яна, а от другата — жената на Неделев. Изведнъж се разнесе високият глас на малката. Борис намръщено погледна нататък.

— Аз съм виждала майка си, разбра ли! Аз помня мама!

Явно бяха започнали някакъв спор с Евангелия.

— Ти не си могла да я помниш! Била си съвсем глупава!...

— Не е вярно! Аз я помня! Тя ми каза: „Яно, много те обичам“ и ме целуна!

Всички възрастни спряха да говорят. Спорът в детския край ги заинтригува.

— Тя не е била жива! — каза Евангелия спокойно.

Яна, цялата изчервена, хвърли вилицата на пода. Беше изпаднала в типичен скарлатовски гняв. Отникъде не ѝ дойде подкрепа. Щеше да се разплаче. Обърна се към Иван и го хвана за ръка с някакво тържествено изражение. Беше намерила своята опора.

— Нека Иван да каже! Той помни! Той е бил голям! Нали мама каза: мила Яно, много те обичам!

Иван се изчерви. Той мълчеше.

— Кажи! Кажи!...

— Аз помня майка ти. Тя беше добра и много хубава.

— Ето, видяхте ли?! — каза Яна. Тя тържествуваше. Нейната детска логика победи.

Разговорът навлезе в една плоскост, която не предвещаваше нищо добро, но се появи Неда с огромна торта и шест свещи, набучени в нея. Това разреши натегнатата атмосфера. Всички изчакаха момента, когато Яна духна шестте пламъка. Отново настъпи оживление. Малкият инцидент се забрави от всички, с изключение на Борис. Какво ли е станало при децата?... Явно дъщеря му е разговаряла и друг път за това, поне с децата на Карасулиев. Какво ли са разказвали?... Той погледна към тях. Не, никога нямаше да узнае!... Отново му стана тежко. Йосиф, по типичния си македонски табиет, обърна всичко в смях.

— Брей, да се не види! — възкликна той. — Снахата била много сербез! Отсега командва моя мухльо!...

Пак се чу гласът на Яна.

— Искам сладолед!

— Но яж първо от тортата! — каза Анастасия.

— Искам сладолед!

„Много е невъзпитана, дали да се намеся?“ — помисли Борис. Донесоха ѝ купа сладолед. Той я наблюдаваше. Изведнъж детето млъкна и съсредоточено започна да яде. И тогава той видя другата Яна, с гимназиалната униформа, по същия начин да яде сладолед на същата маса. Видението стана почти реално, когато малкото момиченце си помогна с пръстчето на другата ръка, за да не падне парчето от лъжичката. Наследственост, какво силно нещо е! — помисли си той и въздъхна.

ГЛАВА ВТОРА

На другия ден сутринта първият посетител в кабинета му беше мистер Маркъм, стар клиент, бивш директор на американския колеж в Самоков. По-късно създаде малко издателство с печатница в София за протестантска книжнина. Имаше същевременно и репутацията на добър журналист, чиито статии и обзори за България поместваха американските вестници. През бурните събития в България след войната зае хуманна позиция срещу престъпленията и безобразията, които се вършеха. По сведения на Туше Динев помагаше на хора, гонени от терора. Още с пристигането си в България вложи капиталите на американската протестантска мисия в Търговската банка — вероятно защото Скарлатов беше бивш възпитаник на американския Роберт колеж в Цариград. Не бяха големи, но важни за Борис, тъй като му осигуряваха пряка връзка с американските банки. Мистер Маркъм, делови като всеки американец, пристъпи направо към въпроса. Понеже са изчерпали авоарите си от Банката, попита дали може да му отпусне заема в левове. Касаше се за доста голяма сума, която далеч надхвърляше нуждите на малката му печатница, а и разносните на мисията. След кратък размисъл отговори:

— По принцип съм съгласен.

— Трябва да Ви кажа, господин Скарлатов, че не знам кога ще получа доларите от Америка. Финансово сме затруднени.

Борис прецени, че в тия времена, когато в страната липсват каквито и да е чужди девизи^[1], а най-много се търсеха доларите, тази сума му е добре дошла.

— Ще почакам, колкото е необходимо, мистер Маркъм.

— Благодаря Ви, господин Скарлатов. Винаги сте били много любезен. Не ме попитайте за гаранциите...

— При едно по същество благотворително предприятие, каквото е Вашето, какви гаранции мога да искам? Достатъчна ми е Вашата дума на джентълмен!... И все пак, сумата е доста голяма...

— В живота на всеки народ настъпват тежки моменти. Нещастия се стовариха върху България. Мисля, че е съвсем логично да помагаме

на онеправданите с каквото можем, и не на последно място — материално!... Аз, така или иначе, съм свързан с Вашата страна и обичам народа й.

— Филантропията не е най-доброто средство за помощ.

— О, не, разбира се! Както знаете, аз изпращам статии до американския печат в защита на жертвите от терора. Властта не ме обича. Всекидневно получавам заплашителни писма. Как мислите, има ли реална опасност?

— Те няма да смеят да посегнат на американски журналист. Вие сте известно име, мистер Маркъм. Те се боят от Вас.

— Така ли? Един агент ме чака пред Вашата банка...

— Утешете се, че не сте единственият.

— Всъщност какво става, господин Скарлатов, в тази измъчена страна?

— Нещо ужасно, което тепърва предстои.

Борис с горчивина помисли за смазаното обществено мнение, за това, че чужденците трябва да сочат истината и да отстояват правата му. А после без всякаква логика, във внезапен порив и чувство на безсилие пред властта, той каза:

— Мистер Маркъм, ако Ви трябва по-голяма сума, аз ще Ви я дам! Ще я върнете, когато можете. Лихва няма да Ви взема! Все пак Вие, за разлика от нас, вършите нещо, каквото и да е то!

— Ако се наложи, ще се възползвам от любезното Ви предложение.

— Бих бил радостен да Ви помогна с каквото мога!

Маркъм помълча и после добави:

— Господин Скарлатов, аз в момента имам съвсем частен проблем.

— Кажете го, мистер Маркъм.

— Една англичанка пристигна от Индия. Била е дълги години преподавателка по английски някъде далеч в Хималаите, към границата на Непал. Напуснала е страната по лични съображения. Пристигна тук и потърси нашата помощ.

— Казахте, че е англичанка?

— Там е трудността. Тя е протестантка, с други думи — християнка като нас, но британска поданица и ние нямаме право да я

назначим в колежа или където и да е в нашата американска мисия. А тя не иска да се връща в Англия.

— Предполагам знаете отношението към протестантите в България...

— Като към чумави, както казвате вие... И все пак, бихте ли ми дали някакъв съвет? Тя владее езици. Би била прекрасна секретарка.

— Трябва да Ви разочаровам, мистер Маркъм. В България не е прието да се назначават секретарки по много причини. Ще ми отнеме много време, ако Ви обясня.

— А кореспондент?

— Работата на кореспондент върши моят секретар. Писмата диктуваме лично аз или господин Неделев на съответния език. Честно казано, кореспонденцията е минимална. Връзките ни с чуждите банки също. В момента България е в криза не само политическа, но и икономическа...

— Простете, господин Скарлатов. Бях нахален. Още веднъж Ви благодаря за Вашата отзивчивост.

Секретарят, току-що завършил американския колеж, изпрати мистер Маркъм като стар познат. Работеше отскоро в Банката, владееше добре и немски език, а също машинопис и стенография. Бе син на търговеца Христов, в миналото всепризнат доайен в житната търговия, който живееше от лихвите на немалкия си капитал, вложен в Банката. Скарлатов го прие на работа по молба на баща му. Беше мълчалив, стриктен, отличен работник, но Борис знаеше, че няма да остане дълго време тук. Банката бе само едно стъпало в кариерата му.

Борис изведнъж се почувства притеснен и стана от бюрото. Взе да се разхожда напред-назад. Кабинетът му се струваше все по-тесен. Чувстваше се като в луксозна килия. И друг път бе изпитвал това усещане. Ако някога построи нова банка, кабинетът му ще представлява един дълъг коридор с дебел килим, врата на единия край, бюро в другия и нищо повече! Но къде да иде? На разходка? Навън е мъгла и студ. При Неделев? О, имаше да поговори и с какво да го ужили, като си излее гнева! Но не си струваше! Знаеше, че той е недосегаем за каквито и да било чувства, както броненосците, когато се свият на кълбо. Други срещи за днес нямаше.

В кабинета му влезе Туше Динев. Борис искрено се зарадва. Видя му се малко странно облечен — с военна мушама и груби

туристически обувки.

— Монблан ли ще изкачваш?

— Отивам при Вегенел.

— Не очаквах, че толкова бързо ще уредиш въпроса с отпуската си.

— Не беше проблем.

Скарлатов позвъни за секретаря.

— Нека дойде Спас!

Секретарят се усмихна и каза:

— Изглежда е зает с друго.

— Колата ли поправя?

— Не, качил се е на покрива.

— На Банката?!

Секретарят кимна с глава.

— Странни работи стават тук!... Но да тръгваме, Динев, нали ще ми правиш компания за обед? — и си помисли колко рядко обядваше.

Двамата изкачиха мраморните стълби към горния етаж. Никой не ги посрещна. Още от коридора се чуваше високия глас на Яна, която изтича от кухнята, видя ги и веднага се скри. За учудване на Борис се появи Кюлев. Той посещаваше често дома му, но не по това време. Старецът смутено се изкашля и ги поздрави. В коридора излезе и Неда, погледна към него и цялата се изчерви. Някъде отгоре се носеха ударите на чук.

— Не ме очаквахте, нали?

Неда нищо не каза.

— Едната половина от домочадието ми е на покрива, а другата е онемяла. Все пак, бихте ли ми обяснили?

Но вместо да отговори на въпроса, Неда попита:

— Веднага ли да сервирам?

— О, не. Не се безпокойте! Ще почакам. Ние с Динев сме в библиотеката. И нека коминочистачът слезе при мен или да извикам пожарната команда да го свали от покрива!...

Двамата влязоха в библиотеката.

— Съблечи се тук, Динев. Изглежда е тежко да имаш семейство... Как беше: „Кой за деца плаче, за очи да плаче!“...

Динев се усмихна. Свали мушамата и седна.

— А сега да пием! Ти си напълно свободен човек и не направи глупавата грешка да се ожениш...

— Но направих други, далеч по-големи!... Сега съм убеден, че Негово превъзходителство беше навремето прав, като ми казваше, че единственото свястно нещо в живота, което можех да постигна, е да имам семейство и деца!...

— Съжаляваш ли?

— Каква полза!...

— Днес си настроен самокритично. Виждам те в нова, непозната светлина. Наздраве! — чукнаха се, а после Динев каза:

— Днес аз си подадох оставката от политическата полиция.

Скарлатов искрено се учуди. Само това не очакваше. Искаше да разбере повече, но на вратата се почука. Показа се Спас, целият изцапан и побелял от прах и вар, с тесла в ръка.

— Пригответи колата! Тръгвайте с Динев при Вегенел! И какво правеше на покрива?

Когато искаше, Спас можеше изразително да мълчи.

— Така, още един глухоням... Свободен си!

Той тъкмо напусна и на вратата отново се почука.

— Е, ще хвърля вече чашата! — викна Борис.

В библиотеката тихо се промъкна Кюлев и застана прав и смутен.

— Играе се някаква невероятна пиеса, на която се мъча да отгатни съдържанието. Е, господин Кюлев, и Вие ли сте глухоням?

— Искях само да ти обясня... Вината е моя. Другите не закачай!

— Така ли? Още един самокритично настроен! В какво се състои вината Ви?

— Аз донесох гълъбите, аз ги купих.

— И ще ги носите дар на йерусалимския храм, жертва за очищение? Но понеже вече не съществува, искате да превърнете Банката в гълъбарник. Особено държа да ми осерат покрива! Така патината му ще стане автентична.

— Яна много искаше гълъби.

— Яна Ви е настойник? Вие, господин Кюлев, трябва особено много да слушате Яна! Тя със своя шестгодишен опит ще Ви напътства и води към светли бъднини! И ако не сте много палав и станете

послушен, повече за Вашето възпитание не може и да се желае! Искате ли една мастика?

— Ако ти искаш?

— Седнете, господин Кюлев... Толкова е приятно да си във вдетинена среда. Това облагородява. И така, наздраве!

— Наздраве!

— Вие, освен от нумизматика и злато, и от гълъби ли разбирате?

— Не. Яна разбира.

— И каква задача Ви възложи?

— Аз купих една двойка преметачи и една двойка качулати.

— Простете, господин Кюлев, но с терминологията на гръбначните животни не съм много запознат... Как ще звучи на латински преметач?

— Не знам.

— Е, одобри ли Яна Вашата покупка?

— Единият от качулатите едва накуцва, но тя го забеляза, аз не!

— За един търговец от Вашата класа това е падение! И аз да съм на Янино място, бих се възмутил.

— Вече й мина.

— Друг път бъдете внимателен, не я нервирайте! Преди всичко я слушайте! Все още не всичко е загубено във Вас!

— Пусни ме, моля ти се, да ида в кухнята...

— И последно — какво правеше Спас на покрива?

— Ами отвори капандурата. Там ще гледаме гълъбите.

— Вие ли го накарахте?

— Не, Яна.

— Браво! Напредвате! Във Вас и в Спас има бъдеще. С такъв педагог като Яна ще се качите на Луната!

Кюлев се надигна. Преди да излезе, се обърна към Туше Динев.

— Ела за малко...

Двамата излязоха пред учудения му поглед. Динев се бави доста, но Борис не искаше повече да се заяжда и го попита:

— Добре ли чух, подал си си оставката от политическата полиция?

Той кимна с глава.

— Това е за мен изненада. Така лесно се отказа от една фикс-идея в твоя живот. Положи неимоверен труд. Полицейската школа в

Париж. Кариера в България... И щом стигна високия пост, който ти откриваше нови хоризонти, изведнъж захвърли всичко. Защо?

— За мене не е неочаквано. Много отдавна мисля по този въпрос...

— Откога?

— От септемврийския метеж насам...

— Имаш трудности?

— Никакви!

— Тогава, не разбирам...

— Шефе! Като започнеш от краха при Добро поле през 1918 година, Владейското въстание, деветоюнския преврат, септемврийския метеж — това е перманентна гражданска война!...

— Но сега е спокойно.

— Не съм на Вашето мнение! В момента и двете страни усилено се готвят. Шест години гражданска война, навлизаме в седмата! И тя, според мен, е решаващата. Няма по-страшно нещо за един народ от гражданска война! Води до пълно и окончателно разпадане на нацията! Натрупват се страшни престъпления и един ден трябва да се плащат...

— Уплаши ли се?

— Не е точната дума... Беше каквото беше! Повече не искам! Поне нямам вече никакви илюзии! Полицията е само жалък помощник за военната клика. А властта е тяхна и ножа е в ръцете им.

— Толкова ли далеч са стигнали?

— Много по-далеч, отколкото можете да си представите! Списъците са готови. Жертвите са набелязани. Липсва поводът, който не е проблем.

— Мястото в Банката винаги те чака!

— Искам да започна самостоятелна работа. Ще отворя частно детективско бюро, ако, разбира се, сте съгласен.

— По принцип нямам нищо против, но при мен ще си по-спокоен, а може би и материално по-добре.

— Шефе, в сърцето на всеки македонец се крие мечтата сам да си е сайбия на дюкяна. Работата в полицията ми позволи да събера сведения от най-различен характер, за най-различни хора. Настъпва времето, когато трябва да продам стоката. А тя е толкова много, че ще

стигне за години наред. Естествено, и за в бъдеще ще вода работата на банковото разузнаване.

— Щом си решил да имаш свой дюкян, ще ти бъдем клиенти, разбира се, с предимство, ако нямаш нищо против. Как практически ще осъществиш начинанието си?

— Господин Кюлев ще ми помогне.

— Имаш добър капитал в Банката — напомни му Борис.

— Няма да посягам на него. Той е дълбок запас в случай на авария.

Влезе Неда и каза:

— Обеда е сервиран.

— Нека първо Кюлев дойде тук! — каза Скарлатов.

Появи се Кюлев, стреснат и малко уплашен.

— Затворете вратата! Няма да разговаряме като гълъбари.

Динев се обади:

— Аз казах на шефа.

Кюлев се изкашля.

— Е, сипи още една мастика, само че малко. Зетко, и аз ликвидирам дюкяна. Туше ще се настани в него.

— Под наем?

— Не. Давам му го халал! Млад, способен мъж. Да му е хаирлия!

Скарлатов искрено се учуди. Не очакваше такава щедрост от скъперника Кюлев, а още по-малко дружба между тези двама души. Може би се е завързала от заключителната част на аферата със златото.

— Все пак Вие ме изумявате. Нали, ако не работехте, щяхте да умрете?... Това са Ваши думи!

— Вече съм на години. Яна расте. Не искам да запомня дядо си като прост сарафин, а като стабилен, стар и уважаван търговец, какъвто бях и съм!

В думите му имаше гордост и достойнство. Той знаеше цената си и искаше внучката да запази добър спомен от него.

— О, значи това е причината да се обличате като паун!...

— Истинският търговец, зетко, и гол да го пуснеш в арабската пустиня, ще се оправи. Аллах керим, в тия години натрупах толкова, колкото хабер си нямаш! Един ден ще разбереш, Яна също! Няма да повторя грешката с дъщеря си!

Кюлев изхлипа. Извади носна кърпа и дълго се секна.

— Е, тогава, честито! — каза Борис.

Той стисна ръката на Динев, след кратко колебание и на Кюлев.

— Да тръгваме, обеда ни чака!

Туше извади от вътрешния джоб на сакоето една тънка брошура, сложи я така, че заглавието остана захлупено.

— А това какво е?

— Вчера конфискувахме всичкото издание от печатницата! Взех една. Може би ще Ви интересува...

Тримата влязоха в трапезарията. Там ги чакаше цялото домочадие.

[1] Девизи (фр.) — валута. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

Два часа по-късно колата на двора бумтеше напълно готова. В кабинета Динев слушаше последните инструкции на Скарлатов.

— Ще минеш покрай Александровската болница да вземеш професора-невролог. Уговорил съм се и той чака.

— А хонорарът му?

— Това е моя работа! А като се върнеш, ще ти стана първият клиент.

— Мога ли да знам каква ще е първата поръчка?

— Търговецът Евгени Проданов иска голям заем от Банката. На пръв поглед всичко е наред. Но искам точни сведения за него лично и преди всичко за намеренията му. Щом пристигнеш тук, ела да вземеш папката.

— Дайте ми я сега. Все ще ми остане време да я проуча.

Скарлатов му я подаде.

— Е, шефе, радвам се, че първата поръчка е от Вас. Вие имате лека ръка и ще ми върви в новата работа!...

Той излезе. Борис отмести завесата и погледна в двора. Динев се качи в колата. В последния момент изтича Неда и подаде на Спас кошница с храна. Борис спусна завесата и позвъня. Влезе секретарят.

— За днес каква е програмата?

— Друга среща нямате.

— Добре, свободен сте.

Скарлатов се качи в библиотеката. Неда му сервира чаша силно кафе. Погледът му падна върху книгата, оставена от Туше Динев. Взе я в ръце — евтино издание, отпечатано на най-долнокачествената хартия, но веднага го заинтригува библейското заглавие: „Мерзостта на запустението“, автор — Михаил Матов. Бе го взел направо от пророк Даниил, или Апокалипсиса. Споменавахе се и на двете места. „Когато видите мерзостта на запустението на Светото място“... То показваше, че книгата е преди всичко критична. Познаваше добре приятеля си. Нямаше да се спре пред нищо. Страниците не бяха разрязани, взе ножа от бюрото и докато пиеше кафето, прелисти

книгата. Грабнаха го още първите изречения. Бяха вопъл на болка, гняв, възмущение от един дълбоко честен човек пред своеволието на властта. После Борис свали сакото си и се излегна на кожения диван. През тапицираната врата не се чуваше нищо. Зачете се и пред очите му сякаш се редяха не страници, а картини, накъсани от едно голямо платно, което авторът даже не се бе постарал да подреди логически, а оставяше това на читателя. Произведението бе написано на един дъх. Една след друга следваха апокалиптични сцени на пожари, масови разстрели, бесения, трупове, вой на кучета, ята гарвани, озверели конници, въоръжени хора в униформи, жестоки и самодоволни лица от извършените престъпления — силните на деня; вдовици, майки, сираци, зрящи тоя ужас... Сякаш чрез тях искаше да оголи дивото страдание на всички десетки хиляди убити в септемврийския метеж. Не се бе старал да подбира думите. Търсеше най-силните, най-ярките в българския език, задъхваше се, че не могат точно да отразят мислите и виденията му, приличащи на изродите от Йеронимус Бош, на картините в Ада на Данте от Доре, на ужасите от серията на Гоя за нашествието на Бонапарт в Испания. Докато накрая оставаше една пустиня без хора и някъде в далечината, забулена от дим и пламъци, ехтеше глас на предупреждение за бъдещата разплата. Той затвори последния лист и остана проснат на дивана с втренчен поглед в полилея. Изтощен, смазан, не можеше да мисли, не искаше да мисли, а после изведнъж заспа. Но това не бе сън. Това бе поредица от картини на войната, убити, ранени, масови погребения в братски могили, озверели мъже с каски на главата, поваляни от избухвания на снаряди. Кервани от бежанци, трупове от холерата край пътища, край шосетата, кръстове от клони по нивите... После се стресна. Някой му говореше... Отвори очи. Над него стоеше уплашена Неда.

— Помислих, че сте зле. Викахте. Извинявайте, господарю.

Той погледна стенния старинен часовник. Дълго се бе мъчил насън.

— Телеграма от Туше Динев — каза Неда.

Скарлатов се надигна. Съобщаваше му, че Вегенел има тумор на мозъка. Състоянието му е критично. Професорът очаква най-лошото в близките дни. Борис се замисли за Вегенел. Докато някога като млад се отнасяше пренебрежително към старите хора, с течение на времето се проникна от уважение към тях. Може би причината бе баща му, а може

би това, че и той трупаше години и ако съдбата решеше, един ден щеше да стигне до старост. Какво ли щеше да му донесе тя?...

Борис извика телеграфиста по телефона. Той дойде след петнайсетина минути. Подаде му текст за телеграма до сестрата на Вегенел в Австрия, а после ѝ телефонира да пристигне по възможно най-бързия начин. Повече от това не можеше да направи. Но въпреки действията, които извърши, той още не беше в състояние да се отърси от впечатлението на току-що прочетената книга. За пръв път му мина мисълта, че нещо в тази страна е станало непоправимо и чак сега, благодарение на Матов, той проглежда. Големите събития обрулиха като буря тази измъчена страна, и той, както всички, ги прие подобно поредното природно бедствие. Сега вече не беше сигурен, че е точно така. Не е природно бедствие, а нещо неумолимо. Започваше нова ера, ера на пълно господство на държавата с нейния апарат за подтисничество. И както винаги отдалеч почувства опасността не за себе си, а за Банката. Ерата на свободната търговия, на свободната конкуренция, на личната инициатива, ако щеш и на известна етика в търговията, си отиваше безвъзвратно. Едно чудовище се надигаше на хоризонта и то щеше да погълне всичко това. Щеше да го подчини на своите цели, включително и неговата Банка. Един от постулатите на Марксовата теория за примата на икономиката във всички обществени явления се разколебаваше. Предвидял ли бе Маркс този фактор, наречен „власт“?... Не бе ли Властта главният двигател? Без да иска, направи аналогия със злото. Така както някои философи смятаха, че то е субективно, че обективно зло не съществува, така и той досега схващаше властта — по-малко или повече зла, — но субективна по своята същност. Тогава къде е изходът? И в този миг за пръв път с цялото си същество той усети, че навлиза в друго време, където плътно се стеле мракът на Властта.

Телефонът извънтя. Той целият се стресна и грабна слушалката. Обаждаше се Неделев. Попита го какво е предприел за Вегенел. Борис му каза, а после избухна:

- Ако толкова сте загрижен, защо не заминахте за Рила?!
- Ще чакам тук. Близките му се нуждаят от моята помощ.
- Какво човеколюбие!

Неделев пожела да се видят веднага. Скарлатов рязко отказа и за да прекъсне неприятния диалог, добави:

— Неделев, целта Ви ми е пределно ясна. Успокойте душата си и не се терзайте! Аз няма да участвам в поредния Ви грабеж. Да, точно така — грабеж! — и Борис тресна телефона.

Малко след това отново се позвъни. Този път се обади Карасулиев — възбуден, многословен и преди всичко загрижен за състоянието на Вегенел. Борис и на него обясни какво е сторил. Йосиф се затюхка за човешкото нещастие, сякаш болестта се бе стоварила върху собствената му глава. Даде най-различни предложения и от своя страна. Особено настойчиво питаше кога ще пристигне сестрата на Вегенел. Тогава Скарлатов му напомни за интереса на Неделев — откровено и грубо. Карасулиев помоли да се видят веднага. Той отказа.

— Ще съжаляваш, понеже съм ти истински приятел!

Накрая Йосиф разочаровано заяви, че тръгва веднага за Рила планина — искал да се прости с Вегенел.

Битката между Неделев и Карасулиев за наследството на австриеца започваше. И двамата искаха да разберат намерението на Скарлатов. Какво той ще предприеме. Нито за миг не вярваха, че няма собствен план.

„Но ще ги успокоя, си рече Борис, и ако мога, ще ги изиграя в полза на наследницата. Какъв хаос, каква аморалност навсякъде!...“ Все пак остатък от някаква почтеност възпираше Скарлатов да се намеси. Тази дълбока норма на морал, залегнала в народа, че не можеш да бъдеш щастлив от нещастieto на другите, го възпираше. „Даже в банкерския занаят не съм на ниво!... А какво съм всъщност? Какво искам?...“

И понеже разбра, че не може да остане сам вкъщи, изведнъж реши да отиде при Матов. Не се бяха виждали от години. Нетърпеливо се облече, взе от масата пачка банкноти и ги пхна в джоба. Може би при него ще намери някаква утеха?... Тръгна в нощта. По улиците тук-там се срещаха забързани минувачи. Магазините още работеха. Направи покупки. Придружи го един чирак, който носеше пакетите. Така стигнаха до къщичката на Матови. Скарлатов даде богат бакшиш на момчето и то тичешком се върна назад. С изключение на една мъждукаща електрическа крушка, едва осветяваща улицата, тук нищо не се бе променило. Бедност и занемареност лъхаше наоколо. Натоварен с покупките, той мина по калдъръмената пътечка на двора и почука на вратата. На прага застана Ирина и като го видя, силно се

зарадва. Бе все така тънка, стройна и много по-слаба отпреди. Красиви, гъсти, но вече съвършено бели коси правеха издълженото ѝ лице още по-благородно.

Влязоха в голямата стая. Тук бе топло и уютно. Матов, изправен, с офицерска осанка, с черни панталони, пъхнати в ботуши, с черна рубашка и широк военен колан, пристягащ тънкия му кръст, го очакваше пред масата. Рядката му брада бе станала още по-дълга, прошарена и с жълтеникав оттенък. Ирина пое пакетите.

— Но, Борисе, какво правиш! — каза тя.

— И аз ще кажа като нашия незабравим Марат, че не е грехота, ако си гладен, да си носиш ядене, когато отиваш на гости.

Матов трепна и се извърна назад. Чак сега Борис забеляза, че Матови не са сами. В края на масата седеше едно момиченце — вече ученичка, и пишеше нещо в тетрадката. С нея се занимаваше възпълно момче със скулесто лице, в износена, но чиста гимназиална униформа. Това лице му напомняше нещо... Момчето гледаше, право към него. Малката ученичка захапа края на писалката.

— Децата на Марат и Румяна — поясни Матов.

— Не ги ли взеха?

— Останаха при нас.

Скарлатов се почувства виновен. Искаше да пита за много неща, но Матов го изпревари.

— По-късно ще ти обясня всичко. Кириле, това е Борис Скарлатов — приятел на баща ти и мой приятел!

Момчето отиде при него и му подаде ръка. Беше копие на Брезов. Набит, с къс врат и светъл перчем над открито и умно лице. Момиченцето само дойде при Борис и също подаде ръка.

— Мими, от Мария.

Скарлатов не се сдържа и вдигна детето. То съвсем доверчиво като коте се остави в прегръдките му. Той седна на стола и я постави на коленете си.

— Пристроих още една стаичка за децата, но сега е студено и учат в кухнята. Въобще кухнята в България е изиграла велика роля в учебното дело! — засмя се Матов.

Момчето бе стеснително. То искаше да чуе какво ще си говорят за баща му тия негови приятели, но въпреки това каза на сестричето си:

— Ела да идем в нашата стая!...

— Не искам...

Влезе Ирина.

— Елате — обърна се тя към децата. — Сервирала съм ви отгатък, ще ядем тримата заедно. Нека оставим големите сами! Толкова отдавна не са се виждали...

Тримата излязоха. Матов въздъхна и наля по чаша ракия.

— Брезови успяха да се измъкнат за Югославия през Белоградчик — каза той, — и двамата имаха смъртна присъда...

— Сега там ли са още? — попита Борис.

— Не, във Виена.

— За Брезов не е чудно — командваше метежниците, но какво им е направила Румяна?!...

— Тук, в България, важи принципа на Макиавели: Ако искаш да унищожиш Брут, трябва да избиеш и децата, и внуците, и правнуците на Брут! Впрочем, затруднен съм...

— Имаш проблеми с децата?

— След Ирина ти си първия човек, комуто казвам. Румяна е починала във Виена. Получих писмо от Брезов по нелегален канал заедно с малко пари. На децата не съм казал още...

— Парите не са проблем.

— За тебе вероятно не са, но за повечето хора — от тях зависи живота им!

Скарлатов бръкна във вътрешния джоб, но Матов властно го спря.

— Нямаме нужда от нищо! Засега се справяме добре.

Той се примири и реши, че ще изчака по-сгоден случай.

— И все пак какво смятате да правите с тях?

— Не знам. Брезов иска по някакъв начин да ги изпратя във Виена.

Борис неволно въздъхна, като си помисли, че вероятно всички имат проблеми с децата си...

— Направи ли опит?

— Разбира се. Но те са заложници на правителството. Обградени сме отвсякъде. Непрекъснато сноват агенти и не ни изпускат от поглед. Но децата, защо децата?

— Ако аз се опитам да направя нещо?

— Ще ти бъда благодарен.

— Те нямаха ли още едно дете?

— Най-голямото почина от туберкулоза преди три години.

На Борис му стана още по-тежко. Неговите единствени приятели от младостта преживяха в тия години толкова нещастия! А той не знаеше, по-точно не се бе постарал да узнае, да им помогне, или просто по човешки да им съчувства!

Скарлатов сложи на масата книжката на Матов. Той се удиви, а после се усмихна и зарадва като дете. Почна да я прелиства.

— Откъде я имаш?

— Купих я от полицията.

— Ще ми я дадеш ли? Аз нямам нито един екземпляр! Знаеш ли какво изпитва писател, когато държи вече напечатана своя книга, макар да е уверен, че никога няма да бъде по лавиците на книжарниците?... Моля те, дай мия!

— Не мога. Аз съм банкер и това е библиографска рядкост. За мене е ценна.

— А тогава защо ми я показва? Да ме дразниш ли?

— Нейната стойност ще се увеличи стократно, ако имам и автограф от тебе. Сега разбра ли защо я нося?

— Разбрах, че си един стиснат банкер.

— Не ти липсва интелигентност. Освен това книгата много ми харесва. Това е едно от най-силните неща, които съм чел от български писател!

Матов погледна със съмнение приятеля си, въпреки че Борис го каза напълно сериозно. Той извади от вътрешния джоб автоматичната писалка „Ватерман“, подарена му навремето от Скарлатов. Явно за него това бе ценна вещ, защото изглеждаше като нова. Седна на стола и се наведе над книгата.

— И моля те, не пиши, че съм прасе!

— Добре, не ми пречи да мисля.

След като съчини посвещението и се подписа, Матов му върна книгата. Борис излезе в коридора, сложи я в джоба на пардесюто си и се върна.

— Не искам повече да те изкушавам... Какво смяташ да правиш нататък?

— Засега каквото мога. Аз съм все едно в затвор. Но ще им преча, ще ги изобличавам, ще казвам истината. Светът трябва да знае, че България е попаднала в ръцете на шайкаджии!

По-нататък Матов разказа на Борис бъдещите си планове. Събирал материал по убийството на министър-председателя Стамболийски. Отделни хора му носели сведения по тайни пътища.

— А властта?

— Вероятно се досещат. Но аз ще ги изпреваря. Ще ги изпреваря! — повтори той.

Матов мъчително се закашля. Извърна се с гръб към Скарлатов и плюна в носната си кърпичка. Когато се обърна, лицето му бе посиняло и дишаше бързо, с отворена уста. Не можеше да говори.

— Ти винаги си работил добре в чужбина... Там е по-спокойно...

— Ще остана тук! Вече идва и моят край! Искam тук да ме погребат! Аз съм български писател!

Той пак се закашля.

— Все пак, ако решиш или обстоятелствата те принудят, ще ми позволиш ли да направя каквото мога, за да се измъкнеш от тая клоака, която наричаш Родина?

— Не ме е страх от смъртта.

— Но те е страх, че няма да можеш да кажеш на хората това, което искаш... истината!

Матов нищо не отговори. Скарлатов се замисли, а после изведнъж реши:

— Книгата с автограф няма да остане при мене. Ще я изпратя в чужбина. Там ще я преведат и отпечатат.

— А как ще стане?

— Това е моя работа — отвърна Борис и си спомни за мистер Маркъм. Ще опитам чрез него, си каза той.

Влезе Ирина със супник в ръце. Скарлатов стана да ѝ помогне.

Тръгна си след полунощ... Навън бе паднала гъста, бяла софийска мъгла. Когато се прибра вкъщи, на масата в салона бе оставена нова телеграма от Туше Динев. Състоянието на Вегенел се влошаваше. Изпаднал в безсъзнание.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Гроба на Вегенел изкопаха в замръзналата земя на една височинка, надвиснала над планинския поток, който тук правеше завой, а малко по-надолу бе водопадът, чийто шум изпълваше цялата местност. Затова гласовете на хората, събрани тук, едва се чуваха. Само тези от присъстващите, заобиколили ямата, можеха да чуят неясната — на латински език — заупокойна служба на католическия падре, дошъл специално от София. Мястото бе посочено приживе от Вегенел и отразяваше неговата обич към природата. Големият дървен кръст, положен върху изровената пръст, щеше да се вижда отдалеч. От височинката се откриваше изглед към цялата местност — на ширналата се долина, все още зелена, макар и със слана по нея, на голямата къща в тиролски стил, стопанските постройки, стадата, чак до Рилската река, където буйният планински поток се вливаше в нея. Над реката се виждаше дървеният мост от сковани огладени трупи, а отсреща се извисяваха стръмните склонове на планината, обрасли с борове, които постепенно оредяваха, за да се открият сините скалисти върхове върху фона на ясното синьо небе. Беше студено. В краищата на буйния поток имаше лед. Зад гроба започваше друга стръмна гора. Наблизо минаваше тесният път с дълбоки коловози за Македония през Добро поле — един от най-кратките, използван от ябанджиите, от древните пътуващи търговци, браконьерите, контрабандистите, билкарите, от косачите на манастирските поляни там горе, над гората. Оттук щяха да минават денонощно разни хора и всеки можеше да спре при гроба, да поседне или само да хвърли поглед, да се прекръсти и каже: „Бог да го прости.“ А когато продължеше по стръмния път и излезнеше от боровата гора, пред очите му щеше да се изпречи нова, много по-голяма височина, с друг голям кръст към Царев връх, там където са се срещнали отдалеч свети Иван Рилски и цар Петър. Надолу, към потока, цялата скала бе обрасла в тъмнозелени мъхове, проточили се като водорасли, от които капеха капки. До пътеката още приживе Вегенел бе направил чешма с дървен чучур, от който постоянно течеше обилно вода, и край чешмата скована дървена пейка,

за да поседне умореният пътник. Хубаво място е избрал за своя вечен сън, мислеше си Борис. Сякаш и след смъртта искаше да гледа планината при изгрев-слънце, да слуша шума на водопада, да чува говора на хората...

Официалните лица бяха в непосредствена близост до сандъка, здраво направен от дебели, рендосани дъски. Най-напред стояха роднините на Вегенел — една слаба жена, цялата в черно, с черен воал, закриващ лицето ѝ. Подкрепяше я мъж на средна възраст с червеникава коса, луничаво лице и големи мустаци. Това бяха сестрата и племенникът на Вегенел. Тук бяха и новият посланик на Австрия, Неделев, Карасулиев, Туше Динев, двамата техници от електростанцията. Духовенството на манастира не бе представено от игумена, но имаше доста монаси, струпани като ято черни гарвани малко встрани, за да не се омърсят от католическия си събрат, който така или иначе изповядваше като тях християнската вяра. От Двореца бяха изпратили личния адютант на цар Борис III — един млад капитан. Зад този висш кръг следваха хората, които работеха в стопанството на Вегенел. Останалата, най-многобройна част — от околните села — заемаше обширното пространство наоколо. Бяха видели само добро от този човек, когото смятаха за свой близък съселянин. Вегенел, мислеше си Скарлатов, не беше сложна личност, но създаде от живота си едно завършено цяло. Нямаше велики принципи и все пак му бяха достатъчни най-простите правила, за да живее в мир с ближния. Нямаше наполеоновски амбиции, но остави след себе си не разрушения, а блага. Той мина през тази земя като пътник, който знаеше, че не може да вземе нищо със себе си, и затова се постара да остави нещо на другите, които идваха след него. А това вече, разсъждаваше Борис, само по себе си като пример е много.

Когато спускаха ковчега в гроба, много от селяните заплакаха, а жените почнаха да опяват на глас. После всеки мина и хвърли буца замръзнала пръст. Заровиха го. Няколко едри, яки селяни поставиха високия дървен кръст в дълбоката дупка и здраво натъпкаха пръстта около него. С готически букви, издълбани с нажежено желязо в дървото, се четеше името, датите на раждането и смъртта на Вегенел. След погребението се даде голяма заупокойна гощавка на всички присъстващи. Официалните лица бяха в къщата, останалите — навън.

Алкохол не се поднесе, но народът предвидливо си носеше свои шишета вино и ракия.

Завещанието му бе прочетено на немски от юрис-консула на австрийското посолство и на български — от нотариус. Беше дълго и подробно. Подаряваше на селото дъскорезницата и цялата долина-пасище, която владееше, за общо ползване. Къщата завещаваше на българското туристическо дружество за хижа. Баражите, клаузите^[1] и улеите за спускане на трупци — на манастира. На работниците в стопанството поименно завещаваше земи, ливади и сечива. На метоха долу, в село Рила, оставяше цялата кухня със съдовете. Що се касае до едрата собственост — неговата част от концерна „Херкулес“ — електростанцията, акциите, смесените предприятия, акционерните дружества, — разпорежданията му бяха най-различни: както за родното му село в Тирол, така и за отделни лица в Австрия. Имаше специална точка за постройка на алпийски заслон в Тирол. За главен изпълнител на завещанието сочеше Борис Скарлатов. Беше му приятно, че старият Вегенел е показал толкова доверие към него, и още тук си каза, че ще изпълни разпорежданията колкото се може по-стриктно. Не убягна от погледа му намусеният израз на Неделев, вероятно той се е надявал на тази чест, а също и горещото приятелско ръкостискане на Карасулиев. Играта започваше и участниците се разполагаха около масата за покер. Но главната част от състоянието оставаше на сестра му. От краткото наблюдение Скарлатов извади заключение, че тази възрастна жена е вероятно без никакви познания в големия бизнес, тлъста плячка за играчите. Видимо нямаше своя воля и напълно се подчиняваше на сина си. Племенникът не му направи добро впечатление.

От Динев, който бе присъствал на смъртния му час, знаеше, че и Неделев, и Карасулиев са имали разговори със сина веднага след пристигането им. Неговото самочувствие беше неимоверно пораснало, подложено на натиск и ласкателства, така че се смяташе едва ли не за най-важния човек тук. Скарлатов схващаше, че възложеното му поръчение ще бъде трудно. Трябваше да се бори с всички, включително и с глупостта на роднините, понеже той не се съмняваше, че синът е троянският кон, посредством който играчите щяха да действат. Погледна възрастната слаба жена с типично селско лице и простота, смазана от скръб, и застана напълно на нейна страна. Реши

да защитава интересите ѝ. Но каква полза, с горчивина помисли той. Така или иначе, глупакът син щеше да поднесе на тепсия тези богатства на играчите. И все пак ще оставя на нейно име, поне докато е жива, една месечна рента, която само тя и никой друг няма да може да получава, и то в швейцарски франкове. Но и в този случай имаше хиляди начини да измъкнат парите и — било да се заложи рентата, било да се прехвърли приживе на сина ѝ.

След прочитане на завещанието синът веднага отиде при Борис.

— Господин Скарлатов, може ли да се оттеглим някъде насаме? Имаме дълъг разговор...

— Не виждам какво бихме могли да обсъдим в момента.

— Трябва да Ви направя една декларация, че майка ми — Илзе Браун — ме е упълномощила да защитавам правата ѝ. Лицето, с което ще преговаряте, съм аз, Карл Браун.

— Вие ясно чухте завещанието. Аз съм само изпълнител.

— Бих желал да Ви предупредя, че не ще позволя никому да измами мен и майка ми. Аз вече имах своите разговори с деловите хора и получих блестящи предложения.

— Вашият вуйчо бе умен човек и голям индустриалец. Как мислите, защо се е спрял на мен?

— Той бе стар и консервативен.

Скарлатов с мъка сдържаше нарастващия гняв. Не искаше да прави скандал още тук, на погребението. Тръгна да излиза от къщата. Синът го последва. Той вече не говореше тихо.

— Ще ни дадете всичко, каквото ни се полага, и толкоз!

Скарлатов го погледна с цялото си презрение, на което бе способен. Синът уплашено се сви.

— Аз ще изпълня до буква завещанието на вуйчо Ви. Засега мога да кажа само това! Жалко за богатството му! На Ваше място бих помислил не как да ликвидирам наследството, а дали не бих могъл да остана в България и продължа пътя му.

— Имам свои планове в Австрия. Ще изградя нещо модерно, нещо, което ще носи печалба, а не в тая забутана страна! Затова ще са ми необходими капитали.

— Какво работите?

Синът не отговори. Ясно, вероятно майка му го е поддържала...

— Женен ли сте?

— Женен, с две деца. Но това няма отношение към въпроса.

Да, наистина няма, каза си Борис.

— И така, господине, имам честта...

Скарлатов, дори без да му кимне, се обърна и се запъти към двора. Конфликтът се очерта още тук. Когато тръгнаха за София, Карасулиев най-нахално заяви, че ще пътува с Борис, тъй като отстъпил автомобила си на официалните лица и за него не останало място. До София Борис, вместо да се разсейва, като гледа околността, трябваше да издържи атаката на Карасулиев. След дълго мълчание той не се стърпя и проговори:

— Племенникът на Вегенел е пълен абдал!

— Искаш да кажеш, залиняло добиче, което ще стане курбан?

— Зависи на кого...

— Предполагам, че ако ти го изядеш, добичето ще бъдедовоотно.

— Борисе, не виждаш ли какво хоро се вие около теб?

— Уверен съм в твоята обич и с нетърпение очаквам да ме предпазиш.

— Ако говорим така змийски, доникъде няма да стигнем! Ти не ме обичаш, знам. Но аз съм ти приятел! Много по-голям приятел от Неделев!

— А кой ти е казал, че Неделев ми е приятел?

— А-а-а, стигнахме и до главния въпрос! Не виждаш ли, че тоя заспал мушмуток, тая божа кравичка от ден на ден се засилва и ще дойде час, помни ми думите, казани от приятеля ти Йосиф Карасулиев, когато ще се извърне, за да те ухапе. Тогава и аз не мога да ти помогна!

— И предлагаш ние първо да го ухапем?

— Не така! Предлагам да запазим равновесие на силите. Това е принцип, с който се съобразяват не само великите сили, но и ние. Ако лапне предприятието на Вегенел, никой няма да може с пръст да го бутне.

— Забравяш, че той е втория директор на Търговската банка.

— И използва авторитета, капиталите ти, всичко за своя полза!

— А ти за чия полза предлагаш да работи Неделев?

— За всеки случай не като ти наврежда!

Имаше много вярно в думите на Карасулиев. Отдавна Неделев бе излязъл извън контрола на Търговската банка. Скарлатов имаше

сведения, че влага част от капиталите си в чужди банки, без да го е уведомил, но търпеше. Един конфликт с Неделев, едно скъсване помежду им би имало твърде тежки последици... Но и Неделев не бе свободен. Редица предприятия, фабрики, общи участия в международни обединения ги свързваха. Не, те нямаше да се унищожат взаимно за кефа на Карасулиев! Най-вероятното е, че с годините пътищата им щяха да се разделят мирно и всеки щеше да поеме своя. До открит конфликт нямаше да се стигне. Борис реши да използва разговора, за да получи допълнителна информация относно Неделев.

— Той влага целия си капитал в Банката, а никак не е малък.

— Целия ли?! А искаш ли да ти дам точни данни къде, колко и в кои чужди банки има. Той те мами, Скарлатов...

— Това е в реда на нещата. Зависи само до каква степен. А извода е, че никой от нас не може да бъде приятел на другия.

— Това е вярно. Но временните обединения са също в реда на нещата. Или ще ми говориш за морал и страх от Бога?!

— Не, разбира се.

— Тогава?

— Аз няма да се намесвам в играта.

Карасулиев се обърка от тая декларация.

— Но защо?

— Да ги наречем морални скрупули.

— Разправяй ги на някой друг! Значи сте се разбрали предварително с Неделев.

— Мисли, каквото искаш.

— Гарван гарвану око не вади! Смятах те за по-разумен. Един ден ще разбереш, че съм ти бил приятел. Но и аз не смятам да свия знамена! Ще кръстосаме шпаги.

Дълго, почти през целия път, Карасулиев говори, убеждава, моли, настоява, а после млъкна. Сега Борис спокойно можеше да се наслаждава на гледката край шосето и да остане сам със своите мисли. Някъде към Владайското дефиле той се обърна към Йосиф.

— Би ли ми дал твоите сведения за капиталите в чуждите банки на Неделев?

Карасулиев се оживи. Надежда блесна в погледа му.

— Ама, разбира се, Борисе! Ти си ми приятел! До довечера ще ти ги донеса. Тогава ще ахнеш!

Скарлатов пак млъкна и не проговори до София.

Следващите дни бе погълнат от възложената му неприятна мисия. Паметта на Вегенел му бе скъпа и той докрай изпълни приятелския си дълг. С помощта на Туше Динев и юристите от България и Австрия всичко бе уредено. Едновременно и Неделев развиваше бурна дейност. С ред договори контролираните общи предприятия с Вегенел преминаха в негови ръце. Изкупваше неговия дял на безценица. Шилингът бе паднал много. В Австрия цареше невиджана инфлация. Карасулиев не остана по-назад. Разбира се, той нямаше тия възможности на Неделев. Последният като директор на Търговската банка знаеше всичко, имаше приоритет. Но в цялата тая огромна сделка и бъркотия Йосиф успя да вземе своя дял. Купи дъскорезницата от селото заедно с целия дървен материал. После, подпомогнат от манастирските старци, купи и тяхното наследство от съоръженията по реката за сваляне на трупи. От гледна точка на неосведомения човек постиженията му бяха нищожни, защото там отдавна се бе окопал индустриалецът Балабанов, клиент на Търговската и Италианската банка, който имаше голямо влияние в този край и собствена книжна фабрика в Бараково. Но все пак Карасулиев бе успял да направи пробив, да заеме плацдарм в чужда територия. Лъвският пай остана за Неделев. Навремето, преди да започне Световната война, Скарлатов бе разговарял веднъж с Вегенел и му изказа своите съображения, че Австрия ще изгуби войната, затова го посъветва да има капитали в чужда, неутрална страна — в случая Швейцария. Вегенел неохотно се бе съгласил, така че доста голямата сума в швейцарски франкове стоеше и даваше лихви в Мезон Щерн и Ван Юлиус. След смъртта на стария барон ръководството пое зет му, който замени холандското си поданство с швейцарско и успешно пое банката. Скарлатов запази старите си връзки с Мезон Щерн. Тъкмо тази сума искаше да остане за сестрата. Неделев естествено знаеше за нея и бе уведомен за предприетите стъпки от Скарлатов. За пръв път двамата остро се сблъскаха. Той влезе в кабинета му и съвсем нямаше вид на заспал.

— Скарлатов, аз имам право на вето, нали така?!

— Съвсем вярно, както и аз.

— Е, добре! Аз слагам своето вето върху швейцарските франкове на Вегенел!

— Те не са Ваши и са в чужда банка! Аз съм само изпълнител на завещанието.

— Вие в случая действате като...

Тук Неделев спря.

— Искате да кажете като глупак?

— Вие сте първо генерален директор на Търговската банка, а след това изпълнител на завещания или каквото искате друго!

— Пак повтарям. Само изпълнител в полза на наследницата! Сумата е нищожна част от това, което досега притежаваше. Срамота е, Неделев! Искам да направя нещо съвсем човешко — да може жената да изживее както трябва старините си.

— При такъв син?!

— А Вие какво предлагате?

— В момента притежаваме в австрийските банки голям капитал в шилинги, които ни останаха от войната. Те са достатъчни, за да изплатим на наследниците сумата от швейцарската валута. Ще я включим общо в договора.

— И тази сума ще влезе в твоя джоб?

— Ще се споразумеем. Аз също имам нужда от чужди девизи за моята работа. Освен това всеки ден шилингът се обезценява. На Вас ли, банкера Скарлатов, трябва да обяснявам какво значи швейцарска валута в тия времена?!

— А сега чуйте моята дума! Аз ще обясня на жената цялата Ви игра с тия нещастни пари. Ще ѝ разкажа за машинациите, за глупостта на сина ѝ, за това, че ще остане на пътя.

Той погледна Неделев. За негово учудване последният се усмихна.

— Нямам нищо против. Опитайте!

Този човек бе силен, защото предвиждаше всички трудности и предварително ги бе преодолял. По какъв начин? Чрез сина грандоман и глупак! Разделиха се студено.

Насае със сестрата на Вегенел Скарлатов трудно постигна разговор. Старата скромна жена бе доведена в кабинета лично от Туше Динев след дълго убеждаване. Бе мръкнало и лампите запалени. Скарлатов я посрещна и ѝ целуна ръка.

— Госпожо Браун, извиках Ви по важен въпрос, от който зависи Вашето бъдеще.

— Аз нищо не разбирам. Синът ми знае...

Борис се помъчи да обясни на жената цялата ситуация. Не се спря пред нищо. Каза ѝ откровено своето мнение за сина ѝ, че ще пропилее всичко, защото е некадърен.

— О, той е много добър. Много добро и умно момче! Само че нямаше късмет. Пречеха му. Сега, когато ще има капитали, той ще учуди всички!

— Но, госпожо Браун, става дума не за сина Ви, а за Вас, за Вашите старини!

— Той ми е единствен. Баща му умря рано. Повярвайте ми, господин Скарлатов, той е едно много добро и честно момче.

Изведнъж Борис се почувства отпаднал и уморен. Изгуби всякакъв интерес към жената. Искаше по-бързо тя да си отиде.

— Нали сте съгласен с мен, господин Скарлатов? Ще видите той какво ще направи! Тогава ще си промените мнението.

Вървете по дяволите и ти, и сина ти!... А после помисли, че човек би могъл да се бори със силен противник и пак да има шансове. Но борбата с човешката глупост бе поначало безсмислена. Глупостта винаги побеждаваше.

Късно вечерта го посети в библиотеката Туше Динев. Разговорът от само себе си се насочи към наследството на Вегенел. Динев разказа някои подробности от обработката на племенника. От Карасулиев очакваше всичко, но действията на Неделев го изненадаха. Беше устроил голям банкет в запазена зала на хотел „България“. Поставил на централно място наследниците, на няколко пъти вдигал тост за големия австрийски индустриалец „хер Браун“ и неговите заводи! Обградил ги с подаръци и внимание. Водил ги непрекъснато с колата, така че Йосиф да не може да се докопа до тях. Бюдолизничел и ласкаел, докато накрая ги преместил в собствения си дом. Разказът на Динев го отрезви и върна предишната му суровост. По-добре жертва, отколкото палач! — бе извикал някога Еразъм Ротердамски. Но щом не е съгласен с тази формула, оставаше му другата — да бъде палач, а не жертва! За миг през съзнанието му минаха картини от студентския живот и тогавашните идеали, но бързо помръкнаха. Не обичаше да си спомня миналото. Затова заговори по предстоящата сделка с

фабриканта Евгени Проданов. Изтъкна му всички трудности и рискове. Динев внимателно слушаше.

— А ти какво научи за него? — попита накрая Скарлатов.

— Съвсем противоречиво. Добър организатор, фабрикант с твърда хватка, чувство за модерна индустрия... От друга страна, живее нашироко, основна слабост — жените. Харчи доста за тях. Живее под наем, въпреки че би могъл да си купи къща или апартамент. Въобще, ден за ден!...

— Но той е млад, ергенин...

— Не мога нищо сигурно да Ви кажа. Нуждая се от помощ.

— Имаш пълната свобода да плащаш на който и да било при твоите издирвания!

Наистина в тия години, докато Динев работеше в полицията, той строго си изпълняваше задълженията към Банката, като използваше държавния апарат и подчинените му лица. Само при нужда теглеше необходимите суми за подкупи, заплащания, каквито намереше за добре. Скарлатов имаше пълно доверие и знаеше, че харчи минимално.

— Любопитен съм как ще се добереш до необходимите сведения?

— Чрез жена.

— Звучи несериозно.

— Не съм на същото мнение.

Той сигурно бе имал връзки с много жени, които използваше за работа, помисли Борис, а гласно каза:

— Това ли научи от полицейската школа в Париж? Французите изобщо са манияци на тема жени-шпиони. Вземи историята с Мата Хари!... От една глупава и повяхнала танцьорка, която дори не е била сексапилна, направиха криминално-сентиментална история, съперничаща на „Парижките потайности“ от Евгени Сю.

— Не съм съгласен с Вас! От моята практика мога да кажа, че най-добрите, най-сигурните осведомители са жените. Те са далеч по-интелигентни от мъжете и рядко се лъжат, защото имат непогрешим инстинкт. А са и по-почтени!

[1] Немска терминология — заградено място за събиране на вода; водоем. ↑

ГЛАВА ПЕТА

В края на седмицата обикновено работата в Банката намаляваше от само себе си. По-скоро по навик, от нямане какво да прави, тази събота Скарлатов слезе в Банката. Пред кабинета на Неделев чакаха двама клиенти. Този човек работеше прилежно от сутрин до вечер. Борис се учуди, че го чака един мъж, седнал на пейката пред неговия кабинет. Той никога не определяше делови срещи в събота. В едната ръка държеше кожена чанта.

— Добро утро, Ваше превъзходителство.

Скарлатов с любопитство го погледна — едър мъж с атлетическо телосложение, врат на борец, изпъчени гърди, малко клепнали уши, късо подстригана коса, широко лице със сплескан нос. Заприлича му на силно, расово животно. Но от опит знаеше, че такива разхищения на природата са за сметка на останалата съвсем малка част, наречена мозък. След като му кимна сухо, Борис влезе в кабинета си, последван от своя секретар. Той държеше няколко папки в ръце и чакаше какво ще му заповядат.

— Днес нямам настроение... — каза Борис.

— Да прибера ли материалите?

— Оставете ги на бюрото! Ще видя... Кой е този мъж навън?

— Казах му, че сте зает, но той настоя за среща с Вас.

— Понеже е як като бик?...

— Прави впечатление на кротък и учтив човек. Освен това е спортсмен.

Като помисли, че този ден ще бъде скучен, Борис каза:

— Нека влезе!

Напомняше му някого... Откъде ли го познаваше? Конферансие? Или... такава физика имаха борците, цирковите артисти, полицейските биячи или пазванти на някое посолство.

Мъжът влезе и застана гологлав пред бюрото на Скарлатов. Направи изящен поклон по италиански маниер, като размаха меката си шапка.

Цирков артист! Само те бяха запазили някои елегантни маниери от миналия век или още по-миналия...

— Татарски, бивш генерален директор и собственик на най-големия цирк на Балканския полуостров — цирк „Роял“.

— Седнете, господин Татарски.

Мъжът седна и остави кожената чанта до фотьойла. Сега остава да видим ума му, си каза Борис. Първото впечатление е добро.

— На какво дължа тази чест?

— На нуждите и на беззаветната ми преданост към изкуството.

— Интересно... Изкуството на посещение при Моллох!...

— Беше ми много трудно, докато се реша да дойда при Вас.

— Защо избрахте мен?

— Защото имате славата на един от най-разбраните и славни българи.

Борис се усмихна. Този човек умееше да прави комплименти.

— За коя област на изкуството става дума?

— Цирковото! Единственото наистина народно изкуство, за всички хора — и умни и глупави, и богати и бедни, и възрастни и деца, и лоши и добри!

— А защо казахте: бивш директор и собственик?

— Банкрутирахме. Дълговете ни задушиха. Но един ден пак ще имаме свой цирк и преди да тръгна по света, ще Ви представя програма, каквато никога не сте видели. Само за Вас!

— Смятате ли, че имате качества на добър администратор?

— Ваше превъзходителство, аз съм артист и само артист! Този факт знам по рождение и многократно съм го доказвал както на себе си, така и на хората. Започнах от азбуката на това изкуство — чирак, момче за всичко, после станах борец. Обиколих цялата Турска империя — Цариград, Измир, Александрия, Егейските острови. Но не физическата сила ми е идеалът, въпреки че там достигнах върховете. Аз съм един от най-добрите клоуни. Между другото, пантомимата с огледалото без рамка е моя и се играе по всички циркове по света, а фарсът „Пчела, дай на мене мед!“ е от най-добрите! Но основната ми специалност е акробатиката.

Татарски се надигна и подаде изрезки от американски вестници. Скарлатов с любопитство ги разгледа. Този човек се бе подвизавал

успешно в американския континент. Една рекламна снимка от Ню Йорк го показваше в прочутия му номер „Трапецът на смъртта“.

— Обиколил съм със световноизвестните циркове, кажи-речи, цял свят. Бил съм и в Русия.

— И сега останалте без работа?

— Не става въпрос за мене. Аз мога още днес да тръгна с моя трапец... и отново да обиколя Европа. Но какво да правят бедните ми колеги? Те чакат на мене и ме гледат в ръцете с изгладнели очи. Аз имам дълг към тях, затова съм тук.

— Попитам Ви дали чувствате сили да ръководите финансово предприятието?

Татарски не отговори веднага, накрая каза:

— Там е работата, че не знам... Положението е такова, че в момента цирковото изкуство е в упадък. Нямаме публика. Войни, разбъркано политическо положение, бедност, несигурност... Нашата публика е преди всичко пролетарска. А те нямат и се борят за прехраната си.

— Тогава не разбирам. Помощи ли събирате?

— О, не! Имам идеята да събера всички безработни циркови колеги. Заедно ще работим за парче хляб и нищо повече, докато се замогнем. Искаме да отворим нощно заведение с отлична програма. А за това трябва пари!

— Само идея ли е, или имате вече изготвен план?

— Много сме мислили и направихме първите стъпки. Зданието до Духовната академия в центъра е свободно и се дава под наем. Но трябва да се обзаведе.

Татарски вдигна чантата от пода и извади два изписани листа, които постави на бюрото.

— Ако искате, запознайте се с моите калкулации.

Скарлатов набързо хвърли поглед върху написаното. Цялата предварителна сметка не му хареса — наивна, дори смешна, издаваща финансово невежество.

— А защо наемате цялото здание?

— Горните два етажа ще бъдат нещо като хотел.

— Странно съчетание на нощно заведение и хотел.

— Вие знаете, че няма на тоя свят по-хубави и по-добри жени от цирковите актриси.

— Ще откривате бардак?

— Не, господине. В заведението ще бъдат допускани само изискани хора, които имат пари. Освен това ще поставя и рулетка.

Цялата тая история му се стори фантастична и безсмислена. Но разговорът беше интересен и забавляваше.

— Дотук добре — каза Борис. — Но Вие идвате в банка. А тя отпуска пари само при гаранции. Какви са Вашите? Умение в изкуството? Стойността му е ниска. Това не е картина, чиято цена расте или пада, а зависи от капризите, настроението, възможностите и желанието на хората, които ще посещават заведението.

— Те ще бъдат доволни, повярвайте ми!

— Вярата не е никаква гаранция.

— Аз имам с какво да гарантирам.

Скарлатов се учуди. Татарски стана с чантата в ръка, бръкна в нея и остави на бюрото четири подвързани с кожа албума, които разтвори. Представляваха класьори с чуждестранни марки. Отделно извади един английски каталог.

— Аз нямам никакви претенции да разбирам от филателия. Само знам, че цената на марките в целия свят пада — каза Борис.

— Това е временно. Общата тенденция е, че марките винаги ще се качват. Аз, освен цирков артист, съм и филателист — една моя велика страст, останала ми от общението с интелигентни хора. Можете по каталога да определите стойността им. Това е само част от колекцията ми. Кореспондирам с филателисти от цял свят и мога да кажа, че не съм им непознат. Повярвайте, господине, това е истинската гаранция, както ако бих Ви донесъл чисто злато.

Този човек не се държеше като просител, а спонтанно, като артист. Стойността на колекцията Скарлатов не знаеше, но щеше да повика на помощ експерт.

— Е, добре, господин Татарски. Оставете албумите при мене, след като се посъветвам, ще Ви уведомя за решението си.

— Има ли някаква надежда, Ваше превъзходителство?

Скарлатов нищо не отговори.

— Ще очаквам Вашето решение с нетърпение. До скоро виждане.

Мъжът напусна кабинета. Борис прибра албумите в шкафа на библиотеката. Целият този разговор не му се струваше нелеп, както в

началото. Тръгна към Неделев. Навън в чакалнята нямаше никой. Почука на вратата му. Неделев работеше над бюрото и вдигна глава. Скарлатов се заразхожда из кабинета му.

— Неделев, какво е отношението Ви към увеселителните заведения?

— Аз не посещавам такива.

— Опазил ме Бог да помисля такова нещо! Питам от гледна точка на печалбата.

— Знам само, че дават печалба, макар и скромна, и че никой не е пропаднал, като е отворил кръчма, гостилница или ресторант.

— А нощен бар?

— Нямам понятие, но ако съдя по развалата на нравите, ще е още по-голяма.

— Един човек ми направи тази сутрин предложение в този смисъл.

— Приехте ли?

— Колебая се.

— Ако човекът е сигурен и има с какво да гарантира, не се колебайте!

Борис изненадан го погледна. Не очакваше такава реакция от Неделев.

— Мислех Ви за извънредно добродетелен.

— Казах, че одобрявам такава сделка по принцип.

— Искате да направим мрежа от бардаци и игрални домове?

— Те съществуват и печалбата им е огромна, но отива в ръцете на политиците. Попитайте Динев за хазарта, опиатите и проституцията. Той ще Ви осведоми напълно.

— Значи имате някакви проекти?

— Да, имам. Подобни заведения носят добра печалба при малки капиталовложения.

— Ще откривате оперета или театър?

— По никой начин! Не искам да имам работа с актьори и режисьори! С тях банкрутът е неизбежен. Но киното е друга работа. Цял свят е подлудял. Трябва да сложим ред в тази област.

— Отдавна ли Ви занимава подобна мисъл?

— Отскоро. Събрах сведения. Кината са мизерни бараки, но с фантастични печалби.

— Аз не ходя на кино.

— А аз често.

— Странно, България е в упадък, а кината са пълни!

— Именно затова. То ги откъсва от мрачните мисли, от мизерията, макар и за два часа.

Този човек не бе само добър бизнесмен...

— Вие ме заинтригувахте, Неделев.

— В скоро време след като уточня всичко, ще проведем разговор и ще решим. Смятам, че трябва да вземем в ръцете си вноса и разпространението на филмите. Това е първата неотложна задача. А после кината, като започнем с построяването на голям, модерен и изискан кинотеатър за премиерите в България.

— Вие наистина сте замислили голяма акция.

— Ако ние не направим това, ще го направят други...

Неделев действаше със замах. Всяка идея при него нарастваше в дълбочина и ширина, докато наистина се превърне в предприятие или концерн, даващ високи печалби. Отново се изпълни с уважение към него. Беше най-добрият възможен партньор, когато се касаеше до създаване на нещо ново, модерно и перспективно. Да, той гледаше надалеч.

— Все пак имате моето съгласие за заведението, което смятате да финансирате — заключи Неделев.

Не ми трябва такова заведение, искаше да извика Скарлатов, но се сдържа. Редом с проекта на Неделев за кината неговата сделка изглеждаше съвсем провинциална. Излезе си подтиснат, със засегнато самолюбие, обаче не се отказа от намерението си.

ГЛАВА ШЕСТА

Сутринта, когато излезе от малката спалня, която навремето ползваше и баща му, Борис замалко не настъпи един гълъб. С клатушкаща се походка и присъщото нахалство за вида птицата само се отдръпна, колкото да не я настъпи. По коридора важно се разхождаше втори гълъб. Отначало се ядоса, после се усмихна. Трябваше нещо да се промени в тая къща!... Влезе в тоалетната. Навън по коридора се чу веселият глас на Яна и гугукането на гълъбите. Докато се къпеше под душа, изведнъж се сети за молбата на мистер Маркъм. Може би тази англичанка би приела да стане гувернантка на Яна?... А време ѝ е да изучава чужд език, това е в най-подходящата възраст. След това ще бъде късно. И... разбира се, английски и само английски. Той ще бъде общочовешкият език. Какво ли ще излезе от всичко това?... Беше му крайно неприятно да се занимава с домашни работи. Но Яна бе човек, нов човек в тази къща, негова дъщеря и, иска не иска, отсега нататък щеше да се съобразява и с нея. Той въздъхна.

След като се облече, Скарлатов не слезе в Банката, а се запъти към мистер Маркъм. Знаеше, че канцеларията му е някъде на улица „Гладстон“. Намери я бързо. Помещаваше се заедно с печатницата в една къща. Американецът заемаше целия долен етаж. Издателството му се казваше „Зорница“. Скарлатов влезе направо от тротоара, нямаше даже едно стъпало, измина коридора и почука. Посрещна го мистер Маркъм, учтив и доброжелателен. Канцеларията му имаше съвсем аскетичен вид. Бюрото, касата, закачалката и двата стола за посетители едва се побираха в няколкото квадратни метра. По стените висяха доста безвкусни литографии с религиозни сюжети, календари с цитати от Библията, а също и правила за поведение на християнина — една наивна, детинска изложба на издателската продукция. И ако пред него не стоеше самият мистер Маркъм, сериозен и делови човек, би помислил, че се намира в благотворително заведение за бавно развиващи се деца. Една друга ниска врата стоеше отворена и се виждаше още по-малка стаичка с легло, скрин и върху него леген и

кана за вода. Явно тук той си почиваше. Зад стола, на който седна Борис, видя един голям американски флаг върху стената.

— Мистер Маркъм, англичанката все още ли е в България?

— За съжаление, да.

— И не сте й намерили подходяща работа?

— Все още — не.

— На колко години е?

— Мис Стенли е на петдесет години. Характерът ѝ е добър, истинска християнка. Що се касае до възможностите ѝ като преподавател, референциите са отлични.

— Зависи какви условия тя ще постави.

— Имате нещо конкретно предвид?

— Става дума за моята дъщеря Яна. Тя е на шест години. Искам да знае английски език.

— Мис Стенли е в затруднено положение и струва ми се ще приеме всякакви условия.

— Мистер Маркъм, погрешно ме разбрахте. Аз не искам да се възползвам от нещастията на другите. Оставям на Вас да уредите въпроса. Разбира се, освен преподавателка, тя ще се занимава и с възпитанието на дъщеря ми. А Яна е буйно и упорито дете... доколкото я познавам.

— Значи ще живее у вас?

— Да, поне засега. Но ако не се разберем... Искам да кажа, ако не си допаднат с детето...

— Разбирам. Ще обясня и това. Вие тази сутрин много ме зарадвахте, защото аз, от своя страна, ще зарадвам една наша сестра во Христe, както казвате вие, православните. Кога ще ни приемете?

— Днес след свършване на работа.

Когато се върна, повика Неда в библиотеката. Както винаги става в един голям дом, Скарлатов отделяше, или по-точно не отделяше никакво време на хората, с които живееше постоянно. Те сякаш бяха част от заобикалящите го мебели, с които бе свикнал. Приемаше техните услуги, тяхната всеотдайност като нещо съвсем естествено. Плащаше им добре и според него те бяха доволни. Но сега, когато влезе Неда, той сякаш за пръв път я виждаше. Спомни си я в двора на сарая в село Скарлатово — младо, тънко, стройно русо момиче, за което не можеше да предположи, че има вече дете. Тя беше тиха,

стеснителна, не се натрапваше, затова остана дълги години незабелязана от него, но не и от жена му Яна. Още от мига, когато Яна заживя в неговия дом, двете се държаха една към друга като че са най-близки приятелки. Често ги бе заварвал в кухнята да разговарят най-сериозно и да се смеят, седнали на чаша чай. Двете заедно решаваха какво ще е менюто, какво има да се прави в огромния дом. След смъртта на жена му с годините тази мълчалива селянка се бе превърнала постепенно в някаква важна опора на семейството, както навремето свекърва ѝ. Донка взе всичко в свои ръце и със спокойствие, такт и ум ръководеше безшумно домакинството. Той никога нямаше да забрави, че в най-тежкия момент от неговия живот — смъртта на Яна — Неда бе тази, която задържа да не рухне напълно семейството му. Благодарение на нея остана жива и малката Яна. Грижила се бе за дъщеря му далеч повече, отколкото за своите си деца. От собствената си гръд откърми Яна. И тя за нея остана втора майка, а син им Никола — неин млечен брат, с когото израсна на село. Да, Борис ѝ дължеше твърде много, но чак днес си даде сметка. И ето, тази тиха, миловидна жена, вече напълняла с годините, с лице, излъчващо доброта и спокойствие, стоеше пред него, навела глава, като понякога го поглеждаше със сините си ясни очи и внимателно слушаше какво ѝ говори. Беше трудно на Борис да ѝ обясни всичко. Защото тя наистина бе привързана към малката Яна като към свое дете.

— Днес следобед ще пристигне една англичанка, която ще се занимава с Яна. Моля те, пригответи две свободни стаи.

— Яна сама ли ще спи?

— Не е бебе!

— Тя се плаши от тъмнината.

— Ще свикне.

— Добър човек ли е тази англичанка?

— Не знам.

— Яна трудно се привързва. Ще ѝ бъде тежко.

Изведнъж Борис си спомни и файтона, и баща му до него, и шосето, и как си сдържаше сълзите, когато тръгнаха за Цариград и го откъснаха от майка му. Но после си каза, че сега е далеч по-добре.

— Англичанката ще се грижи за възпитанието ѝ и ще ѝ преподава език. Всичко останало ще бъде както досега.

Тя със съмнение го погледна. Беше ѝ тежко. Той разбра и каза:

— Аз самият съм объркан. Не знам какво ще излезе от всичко това. Разчитам на твоята помощ.

Тя кимна с глава и после заплака.

— Бих ли могъл да направя нещо за теб?

— Искам, много искам да се прибера на село... Разкъсвам се. Децата са там... Спас не иска и да чуе за село. Но ще остана.

Тази жена наистина се разкъсваше в своите чувства. Каква разлика от мъжа ѝ! С годините той дебелееше и ставаше все по-самодоволен. Това, че можеше да кара кола, че е добър шофьор и монтьор в една страна с толкова малко автомобили, връзките му с царя му създаваха някакъв ореол в София, който така или иначе му замая главата. Държеше се тежко, говореше малко, презираше обикновените прости хорица и се оформяше като типично парвеню. Но бе глупав и тъп. Той дори не подозираше колко го превъзхожда Неда! Но и тя, като повечето българки, далеч по-интелигентни, с богат душевен мир, се подчиняваше на простака. Силно нещо са традициите.

— Аз съм сам. Не познавам Яна. Между нас няма никаква връзка. В този период ще са ми нужни твоите съвети. Всяко нещо ще трябва да обсъждаме заедно. Ще имаш ли нещо против?

Неда го погледна с добрите си сини очи и лицето ѝ стана меко, женствено. Усмихна се. Тя победи в себе си личното и отново стана радостна.

— Не се безпокойте, господарю. Всичко ще бъде добре.

Тя пак мислеше не за себе си, а за другите.

— Да Ви сервирам ли? Обед е.

— Не мога нищо да хапна. Направи ми едно силно кафе и го донеси тук, в библиотеката.

След работа разгледа с Неда приготвените стаи. Остана доволен. Точно в шест часа на външната врата се позвъни. Скарлатов покани мис Стенли и мистер Маркъм в салона. Последният се извини, че има срочна работа, и Борис остана насаме с англичанката. Покани я да седне. Очакваше някоя от тия сухи, плоски жени, и то непременно с очила, каквито бе срещал на Запад. Но мис Стенли бе възпълничка, закръглена като топка, с весели, сини, сякаш малко измити очи, със силно къдрави светли коси, по всяка вероятност боядисвани. От нея се излъчваха енергия, бодрост и живост. Усмиваше се често. Говореха на английски.

— Тук е хубаво и уютно... — каза тя.

— Радвам се, че Ви харесва. Предполагам, че мистер Маркъм Ви е обяснил всичко.

— Да, той беше много мил към мен. Но къде е детето?

В салона влезе Неда, хванала Яна за ръка. Малката бе хубаво облечена, но стоеше леко назад, сякаш се криеше зад Неда, и гледаше изпод вежди намръщено, като някакво бурсуче. Мис Стенли стана и се обърна към нея на английски.

— Казвам се Кетрин Стенли, мис Стенли...

Яна нищо не отвърна.

— Бих искала да бъдем приятелки... — англичанката протегна ръка. Яна сви юмручето, сякаш някой щеше да ѝ открадне ръката. Първата среща не обещаваше нищо добро. Скарлатов трябваше да се намеси, а не искаше. И в този момент от коридора се разнесе лай на куче. Англичанката с пъргави стъпки отвори вратата и в салона нахлу едно малко кученце с пухкава, къдрава козина. Очите му не се виждаха от космите. Спас и файтонджията, който бе довел мис Стенли, внасяха багажа ѝ. Кученцето първо се спусна към господарката си, а после право към малката Яна и замаха с опашка. Тя нямаше никакъв страх от животните, особено от кучетата. Изглежда на село добре се бе разбирала с тях. Изведнъж лицето ѝ се промени, бузите ѝ се зачервиха. Тя клекна и зарови пръсти в бялата му козина. После го пусна и пак недоверчиво погледна към англичанката.

— Джейн, поздравя мис Яна!

Кученцето легна по корем на килима и протегна лапа. Яна най-сериозно я пое и я раздруса.

— А сега да се запознаем... — каза мис Стенли и отново протегна ръка.

Тоя път детето я пое и стисна. Нямаше нужда от преводач. Странно е, че разбира всичко, помисли си Борис.

— Аз се казвам Яна Скарлатова.

— Приятно ми е...

— Кученцето женско ли е? — попита детето.

Скарлатов преведе.

— Да, казва се Джейн.

— Значи ще има кученца?

— Да, като порасне. Сега е на годинка...

Борис акуратно превеждаше. Той взе да се успокоява. Дано всичко тръгне както трябва!...

Англичанката се представи на Неда. Всички излязоха от салона и Борис я придружи до стаята ѝ. Мис Стенли дръпна завесите. Навън мръкваше и падаше есенна мъгла. Кученцето се разлая и се затича след детето. Тропотът на Янините крачета и лаят на Джейн изпълниха коридора чак до кухнята. В стаята почнаха да внасят багажа — два огромни сандъка в медна обковка и още много други неща. Скарлатов леко се поклони и се оттегли. Идваше чужд човек въкъщи, и то жена. Налагаше се да се съобразява и с нея. Навън отново се разнесе тоя режещ, метален звук на трамвая, взимащ завоя край Банката. Сградата леко се разтресе. Трябва да се махна от тоя дом, но къде?...

ГЛАВА СЕДМА

В понеделник Туше Динев донесе доклада си за Евгени Проданов, изготвен детайлно за две седмици. Прахосник и развратник. Канел се с новата си любовница да избяга в Южна Америка. За тая цел искал да вземе десет милиона от Търговската или от Италианската банка — която лапне въдицата!... Ярост обхвана Скарлатов. След малко трябваше да посрещне в кабинета си този мошеник и му даде отговор. От само себе си се разбираше какъв ще бъде той...

Разговорът, който проведе, бе мъчителен и жесток, защото Борис го разобличи и оплю без остатък. Но завърши по странен начин. На тръгване Проданов помоли Скарлатов да поздрави очарователната Елена, за която искрено щял да скърби. Останал сам, Борис продължи да бъде в плен на разговора. В душата му се утаи неприятно чувство. Опитва да се отърси и си каза: „Ти си banker и правилата на останалите хора не важат за теб! Тогава няма защо да се терзаеш!...“

Идването на адвоката Чернаев прекъсна мислите му. Беше му възложил да уреди покупката на зданието за Татарски. Каквото и да станеше, загубата нямаше да бъде голяма. Самият Татарски подписа без колебание договорите, щастлив, че замисълът му се осъществява, че е намерил работа и храна на своите циркови колеги. По препоръка на Туше Динев в заведението поставиха като техен човек мадам Жорж — парижанка, довеяна по случайните пътища на съдбата в България. Имаше богат опит от такива заведения. Самата тя притежаваше малък моден магазин в центъра на София и като всяка францужойка разбираше от сметки и ръководеше добре бизнеса си. Прие без колебание. Новата работа нямаше да ѝ пречи. Нощите ѝ бяха свободни. Късно вечерта го посети Туше Динев. Наля по чаша коняк и двамата седнаха пред камината.

— Динев, коя е тази Елена?

— Новата ми сътрудничка.

— Какво представлява?

— Красива, интелигентна, с големи възможности.

— Тогава сигурно я познавам? В София те се броят на пръсти.

— Едва ли.

— Използвал ли си я друг път?

— Не. Това е първата ѝ акция. Тя е само на деветнадесет години. Любопитството на Скарлатов нарасна.

— И как успя да измъкне сведенията от Проданов?

— По най-простия и тривиален начин, какъвто жените употребяват от паметивека. Бяха ѝ достатъчни две вечери. Мъжете, колкото и да е странно, стават извънредно глупави в присъствието на красива жена, особено когато е добра слушателка и поощрява излиянията на донжуановците.

— Проданов правеше впечатление на предпазлив и не глупав мошеник.

— Френската полицейска система има своите слабости, но и големи предимства. Англичаните държат преди всичко на фактите, но французите са психолози. Мъжкото тщеславие е проваляло и най-умните мошеници. Разбира се, алкохолът, обстановката също играят голяма роля, притъпяват чувството на самосъхранение.

— Все пак една опасна възраст — на деветнайсет години... Нима е трудно да привлечеш едно момиче с подаръци и екзотично пътешествие до Южна Америка? Откъде си сигурен, че няма да се влюби?

— Момичето е минало великата школа на мизерията и знае цената на парите. Не мога да кажа дали аз и Вие имаме такава корава душа като нейната — неразгадаема зад красотата и младостта ѝ. Чувствата са лукс за нея.

— Значи е твоя възпитаница?

— Има такова нещо...

— Откога я познаваш?

— От бебе.

Скарлатов го погледна изненадан.

— Коя е тя всъщност?

— Дъщерята на бившия Ви секретар Георгиев.

— Тя знае ли, че работи за Търговската банка, следователно за мене?

— Тя работи за мен и вярва на мен! — каза Динев.

— Някога ти живееше след смъртта на Георгиев у тях. Вероятно си им помагал?...

— Да речем...

— От какви съображения?

— Не съм длъжен да Ви кажа, но ще Ви съобща само едно — аз бях сирак и изпитах като дете целия житейски смисъл на това понятие.

Скарлатов искаше да разпита Динев за още много неща. Тази негова връзка винаги го бе интригувала. Но настъпваше в един интимен свят от живота на полиция и трябваше да се задоволи само с предположения. Все пак се ядоса.

— А как мислиш, хорската мълга за самоубийството на баща ѝ не е ли стигнала до ушите ѝ?

— Искате да кажете, че ще бъде нелоялна към Банката?

— Даже озлобена!

— Вие скъсахте ипотеката и им оставихте къщата — единствения доход на една вдовица с две невръстни деца. За тях Вие сте светец!

— С твоя помощ.

— Казах, че тя слуша мен и само мен, и е приела моята версия за смъртта на баща си!

Скарлатов не се съмняваше, че Динев точно така е представял трагичния случай.

— Е, Динев, добре си възпитал момичето през тия години. Все пак не изпитваш ли някакви угризения, че ти, казано направо, я готвиш за кариерата на проститутка и нищо повече, както и да го извърташ?!

— Знам.

— Бих желал да чуя обясненията ти. Интересно ми е.

— Такива нямам! Момичето ще завърши зле при всички случаи. Ако тръгне по пътя на еснафския морал, чака я фабрика, туберкулоза и ранна смърт. Ако се ожени — деца, пране, чистене, грубости, побоища, унижение пред някой бабаит, с една дума — робство, смазване! Третият изход е проституцията, каквато е в момента в София — кална, долна проституция. А това, което предлагам, до голяма степен ще ѝ помогне да запази поне себе си, тялото си, да се храни, облича, да има покрив и гордо вдигната глава. Тя да избира, а не нея! Такива жени мъжете далеч повече уважават от собствените си съпруги-слугини!...

— Все пак, ако ти беше неин баща, така ли би разсъждавал?

— Не знам. Ако имах такава дъщеря, бих искал да разсъждавам по същия начин, понеже това ще бъде от нейна полза.

Суров човек е Динев, помисли си Борис. Но сигурно такъв трябва да бъде полицаят — неуязвим за човешките страсти, като в същото време познава всички съблазни на тоя свят и пропастта, към която те водят хората. Да остава наблюдател и само наблюдател при човешките трагедии и да използва злото за своите цели, чиито простори бяха далеч по-необятни в тоя свят. Злото бе едно понятие колкото философски абстрактно, толкова и грубо реално, както може да бъде само парчето студена скала, взето в ръка. Ежеминутно, от мига на раждането, човек постоянно се сблъсква със злото. Искане му се да се освободи от робството на мрака. Искане светът да бъде друг, свят на доброто. А изходът е предопределен. То съществува и трябва да се примириш! А някои не само приемат злото, но то става тяхна същност, тяхна пътеводна звезда в дейността им, става част от тях и това са Принцове, както ги назовава Апокалипсисът, господарите на тоя свят.

ГЛАВА ОСМА

В кабинета на Скарлатов нахлу бодро и възбудено Йосиф Карасулиев.

— Ставай, Борисе, да тръгваме!

— Къде?

— Как къде? Ще ставаш сайбия. Намерих ти прекрасна вила на много изгодна цена, без пари!...

Въпреки че Скарлатов бе мислил за едно жилище извън града, смяташе, че това е въпрос на далечно бъдеще, и се изненада от бързината, с която Йосиф действаше.

— Вероятно е ипотекирана при теб и искаш да си вземеш парите! Не желая вила от някой нещастник!

— Нищо подобно! Италианеца ликвидира имуществото си. Ще бъде доволен и на малкото. Впрочем ти вече си го започнал, нали така? Водиш преговори по изкупване на текстилните машини от фабриката му!

Борис наново се учуди на осведомеността му.

— Седни за малко докато се приготвя!

Карасулиев седна и продължи да говори. Случаят бил изгоден. Вилата прекрасна, над Княжево. Шосето е в добро състояние и колата влиза чак в двора. Само пътят трябва малко да се оправи, но това е въпрос на бъдеще. Била напълно обзаведена, с всички удобства, а паркът прекрасен! Ако му хареса мебелировката, ще я включат в цената на вилата.

— А ти разбираш ли от вили?

— Аз разбирам преди всичко от покупко-продажби. Самият аз купих още по времето на Стамболийски вила в Несебър, която принадлежеше на чужденец. Доволен съм. Ако искаш, с моя помощ можеш да купиш вила и на морето.

Влезе Неделев, който със заспалия си вид едва кимна на двамата.

— Седни, Неделев — каза Карасулиев, — днес е сряда, ден на търговеца! Каквото и да съм почвал в сряда, върви на добре. Моят лош ден е понеделник.

— Излизам с Карасулиев, като се върна, ще бъда на Ваше разположение — добави Борис.

— Ще купуваме вила — поясни Йосиф.

Неделев се учуди, като каза:

— Мога ли да дойда и аз с вас?

— Буйрум! — възкликна Йосиф. — Мога и тебе да наредя. Навремето, като започвах работа тук, се занимавах изключително с покупко-продажби, предимно в София. Доста къщи и имоти съм купил и препродал. Българинът мре за къща, за дом и нищо не жали за тая цел. Такива сделки в България винаги ще има и ще носят печалба, каквато и криза да настъпи!...

— А какво ще е твоето комисионно? — попита Неделев.

— Малко, колкото да не е без хич! Понеже, ако направя посредническа сделка, без да взема макар и символично един лев, ще ми тръгне на зле!

— Ти си суеверен?

— Кой търговец на тоя свят не е суеверен? Без вяра в късмета никой от нас не би успял в живота.

— Аз не съм суеверен — каза Неделев.

— Ако е така, внимавай много! Съдбата обича да се шегува, дори да се гаври с такива умници като теб!...

Разговорът взимаше немного приятен обрат. Тези двамата никак не се обичат, отново помисли Борис.

— Да тръгваме, аз съм готов!

Качиха се в колата на Карасулиев, която чакаше пред Банката. Когато излязоха на шосето, се стелеше мъгла. Но от Овча купел нататък взе да се прояснява и в Княжево светеше ярко слънце над замръзналата, покрита със слана земя. След това свиха по един черен път, доста изровен. Шофьорът на Карасулиев караше бавно. Изкачваха стръмна височина и вървяха право към Витоша, после минаха край една висока стена от големи, кръгли речни камъни.

— Такъв зид се прави много трудно — поясни Йосиф. — В цяла България са останали трима-четирима души, които умеят да градят така. Вилата е отвсякъде заградена с такава стена. Само тя струва много пари!

Входът представляваше каменна арка с врата от ковано желязо, направена с вкус, с много извивки и орнаменти. В средата стоеше

гербът на италианския граф. Градинарят, който същевременно бе и пазач, ги очакваше. Той отвори двете крила на портата и колата влезе в алеята. Вилата наистина беше внушителна. Изградена в италиански стил, с колони, със зимна градина, с множество направени комини и отдушници, с плосък покрив от медни плочки, хванали патина, с лоджии и прозорци с капаци — тя наистина правеше впечатление на нещо красиво и аристократично. Фасадата ѝ гледаше на юг. Но не постройката беше главното, а паркът, изграден на три тераси, понеже мястото беше с наклон, свързани с каменни стълби. Зад вилата имаше още една тераса. Засадените дървета по краищата на парка, предимно иглолистни, бяха още млади, така че той изглеждаше голям и просторен. Алеите с цветя бяха добре обработени и стеблата завити в хартия, а около корените стърчаха натрупани купчини пръст, за да ги пазят от зимните студове. Първото впечатление бе повече, отколкото можеше да се очаква. Скарлатов особено хареса високите зидове, които запазваха вилата от погледите на хората. Наистина това беше един чудесен кът в подножието на планината, където можеше да намери спокойствие.

Йосиф не се спря нито на архитектурната стойност, нито на околната красота, а със своя прагматичен начин на мислене изтъкваше съвсем други предимства — каменни основи над метър, мазе от витошки гранит, дебели стени, лятото прохладно, зимата топло, четиринадесет стаи, голям салон — побира барем петдесет души! И най-вече евтина!

— Ако не беше мой приятел, бога ми, Борисе, щях да я купя, въпреки че аз лично обичам много повече морето.

Градинарят избърса пейката от росата. Тримата седнаха. Скарлатов се загледа в планината. Право над него се издигаше подковообразният връх на Витоша, наречен „Копитото“. Тук бе тихо и закътано. Даже в този мразовит ден слънцето грееше и топлеше.

— Вилата ми харесва. Оставям на теб да уредиш всичко!

— Сделка ли е, винаги ме прави на луд!... Не мога да разбера как така става?! Ето, не купувам за себе си, даже нямам печалба, а треперя, като че ли от това зависи животът ми.

Без да иска, Борис си спомни баща си и мисълта на Бернщайн, която той обичаше да цитира: „Целта е нищо, движението е всичко!“ Не радостта от постигнатото, а процесът, борбата... Тогава хора като

нас никога не могат да стигнат до човешкото щастие, мислеше Борис. Дали това не е цената на печалбата от капитала? Доста висока цена...

— Да ви отворя ли вилата? — попита старият градинар.

Той му заприлича на глухонемия коняр в Банката. Беше вече покойник, отишъл си от света тихо, безшумно, както бе живял сред хората, и все пак сам. Реши да го остави на работа, когато стане собственик на вилата.

— Обясни ми, Йосифе, защо се буташ в дребни сделки? Те вече не ти отговарят на положението, което заемаш.

— Знам ли?... Ето, преди няколко месеца идват при мене двама пияници музиканти. Искат да ми продадат стара цигулка. Изпъдих ги. След два дни пак идват в кабинета ми. Носят цигулката. Рекох им да я оставят. Показвам я на Иван. Според него била много ценна. Моят мухльо ми отвори очите! Да видя и аз някаква полза от глупавата му музика!... И какво? Купих цигулката сравнително евтино. Давам я след това на специалисти. Оказа се „Страдивариус“. Сега ми предлагат безумна цена.

— И какво ще правиш с нея?

— Освен да просвирия, друго не виждам! Но след като ми обясниха, че е съкровище, почнах да гледам по съвсем друг начин на нея. Сложих я във витрината на кадифе. Сега разбираш ли ме?...

— Мъча се...

Тримата влязоха вътре. Скарлатов остана доволен от това, което видя. Прибраха се в София, възбудени от единодушния сполучлив избор.

След вечеря Борис се оттегли в библиотеката. Изглежда, цялата къща се въртеше около Яна. Само тук, зад тапицираната с кожа врата, се чувстваше сам със себе си. Взе старото руско, задгранично издание на „Былое и Думы“ от Херцен. Той обожаваше тая мъдра книга и за разлика от много други произведения, направили му силно впечатление на младини, тя никак не му омръзваше. Винаги намираще в нея нещо ново. Усещаше някакво близко сродство с Херцен по начина на мислене, по волята на действие, по непредубеденото виждане на света, по липсата на страх пред противоречията на живота. За Борис Херцен бе и един от най-добрите писатели в Европа, и

смяташе, че ако се бе отдал напълно на литературата, Русия може би щеше да има, наред с Достоевски и Толстой, още един колос. Наслуки отвори книгата и попадна на прекрасния разказ за княз Юрий Николаевич Голицин. Глупавата и смешна, типично славянска история на наивния княз, но с широк замах — диригент на хор, съставен от неграмотни руси, които смело довел от Тамбовска губерния чак в Лондон, го караше да се смее на глас. После той стана и отиде към прозореца. Навън валеше сняг. Ранен първи сняг... Беше краят на ноември. Загледа се в снежинките... Защо, когато вали, човек изпада в размисъл, запита се Борис. Да, сезоните в България все още определяха на хората начина на живот. И понеже селяните преобладаваха, техният начин се налагаше и в града. Още от есента хората се запасяваха със зимнина и топлива, с храна за добитъка, за да посрещнат лютите студове готови, сврели се в своите къщурки, от комините на които се стелеше бял дим. Земята, с която хората се бореха, за да изкарат насъщния, заспиваше и те ставаха по-свободни. Ето и сега зимата настъпи — сезонът на светиите и празниците, на женитбите и седенките, на веселбите и детските радости за всички възрасти... Но този път на хората тя се стори унила и я възприеха без особени надежди за нещо по-добро. Цялата нация знаеше и чувстваше, че войната, революциите, превратите, стопанската изолация, фантастичните репарации, лихвите от външните заеми, терористичният военен режим са непоправими беди — и живееше по силата на навика. Защото този малък народ се задържа, благодарение на великото си качество да търпи. И не ден, месец или години, а векове!... Без да губи надеждата за по-свестни времена и вярата в щастлива звезда. Така минаваше животът на цели поколения. Така се възпитаваха децата, а те, от своя страна, следващите. Но заедно с търпението се набираще като гной и омразата. Тя нямаше нищо общо с търпението и избухваше в определено време. Тогава нацията отново понасяше поредното кръвопускане, като стигаше до пропастта на унищожението. Какво щеше да донесе тази година? Скарлатов не знаеше, но усещаше, както и целият народ, идващото поредно зло.

Той купи вилата заедно с мебелите и направи нужния ремонт по вътрешното обзавеждане. Още през декември домашните се

преместиха там. Яна, мис Стенли, Неда, двете камериерки и градинарят станаха постоянните обитатели на новия дом. В стария се мяркаха само Борис, Спас и една възрастна жена, за да се грижи за къщата. Заклучиха повечето стаи. Къщата опустя. Скарлатов свикна да прекарва събота вечер и неделя на вилата. Останалото време — в Банката. Хранеше се навън, беше вече чест посетител на „Юнион клуб“. А когато се връщаше късно, тишина и спокойствие царяха в огромния дом. Той никога в живота си не се почувства истински патер фамилиас. За малката Яна намери един прекрасен възрастен учител-пензионер, живеещ в Княжево. Строгият старец беше от онова славно възрожденско поколение учители, който предложи Яна да се готви като частна ученичка и да не ходи на училище. Той прецени, че за нея ще е най-добре да вземе наведнъж първо и второ отделение. Скарлатов му имаше пълно доверие. Промяната в Яна вече се чувстваше. Удивително бързо проговори английски. Въпреки заниманията си, детето не се претовари, оставаше му много свободно време за игра. И така трудният за Борис въпрос за образованието на дъщеря му се разреши от само себе си по най-добрия начин.

ГЛАВА ДЕВЕТА

Една вечер в началото на април 1925 година Скарлатов реши да посети новооткритото заведение на Татарски, който многократно го канеше, но Борис все не намираше време. Тази нощ той нямаше какво да прави. Не му се оставаше сам вкъщи. Облече тъмен костюм и тръгна пеша. Въпреки ранния час на нощта, по улиците нямаше хора. След деветоюнския преврат и септемврийския метеж хората сами си наложиха полицейски час и всеки гледаше да се прибере у дома, докато е светло. Искат не искат, дюкянджиите и търговците се съобразяваха със създалото се положение. Те спускаха рулетките и кепенците заедно с обезлюдяването на улиците. А какъв живот кипеше, каква търговия се развиваше преди войната!... Сега по тия улици можеше да видиш само полицаи, закъснели пияници и бездомни кучета. Електрическите фенери осветяваха запустелия град. Нещо тревожно имаше в спокойствието и тишината на нощта. И не само Борис го усещаше, но и софиянци, и целият народ... Той излезе на площад „Света Неделя“. Храмът имаше интересна архитектура и бе една от забележителностите на столицата — вторият по големина след „Александър Невски“.

Заведението на Татарски се намираше в една тиха пресечка близо до площада. Тук, в иначе замрелия град, животът пулсираше за учудване на Скарлатов. Една неонова реклама — новост по онова време, светеше и гаснеше. Бар „Щастлива Арабия“, прочете Борис. По уличката имаше множество хора — продавачи на семки и леблебия, бедняци, зяпаци въртящия се кръг от електрически крушки пред заведението. Пристигаха и си отиваха файтони. От тях слизаха солидно облечени мъже и жени. Тук можеше да видиш събрани всички спекуланти, новобогаташи, търговци... Те плаваха като акули в мътните води на безнадеждната следвоенна разруха и излапваха всичко, което срещаха по пътя си. Те не влагаха печалбите в нови предприятия, нито пестяха пари за нещо по-голямо. Живееха ден за ден и широко пръскаха измъкнатите от бедняците левчета. За тях нямаше нито морални, нито административни прегради. Даже с цената

на хляба, въпреки строгия закон, играеха както си искат, камо ли с останалите продукти като месо, сирене, олио, масло, захар... Докато целият свят се приближи и надмина довоения стандарт, в България нямаше и помен от някаква надежда за добро бъдеще. Държавата приличаше на умрял огромен вол, а тия тук — лешоядите, които изяждаха мършата. Тези негови мисли не за пръв път му се явяваха, но тук, на тая улица, пред заведението на Татарски Борис ги преживя. Всичко е загубено, какво правиш ти?! — отново и за кой ли път се попита той... Навикът! Навикът да се живее е толкова силен, че те прави сляп и глух, отъпява те и те кара да не мислиш!... В края на краищата, ако не е така, всеки ще си тури край на живота... Поне тия, които са добили тая проклета способност да мислят!...

Той спря пред яркоосветения вход на бара. Над арковидната стъклена врата една огромна мида, очертана от неоновите тръбички, хвърляше студена синя светлина наоколо. Още от външното оформление се чувстваше ръката на Татарски. Израсъл в цирковете, артист до мозъка на костите, за него идеалният архитектурен стил си оставаше цирковият — бляскаво разклонение на сецесиона. Портиерът, сякаш излязъл от манежа — в яркочервена униформа със златни галони — посрещаше влизащите. Но късият му врат, огромният гръден кош издаваха бившия цирков борец, макар и застарял. Още тук се чувстваше респектът на физическата сила. Той изглежда го позна, понеже напусна входа и изтича в заведението. След малко се появи заедно с Татарски, облечен в строг фрак с голямо, яркочервено цвете в бутониерата. Този силен, едър, по своему красив мъж вложи в посрещането на Борис цялата си любезност, възпитание и светски маниери, придобити от безкрайните скитания по континентите и от срещите му с най-различни екземпляри на човешкия род.

— О, господин Скарлатов! Вие ми върнахте самочувствието! Трогнат съм, че дойдохте във Вашия дом!...

— Защо моя? — усмихна се Борис.

— Защото е самата истина! Вие дадохте хляб на мен и бедните артисти. Ние Ви принадлежим, както и заведението. Вие носите щастието, господин Скарлатов!...

Фасадата откъм улицата — тясна по размери, съвсем не даваше представа за големината на зданието. Макар и триетажно, то се простираше в дълбочина, притиснато от двете съседни високи сгради.

Прозорците на горните етажи не светеха. Те се спуснаха по широката мраморна стълба, покрита с дълга яркочервена пътека, захваната от лъскави медни пръчки. Долу една завеса като изход за арената, също от червен брокат напълно даваше илюзията за цирк. Явно всичко тук е разположено под земята, прецени Скарлатов. Посрещна ги един огромен набит мъж във фрак. Гардеробиерката — весело момиче с къса по модата рокля, открояваща пъргави, силни крака, по пардесюто на Скарлатов, окачи го и се върна с едно цвете. Внимателно го сложи на бутониерата му. Борис бръкна за бакшиш, но момичето уплашено отскочи.

— О, господин Скарлатов, цветето е от все сърце!

Татарски доволен се усмихна и леко я докосна с ръка по бузата. Поведо го по-нататък.

— Искате ли да влезем в игралната зала?

— Има още един етаж в зимника?!

— Именно! Затова настоявах за тази сграда. Тя е безценна! Направихме допълнителен изход откъм офиса.

— И как е алъш-вериша?

— За съжаление, господин Скарлатов, печалбите са от рулетката, а не от голямата зала и програмата.

— Не искам сега да слизам долу. Чувствам се като в гробница.

— И аз, но играчите са доволни. За тях бърлогата е повече от дом. Заповядайте, господин Скарлатов...

Те минаха покрай една малка будка, тапицирана с кадифе. Три прозорчета гледаха в различни посоки. Едното към стълбището за рулетката, другото към входа и третото към залата. През полуоткрехнатата врата Борис забеляза мадам Жорж. Тя излезе, за да го посрещне. Облечена по последна парижка мода, с привличащи погледа бижута, закръглена, весела и усмихната, тя се изправи на пръсти и целуна Скарлатов. След това го заля с комплименти на своя напевен френски език. В нейно присъствие той се почувства радостен и спокоен. Тази жена, преминала средна възраст, но напълно запазена, поддържаше своята минала хубост. На пръв поглед изглеждаше безгрижна, дори несериозна, но той знаеше, че в нейното женско сърце парите играят далеч по-голяма роля, отколкото сантименталните преживявания. Тя дойде в България преди войната, мъжът ѝ — чиновник в едно осигурително дружество с чужд капитал — почина

рано. Деца нямаха. И тогава тази весела парижанка показва на какво е способна. Тя не покри главата си с черна забрадка, нито издаваше някаква смазваща скръб. Напротив, посрещна удара по мъжки. Не пожела да се върне в Париж. Изглежда там нямаше никой, който да ѝ помогне. Сама реши да се справи и го стори отлично. В този период Скарлатов ѝ помогна много, преди всичко с кредити. Тя отвори малка модна къща с две момичета помощнички. После нае малко магазинче на „Леге“ и скоро пред витрината по всяко време можеше да видиш млади дами, стоящи с часове. Всеки ден тя излагаше нова рокля или костюмче. Чрез мадам Жорж френската мода идваше за броени дни в София. Така работата ѝ се разрасна, клиентелата също. Целият софийски хайлайф купуваше от нея шапки и тоалети. Тя на драго сърце съветваше всички — и младини възрастни — как да изглеждат привлекателни, женствени и желани от мъжете. Влагаше парите си в акции или ценни книжа. Посещенията ѝ в Банката станаха редовни, а разговорите със Скарлатов за малкия ѝ бизнес — приятни беседи. Той с удоволствие я съветваше и ѝ помагаше. Железни търговки са тия парижанки, помисли си той и се усмихна.

— Господин Татарски, аз съм сам. Ще имате ли нещо против, ако тази нощ ми прави компания мадам Жорж?

— Точно това смятах да Ви предложа, но не знаех как ще го приемете.

— Разбира се, с голямо удоволствие, ако мадам не е на друго мнение?...

— Какво приказвате!... Да вървим, господин Скарлатов. С такъв представителен мъж, повярвайте ми, никога не съм била в живота си.

Тя игриво погледна Скарлатов със сините си очи и внимателно го хвана подръка, вдигнала гордо глава, както в блестящите времена на френските крале аристократите са влизали в залите на Версайл. Нейното очарование никой не бе в състояние да изкопира или научи. Само парижкият климат и въздух можеха да създадат парижанката. И наистина, Борис се почувства мъж в истинския смисъл на думата. Когато двамата влязоха в залата, всички се извърнаха. Татарски ги настани на централната маса срещу подиума, Скарлатов огледа кръглата зала, тапицирана в тъмночервено кадифе. Колоните отстрани ограждаха сепаретата. Оркестърът, за негово учудване, заемаше малък балкон отстрани на подиума като в цирка. Така може би целият

персонал се чувстваше в свой дом. Млади, стройни и пъргави келнери учтиво и сдържано сервираха на клиентите. Татарски остана прав. Не пожела да седне. Чукнаха се за успехите на заведението. Той се извини и се оттегли. Мадам Жорж, бодра и доброжелателна, не се натрапваше.

— Не Ви ли е трудно едновременно да поддържате магазина и да работите тука? — попита я Борис.

— О, не! Тук се разнообразявам. А идват и много интересни хора. За кратко време завързах много връзки, които ще ми потriebват.

— Смятате ли, че заведението няма да банкрутира?

— Господин Скарлатов, никой не е пропаднал на тоя свят от подобни заведения. Това знам от Париж, но важи за всяка страна.

Изведнъж млъкна. Някаква сянка мина по лицето ѝ.

— Все пак нещо Ви смущава?

— Не заведението, господин Скарлатов, а държавата. Тук стават страшни неща. Питам се понякога дали тази страна и този народ няма да се самоунищожат? Ето кое ме смущава. Ако България пропадне, ще пропадне и бара на господин Татарски, и моя магазин. Всички ще отидем по дяволите!

Лицето ѝ стана сериозно, но след миг пак се усмихна мило и сложи ръка върху тая на Борис.

— Виждате ли, и аз, без да искам, съм станала мрачна като вас, българите. Бъдете весел като нас, господин Скарлатов! Французите и революциите правят весело, нали така?

Разговорът им бе прекъснат от един скандал в сепаретата. В дъното им седеше група руски офицери белогвардейци. Един от тях, напълно пиян, излезе от сепарето и щеше да падне, ако не се вкопчи в колоната. Обръснатата му глава блестеше като билиардна топка.

— Господа, встать! За Царя, за Россию!

Другите също станаха. Всички наведнъж изпиха чашите си и разбиха кристала в пода. Татарски, придружен от двама келнери, хвана за гимнастюрката пияния офицер, който се дръпна силно назад. Парче плат заедно с копчетата остана в ръцете на Татарски.

— Паршивая сволочь! — изсъска офицерът.

Атлетът едва замахна с къс удар на разтворената си длан и пияният се срути подкосен. Изнесоха го навън. Татарски се върна и само фиксира другия скандалджия. Офицерът стана и залитайки, го последва. По-късно той обясни на Скарлатов.

— Това рядко се случва и все с белогвардейци.
— Защо ги допускате? Имате ли печалба от тях?
— Никаква! Напротив — губя!
— Тогава?

— Има свестни между тях. Истински руснаци! Те силно страдат за родината си. А аз, господин Скарлатов, няколко пъти съм посещавал Русия. Живял съм дълго време там, имам отлични приятели и някак си се чувствам задължен. Разбирате ли? Минали са през ада на революцията, после лагерите в Галиполи и накрая — България, която не ги прие много дружелюбно. Жаля ги.

Към полунощ, когато заведението се изпълни до последното място и към входа се трупаха правостоящи, постепенно светлините намаляха и запалиха прожекторите. Те осветиха малка сцена. Завесата се вдигна. Започваше програмата. Излезе Татарски и поздрави присъстващите, а после обяви началото на програмата. Оркестърът засвири. Първи се появиха възрастен мъж с атлетично телосложение и едно слабо като скелет момиче.

— Дуо Гуера, прочуто в цял свят! — обяви Татарски.

И започна играта и балансирането на двамата с бамбуков прът, накрая с рогатка. Номерът изискваше огромно усилие и внимание от страна на двамата.

— Виждате ли, господин Скарлатов — обясняваше мадам Жорж, — колкото е по-нисък таванът, толкова першът трябва да е по-къс. А късият перш трудно се балансира. Ако е под купола на цирка, не е толкова тежко, но тук е направо опасно!...

Номерата следваха един след друг. Всеки от тях завършваше с появата на камерната балетна труппа от млади момичета. Те сменяха костюмите си в зависимост от танца — испански, цигански, руски, френски канкан... Оскъдното облекло показваше на публиката красивите им тела. Мъжете в заведението, изцяло погълнати от гледката, вече достатъчно пияни, не скриваха напиралните желания. Защото тук, в тоя храм на плътта, съблазънта властваше. Това бе и смисълът, и целта на програмата. После лампите светнаха. Чу се ропот. Двама мъже станаха от масата и почнаха да викат:

— Искаме Роза, къде е Роза?

Оркестърът засвири танго, но никой не стана да танцува. Ропотът се усили. Започнаха да свирят с уста. Ръкопляскаха в такт както в

цирковете, когато искат да се повтори номерът. Оркестърът млъкна. Всички викаха в хор „Роза“. Скарлатов имаше чувството, че още малко и заведението ще стане на трески. Но в този момент се появи Татарски. Когато настъпи тишина, той се усмихна и извика:

— Цигански танц, изпълнява Роза Иванова!...

Рев и ръкопляскания разтърсиха заведението. Оркестърът засвири туш. Завесата се вдигна и камерният балет от момичетата, облечени като циганки, започна своя танц.

— Каква е тази Роза? — тихо попита Скарлатов.

— Никой не знае. Вероятно е циганка, но сам ще видите. За мен тя е феномен! — обясни мадам Жорж.

Най-после се появи самата тя. Облеклото ѝ напомняше „1001 нощ“ — полугола, обута в шалвари от воал, открояващи стройните ѝ крака. Лъщящата ѝ гладка матова кожа, дългите красиви ръце и веселото ѝ лице, сякаш цялото заето от огромните ѝ черни очи, веднага покоряваха. Гъстите ѝ коси падаха свободно по раменете. Още с появата си тя изцяло погълна вниманието на присъстващите. Това, което последва, остана завинаги в съзнанието на Скарлатов като особено преживяване. Тук имаше всичко — и пластика, и изкуство, и плът, и съблазън... Тя играеше сякаш в транс, без да се щади, но с такава лекота и изящество, които изглеждаха недействителни. Цялото ѝ тяло трепереше в ритма на източния танц. Тежките гerdани от златни монети и гривните звънтяха. Танцът все повече и повече се ускоряваше. Борис помисли, че още миг и ще настъпи краят, и ще се случи нещо непредвидено, но не се случи нищо, а напротив, ритъмът се усили и Роза скочи от подиума в залата. Сега заигра пред масата на Скарлатов. Цялото заведение се изправи, за да гледа по-добре. Някои се качиха на масите. Борис я наблюдаваше от един метър. Погледна лицето ѝ. Тези черни очи не виждаха нищо. Фигурата ѝ се подчиняваше на музикалния ритъм от само себе си, без участието на волята. Зрелището изцяло го погълна. Никога в живота си не бе стоял толкова близо до таланта, защото нито за миг той не се усъмни, че момичето го притежава. Макар за кратко време, тази танцьорка владееше душите на присъстващите тук. И накрая, когато изглеждаше, че вече нещо ще се скъса, музиката внезапно спря. Тя се поклони. Гърдите и буйно се спускаха и спадаха. Мускулите на краката ѝ трепкаха, коремът ѝ също. Отново рев огласи заведението, който

продължи минути. Най-сетне, вече успокоена, тя се оттегли към подиума. Но вместо завесата да падне, оркестърът засвири и Роза запя. Странен беше гласът ѝ. Дълбок, малко дрезгав, липсваха височини, но песента разтърсваше, достигаше до сърцето на всеки, защото тя пееше едновременно и за себе си, и за всички. И наивните до глупост думи за любовта звучаха като истина.

Дълго време след като Роза свърши, Скарлатов остана под впечатлението от срещата с нея.

— Тук идват хора, за които не бихте и предположили... — каза мадам Жорж.

— Например?

— Принц Кирил, владиката Стефан, министри, депутати, дипломати.

Татарски се изправи отново пред масата на Скарлатов и мълчаливо изчака какво той ще му каже.

— Поздравявам Ви! Роза е нещо уникално!

— Тя е незаменима. Две са моите опори — мадам Жорж във финансовото ръководство и Роза в художествената част. Те са моят късмет! — каза артистът.

Късно след полунощ Борис стана. Заведението продължаваше да е препълнено. Изпрати го Татарски. Мадам Жорж влезе в кабинета.

— Господин Скарлатов, бихте ли ми отделили няколко минути?

— Разбира се.

— Не тук, нека отидем на тихо място...

Татарски натисна бутона. Чак сега Борис забеляза, че бяха монтирали безшумен, модерен асансьор. Изкачиха се на третия етаж. Минаха по един коридор и той широко му отвори двукрила врата. Влязоха в ярко осветен салон, мебелиран със скъпа, малко креюща мебел. От салона се виждаше спалня с огромно легло.

— Това пък какво е?

— Седнете, господин Скарлатов, бъдете така добър...

Той седна във фотьойла.

— Бихте ли изпили една чаша шампанско с мен?

— Защо не?

Татарски се бе приготвил и тапата изхвъркна с пукот. Докато наливаше чашите, той попита:

— Ще ме простите за нахалството, но бихте ли приели един малък подарък от мен, в знак на благодарност. Вие ме измъкнахте от калта, господин Скарлатов...

— Зависи от подаръка.

— Вие сте зает човек. Може би Ви трябва място, където да се оттегляте, когато Ви се налага. Позволих си да обзаведа този апартамент за Вас и само за Вас!

— Не виждам такава нужда. Напразно сте изразходвали средства.

Някъде се чу звън. Татарски скочи.

— Извинете, ще Ви оставя само за миг.

И без да изчака отговора му, той излезе. Мина известно време. Вратата тихо се отвори. В салона влезе Роза, облечена, както я видя на сцената. Сърцето на Борис мъчително започна да бие. Той чуваше как мощните удари отекваха в гърдите му. Тя се приближи и протегна ръце. Скарлатов стана. Не трябва, си каза той, но нещо мощно, много по-силно от него го накара да пристъпи и вземе в прегръдките си полуголото момиче. Тази нощ Борис Скарлатов не се завърна у дома.

ГЛАВА ДЕСЕТА

След новата 1925 година между народа се пръсна мълвата, че ясновидецът Никола Филипов в София разговарял през нощта със светците и по тялото му се появили изображения като икони. Той предсказал, че ще се пролее много кръв и големият божи храм ще бъде разрушен с много жертви. Скептиците се изсмяха, но народът му повярва.

Септемврийският метеж през 1923 година, както наричаха въстанието по онова време — едно от най-кървавите в света, доведе след себе си неминуемо затишие. Убийците бяха уморени, жертвите обезкръвени. Но никой не се съмняваше, че затишието вещаеше бури. Още в началото на годината някой откряна гърнето на Пандора и събраните чудовища с писък и свистене почнаха да излизат и покриват и без това замъгленото небе над страната. Двата непримирими лагера се избиваха от двете страни на смъртната граница. Серията започна с убийството на началника на Шести криминален отдел при Обществената безопасност Недялко Стефанов от неизвестно лице. Взривиха моста по жп линията София — Цариброд. Последва нападение и обир на митницата при гарата. Задигнати бяха осемстотин хиляди лева. В Долни Лозен, Софийско, в къщата на Георги Бинев убиха анархистите Христо Пенчев и Стефан Тодоров. На бул. „Македония“ 13 при обиска на нелегалната комунистическа печатница един агент и двама стражари бяха ранени. В Стара Загора убиха агента на Обществената безопасност Митко Ламбев. Убиха члена на Централния комитет Вълчо Иванов и трупа му изхвърлиха до Зоологическата градина. На бул. „Дондуков“ убиха директора на вестник „Слово“ и председател на Съюза на журналистите проф. Никола Милев, когото всички смятаха за бъдещ външен министър на България. В Пловдив убиха секретаря на общината Върбанов. В София неизвестни лица убиха народния представител Тодор Страшимиров, брат на големия български писател Антон Страшимиров. Той написа най-краткия некролог, какъвто едва ли в света съществува: „Убиха и брат ми“. Застреляха часовая на Шести пехотен полк. На бул. „Цар

Освободител“ убиха народния представител Харалампи Стоянов. Властта свирепстваше. Блокади, обиски, арести при най-малко подозрение. Те станаха част от живота на гражданите. Нарастваше вълната на покушенията — прелюдия към кървавата схватка.

14, 15, 16 април... Столицата не можеше да си поеме дъх от събитията, които я връхлитаха.

На 14 април цар Борис III пътува с колата си, заедно със своята свита. Той е прекарал Връбница в околностите на Орхание и се прибира в София за Великден. Десет часа сутринта е. Близо до завоя при връх Гълъбец се разнасят изстрели. Предното стъкло на автомобила се пръсва. Шофьорът е ранен, а телохранителят до него — мъртъв. Отзад са царят, рот-мистър Стаматов и ентомологът Делчо Илчев. Царят помисли, че шофьорът е убит, пресяга се и се мъчи да обърне кормилото, но не успява. Блъсват се в прикрепителната жица на телефонния стълб и всички изхвърчават на пътя. Ударът обаче не е силен и контузиите са леки. Останалите живи откриват огън. Завързва се престрелка с нападателите. Царят, прикриван от огъня на придружителите, се затичва по пращното шосе обратно за Орхание. Отсреща му се задава редовният автобус, пълен с пътници. Той го спира и заповядва на шофьора да освободи волана. Качва се и с пълна скорост връща автобуса в Орхание, право към казармата. Оттам взима около 30 души войници и със същия автобус потегля за местопроизшествието, където се води сражение. Когато пристигат, Илчев е вече убит. При появата на войниците невидимите нападатели отстъпват в Балкана и изчезват.

Същата вечер, на 14 април, по улица „Цар Шишман“ към номер 39 се прибира за дома си о.з. генерал, депутат от болшинството Константин Георгиев, председател на местната организация на Сговора, секретар на софийския клон на дружеството на запасните офицери, убеден милитарист и антидемократ. Минава край църквата „Св. Седмочисленици“. Службата на Велики вторник от Страстната Христова седмица е започнала. От малкото богомолци се отделят трима мъже в цивилно, спретнато облекло — единият с каскет, останалите с меки шапки. Те бързо излизат и тръгват след генерала. Подир малко тримата стрелят в него. Той пада мъртъв. Мъжете побягват към „Граф Игнатиев“ и изчезват.

15 април. Сензацията е огромна. Правителственият печат е истеричен. Несъмнената лична храброст и съобразителност на Царя са раздути до неимоверност. Умиления и скърцане на зъби. Снимки на спасения цар и Александър Цанков в двора на Двореца, който държи екзалтирана реч за избегнатото нещастие. Снимки на манифестацията, която минава край Двореца и акламира спасеното Величество. Траурни страници за убития генерал. Погребението му е определено за 16 април, а опелото — в храма „Света Неделя“.

Велики четвъртък, 16 април, три часа след пладне. Събрал се е елитът на военната и държавна върхушка. Ковчегът с тленните останки на убития е вече положен в църквата и обкръжен от близките му. Само Царя още го няма и траурната церемония не започва. Военният министър получава бележка, че Негово Величество ще закъснее заради опелото на ентомолога Делчо Идчев. Наближава вече три и двадесет. Вън е пълно с народ и строени войскове части. Църквата също се е изпълнила. Дяконът подава Евангелието на митрополит Стефан. Настъпва тишина и той почва да чете...

В същото време Царят вече е напуснал ентомологическия музей и се насочва с колата си към „Св. Неделя“. В този миг се чува страшен взрив и от църквата излиза черен дим, висок към осем метра. Централното кубе се срутва. Цялата южна част също. По площада се пръсват парчета от икони, шапки, ръце, тухли... Царят, пребледнял, дава заповед за обратен ход. Каква съдба има този генерал — два пъти да умре!... Един път като жив и още един път като мъртъв...

А вътре всичко е изпопадало от труса. Под срутената мазилка се виждат окървавени глави. Парчета човешко месо са залепнали по оцелелите стени. Сто и петдесет души намират смъртта си и около 500 са ранени. Сред гъстия дим от прах и взрив се носят викове и стенания. Живите започват да изскачат през прозорци, дупки и врати — цели побелели, някои ранени по-леко, други — по-тежко. Всички министри и свещеници са живи. Генерал Вълков изскача и се прегръща с депутата Кожухаров за избавлението си. В близката аптека превързват Пенчев и оттам право в столичното комендантство за първите разпореждания, а Александър Цанков — тръгва за Министерския съвет, тъй като е ранен. Скоро се събират с превръзки по главите и тялото, изпълнени вече с лична жажда за мъст...

Скарлатов седеше в кабинета, когато мощният взрив разтърси зданието. Стъклата издрънчаха. Той скочи. Всички чиновници бяха вече изтичали на двора. Черен облак дим се виеше откъм площад „Св. Неделя“. Всеки питаше какво става. Появиха се обезумели хора, които тичаха по улицата. Най-после разбраха, че храмът е разрушен. Скарлатов разпусна чиновниците да си вървят. Залостиха здраво железната порта откъм „Търговска“. Малко време след това войници с каски и пушки, готови за стрелба, блокираха улицата пред Банката. Скарлатов не се съмняваше, че е станал атентат. Поиска да влезе във връзка с Туше Динев, но безуспешно. Телефоните бяха блокирани. Първата му мисъл бе за Матов. За близките не се безпокоеше. Те бяха във вилата. Опита се да излезе, но освирепелите войници го върнаха обратно в Банката. Оставаше едно — да чака! В кабинета влезе Спас. Уплашен мълчеше и чакаше какво ще каже господарят му. Борис се ядосваше, че Туше Динев го няма. Той дойде едва късно следобед и се извини. Самият срещнал много трудности и не успял да тръгне веднага. Военните взели всичко в ръцете си.

— Трябва на всяка цена да измъкнем Матов — каза Борис.

Динев поклати глава.

— Страх ли те е?

— Разбира се, че ме е страх, но Вашата заповед е закон за мене. Все пак не е ли по-добре да изчакаме.

— По никой начин! Ще бъде фатално.

След кратко съвещание между двамата решиха да излязат с колата. Скарлатов провери пистолета си.

— Оставете го, шефе. Той само ще Ви навреди. Вие нямате понятие какво става.

Качиха се и потеглиха. Отдалечиха се в обратна посока. Тук блокадата не беше още толкова строга, нито пълна и не ги спряха. Динев караше с голяма скорост. Бързо стигнаха до Матови. Завари ги всички вкъщи. Не знаеха какво точно е станало. Скарлатов набързо обясни. След кратко колебание Матов се съгласи да напуснат къщата. Все още София и техният квартал не бяха напълно блокирани. Децата на Брезов не им създадоха никакви трудности. Подобни ситуации за тях не бяха нещо ново и се стараеха, ако не да помагат, то да не са в тежест. Синът на Брезов се грижеше за сестричката си. Бързо събраха

оскъдният си багаж. Ирина приготви в две бохчи най-необходимото. Матов се бавеше. Той събираше ръкописите си и някои книги.

— Михаиле, ти с целия ли си?!

— Остави ме още малко...

Но Борис не го остави. Той загъна всичко в един чаршаф и го понесе към колата. Тъкмо се качиха и Матов отново се върна вкъщи. Върна се с пишещата машина.

— Какво те прихваща?

— Щях да си забравя и автоматичната писалка...

Потеглиха. Измъкнаха се от квартала и се понесоха по шосето към Княжево. Само да стигнем вилата и ще си отдъхна, повтаряше си Скарлатов. Но при Павлово бариерата бе спусната. По-нататък, въпреки депутатската и комисарската карта на двамата, не ги пропуснаха, Динев зави обратно към София.

— А сега, шефе, накъде?

— Към Кюлев!

— Не виждате ли, че е невъзможно?

— Тогава карай към „Гладстон“.

След дълги криволичения по околните улици успяха да стигнат до печатницата на Маркъм. Тук бе тихо и не се мяркаше никой. Скарлатов изтича и почука на вратата. Отвори му сам той. Борис дълбоко въздъхна.

— Господин Маркъм, нуждая се от Вашата помощ!

— Моля, заповядайте.

— Не става дума за мен, а за приятеля ми господин Матов — български писател, и за семейството му.

Той помълча, после каза:

— Има ли нещо общо с атентата?

— Не, господин Маркъм. Но е под удар. Властта ще използва случая, за да се разправи с много хора.

— Разбирам. Съгласен съм!

Скарлатов изтича обратно.

— Бързо скачайте всички!

Динев застана зад вратата на входа, за да пази.

Цялата група слезе по една стръмна стълба в приземния етаж на печатницата. За щастие, американецът бе съвсем сам. Печатарите се бяха разбягали. Той ги посрещна спокойно. Доста години бе прекарал в

България, за да не знае какво става и какво можеше да постигне тези хора.

— Господин Матов, за мене е чест да Ви видя и се запозная с Вас. Моля, чувствайте се като у дома!

Зад печатницата имаше и един склад за хартия и за готовите произведения, сравнително обширен. Той настани Матови и децата на Брезов там. Помещението беше полутъмно с две малки зарешетени прозорчета и без да губи време, веднага им залепи два табака. Постла още няколко и на земята и чак тогава светна електрическата крушка. За щастие, имаше водопровод и тоалетна. Двамата с Борис отидоха в кабинета му.

— За покривки и храна не се безпокойте, ще намеря — каза американецът.

— Мистер Маркъм, не зная как да Ви благодаря. Излагате се на опасност. В най-близки дни ще направя всичко възможно да ги спася.

— Аз също, господин Скарлатов. Господин Матов е християнин като мен и ние сме длъжни да помогнем.

— Как, господин Маркъм, имате ли идея?

— Ще се опитам да ги измъкна от България. Посланикът ми е състудент. Няма да ми откаже американски паспорти.

— Би било великолепно!

Мистер Маркъм се усмихна.

— Не се безпокойте, господин Скарлатов, имам известен опит... — и извади от бюрото американско знаменце. — А сега идете при приятелите си. От тях искам само едно — да не се показват навън!

— За какво Ви е знаменцето?

— Ще го окача пред вратата. Те няма да посмеят да прекратят прага на печатницата ми, понеже ще навлязат в американска територия. А че ще започнат обиски, в това не се съмнявам.

— Вашият посланик няма ли да е недоволен от действията Ви?

— Нямам друг изход. В крайна сметка той е принуден да застане на моя страна.

Скарлатов влезе в склада. Върху постланите табаци седяха мълчаливи Ирина и децата. Матов се ровеше в купчина брошури.

— Михаиле, моля те само за едно! Не си показвай носа навън! Разбери най-после, не се касае само до теб! Не си сам! И обърни се, като ти говоря!

— Добре де, чух!

— Миша, моля те... — каза жена му.

— Ирина, разчитам на теб! — обърна се към нея Борис.

— Не се тревожи, свикнала съм...

Той пребърка джобовете си. Имаше няколко банкноти. В бързината не бе взел пари.

— Мистер Маркъм ще се погрижи за всичко. Сметката ще уредя после.

— Стига с твоите пари! — обади се Матов.

— За теб може би са нищо, но живота на останалите хора зависи от тях. Това не са мои думи, а на безсребърника Матов, на съвременния свети Мина, мотаещ се по иконите все още с военна униформа...

Матов се усмихна. Борис отново отиде при мистер Маркъм.

— В момента не нося пари в себе си...

— Не се безпокойте! Касата е тук с всички налични средства, а те не са малко. Щастлив съм, че Ви услужих, господин Скарлатов.

— За мен ще бъде радост да Ви се отплатя, господин Маркъм.

— А за мене доброто дело без отплата е истинското дело!

Двамата с Динев излязоха на улицата. Смрачаваше се. Американското знаменце се поклащаше от лекия полъх на вечерния вятър. Те се качиха в колата и излязоха на булеварда. Там вече ги спряха. Офицерът се оказа приятел на Динев и му даде за придружители двама войници до Банката. Те седнаха отзад със затъкнати ножове на пушките. Динев подкара. Градът в центъра изглеждаше мъртъв. Никой не смееше да запали светлина. Срецнаха няколко полицейски конници. Чаткането на подковите огласяше нощта. Столицата чакаше като осъдена на смърт изпълнение на присъдата. Някъде залая куче. В нощта се чуха един след друг два изстрела. Нови не последваха. Така всички стигнаха до Банката без препятствия. Скарлатов извади останалите банкноти и ги даде на войниците. Те благодариха и си тръгнаха. Двамата влязоха в запустелия дом...

Още същия ден, на 16 април, с Указ № 1 в страната се обяви военно положение. Началникът на Софийския гарнизон генерал-майор Лазаров заповяда да се блокират цяла София и околностите. До 17-и вечерта заповедта бе проведена. Забранено беше излизането на моторни средства. В седем часа вечерта се затваряше всичко, а в осем

часа се спираше всяко движение. Военните съдилища влязоха в действие. Най-послед поводът бе намерен и даден от самите революционери. Сега властта открито можеше да викне с пълна ярост: „Дръж! Който не е с нас, е против нас!“ Тайното нареждане на генерал Вълков, разпространено още преди атентата, започна да се изпълнява. То гласеше: „Всички гарнизони и военни части да влязат във връзка с местните органи на властта за съгласуване средствата на борба срещу комунистите и земеделските дружби. Преди всичко трябва да се ликвидират най-способните и смели носители на тези идеи — интелигенцията. В най-кратък срок да се съставят списъци на тези хора, за да може в даден момент да се унищожат всички тези водачи — виновни и невинни.“ Из столицата се водеха сражения. Обграден в нелегалната си квартира, членът на ЦК на Комунистическата партия Коста Янков и собственикът на дома полковник Коджейков водиха продължителен бой и загинаха в пламъците на подпалената къща. Един от ръководителите на Военния отдел на Комунистическата партия, бившият капитан от инженерните войски и автор на музиката на „Покойници, вий в други полк минахте“ Иван Минков също бе обграден и след боя се застреля. Самоуби се и членът на Централния комитет на Партията Иван Манев. Край квартал „Разсадника“ нелегалният Боримечков се би с многобройна полиция и бе покосен. Вестниците бяха пълни с разкрити конспирации, процеси, смъртни присъди, убийства и самоубийства. Приличаха повече на бюлетини от Червения кръст по време на епидемия: през изтеклата седмица холерата покоси толкова и толкова, тия и тия... Сам генерал Вълков бе принуден да отговори на интерпелацията^[1] от страна на социалдемократите в Народното събрание във връзка с развилнелия се терор. По официални данни на правителството в страната били задържани три хиляди сто деветдесет и четири души, но само срещу хиляда сто осемдесет и двама от тях имало следствени дела. А мъртвите без дела? „Имя им легион!“^[2]

[1] Интерпелация (лат.) — писмено парламентарно питане от страна на един или група народни представители към министър или към целия кабинет по някой важен въпрос или факт. ↑

[2] „Имя им легион“ — името им е легион (израз от Евангелието). ↑

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

В края на седмицата след Великден рано сутринта мистер Маркъм посети Скарлатов. Последният помисли, че се е случила някаква беда, но веднага се успокои. Засега Матови били добре, доколкото могат да бъдат при такава обстановка. Издателството и канцеларията му не били под наблюдение. Матов бил много угнетен, изчитал цялата преса, с която го снабдявал. После американецът пристъпи направо към целта на посещението си.

— Господин Скарлатов, пристигнаха трима пратеници от Националния комитет на Лейбъристката партия. Водач на делегацията е депутатът от Камарата на общините във Великобритания — Уеджуут, придружен от Маккиндер и Мейлън. Те дойдоха по повод на терора, провеждан от правителството на Цанков, но се случи така, че попаднаха непосредствено след атентата, сякаш за да станат лични свидетели на събитията...

— А нашите власти приеха ли ги?

— Те идват като частни лица, а не по покана на Министерския съвет. Тяхното присъствие много затруднява външния министър Калфов. Правителството прави всичко възможно да ги изолира и да попречи на срещите им с частни лица.

— Вие имяхте ли разговор с тях?

— Да, господин Скарлатов, и им дадох моите сведения за кървавата саморазправа, която цари. Но аз също съм изолиран и нямам контакт с пряк източник за информация.

— Какво е Вашето предложение?

— В качеството си на бивш депутат в Парламента и на изтъкната личност сред деловите кръгове бихте ли се срещнали с тримата англичани?

— Господин Маркъм, аз съм напълно изолиран, а те няма да се церемонят и с мен.

— Навсякъде тази мълчалива стена на страха!... Мислех, господин Скарлатов, че поне Вие ще съберете смелост.

Скарлатов стана и взе да крачи напред-назад. Той събираше сили, за да не излезе подлец в очите на чужденеца. И както винаги ставаше в такива случаи с него, отначало гневът, а после скарлатовската гордост взе надмощие.

— Съгласен съм, господин Маркъм. Ще се срещна с английската делегация. Ще им разкажа каквото знам, но Ви предупреждавам, че ще дам своя интерпретация за злодеянията.

— Отлично, господин Скарлатов! Винаги съм мислил, че сте храбър човек.

— Ще поставя въпроса и за Матов, и за децата на Брезов.

— Оставете това на мене! Аз ще разговарям с англичаните по този въпрос и ще поискам тяхната закрила. Кога предлагате да се осъществи срещата? Времето не чака.

— Трябва ми поне един ден, за да уточня за себе си някои неща и се опитам да събера нови факти.

— А имате ли идея как да ги доведем?

— Ако се срещна официално с англичаните, това ще е най-добрата защита за мен, не смятате ли?

— Напълно съм съгласен. Освен това ще присъствам и аз.

Смел християнин е мистер Маркъм, помисли си Борис.

— Къде са отседнали?

— В хотела няма да можете да се доберете до тях. Пазят ги на всяка стъпка. Ще направим така: утре преди обед, посред бял ден, аз ще ги взема с кола, под безобидния предлог да ги разведа из София. Така колата ще спре пред Вашата банка.

— Не на улицата! Вратите ще бъдат широко отворени и влезте направо в двора!

— Още по-добре! А след това ще Ви посетим официално.

— Аз ще Ви чакам на входа. И не бързайте! Нека всичко разиграем бавно и тържествено, така че колкото се може повече хора да видят.

— До утре, господин Скарлатов.

— Поздравете Матов и му напомнете да се пази.

Веднага след посещението той изпрати Спас с колата да докара Динев, комуто обясни всичко. Искаше подробен доклад за това, което знаеше.

— Не много, шефе.

— А нима убийствата на толкова хора са малко нещо?!

— Уважаеми шефе, има един интересен феномен в историческите събития. Не става дума за интерпретирането им, а за фактите и особено трудно става, когато се касае до кървави престъпления, току-що извършени. По принципа на самия престъпник, всеки мълчи. Истината и подробностите ще се разберат с годините, когато картината ще се съедини в едно цяло, когато отделните парчета ще се слепят и всеки свидетел прибави по нещо. А самите убийци — било в трезво, било в пияно състояние, или в момент на себеизтъкване, или в момент на разкаяние, ще се изпуснат, все пак преследвани от собствената си съвест. Сега всичко е в мъгла...

— Къде ще работиш?

— Ще сляза в старата ми стаичка, долу в Банката. Там се чувствам най-добре.

— Ще те чакам — каза Борис.

Останал сам в библиотеката на горния етаж, Скарлатов поработи по предстоящата среща. Скицира в бележника си своите факти и изводи. Замисли се по всичко... Две тежки войни — 1912/1913 и 1915 до 1918 година, Владайските бунтове, деветоюнският преврат, септемврийският метеж, сега атентатът и последствията от него... Та не е ли това седемгодишна непрекъсната гражданска война?! А българският народ е малък народ. Не го ли е смачкала тя за години напред? И колкото е по-малък един организъм, толкова по-зле понася големите рани. Скарлатов се съмняваше, че България и преди всичко мозъкът на нацията — интелигенцията, ще се оправи някога от този удар. Защото военните простаци с лека ръка разрушиха не само крепкото единство на един народ, без което всякакъв обществен живот е невъзможен, но и основите на икономиката след Освобождението, градени десетилетия с толкова труд, с толкова мисъл и вяра!... Те отнеха надеждата на нацията за по-добро бъдеще. Да, наистина бяха прави анархистите — властта е една чума! Особено в ръцете на офицерството! Те нямаха избор на друг лозунг, освен лозунга на самите убийци: властта е всичко и в нейно име всичко е позволено! В този злокобен период всяка банкова активност спря. Разрушиха се търговските връзки между хората. Борис не се срещаше с никого. Изгуби всякакво чувство на сигурност. В даден момент изпитваше и някакъв смътен ужас. Те нямаше да се спрат пред нищо!... Но както

винаги спокойно разгледа всички обстоятелства и възможности, докато стигна до извода, че няма да посегнат на него. Той е богат, неговата Банка е важна част от гръбнака на икономиката. Те добре разбираха, че именно тук е ахилесовата им пета, понеже нищо друго не знаеха и не можеха, освен да убиват. И отново се върна към настоящия миг. В тези дни изчезнаха завинаги от интелектуалния хоризонт на България толкова много хора, хора далеч по-неизвестни и по-известни от Матов!... Все пак до него не можаха да се доберат. Мистер Маркъм се оказа най-добрият вариант в безизходицата. От предпазливост много рядко се срещаша с него. Но за това какво става из страната научаваше ужасяващи подробности от Динев, който акуратно го осведомяваше за всичко. За пръв път в живота си Борис се страхуваше от физическа разправа. Все пак очакваше, че терорът лека-полека ще отслабне, но той продължаваше и Скарлатов със своето мълчание и бездействие се чувстваше истински мръсник, въпреки обясненията на Динев, че играта отдавна се е изплъзнала от ръцете на такива като него, че в момента те нямат никакво влияние, че всичко решава военщината.

Късно вечерта Динев донесе своя доклад, написан на пишеща машина от самия него. Скарлатов разбра, че е готов за срещата.

— Какво мислиш, Динев, може би застрашени от физическо унищожение, хората ще се вдигнат?

— Не, шефе. Народът е уморен.

— И какво ще стане?...

— Лека-полека работите ще утихнат. Военните започват вече да се плашат от мълвата за делата си. Общественото мнение в Европа и в цял свят е против тях! Съседите също.

— Питам за бъдещето.

— Бъдещето ли? То е ясно! Кръвта изисква кръв. Нацията завинаги е разделена. Ще избухне нова революция, не по-малко кървава от сегашния терор.

— Но ти беше в услуга на властта.

— Това бе грешка от моя страна, непоправима грешка! От тоя момент нататък всички пътища за мен са затворени. Аз завинаги съм свързан с убийците, а те не се церемонят. Тактиката им е ясна. Те убиваха на девети юни и по време на метежа, а прехвърлиха всичко на полицията, както прехвърлиха убийството на Стамболийски върху македонците.

Динев си отиде към полунощ. Скарлатов остана буден до сутринта, като се разхождаше, пушеше и се опитваше да измисли своя изход...

Вълната от арести непосредствено след атентата не издаде веднага замисъла на военната банда. Но в цялата страна продължаваха да затварят хиляди... От ден на ден почваше да се очертава една система в терора. А тя недвусмислено показваше, че посягат предимно на най-образованата, най-свободолюбивата и най-критично мислещата част от нацията и, разбира се, на своите политически врагове. Мина време и народната мълва стана зловеща, но действителна, надхвърляща всяка човешка логика. Динев му разказа как задигат хората не само вечер, но и посред бял ден. Водят ги на определените места: Военното училище, казармите, полицейските участъци. По пустите улици на София след полунощ бумтят камиони, реват и огласят тишината. От тия, които влизат, никой не се връща, никого не пускат да разказва. Принципът е: „Само мъртвият мълчи“, и все пак се чуват подробности... Заравят ги в общи гробове на пусти местности. Така, без съд, без най-малък опит на властта да придаде някаква правна основа на кървавите си деяния, се унищожава най-мислещата част от народа. Основният план за геноцид на българската интелигенция е изпълнен. Оттук нататък тя никога не ще може вече да се привдигне. И в това няма съмнение! Няма! — каза си Скарлатов.

На другия ден срещата с англичаните протече точно по запланувания ред. Агентите, които следваха с две коли английската делегация, не очакваха острия завой на автомобила право в двора на Търговската банка. Инструктираният Спас незабавно залости желязната порта след тях. Агентите изглежда нямаха указания за подобен случай. Също слязоха от колите и наблюдаваха през решетките на оградата какво става. Струпах се и минувачи. Те грубо ги разпръснаха. Така мнозина узнаха за официалното посещение на английската делегация при Скарлатов. Разговорът мина делово, на английски. Предаде им материалите. Извини се, че не е имал време да ги преведе. Мистер Маркъм обеща, че ще свърши веднага тая работа, даде им богата закуска, а после ги изпрати навън без Динев и нарочно

се забави, за да събере отново любопитна публика. Автомобилът на англичаните напусна двора.

Съобщението на мистер Маркъм за срещата прочетоха малцина протестанти в неговото вестниче, но още същия ден той изпрати дълга статия по телеграфа за американската преса. Не посмяха да я цензурират. И като последствие от цялата тая акция на Скарлатов пред Банката му денонощно стояха на пост цивилни агенти. Наложиха се оттук нататък да се среща с Динев у стария Кюлев.

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

Тия дни Скарлатов очакваше беда, особено след срещата с английската делегация. И тя не закъсня, само че не оттам, откъдето я очакваше...

В първите дни на месец май, рано сутринта след полицейския час, при Скарлатов дойде мистер Маркъм, крайно разтревожен.

— Господин Матов тази нощ изчезна.

— Обиск? Арест?

— Не. Просто изчезна. Той излизаше вечер на двора зад печатницата — да изпуши няколко цигари и вземе глътка чист въздух. Трудно понасяше доброволния затвор.

— От двора ли го задигнаха?

— Изключено! Дворът е глух, с високи стени и може да се проникне само през входа на канцеларията.

— Имате ли някакво обяснение?

— Имам, но не съм сигурен, че е вярно... Господин Матов четеше цялата преса, аз също му разказвах каквото знам. Беше много мълчалив и вгълбен в себе си. Преди три дни ме помоли да се свържа с две лица. Искаше среща с тях. Казах му, че е невъзможно и че се излагаме всички на голяма опасност.

— Настоя ли все пак да се свържете?

— Не. Нищо не каза. Смятам, че сам е излязъл на улицата и е тръгнал нанякъде. Вероятно е попаднал на патрул и са го арестували.

— Направихте ли нещо досега?

— Официални постъпки не, но разпитах живущите в околните улици. През тая нощ никой не е чул или видял инцидент. Така че кварталът около издателството е бил спокоен.

— А Ирина?

— Госпожа Ирина каза, че е излязъл след полунощ, когато всичко било тихо на двора, да се разтъпче... Не обърнала внимание и заспала. Събудила се към три часа през нощта. Него го нямало. Потърсила го на двора. Вратата към улицата била заключена.

— Имахте ли друг ключ?

— Да. Той стоеше окачен на стената в коридора. Този ключ именно липсва. Значи господни Матов сам е отключил вратата и е взел ключа със себе си.

— Какво смятате да предприемем?

— Трябва първо да разберем дали наистина е задържан, или изчаква в някоя квартира.

— Мистер Маркъм, може би има опасност за Вас?

— Не, господин Скарлатов. В края на краищата при евентуален обиск биха намерили една жена и две деца. А в господин Матов съм сигурен. Той, каквото и да се случи, ще мълчи. Той е християнин, господин Скарлатов, а това за мен е повече от сигурност.

Американецът си отиде. Скарлатов се среща с Туше Динев у Кюлев. Описа му случая.

— Моля те, започни проверка по полицейските участъци.

— Това е най-лесното!

— Тогава?

— Работата, шефе, не е в участъците, а в казармите. Голямата част от арестуваните са там.

— Провери и там!

— Именно това е трудно, но ще опитам...

Разделиха се угрижени. Скарлатов се върна в Банката, за да чака някакво известие. Трепваше при всеки шум в къщата. Динев дойде чак следобеда направо при него и съобщи, че в полицейските участъци през изтеклата нощ лицето Матов не е задържано. Веднага след това тръгна отново да го търси. Борис вече не се сдържаше. Искаше да действа на всяка цена и с огромни усилия на волята остана в Банката. Не беше свикнал да стои, а трябваше! Най-сетне по тъмно Динев пристигна. В три от казармите и две училища, където праснали арестантите, го нямало.

— Не съм проверил само във Военното училище.

— Тръгвай веднага!

— Вие знаете ли какво е в момента там? Властта задържа в него лицата, които са най-голямата опасност за нея. Никой, който е влязъл, не е излязъл да разкаже. Там е щаба на терора! Взети са изключителни мерки, за да могат да си вършат работите в пълна тайна.

— Тогава ще опитам аз!

Скарлатов вдигна телефона и поиска канцеларията на Двореца. Отговориха му, че Царят не е в София и не е известно къде е. Трябваше да го предвиди. Това е изпробваният способ на Кобургите — при извършване на престъпления са някъде далеч и докато бандитите убиват, те не знаят нищо... Ще се върне и ще се покаже, когато всичко свърши. След кратък размисъл Скарлатов каза:

— Спас да приготви колата!

За пръв път, откакто познаваше Динев, който винаги се владееше, Борис видя, че тоя мъж пребледня като платно.

— Не правете това, шефе! Моля Ви!

Той дори стана от стола и му прегради пътя към вратата.

— Със сила ли ще ме спреш?

— С разум, Ваше превъзходителство...

— Аз не се нуждая от страхливи хора!

— Не сте прав! За да Ви докажа, ще дойда с Вас и аз ще карам колата. Навън е вече полицейски час.

— Отлично. Да тръгваме!

— Изслушайте ме, Ваше превъзходителство...

— И престани да ме кичиш с титли!

— Простете. Моля Ви, изслушайте ме. Позволете ми аз да опитам, ако не успея, ще бъда докрай с Вас!

Борис разбра, че този човек се боеше не толкова за себе си, колкото за него, и не можеше да не оцени това.

— Добре, ще чакам. Но ако не дойдеш до полунощ, ще постъпя както смятам.

— Шефе, знаете ли кой сега е там? Най-безмилостният звяр в България — Кочо Стоянов. Той е новият полицейски комендант на София и Ви мрази от дън душа! Само ако се мернете близо до Военното училище, няма да се поколебае да Ви унищожи. Разбирате ли, шефе?

— Тръгвай! Аз чакам.

Наближаваше полунощ. Скарлатов наблюдаваше улицата от прозореца на библиотеката при загасени лампи. Тиха, спокойна и топла нощ в един марсиански, опустял град, осветен от луната. Град на мъртвите, си каза Борис. Една кола със запалени фарове спря пред Банката. От нея слезоха Динев и един офицер...

Скарлатов светна полилея и ги посрещна на входа.

Офицерът беше полковник Найденов. Туше Динев се оттегли. Борис взе бутилка коняк, напълни две чаши и полковникът я изпи на един дъх. Такава жажда за алкохол изпитват само убийците, помисли Борис, но се овладя и любезно го заговори:

— Вие сте уведомен за моето желание, нали?

Той кимна с глава.

— Къде е господин Матов?

— Не знам.

— Тогава защо дойдохте?

— Не по мое желание. Господин Динев настояваше коленопреклонно да се видим.

— Полковник Найденов, ние никога не сме били приятели, но съдбата ни срещна не като противници. Някога в Свети Врач аз се грижех, доколкото можех, за Вас...

— Не съм забравил, господин Скарлатов.

— Даже имахме период на единомислие по бъдещето на страната...

— Ако тогава, господин Скарлатов, бяхте застанали на наша страна, сега щяхте да сте министър-председател! Военната лига, която според Вас беше несериозно предприятие, пое сега съдбините на държавата!...

Как се израждат идеите и как те се превръщат в престъпление?... Скарлатов би желал много да размишлява. Как Военната лига от антимонархическа се превърна в опора на престола си струваше да разбере, но такъв разговор щеше да доведе неминуемо до скъсване между двамата, а той преследваше съвсем друга цел.

— Ние, полковник, сме дори нещо като роднини — някога бяхте шафер на моята сватба...

— Не съм забравил и това.

— А помните ли, когато помогнахте да напусне страната същият този господин Матов?

Найденов нищо не му отвърна.

— Сега Ви моля само за едно нищожно сведение... Вие знаете, че никога не ще Ви издам!

— Господин Скарлатов, искрено желая да Ви услужа. Аз имам голям заем от Вашата банка. Мога да кажа, че в тия бедни години не ме оставихте да мизерувам и съм Ви благодарен.

— Тогава, полковник Найденов?

— Именно затова и дойдох. Защото изпитвам добри чувства към Вас.

— Мене ме интересува лицето Матов.

— А мене банкера капитан Скарлатов! Нямам право да Ви осведомя, но ще го сторя, за да разберете чувствата ми към Вас. Вие не сте запазен от удари. Даже напротив! Вие също бяхте в списъците на подозрителните лица. Много по-известни хора в тази страна, по-силни политически вече ги няма. А как мислите, защо Вие сте жив и здрав и запазихте всичко?

— Благодарение на Вас?

— На мен и някои други лица. А най-вече благодарение на Негово Величество!

— Ще Ви разочаровам, но не бих желал да съм му благодарен.

— Напразно, господин Скарлатов! Негово Величество на два пъти сложи своето тежко вето върху името Ви. Първия път, когато съставяха списъците и Ви зачеркнаха. Втория път — далеч по-страшен — след срещата Ви с английската делегация. Генерал Вълков и генерал Русев настояваха да бъдете озаптен!

— Тоест, убит?

— Може и така да се каже. Лично Негово Величество даде заповед да не се занимават с Вас.

— А Вашата роля?

— Тя не беше най-важната, но решаваща. Беше въпрос на часове. На заседанието във Военното министерство, където се разискваше Вашият случай, както и за много други хора, аз бях лицето, което тайно уведоми Негово Величество да предприеме мерки и Ви запази. Но Вие вече прекалявате, господин Скарлатов!

— С какво?

— Днес сте се опитали да влезете в телефонна връзка с Двореца. Всички телефони са в ръцете на войската. Много офицери протестират, че сте на свобода. Те никога няма да простят Вашата позиция по време на войната и може би именно защото излязохте прав. Спрете се, господин Скарлатов, докато е време! Негово Величество не е всемогъщ.

Борис не се усъмни, че сведенията на полковник Найденов са автентични.

— А според Вас, господин полковник, защо е тази грижа за мен?

— Богатите не ги убиват.

Тези думи прозвучаха като изстрел в съзнанието на Скарлатов. Те го унизиха. Отново почувства колко бе далеч от всякакви идеали. Все още до този момент се ласкаеше от мисълта, че не е като всички, че по свой начин се бори срещу престъплението и неправдата, че ако не посягат на него, това е, защото ги е страх от последствията. В тази кратка, но изчерпателна сентенция сега съвсем точно разбра истината. Богатите не ги убиват!

— Ако Ви помоля лично, като човек, да ми кажете нещо за Матов? В края на краищата той е офицер, герой от Сръбско-българската война! В даден период на живота си е бил приближен на Двореца. Писател, хуманист в своята същност. Ако щете, толстоист. А те са безобидни хора.

— Така ли мислите? Ние, военните, сме на друго мнение. Толстоистите ни създадоха много трудности, особено през Световната война. Те отказваха да вземат оръжие и повлияха отрицателно върху патриотичното съзнание на българина.

Скарлатов отново с усилие на волята се сдържа да не му противоречи.

— Господин полковник, Вашето материално положение не е блестящо. Считайте от този момент нататък заема Ви към Банката за ликвидиран!

— Благодаря, господин Скарлатов, аз никога няма да забравя това.

— И второ. Знам, че се излагате на голям риск, ако ми дадете сведения. Бихте ли взели този малък дар в знак на благодарност към Вас?

Той извади една пачка банкноти, която предварително бе приготвил в джоба си, и я сложи на масата. Очакваше най-лошото, но не виждаше друг начин. Не се учуди на отговора му:

— Не мога да приема, простете.

В думите му нямаше нито възмущение, нито обида, а нотки на съжаление.

— Вземете ги като благодарност за това, което сте направили за мен. А за господин Матов можете да ми съобщите нещо само по Ваше желание...

Полковникът дълго мълча. Колебаеше се.

— Не мога да взема подаръка, защото... защото е вече късно.

— Не разбирам.

— Вие искате да спасите господин Матов? Това е невъзможно и вече излишно.

— Мъртъв?!

— Да.

Скарлатов скочи от стола и застана пред полковника. Целият трепереше.

— Кога, как?

— Още веднага след ареста му.

— Застрелян?

— Не е ли все едно?

— Искам да знам!

— Методът е по-прост. Сяда на разпит... Двама души отзад му мятат тънко въженце около шията, без да види, и после дърпат, докато всичко свърши. Гадно, нали?...

За миг Скарлатов видя Матов пред съда на офицерите — пияни, разкопчани, със зачервени и озлобени лица, а зад него двамата, които пазят, се приближават с въженцето в ръка... Жертвата е изненадана, тя дори не може да осмисли какво става. Една-две минути и „разпитът“ свършва. Когато се натрупат достатъчно мъртви тела, камионетката ги натоварва...

Борис целият се тресеше. Той си представи това болно, слабо, изтерзано тяло на Матов, цялото в зараснали рани, с прояден дроб от туберкулозата, с въженце на шията, което лежи в черната земя. Задушаваше се. Разкъса копчетата на ризата, за да освободи яката.

— И за да не се съмнявате, аз лично видях трупа му, когато го товареха на камионетките.

— А гроба къде е?

— Едва ли някога ще се разбере. Война е, господин Скарлатов. Даже по-лошо от война! Простете, аз трябва да тръгвам...

Борис изгуби гласа си. Едва успя да каже довиждане. Догони офицера в коридора и сложи парите в джоба на шинела, после се върна. Няколко мига след това Туше Динев влезе в кабинета му. Той се изплаши от вида му.

— Ще доведе лекар!

— Стой тук при мен!
— Моля Ви, вземете нещо...
— Питам се, Динев, дали е по-добре да живееш, или да си мъртъв?...

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА

На Първи май 1925 година, деня на работническата солидарност, специално подбран от „режисьорите“ — в десет часа и петдесет и пет минути Софийският военнополови съд започна така наречения процес срещу атентаторите в открито заседание, на което присъстват много чуждестранни журналисти. От тримата подсъдими — Марко Фридман, Петър Задгорски и Георги Коев — само клисарят на храма „Света Неделя“ Задгорски има пряко отношение към атентата. Но изпитан похват на тираните е да обединяват в един процес различни хора, с различни деяния, под едно общо обвинение. Пропаганден трик, който винаги действа безотказно. Така в съзнанието на хората революционерът Фридман може да бъде поставен на равна нога с криминални престъпници или убийци. Свидетелите, уплашени за собствения си живот, изпяват това, което властта им е внушила. И въпреки това тя не постига желания успех. Фридман убедително се защитава. Той е юрист с висше образование, запасен офицер от Българската армия, герой от Световната война. Противопоставя на обвинението не само фактическата си невинност, но защитава и своите идеали. Процесът се претупва набързо, защото не довежда до очаквания ефект от световен мащаб. На 11 май присъдите са произнесени: смърт чрез публично обесване! Страшно петно за България, което вековете няма да изличат. Публична екзекуция в столицата на европейска страна — една от люлките на цивилизацията. Отвратителен спектакъл, всяващ ужас и погнуса в цял свят, независимо от вината на осъдените.

На 26 май присъдата е потвърдена от цар Борис. Веднага след това е върната на военния министър генерал Вълков, който изпраща преписа на началника на военносъдебната част. Той, от своя страна, уведомява председателя на Военнополовия съд, издал присъдата, а последният я предава на военния прокурор за изпълнение. Цяла България вече знае, че на другата сутрин ще се извърши екзекуцията.

Иван Карасулиев не ходеше на училище. Поради събитията ги бяха разпуснали. При други обстоятелства би бил щастлив, но сега те

само изостриха до краен предел любопитството му. Вкъщи никой пред него не говореше за атентата, обиските, блокадите, престрелките и военното положение. Но той редовно си купуваше вестници и вечер, когато домашните му лягаха четеше всичко. Не изпитваше никакъв страх. Денем се шляеше по улиците и все очакваше, че ще види нещо интересно. Но нищо не се случваше пред очите му. А страшните слухове за убийства, за черни камионетки, возещи трупове извън София към незначайни гробове, му се струваха невероятни.

Сутринта на 26 май при него дойде приятелчето му Фреди Гауер с цигулката си. Бащата на Фреди беше представител на фирмата „Сименс“ и живееше със семейството си от няколко години в България. Фреди учеше в българска гимназия в един клас с Иван. Този ден Иван обеща на майка си, че няма да излиза, а ще свирят с Фреди. Репетираха за тържеството по случай завършване на учебната година Менует от Моцарт. Иван акомпанираше на пиано. Фреди му се виждаше извънредно смешен. Дребен на ръст, той изглеждаше в гимназиалната си униформа като преоблечено дете. Цялото му лице, вечно усмихнато, беше покрито с лунички и имаше оголени, редки горни резци. Приличаше му на зайче. Но беше наивен, добър и много привързан към Иван, вярваше му на всичко и му се подчиняваше. Иван затвори тапицираната врата в салона. Фреди вдигна дървения капак на цигулката — на Иван му напомняше ковчег, и извади инструмента — старинен, останал от поколения Гауеровци. Според Иван имаше глух тон, като че идващ от зимник. Фреди, вместо да настройва цигулката, каза:

— Утре ще ги бесят на игрище „Глория“.

Той нищо не попита. Знаеше вече. Сърцето му силно се разтуптя.

— Кажи, Иване, когото бесят, той умира, нали?

— Ах, престани вече! Умира, разбира се!

— А как умира? Понеже не може да диша ли?

— Престани с тъпите си въпроси!

— Ще питам фатер и мутер...

— Най-много да изкараш някой бой!

— Но защо тогава не ми обясниш?

Иван натисна клавиша на тона „ла“. Фреди, без да бърза, намаза лъка с колофон, после сложи бялата кърпичка на бялото си рамо и внимателно намести цигулката, като я притисна с брадичката. По

всички правила намести пръстите си върху лъка. Целият този ритуал дразнеше страшно Иван, сякаш в свиренето този етап беше най-важен за Фреди. Няколко пъти нетърпеливо удари „ла“. Най-после се обади и цигулката на приятеля му. Разбира се, тонът не съвпаднаше и Фреди дълго я настройва. Цялата кожа на Иван настръхна. За него този процес бе мъчение. След като според Фреди цигулката се настрои добре, започнаха все пак да репетираат. Иван винаги се преодоляваше, когато свиреха заедно. Отличен пианист, той приемаше това училищно задължение като тегоба. Иначе Фреди знаеше Менуета, технически правилно го свиреше, но тия фалшиви звуци, боже мой, излизаци от некропола, както той наричаше цигулката му струваха много нерви. Скоро Иван спря, по него и приятелят му.

— Защо не свириш?

— И сто години да репетираме, все тая!

— Но нали каза, че в бързата част имаме нещо за доизглаждане?

Тоя Фреди е наистина идиот, помисли си Иван. Как можеш да изглаждаш нещо, изсвирено фалшиво?

— Остави цигулката и ми кажи мина ли покрай игрището на идване?

— Минах.

— И какво става?

— Няма нищо. Празно е... Няколко дечурлига играеха на парцалена топка.

— Рано сутринта ли ще ги бесят?

— Много рано.

— И кои могат да присъстват?

— Всички, без деца и ученици!

Иван се замисли. Възбудата му растеше.

— И аз искам да ги видя — каза Фреди.

— Какви глупости говориш!

— Слушай, Иване, нека идем и двамата, а?

— Ще те изхвърлят, а покрай теб и мен.

— О, аз ще облека цивилни дрехи. Ще взема старото сако на баща ми, панталон имам...

— Само бомбе ти липсва! На тоя ръст...

— Но ти си висок и аз ще вървя с тебе.

— Вярно е, аз мога да присъствам и ще присъствам! — изведнъж реши Иван.

— С мене, нали?

— Не.

— Тогава ще кажа на майка ти.

— Само посмей и за мен няма да съществуващ!

— Казах го на шега...

Вратата се отвори и се показа Анастасия.

— Не чувам да свирите?...

— Обсъждаме партитурата.

Тя затвори вратата.

— Иване, сигурно ще дойдат много хора, а вкъщи имаме две сгъваеми столчета за екскурзия. Ще ги донеса и ще се качим на тях да гледаме.

— Добре. Ясно, че без теб няма да мина... Какъв навлек си понякога, Фреди!

— Вас^[1]? — попита той на немски.

— Думата навлек значи човек, от който не можеш да се отървеш и си принуден да го влачиш навсякъде.

— Но нали съм ти приятел, Иване!

— Хайде, вземи цигулката...

27 май 1925 година. Над София разсъмва. На обширното пространство, където е игрището на футболния клуб „Глория“, три бесилки, сковани от дебели греди под формата на буквата П, посрещат изгрева на слънцето.

Шест часа сутринта е, поручикът, комендант на затвора, влиза в килията на Фридман и му съобщава за предстоящото изпълнение на присъдата. Осъденият събира всички сили и спокойно посреща известието. Единственото, от което се огорчава, е, че не е изпълнена молбата му — като бивш офицер от армията да бъде разстрелян, а не обесен. Пожелава да изпие едно кафе и непрекъснато пуши. Вторият, при когото влиза, е Коев. Той посреща съобщението с голямо внимание. Клисарят Задгорски притъпено мълчи.

Мястото на екзекуцията е оградено от войска в пълно бойно снаряжение, с каски на главата. Всеки може да присъства. За

съжаление, има и деца. Най-мрачните времена на турското робство се връщат в една модерна, европейска столица.

Фреди и Иван в цивилни дрехи, които им стояха като на чучела, пристигнаха на игрището твърде късно. Опитаха се да пробият тълпата, но напразно. Тогава влязоха в употреба сгъваемите столчета на Фреди. Иван се покачи. Добре се виждаше всичко. Фреди се хвана за рамото му и се изправи на пръсти. Неестествена тишина цареше на това огромно игрище при толкова много народ. Всички чакаха...

Бяха пристигнали журналисти от цял свят. А фотографии се натрупаха толкова много, че се наложи да се намесят военните. Накрая се споразумяха и наредиха апаратите в една дълга редица пред бесилката. Даде се предимство на две кинокамери на чужди фирми. Те щяха да запечатат всяка секунда от събитието. Дойдоха и официалните лица начело с прокурора, секретаря, двама свещеници и равина на София. Но централните фигури бяха екзекуторите — трима цигани. Журналистите ги наобиколиха и им направиха стотици снимки. Апаратите щракаха, операторите въртяха ръчките на кинокамерите. Ето го най-опитния екзекутор — Юсеин Ашаров! Той се смяташе за водач на джелатите. Беше най-свастно облечен, с малки мустачки над горната устна. Чувстваше се поласкан от интереса на толкова много хора към него. Някой мръсник му бе дал за случая цилиндър, но не го беше сложил на главата, понеже имаше мазни, гъсти, черни начупени коси като козината на някои животни и се смяташе за красавец. Бе напълно спокоен и усмихнат. Охотно разговаряше с журналистите. Досега е обесил пет души. Доволен е от работата си. Смята се за всепризнат майстор! Отговаря и за помощниците си. Били млади в занаята и негови ученици. Единият от тях беше Ариф Демиров — със смачкана военна фуражка на главата без кокарда, окъсани панталони, мръсна риза, неприбрана в панталона, върху нея елек и най-отгоре смачкано сако. Имаше вид на зъл идиот. Вторият му помощник — Арунд Алиев — още по-окъсан — няма и сако, а само елек, седеше мирно като войник с прибрани ръце до панталона. Също се усмихваше, доволен от такова внимание. В интервюто си Юсеин Ашаров заявяваше, че на възнаграждението много не разчитал, понеже било малко. Но голяма далавера щяла да падне от продажбата на въжетата!... Щели да ги разделят на малки късове и да ги продават на парче скъпо и прескъпо на многобройните клиенти. Поверието, че

въжето на обесения носи щастие, все още не бе заличено от съзнанието на хора, смятащи себе си за православни християни...

Екзекуторите нагласиха под всяко бесило една маса. Публиката нарасна над четиридесет хиляди души, а София броеше двеста хиляди души. Една пета от населението се бе събрала. Погледите на всички се насочиха към бесилките. Нямаше вятър и въжетата с примките не се поклащаха.

Камионът с осъдените пристигна преди осем часа сутринта. Те бяха с вързани отзад ръце. Наредиха ги. По средата Задгорски, а от двете му страни — Коев и Фридман. И тримата стояха гърбом към бесилките, на десетина крачки от фотоапаратите и кинокамерите на триножници. Фоторепортерите и операторите работеха като бесни. Зад тях трескаво пишеха журналистите в бележниците си. Сега напред излязоха тримата свещенослужители. Равинът отиде при Фридман. Разговорът беше кратък. Той отказа да се изповяда. Този мъж и в последните си минути запази самообладание. Държеше се с равина много възпитано и учтиво, дори му кимна с глава за сбогом. Другите попове останаха по-дълго време при Задгорски и Коев, който нещо дълго шепна на ухото на свещеника. После те се оттеглиха. Секретарят излезе и на висок глас прочете присъдите. Четенето продължи. Осъдените слушаха, без да помръднат. Клисарят Задгорски беше навел глава. Коев няколко пъти се обърна назад и погледът му се спря върху примката на въжето. Ръцете му потрепваха и пръстите чоплеха края на въженцето, с което бяха вързани отзад. Фридман гледаше пред себе си, но не хората. Очите му блуждаеха някъде в далечината, към планината, над групата официални лица. След прочитането на присъдите прокурорът подкани подсъдимите да кажат последното си желание, което щеше да се протоколира. Стоя малко при Коев, после при Задгорски и накрая отиде при Фридман, където се задържа. Последният пожела да не се преследва семейството му заради него. Прокурорът му каза, че това в България не може да се случи. Фридман леко се усмихна. Прокурорът — също офицер и участник във войните — беше респектирай. Фридман запази учтивостта си до края и му каза сбогом. Обърканият прокурор отвърна и му пожела в другия свят „животът“ да е по-добър. Какво можеше да се отговори на такава глупост?... Осъдените бяха свалили меките си шапки и те се търкаляха с дъното върху тревата пред бесилките. После прокурорът заповяда да

се качат по масите. Пръв се изкачи Коев, след него в средата Задгорски и накрая Фридман. Отново срам и ужас — екзекуторите се засуетиха, тъй като бесилките се оказаха високи и въжетата не стигаха до осъдените. Наложиха се да донесат един стол и да го сложат върху масата. Циганите поставиха бяло платно върху главата на Коев. През цялото време Фридман и Задгорски гледаха. Чу се глас: „Дръпнете, по дяволите, масата!“ Циганите дръпнаха масата заедно със стола, Коев увисна. Тялото му лудо почна да се гърчи и върти. Един от екзекуторите го хвана за краката и се залюля заедно с него, докато най-послед конвулсиите утихнаха. В тълпата се чу вопъл. Същата процедура се повтори със Задгорски. А Фридман през цялото време наблюдаваше докъде са границите на човешкото страдание... Идваше неговият ред. Нарочно го бяха оставили последен. Екзекуторите не му помогнаха и не го дръпнаха за краката, за да се залюлят с тялото му и да настъпи по-бързо смъртта. Дълго време неговото тяло се ви и гърчи на въжето. Даже в смъртта съдбата не му даде и най-малка милост. Последен трябваше да наблюдава отвратителното зрелище и последен да умре. В осем и четиридесет минути всичко беше свършено. Тълпата се разотиде. В девет и половина беше срязано и последното въже. Поставиха труповете в дървени сандъци, след като лекарят установи смъртта. В десет часа предиобед на гробищата пристигна камионът със сандъците на обесените, придружен от трима стражари, трима войници и трима цивилни. Единият от тях беше майсторът на екзекуцията Юсеин Ашаров, този път с цилиндър на главата. Заровиха Фридман в източната част, сред еврейските гробища. Коев и Задгорски — в североизточната част, сред парцелите от четвърти разряд, направо в полето. Върху пръстта не оставиха никакъв знак.

И този позор, запечатан на кинолента, обиколи кината на целия свят. Няколко часа по-късно вестниците подробно отпечатаха репортажите от екзекуцията. Излязоха по две, по три издания през деня. Една специална фотостраница отрази самата екзекуция в общ план при четенето на присъдите, с моменти от смъртта на тримата. Отдолу се виждаха портретите на екзекуторите с имената им.

Иван се прибра веднага след екзекуцията вкъщи. Влезе тихо в стаята си. Никой не го видя. Дълго и мълчаливо седя на табуретката

пред пианото. После стана и отново се измъкна навън. Заскита безцелно по улиците на София. Но не се разхождаше, а бързаше, почти тичаше, като че ли му се налагаше да направи нещо много важно, а няма време. Пое пътя към Витоша, все така забързан. Настъпи полицейският час. Йосиф и Анастасия се разтревожиха много. Потърсиха помощта на Скарлатов. Той извика Туше Динев. Обади се по всички полицейски участъци. От Иван нямаше и следа. Борис престоя цялата нощ с Карасулиев. От родителите на Фреди разбраха, че двамата са присъствали на бесенето. Фреди бил болен, с висока температура. Едва на сутринта Спас и Туше Динев докараха Иван. Намерили го в една ливада край пътя за Драгалевци. Родителите му обезумели го прегръщаха и целуваха. Йосиф непрекъснато му задаваше един и същ въпрос: Къде беше? Защо нарави това?... Синът им мълчеше. Борис предложи да оставят момчето на мира. Иван се прибра вкъщи. А после настъпи трагедията. Дни и нощи момчето не излизаше от стаята си. Там му носеха храна и съдове за нуждите му. Разнесе се слух, че е болен от шизофрения. Скарлатов не питаше за нищо нито Йосиф, нито Анастасия. По-късно чу, че Иван почнал да се оправя. Лекари от България и чужбина станаха постоянни посетители в дома на Карасулиев. Синът им не завърши годината. Не говорел с никого, дори с майка си. Кимал с глава вместо да или не.

Неведоми са пътищата, по които народната трагедия стига до всеки кът, до всеки дом. Така и в дома на богатия и щастлив Карасулиев се обруши бедата.

[1] Вас (нем.) — Какво? ↑

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

В един горещ летен ден в края на август 1925 година, малко предиобед, на площада пред гара София пристигна автомобилът на банкера Скарлатов. От него слязоха Ирина Матова и децата на Брезов — Кирил и Мими. Двамата се спуснаха да помагат на Спас, който се зае с багажа. Струпаха го на перона. Скарлатов освободи шофьора си да се върне в Банката. „Ориент експрес“ имаше почти един час закъснение. Двете деца останаха при багажа. Те се разбираха само от един поглед. В тия месеци бяха станали още по-мълчаливи и сериозни. Ирина и Борис тръгнаха по перона. Някога, в миналото, когато „Ориент експрес“ пристигаше от Константинопол или от Запад, гарата се изпълваше с пътници и посрещачи. Сега никой не пътуваше от България. Паспортите на Ирина и децата извадиха с помощта на мистер Маркъм. За тях се застъпиха и образуваните комитети в чужбина за защита на жертвите от терора. Така че големи трудности нямаше. Тънката, стройна Ирина с гъсти, снежнобели коси бе облечена цялата в черно. Тя прие станалото като нещо, което рано или късно трябваше да се случи. Не се пречупи, не изпадна в безпомощно състояние. Напротив, още повече се стегна заради децата, поверени на нея. Тя умееше да таи скръбта дълбоко в себе си. Тази жена посвети целия си живот не само на мъжа си, но и на неговите идеи. Правеше го тихо и безропотно, но с ясното съзнание, че върши всичко в името на един възвишен човешки идеал. Освен обикновени думи, двамата никога не бяха водили разговори, както с Матов и Брезов. Тя бе само слушател. Може би затова в този ден те се притесняваха един от друг. Че го чувстваше близък, в това Скарлатов не се съмняваше. Някога тя, заедно с жената на Брезов Румяна, бяха единствените приятелки на покойната му съпруга Яна. След смъртта ѝ Матови никога не го заговориха за нея. Бяха извънредно деликатни хора и си останаха такива. Имаше някои делови въпроси, които той отлагаше за последните минути, за да нямат време за спорове. Сега обаче, искат не искат, трябваше да чакат влака. Скарлатов извади от вътрешния джоб един пакет с долари.

— Не мога да приема, Борисе. Във Виена ще ни чака Марат, а пари за пътни разноски имам.

— Не ви ги давам подарък, къщата ви остана. Или смяташ един ден да се върнеш?

— Никога, макар че душата ми остава завинаги тук.

— Къщата, разбира се, струва повече. Като я продам, ще уравним сметката и ще ти изпратя остатъка.

— Борисе, каква къща е тя — една барака! И честно казано, никога не ни е принадлежала! Но Миша я обичаше и казваше, че е удобна за писателя. Той нямаше чувство за собственост, но се гордееше, че има свой дом.

— Все пак тя има своята стойност заради парцела.

— Знам, че не казваш истината, но ще приема... мили Борисе.

— Багажа и книгите ви ще пристигнат след седмица.

— Ако искаш, запази си нещо от вещите.

— Не, Ирина. Ще ми бъде тежко да ги виждам.

— Борисе, ако някога случайно откриеш останките на Миша, нали ще се погрижиш за тях?

— Бъди спокойна.

— Ти знаеш, че дясното му бедро беше засегнато от шрапнел. Освен това не се разделяше от две вещи: един джобен шведски нож с много части, с кука за ботуши — подарък от баща ти, и златната автоматична писалка, която ти му подари. Може би по тях ще го познаеш?

— Едва ли са ги оставили...

— Имаше и златен пръстен с емайл, върху който бе изобразен герба на България — личен подарък от княз Александър Батемберг по случай завършването на Военното училище. Не го слагаше на ръката, а го носеше в джобчето на рубашката.

— Добре, Ирина.

Те пак млъкнаха, стигнаха края на перона и бавно се върнаха. В същото време на площада пред гарата спря колата на Карасулиев. Пръв скочи той, после Анастасия, Иван и Евангелия. Шофьорът им, подпомогнат от носачи, почна да пренася багажа. Карасулиеви в купом се явиха на перона. Скарлатов искрено се учуди, като ги видя. Йосиф изтича към двамата и спря при тях. Анастасия се занимаваше с куфарите. Струпаха ги до тоя на Матови.

— Каква среща! — възкликна Йосиф. — И ти ли пътуваш?

— Само изпращам.

— Аз също съм изпращач. Анастасия и децата заминават за Виена.

Скарлатов представи Ирина на Карасулиев. След малко дойде и Анастасия — все така стройна, красива и елегантна, в джемпър.

— Простете за момент... Борисе, ела малко... — помоли го Йосиф.

Двамата отидоха настрани. Карасулиев бързо и възбудено почна да говори.

— Ти знаеш какво се случи при нас...

Скарлатов нищо не каза.

— Иван не е болен от шизофрения! Шокът го съсипа!

— На лечение ли отива?

— Тя е дълга и широка. Анастасия реши да заминат за Виена. Така препоръчаха и докторите.

— Едно пътуване понякога е повече от лечение.

— Не ме разбра. Отиват задълго. Иван там ще учи. Анастасия ще остане при него, а Евангелия ще дадем в пансион. Това е всичко.

— Мисля, че добре постъпваш.

— А аз мисля, че всичко рухна оттам, откъдето не очаквах...

Камбаните на гарата удариха. Влакът скоро щеше да дойде. Чиновникът с червена шапка излезе да го посрещне. Носачите се засуетиха по перона. Скарлатов отиде при двете жени. Скоро локомотивът се зададе, спирачките изскърцаха и късата композиция спря. Борис се сбoguва с Анастасия. Хвана един носач и бързо настаняха багажа в празно третокласно купе. Главите на Брезовите деца се показаха от прозореца. Той се качи при тях. Разположили се бяха удобно. Прегърна Мими, а тя сякаш искаше да скрие главата си в широките му гърди. Нещо му стегна гърлото. Галеше я по косите. Чак сега му стана ясно, че момиченцето е изпитвало чувства към приятеля на баща си. За да не се издаде, извика Кирил в коридора. Момчето застана срещу него и го погледна с открития си поглед. Сякаш виждаше някогашния Марат в неговата младост.

— Кириле, някога баща Ви ми помагаше и аз дължа много на него. Сега Вие сте отговорен както за Мими, така и за Ирина. Разчитам на Вас!

— Не се безпокойте, господин Скарлатов.

— Разбрахме се като мъже, нали?

— Да, господин Скарлатов. Искрах, много исках да говоря с Вас, да Ви попитам за различни неща... но така и не събрах смелост...

— Сбогом, Кириле. И аз съжалявам, че не седнахме да си поговорим като мъже — каза Борис и прегърна момчето.

После се върна в купето, целуна Ирина и отново в порив на жалост прегърна Мими. Момичето заплака.

Той слезе на перона. Главите им се подадоха от прозореца на купето. Ирина се мъчеше да се усмихне. Йосиф и Анастасия се настаняха в луксозния вагон. Влакът имаше дълъг престой на гарата, затова и двамата съпрузи слязоха на перона. Борис погледна тази красива жена... И сега, след толкова години, изведнъж разбра, че нейната красота не криеше нищо тайнствено, нищо необяснимо, защото майчинството у нея бе всичко. Тя бе родена за деца и семейство и беше постигнала своята мечта. Сега стоически вървеше по избрания път и приемаше бедите като нещо дадено. Тя не се поколеба да се жертва за сина си и Скарлатов можеше само да предполага какви разговори, какви мъки, какъв труд са били нужни, за да победи упорството на Йосиф — човек със стоманена воля. Но когато тя реши нещо, успява да постигне своето. Карасулиев доказа с покорството си своята любов към жена си и към децата си. Той също жертва всичко, което досега бе смисъл на личния му живот. Иван и Евангелия слязоха, за да се сбогуват със Скарлатов. Тя беше вече голямо момиче и се оформяше като красавица, но имаше нещо посредствено в нея. Иван се държеше все така мълчаливо и вгълбен в себе си, сякаш не присъстваше.

— Акордирах пианото — заговори го Борис. — Когато се върнете, ще ми посвирите, нали?

— Аз никога няма да се върна тук, господин Скарлатов.

— Не Ви ли харесва България?

— Разделям се с болка, но не мога да живея тук.

Борис не попита нищо повече. Майката и дъщерята се качиха в купето, подпомогнати от Йосиф. Чиновникът с червената шапка излезе да изпрати влака. И тогава Иван тихо каза:

— Сбогом, господин Скарлатов, поздравете малката Яна. Няма да я забравя.

— Само Яна ли?

— Да. Тя на никой не е причинила болка и от нея се излъчва само радост.

Момчето изтича и скочи на стъпалото. Влакът се разклати. Локомотивът изсвири. Борис тръгна към третокласните вагони. От прозореца на едно купе го гледаха развълнуваните лица на Ирина, Мими и Кирил. Влакът потегли и постепенно усили ход. Дълго време ръчичката на Мими маха през прозореца и чак зад завоя се скри. Той се почувства ужасно самотен на перона. Някой докосна рамото му. Беше Йосиф. Този железен мъж плачеше.

— Да тръгваме... — каза Борис.

Йосиф се обърна с гръб и избърса очите си с носна кърпичка. Двамата излязоха на площада пред гарата.

— Ще те закарам с моята кола — каза Йосиф.

— Благодаря, имам нужда да походя.

— Ще имаш ли нещо против, ако те придружа?

— Ела, щом искаш.

Тръгнаха пеша по булеварда.

— Е, Скарлатов, след толкова години труд и мъки накрая и двамата сме без семейства. При тебе поне остана детето ти, а при мене кой? Кажи!...

— Децата не се създават за твоя лична полза, щастие или удоволствие. Те се раждат, за да живеят като самостоятелни личности, а не като твоя собственост.

— Не си прав, Борисе. Някога в Македонско всяко семейство имаше по седем, осем, девет деца. В България същото. И децата бяха единственото богатство на бедняците. Сега чак ги разбирам и им завиждам.

— Вярно е... донякъде. Защото децата се смятаха работна ръка и докато се задомят, носеха своята полза на семейството. Но светът се измени, а заедно с него и хората. Вече не е така...

— И жалко! Навремето всички хора бяха сякаш роднини от едно племе, а сега са разделени и всеки е враг на останалите.

— Що се касае до теб и до мене, наблюдението ти е вярно. Но не съм съгласен, че в семейството и роднинството може да се намери идеала за щастие.

— Едно знам, че живота се разбърка и тия мръсници ми отнеха жената и децата. Но, от друга страна, ме освободиха. Сега ще бъда безмилостен и ще им платя за всичко! И не ми говори повече за Отечество, национална икономика и тути-кванти, защото живеем не в държава, а в разбойнически вертеп!

Скарлатов погледна стоманените очи на Йосиф. Този човек не говореше празни думи. Той се чувстваше засегнат и изпълнен с неприязън към всички. Дали това не беше неговата същност?... И сега, освободен от благотворното влияние на Анастасия, накъде щеше да избие този сатанински ум?... Борис почувства тръпки от тия му думи.

— Но какво ти пречи да бъдеш често със семейството си? Ти си богат и можеш доста неща да си позволиш.

— Семейство с посещения от време на време не може да съществува! Семейство аз вече нямам! Имам само жена, която заради децата се махна от мене.

— Но те са твои деца и тя се жертва за твоите деца!

— За сина и само за сина! Поне да приличаше малко на мене! Да имаше надежда, че ще поеме някога работата ми! Тогава бих приел всякаква жертва...

— А ако той е голям музикант? Ако музиката е смисълът на живота му, пак ли ще го мразиш?

— Обичам го, Скарлатов, много го обичам, затова ме боли. Знам, че ако не беше Анастасия, момчето щеше да свърши със себе си. Яд ме е, че е толкова слаб и беззащитен.

— А сигурен ли си, че твоя начин на живот е идеал?

— В едно съм сигурен, че парите са играли и за в бъдеще ще играят най-важната роля в живота на хората! Който това не знае, е обречен на гибел!

— Тогава работи не за себе си, а за другите! Радвай се, че парите ти ще помогнат на децата!

— Това ми е единствената утеха!

Те стигнаха халите и там се разделиха. Карасулиев се качи на колата, която ги следваше отдалеч, а Скарлатов влезе в Банката от улица „Търговска“, но не можа да остане в кабинета си. Всичко му бе опротивяло. Повика Спас и потеглиха за вилата.

Сега седеше в удобния фотьойл и стъклените врати на хола, широко отворени, сливаха помещението с парка. Лек ветреца от планината подухна и полюшна тежките завеси. Слънцето залязваше и ароматът от цветята в градината изпълваше въздуха. Един мирен, летен залез... Някъде в двора се чу лаят на Джейн — кученцето на мис Стенли, и веселият глас на Яна. Но той не се зарадва, нито покой настъпи в душата му. Мислите му бушуваха в главата — мрачни, безнадеждни... През изтеклите месеци той не им позволяваше да го обхванат, но сега, когато всичко приключи, не можеше да ги спре. Беше дошъл часът на равносметката. И както винаги той не скри пред истината главата си в пясъка. А тя бе проста, елементарна и ужасяваща. Живееше в страна без закони, с пиратски правила и пълно безправие на личността. Но не стана ли целият свят такъв след Световната война?... Защото злото раждаше зло, престъплението раждаше престъпление, насилието насилие. И такава държава, изградена на единствения принцип: принуждение чрез насилие, не можеше да има никакво бъдеще. Индустрия, цивилизация, прогрес — кому са нужни?... Те служат на насилниците за още по-голямо потисничество. Властта, държавата е всичко! А икономиката? Отсега нататък тя винаги ще бъде подчинена на целите на държавата. Следователно и Банката му щеше да служи на Сатаната. Тогава къде е изходът? Да бяга? Вече е късно! Старите идеали? Те помръкнаха и не защото престанаха да бъдат такива, каквито са били, а защото той не даде нищо от себе си за тях. Приятелите му дадоха всичко, каквото имаха. Ето, един вече си отиде... Смъртта за него беше логичен, ясен и честен завършек на земното му съществуване. А имаше период, когато сякаш единението на света бе предстоящо, липсваха или почти не се спазваха граничните бариери, икономическите и митническите. Те бяха повече символични, обменът между хората и целия свят беше свободен и вместо тази тенденция да се усили след войната, светът съвсем освирепя — духовно разделение и див национализъм, бодлива тел и вълчи ями между народите, а митническите закони почти прекъснаха свободната търговия. Думите на Йосиф не бяха празна приказка. От една страна; банките и банкерите, от другата — държавата! И главният враг ставаше именно държавата. В това той не си правеше илюзии. Отсега щеше да води неравна борба, изпълнена с хиляди перипетии, предварително изгубена. Но той щеше да впрегне

всичките тъмни страни на своята душа. Щеше да бъде безмилостен като Карасулиев. Но с каква цел? Къде щеше да го заведе всичко това? В калта, разбира се! Там и само там, където се боричкат и изяждат влечугите.

Той не видя кога Яна е влязла в хола. Стоеше тихо, внимателно го наблюдаваше и, за разлика от друг път, бе съвсем близо. Изведнъж погледите им се срещнаха. И тогава на Борис му се стори, че в израза на малката имаше някаква загриженост към него лично. Той затвори очи и пак ги отвори. Яна продължаваше да стои до него. Тя направи крачката, която ги делеше, и хвана ръката му.

— Папа, много ли ти е мъчно?

Скарлатов не отговори.

— И на мене понякога ми става тъжно...

Изведнъж в порив той я вдигна и я сложи на коленете си. Тя го притисна с тънките си ръчички. Ето, само преди минути той бе готов да убие, а сега нещо топло, добро и радостно изпълни душата му. Яна слезе от коленете му и застана пред него.

— Папа, ще си имаме кученца. Джейн е бременна.

— Въобще домочадието ми се увеличава и ще е на берекет!

— Папа, много искам да те попитам нещо... Нали няма да ме излъжеш?

— Аз никога не лъжа.

— Истина ли е, че мама не ме е видяла, понеже умряла преди раждането ми?

Скарлатов трепна и разбра, че в малкото сърце на дъщеря му има печал.

Тя го гледаше доверчиво със светлосините си широко отворени очи.

— Питаш дали майка ти те помни?... Доколкото разбрах това е смисъла на въпроса ти...

— Да, папа. Дали ме е галила и обичала, но как, след като е умряла?...

— Слушай сега внимателно и ще се помъча да ти обясня... — Борис набираше сили. — За каква по-голяма обич и за каква по-голяма близост може да се говори, когато тя те е носила вътре в себе си цели девет месеца и ти си стояла точно под сърцето и! Мърдала си, ритала

си... Не си й давала да спи и тя денонощно те е обичала, а сега поставяш глупавия въпрос дали те е видяла?!

— О, папа, чак сега разбирам! Тя ме е виждала не веднъж, а всеки ден цели девет месеца!...

Някъде отвън се чуха звънчетата на файтон. Кюлев идваше често във вилата по тоя начин.

— Иди да посрещнеш дядо си!

— О, папа, ако искаш ще остана при теб. Дядо ще почака!

— Иди! А когато съм тъжен, ще те викам, макар и за малко.

— Колкото искаш, папа!...

Тя се изправи на пръсти и го целуна, после весело побягна по алеята да посрещне дядо си.

ЧАСТ ВТОРА

ГЛАВА ПЪРВА

Един мек ден, когато снегът се бе вече стопил, в началото на март 1927 година пред „Юнион клуб“ около обед започнаха да пристигат една след друга колите на министър-председателя Ляпчев, министъра на войната генерал Вълков, министъра на външните работи Буров, министъра на финансите Моллов, председателя на Народното събрание проф. Александър Цанков, останалите министри, председателите на парламентарните групи, изявени политици, депутати, банкери, индустриалци, дипломати, множество акредитирани журналисти от чужбина, представители на българския печат и фотографи. Улицата се задръсти. Зад плътния полицейски кордон се натрупаха многобройни зяпачи. Софиянци — любопитен народ — обичаха такива зрелища. Господата в официални облекла, придружени от накичените си съпруги, пресичаха тротоара и влизаха в клуба. Имаше какво да се види в тоя мартенски ден!

Почти едновременно пристигнаха с колите си Скарлатов и Карасулиев. Никой не ги придружаваше. Още щом влязоха, Йосиф — бърз и нервен, отиде при Борис и го дръпна за ръката.

— Как ти се струва всичко това?

— Уйдурма! — каза Скарлатов.

— Тия тъпанари ще постигнат точно обратния ефект.

— Защо не ги посъветва?

— Защото искам той сам с очите си да се убеди, а и ние с теб имаме полза. Но да влизаме!...

Двамата — един до друг, подадоха в гардероба цилиндрите си. Едновременно се огледаха в огромното огледало — тънкият, слаб Йосиф и по-високият, с по-едра фигура Борис. Йосиф оправи малко папионката си и се отправиха в голямата банкетна зала с гордо вдигнати глави. Разпоредителят ги отведе към местата им, близо до тия на правителството. Масата бе наредена със скъпи сребърни и кристални прибори, с вази, пълни с ухаещи цветя. От отсрещната страна седеше Неделев с жена си. Той кимна на двамата със заспалото си лице.

— Сарданапаловски^[1] банкет — каза Скарлатов. Всички разговаряха на висок глас, така че двамата спокойно водеха беседата помежду си.

— За българина кърсофрата е важно нещо... — говореше Йосиф. — Душа и сърце му е да се наплюска за чужда сметка. Може вкъщи да яде и пие на корем, но банкет на държавни разноски за него е вълнуващо преживяване.

— Струва ми се целта на домакините е изразена по толкова примитивен начин, че изпитвам неудобство за тях.

— Те са уверени, че всеки, който седне да яде и пие с тях, вече им става приятел до гроб! Ще наблюдаваме голям сеир...

Мина около половин час и двамата повече не размениха нито дума. Разпоредителят влезе в залата и на висок глас обяви:

— Господин Рене Шарон със съпругата си!

Настъпи гробна тишина. Всички извърнаха очи към голямата врата. Появи се една млада, елегантна жена, облечена в скромен, но скъп тоалет от черен и червен плат, отличаващ се от тия на всички присъстващи жени с необикновената простота на изпълнението, характерна само за големите парижки модни къщи. Едното ѝ рамо беше голо, а на изящната ѝ ръка имаше тънка гривна с няколко перли. Никакво колие, никакви диадеми. Младата жена леко се усмихваше. А държанието ѝ пред погледа на толкова непознати лица бе най-естествено и спокойно. Тя с интерес наблюдаваше огромната маса, отрупана със скъпи прибори, и господата, насядали там. Малко зад нея застана един мъж, почти младеж, със сериозно, хубаво лице, черни очи и малки мустачки. Гъстите му черни коси бяха сресани назад. За разлика от присъстващите беше облечен не във фрак, а във всекидневен тъмен костюм. В цялото му държание имаше нещо сдържано и аристократично. Разпоредителят ги настани на местата им до министър-председателя Андрей Ляпчев.

Този млад, изискан и спокоен мъж внесе в залата някакъв респект. След като седнаха, разговорът по масата не се възобнови с предишния шум. Всички безцеремонно разглеждаха двойката. След кратко колебание министър-председателят стана. Не се наложи да почука за тишина.

— Дами и господа, щастлив съм да приветствам дошлия между нас... големия приятел на България... — тук той целият се извърна

към чуждия гост. Учтиво беше последният да кимне с глава, но той не направи нито едното, нито другото, а седеше и гледаше пред себе си — ... господин Рене Шарон — продължи Ляпчев, — главния комисар на финансовия комитет на Обществото на народите...

По-нататък речта му беше изцяло посветена на Шарон. Той съобщи и годината на раждането му, значи в момента този човек беше само на тридесет и три години. Спомена солидното му образование — бе завършил право и финанси в Париж. Изреди множеството дипломатически мисии, с които правителството на Франция го е натоварвало, а после описа работата му в Обществото на народите — главен делегат на комисията за възстановяване на Австрия, член на Комитета по репарациите на Австро-Унгария, специален финансов пратеник на френското правителство в Италия, Англия и Америка, главен комисар на Обществото на народите в Будапеща и така нататък... Една поредица от важни задачи, изпълнени блестящо. Как ли щеше да се справи със службата си в София, с новата си най-трудна задача в своята кариера, която можеше да завърши с пълен провал?... Това си мислеше Скарлатов и наблюдаваше непрекъснато застиналото, отегчено лице на Шарон. След представянето официалният банкет започна. И малко по малко присъстващите, под влияние на френското шампанско, което се лееше без мярка, се оживиха. Гласовете станаха все по-високи. Макар и начело на държавата, тези дами и господа смесваха аристократичната простота с простотията, а алкохолът ги караше да мислят, че всеки, който е седнал на софрата, е техен брат, че е като тях, но понеже не ги познава и не знае с какви славни хора се е събрал, все още не се отпуска. Реакцията на Шарон беше точно такава, каквато очакваха двамата банкери — реакция на културен, умен, наблюдателен мъж с достойнство, което се разграничава от всичко, което го заобикаля. Направи му впечатление, че нито за миг строгото, сериозно изражение на Шарон не се смекчи, дори стана зло. Един от депутатите се опита да се чукне с него, като се пресегна с чашата си през цялата маса и разля виното върху снежнобялата покривка. Намериха се хора да го спрат. Усмивката изчезна от лицето на красивата госпожа Шарон. Скарлатов забеляза, че той не се докосна до чашата си с шампанско. И когато мълчанието на Шарон стана толкова явно, че трябваше да се направи нещо, министър-председателят му

даде думата за тост, като предварително вдигна чашата си и с поглед го подкани да вземе своята. Тогава Шарон каза, без да стане от стола:

— Извинете. Ако обичате, чаша минерална вода.

Не само желанието му стресна изведнъж присъстващите, а и това, че бе изречено на добър български език. Келнерите се засуетиха и най-сетне намериха минерална вода.

— Той е полиглот — каза Йосиф на Борис. — Знае единадесет езика и се е постарал да научи български. Значи е слушал и разбрал всичко издърдорено тук. Българинът особено много обича да дрънка каквото му скимне, когато мисли, че не разбират езика му...

Всички бяха притихнали. Рене Шарон се изправи. Не взе чашата в ръка и заговори бавно, но съвършено правилно, ясно, макар и със забележим акцент, на български:

— Дами и господа. Аз съм пратен от Обществото на народите в България да контролирам Бежанския заем, така че парите да бъдат използвани точно за предназначението им. Вие сте страна със стотици хиляди бежанци от войната, водещи мизерно съществуване — без имот, без добитък, без къщи, без бъдеще, на границата на глада. Тези невинни, нещастни хора очакват помощ. Вашето правителство не бе в състояние да задоволи най-елементарните им нужди от хляб и покрив над главата. Затова съм тук и така схващам мисията си. Вие може би очаквате да кажа нещо за България. За да имаш мнение за една страна и за един народ, трябва дълго да си живял сред него. Но ще ви кажа първото си впечатление... От пет дни съм в София и това е шестият банкет, на който присъствам. Не подобава на една бедна, измъчена страна, в плачевно икономическо състояние, с изстрадало население и половин милион окаяни пришълци да дава такива пищни пирове и харчи толкова много пари! Моля да ме извините. Желая ви всичко най-хубаво!...

Той не взе в ръка дори чашата минерална вода. Младата красива жена стана. За общо изумление на всички двамата най-спокойно си тръгнаха и, без да се обръщат, излязоха от залата. Трябваше време, за да разберат присъстващите какво всъщност е станало. Само това никой не бе очаквал. Настъпи мъртва тишина. Този млад мъж поне ги накара да се засрамят. Силните на деня изпаднаха в паника.

Малко по-късно си тръгнаха и двамата банкери. На улицата Карасулиев каза:

— Борисе, отдавна исках да се срещнем и поговорим по много въпроси. Защо ме избягваш? Ако не беше твоят инат, досега да бяхме станали некоронованите крале на тази страна!...

— Пазил ме господ от такива амбиции!... Що се касае до теб, наблюдавам с интерес възхода ти. А той е направо главозамайващ!

— Това като комплимент ли да го считам?

— Защо пък не! Имаш пълното право да приемеш ръкоплясканията на публиката.

— Мога ли да дойда с теб?

— Сядай в колата ми! Отиваме в Банката.

— Не искам да срещна тоя мижитурко Неделев.

— Тогава у дома, но няма да се сърдиш, че ще те посрещна по ергенски.

Йосиф въздъхна.

— Вече свикнах...

Те удобно се настаниха в кожените фотьойли пред горящата камина. На масичката имаше бутилка мастика и коняк. След заминаването на Анастасия Йосиф забележително се промени. Личеше и по пиенето. Капацитетът бе нараснал, така че беше равностоен партньор на Скарлатов. Алкохолът притъпяваше пъргавия му ум, а излявяваше една грижливо прикривана в миналото страна на неговата същност — ставаше зъл и злъчен, защото богатството му даваше това право. Държеше се с хората отвисоко и много често грубо и арогантно. Позволяваше си да казва в повечето случаи истината и по тоя начин шокираше събеседниците си. В тия години той се учеше от Скарлатов и възприе много от държанието и насмешливостта му към събеседниците. Като се прибави и неговата наблюдателност, както и вроденото му чувство за хумор, получаваше се една ярка личност, всяваща респект в себеподобните. Може би само към Борис запази уважението си. И след втората чаша мастика набраната в него енергия избухна в дълга филипика:

— Какъв късмет, а! Да живееш в най-скапаната държава на света! Кажи, има ли по-скапана? Един и половина милиарда златни франка външни дългове! Два милиарда и двеста и петдесет милиона златни франка репарации, без заема към Дисконто-Гезелшафт от двеста и седемдесет милиона златни марки!... Като прибавиш вътрешните дългове от пет милиарда лева и още пет по издръжката на

окупационните войски, какво се получава, а? И земя, и море, и въздух, и реки, и население, и внуци, и правнуци — всички купени и продадени!...

— Ти, Йосифе, изглежда си роден за пророк... И както при пира на Балтасар във Вавилон — нали си спомняш, от пророк Данаил? — появява се тайнственият пръст, който написва върху стената: „Мене, Те кел, Фарес“. Тоя пръст, знаеш, изкарва акъла на пияните. И ти искаш сега да ме уплашиш в ролята на тоя пръст, който, предполагам, е бил средният!...

— Ами! Аз самият се плаша!

— При такива печалби?! Имай страх от бога! Все пак може би гледа отгоре и ако продължиш в тая насока, ще го нервираш.

— Не говоря за печалбите. Не се оплаквам. Но защо са ти без сигурност? Ето къде е въпросът, Борисе! Сигурност! А такава в една скапана държава просто липсва. Сега разбра ли ме?

— Не си прав, Йосифе. Такава сигурност съществува на Луната, а не на грешната Земя. И ако един ден се възцари над планетата сигурност и мир, знаеш ли какви ще бъдат последствията за нас, bankerите? Ще станем излишни! Откакто съществуват банките, именно благодарение на тая несигурност ние благоденстваме, тоест печелим, и ти добре го знаеш! Затова не проклинай несигурността!

— Проклинам държавата!

— Това е друго.

— Без нито да са копали, нито сяли, жънат от такива като мене и тебе по трийсет и шест процента от печалбата ни под форма на данъци.

— При положение, че я знаят, нали така? Защо се гевезиш и оплакваш! Ако разберат действителните ти печалби, ще те обесят на първия фенер и може би това ще бъде най-човечният им акт от иначе касапското им управление. Нещо, което ще ги издигне в очите на поданиците!...

— А те знаят ли твоите?

— А по кой начин! Като цялата ми енергия отива да скрия именно тях?!... В момента сме като овчари, затворени с агнетата си в кошарата, откъснати от света, а наоколо вият вълците, гладни глутници, наречени правителство, войска и Дворец. Ако за миг заспим, те влизат и не само се наяждат, но издушват и останалите овце.

— А аз какво ти говорех досега?

— Да речем, същото... Но се питам, каква е целта ти?

— Много проста. Да осъзнаеш, че живеем в държава без бъдеще и че тя ти е главният враг — натърти Йосиф.

— Доколкото схващам, това е първата част от мисълта ти. Искам да чуя и втората.

— Толкова ли ти е трудно да разбереш, или се правиш на улав? Щом тя е враг, ще се борим срещу нея!

— Ако пропееш и „Интернационала“, съвсем ще ме убедиш... Та ти си бил опасен революционер!

— Терсене върви всеки разговор с теб, Скарлатов! Сега ме е яд, че го почнах!

Двамата отпиха от чашите си. Борис се замисли. Йосиф с мъка овладя яда си.

— Общо взето, си напълно прав в изводите си — каза Борис.

Йосиф недоверчиво го погледна.

— Сериозно ли говориш?

— Напълно сериозно. Тези изводи, до които си стигнал чак сега, аз ги направих през 1925-а, две години по-рано!

— Проклетата година, която ми донесе всички нещастия!

— И така, след като се разбрахме по този въпрос, нека преминем на по-интересна тема!... Много бих желал да узная как успя да уредиш Бежанския заем. Ти, Йосиф Карасулиев, направи това, което не можах нито политиците, нито финансистите на тази страна.

Това беше искрена похвала и Карасулиев я разбра точно както трябва. Той засия и стана весел и дружелюбен. Нямахше нужда да го подканва. Разказа за успеха си в детайли. Разбира се, неговата дейност остава и за дълго време ще остане прикрита. Правителството ще постави пред народа този заем в свой актив. Името на Йосиф никой няма да узнае, с изключение на малко хора. Той имаше амбициите да покаже своите възможности пред света, но естеството на професията не му позволяваше именно това. Пред Скарлатов обаче — можеше! Той щеше да оцени по достойнство ума му! Разказът му бе дълъг, изпълнен с хумористични подробности. Още с падането на Цанков и идването на власт на Ляпчев — един културен, кадърен финансист, правителството, което до тоя момент е напълно откъснато от света, прави опит да спаси потъващия кораб. След разговор с Карасулиев

последният заминава на Запад за проучване. Общо взето, банките на Запад са в конюнктура, когато имат свободни пари и търсят място къде да ги вложат. Един външен заем с държавата е добър обект, но ги спират политическата изолация на България и лошото отношение на собствените им правителства в страна, в която цари невиждан терор. Един американски финансист му дава идеята да действа под егидата на Обществото на народите. Тогава Карасулиев се среща с Рене Шарон. Чак като уговарят всичко и сондира с Финансовия комитет при ООН, където Шарон има голямо влияние, тогава се открива път на правителството към официални постъпки.

— Много ли пари пръснахте по техническата част?

— Общо взето, под очакваното.

— А ти?

— Не се прави на неосведомен! Туше Динев ти е докладвал всичко!

— И после?

— Обикалях като шантав всички банки, накрая успях да получа принципното съгласие на Отоман Банк, Джон Хенрих Шрьодер енд Корпорейшън, Щерн Брадърс, Банка д'Италия, Креди сюис и Хоуп енд Корпорейшън — обща номинална стойност два милиона четиристотин хиляди английски лири и четири милиона петстотин хиляди американски долара.

— Поздравявам те! Процента ти е великолепен, да не говоря за влиянието, което придобиваш чрез връзките си с Рене Шарон.

Лицето на Йосиф помръкна.

— Нещо лошо ли има?

— Разбира се! Кога ли съм имал безоблачен успех?!

— Можеш и да не ми казваш.

— Там е работата, че Рене Шарон е много недоволен от мен. Съди сам по думите му: „Вие много ме разочаровахте, господин Карасулиев“. Аз като стреснат питам: „Но защо, господин Шарон?“ „Защото Вие ме излъгахте...“ Идеше ми да се разплача!

— Какво всъщност е станало?

— Тежко ми е да говоря. Ето главната цел на нашата среща! Рене Шарон ще се свърже с теб. Аз съм въвн от играта.

— Той ли ти възложи тази задача?

— Не. Но това е единственият му път и съм напълно убеден, че в най-близко време ще те потърси и ще разбереш всичко.

— А ти няма ли да ме осведомиш?

— Не че не искам, но е излишно! Само ще те забъркам. Едно те моля — не ме забравяй! Аз ще съм ти много нужен...

[1] Произлиза от името Сарданапал (гръц. Sardanapols) — 1) Според легендата, име на последния от асирийски крале, когото старите гърци смятали за олицетворение на самоволието, разкоша и сладострастието. 2) Сарданапал — фигуративно похотливец, сладострастник. ↑

ГЛАВА ВТОРА

Горещото лято лека-полека премина в най-хубавия сезон за София — златната есен. Скарлатов почти забрави за последния си разговор с Карасулиев. Реши, че той сигурно е оправил отношенията си с Рене Шарон и пак е в центъра на международните сделки. Но в края на септември Борис получи покана от министър-председателя Андрей Ляпчев. Никак не се безпокоеше от срещата. Познаваха се добре още от управлението на Александър Малинов. Смяташе, че ще се опита за кой ли път да го привлече към някоя от политическите игри, за което е необходим неговият вот в Парламента. След преломната в съзнанието на Скарлатов 1925 година, когато той разбра, че бъдещата му дейност ще бъде непрекъснато спъвана от държавата и, иска не иска, ще влиза в конфликт с нея, той отново се кандидатира за народен представител и бе избран като независим депутат. Смяташе, че там ще може донякъде да каже това, което иска. Очакваше, че след новите избори ще повее друг вятър. Но напразно! Военната клика си оставаше най-голямата сила в държавата и нямаше никакво намерение да се раздели с властта. Така нареченият Демократичен сговор, който управляваше страната, откъсна България от останалия свят както политически, така и икономически. Подобно положение повече не можеше да продължава. Нацията вървеше към пропаст. И както винаги, вместо радикални мерки, прибегна се до палиативни промени, целящи едновременно да запазят властта на военните и да хвърлят прах в очите на демократичните среди в Европа. Така Александър Цанков бе заместен от Андрей Ляпчев — македонец от Ресен, в миналото бивш демократ, а сега сговорист. Той пое управлението на България през януари 1926 година, като запази почти целия кабинет непроменен. Според Борис неговият избор бе сполучлив. Този улегнал 60-годишен мъж със солидно икономическо образование, добито в Цюрих, Берлин и Париж, виден кооперативен деятел, имаше дълъг политически стаж. Това, което особено го сближаваше с деловите кръгове, бе безспорният му стопански талант. Той основа Съюза на популярните банки в България, участваше в управителните съвети на

много частни банки с български и чуждестранен капитал, както и в ред акционерни дружества. Скарлатов бе един от факторите, които съдействаха за идването му на власт. Деловите кръгове нямаха реална сила в държавното управление, но когато се засягаха интересите на всички им, те показваха ноктите си. Военната клика се принуди да приеме тази промяна, понеже рискуваше да се провали с гръм и трясък в икономиката, а оттам и да загуби кормилото на страната. Ето как постигнаха компромиса. Ляпчев веднага се зае с икономиката. Неговият пръв безспорен успех беше Бежанският заем и не толкова поради парите (той бе минимален), колкото с това, че успя да пробие стопанската блокада, наложена на България. Внесъл в страната по един или друг начин валута, той не се успокои с това и продължи да действа в тази насока. Във външната политика умело изтъкваше опасността от болшевишка революция в България и последствията, които тя би имала за цяла Европа. Плашеше, лъжеше, преувеличаваше — един типичен балкански политик, неподбиращ средствата. Въпреки това имаше уважението в страната, защото поставяше интересите на държавата над своите лични. Той бе богат, пари не му трябваха и бе живял достатъчно на тоя свят, за да узнае преходността на политическата слава. Ето къде му беше силата. От няколкото частни беседи, които бе имал със Скарлатов, той се кълнеше, че главната му цел е да демократизира управлението на България, като направи Парламента основния ръководител на държавата. На парламентаризма и демокрацията особено много наблягаше. Можеше ли да му се вярва? Донякъде — да, отговаряше си Скарлатов. Защото истинското призвание на този човек беше търговията, а такава не можеше да съществува без елементарна демокрация в една страна. Срещнаха се у дома му, в спокойна обстановка, в салон, обзаведен, според всички, с най-красивата и скъпа мебел в България. Той знаеше цената на вещите и обичаше лукса, като не жалеше средства да задоволи тия си прищевки. Любезен, културен, изискан, той покани Скарлатов да седне и като делови човек премина към въпроса, който го вълнуваше.

— Господин Скарлатов, ние пропадаме. Имаме нужда от пари.

Борис правилно разбра, че се касае за чужда валута, за външен заем.

— Не знам защо се спряхте на мен?

— Защото сте един от малцината българи, които биха помогнали безкористно, без да поставят на първо място собствената си полза.

— Вие знаете, че на този свят няма сделка без лична изгода. А аз, така или иначе, съм първо banker, после патриот.

— А ако Ви предложи нещо, в което тези две цели се съчетават?

— Слушам Ви с голямо внимание.

— Бихте ли направили сондажи на Запада за нов заем?

— А защо не използвате връзките на господин Карасулиев. Той пръв проби блокадата. Не виждам защо и този път да не го помолите.

— Защото след дълги разсъждения стигнах до извода, че няма да успее. Дори напротив! Впрочем това е и неговото лично мнение.

— Вие знаете, че основните ми връзки са с Банк дьо Пари е де Пей Ба, а те са тясно свързани с правителството. Аз и да повлияя на ръководството на Банката, пак френското правителство ще вземе последното решение и то ще бъде отрицателно. Франция в момента е с най-голямо политическо влияние в Европа и, за съжаление, наш традиционен противник.

— Съвсем вярно, господин Скарлатов.

— Тогава защо не опитате отново чрез Финансовия комитет на ОН?

— Ето, виждате ли как и Вие сам, без да Ви влияя, дойдохте до моя извод. Разбира се, чрез Финансовия комитет, респективно господин Шарон. Това е единствения път на действие. Бихте ли приели тази задача?

— А защо не господин Карасулиев?

— Защото... това е дълго и широко обяснение. Те не се обичат.

— За добри финансисти, каквито са и двамата, личната антипатия не играе съществена роля.

— Освен това, за да се стигне до това скъсване, известна вина имаме и ние — правителството, така че в момента господин Карасулиев се оказва козел опущения... Е, господин Скарлатов? Приемате ли посредничеството? И за да бъда искрен, ще Ви кажа, че сте единствената ни надежда.

След кратко мълчание Борис каза:

— Приемам, но никак не съм убеден, че ще успее. Затова ще Ви уведомявам за всяка моя стъпка. Не искам да последвам примера на Карасулиев.

Скарлатов стана. Андрей Ляпчев дълго му държа ръката и няколко пъти я стисна. Беше добър актьор и умееше да предразположи събеседника в своя полза, като му вдъхне нужната енергия. Изпрати го чак до изхода и отново му подчерта:

— Надеждата ми е във Вас и не само моята, но и на Негово Величество. И ще Ви издам една тайна. Той и само той принуди останалите министри да приемат Вашето посредничество. Негово Величество много Ви уважава, господин Скарлатов. Можете да бъдете горд от такова доверие!

Още щом излезе на улицата, Борис както винаги започна да анализира разговора. В момента Царят се съветваше с Ляпчев и не се съмняваше, че двамата единодушно са решили той да се заеме с Шарон. С годините, вместо да си изясни окончателно образа на младия Кобург, Скарлатов все повече се заплиташе в разсъжденията си за него. От една страна — нежен, учтив, демократичен в личните си отношения, демонстриращ слабост в политическите решения, които ловко прехвърляше върху правителството, като оставяше впечатлението, че не е съгласен с много неща и действа под натиск. От друга страна, именно при неговото управление за кратко време, откато се качи на престола през октомври 1918 година, в България се извършиха ужасяващи кръвопролития, както при царуването на най-големите сатрапи от световната история. Къде беше истината? В хитростта му. Той съумя да заблуди с привидната си слабост не само него — обиграния banker, но и голяма част от хората. Скарлатов все още не беше наясно за действителната му същност, но мнението, че той съвсем не е безпомощен, нито слаб, а властник с твърда ръка, надделяваше. И така, това бе височайше разпореждане и Борис точно така схвана бъдещата си мисия. Не му беше приятно да съчувства на монарха, но погледна истината право в лицето и тя не клонеше в негова полза. Той дължеше живота си на него. И сега, две години след събитията в 1925 година, увереността, че именно той го е спасил, не подлежеше на съмнение. Стотици хора — и богати, и интелигентни, и известни в чужбина — бяха намерили смъртта си, а той, Скарлатов, все още живееше. Той щеше да изпълни мисията си, но по никой начин с душа, а само прилежно и толкова!... Нямаше и представа как да се свърже с Рене Шарон. Избра най-простия и пряк път — телефонира в службата му, секретарят записа името му и каза, че ще го уведоми. Той

не очакваше, че този висш чуждестранен служител ще прояви някакъв особен интерес и се изненада, когато в края на работното му време се обади по телефона самият Шарон. Скарлатов помоли да го приеме. Чужденецът с развеселен глас му отвърна:

— Господин Скарлатов, не знаех, че в България е на мода церемониалът на Людовик XIV. Имах представата, че сте по-демократичен народ.

Борис се разсмя.

— Тогава къде ще Ви е удобно да се срещнем?

— Където на Вас, господин Скарлатов. Аз съм гост в тази страна и много любопитен. Оставям на Вас!

Ето тук той изпадна в неудобство. Да се срещнат на обед или вечеря в „Юнион клуб“, значеше разговорът да се води пред очите на всички, тоест, притеснени от любопитството на околните. Нищо сериозно не можеха да разискват. Да го покани в Банката? Тук нямаше вече никакви условия за елементарен прием. Живееше по ергенски.

— Е, господин Скарлатов, какво решихте?

— Господин Шарон, имам вила в Княжево.

— Отлично, господин Скарлатов.

— Утре е събота. Ще бъда целия ден на Ваше разположение. Определете Вие часа.

— Ето как ще направим... Аз ще приключа със задачите си следобед. Ако и Вие излезете по-рано от Банката, тогава ще можем да се срещнем към пет часа. Добре ли е, господин Скарлатов?

— Великолепно!

— Тогава — до утре!

Разговорът прекъсна. Изведнъж се сети, че не му обясни как да намери мястото. Поиска пак да позвъни, но му стана неудобно. В края на краищата, нека сам се оправя! В Княжево неговият дом е известен.

Още веднага Борис се качи на колата и замина за вилата. Събра всички домашни и даде разпорежданията си. Освободи Спас, за да бъде с колата на разположение на Неда. Мис Стенли също се зае да помага. Той се успокои. Желаше да даде отлична вечеря в домашна обстановка, но без биец на очи блясък. Помнеше добре правителствения банкет. Остана напрегнат и неуверен от предстоящата реакция на Шарон.

На другия ден Скарлатов напуска рано Банката. Спас го остави във вилата и веднага потегли обратно за София да донесе последните поръчки. Борис внимателно огледа приготовленията. Трапезарията му се видя особено хубава с широко отворената врата към верандата и великолепия изглед към Витоша. Бръшлянът от външната страна висеше над портала. Множество вази с цветя украсяваха масата, красиво наредена. Минералната вода стоеше в количка. Имаше всичко. Той излезе на верандата. Алеята, посипана с пясък, обградена от борчета, отиваше чак до голямата желязна входна врата. А розовите храсти около вилата създаваха една цветна стена. Той не очакваше, че гостът ще дойде преди пет часа, и се учуди, когато някой позвъни отвън. Погледна нататък. Беше самият Шарон. Не чу и шума от колата му, нито видя такава. Той имаше може би най-скъпия и елегантен автомобил в столицата — снежнобял, със сребърни лайсни, известен на всички софиянци. Скарлатов забърза по алеята, понеже нямаше кой друг да го посрещне. Стисна му ръката и го поведе. Гостът на няколко пъти се спираше и разглеждаше всичко с искрено любопитство.

— Господин Шарон, как дойдохте дотук?

— С колата. Но я оставих долу на шосето и освободих шофьора. Ще имате възможност да ме върнете в София. А вилата е великолепна! Знаете ли, във Франция повечето вили са в равнина и паркът е геометричен. А тук е на тераси. Такива съм виждал в Италия.

— Съвсем правилно. Бившият й притежател беше италиански граф, фабрикант на текстил.

По желание на Шарон седнаха на верандата и тук им сервираха. Той нагласи фотьойла си така, че да гледа планината и същевременно спокойно да разговаря със Скарлатов. Говореха френски, понеже все пак бе по-лесно за госта му.

— Каква вода предпочитате? — попита Борис и му посочи шишетата в количката.

Рене Шарон весело се засмя на глас.

— Толкова ли зле изглеждам?

— О, не, разбира се.

— Аз никога не съм страдал от стомах. Или, може би, не сте се запасили с алкохол?

— Какво говорите, господин Шарон?!

Наложи се да почакат, докато пристигне втора количка с бутилки алкохол. Шарон стана и почна да ги разглежда.

— Малко „Арманяк“?

— О, не. Предпочитам ей този „Херес“. Нали нямате нищо против? Обичам, особено след работа, да си пийна нещо по-леко като това десертно вино...

Чак сега Борис си даде сметка, че преди няколко месеца Шарон съвсем съзнателно бе изиграл прочутия номер с минералната вода. Значи трябва да бъда много внимателен, за кой ли път си каза той.

Градинарят подкастрираше храстите в дъното на алеята. Кученцето на мис Стенли изтича на верандата, завъртя се около двамата и пак се скри. Мис Стенли дойде при тях заедно с малката Яна.

— Дъщеря ми Яна и възпитателката ѝ мис Стенли.

Шарон стана, целуна ѝ ръка, както само французите умеят да правят това, а после се обърна на чист английски език:

— Имате голяма и хубава дъщеря, господин Скарлатов. Завиждам Ви.

— Добре дошли, сър — каза тя и си подаде тънката ръчичка.

— Можете да дойдете с жена си. Не се сетих да я поканя, за което моля да ме извините пред нея.

— О, не се безпокойте, тя е в Париж. Но когато се върне, с удоволствие ще Ви гостуваме.

Мис Стенли и Яна се извиниха и ги оставиха сами.

Борис бе доволен от възпитанието на малката — сдържана, сериозна, но по никой начин не плаха или стеснителна.

Шарон, за учудване на Скарлатов, сложи бутилката „Херес“ на масичката и набързо изпи две чаши, без да се превзема. Макар гостът му да бе много по-млад, Скарлатов се почувства в негово присъствие както при срещите си с Тюретини. Същият аристократизъм, интелигентност, тънkost в забележките, жив, красив френски език и ум, преди всичко ум... Лека-полека напрежението му спадаше и той взе да се отпуска.

— Е, господин Скарлатов, защо не преминете направо към въпроса? Така ще свършим бързо и ще ни остане време да беседваме за други, далеч по-важни неща... Да гледаме и се радваме на природата... Съгласен?

— Съгласен.

— И за да Ви улесня, ще Ви кажа, че знам поръчението на вашето правителство. Натоварили са Ви да искате пари, нали така?

Скарлатов кимна с глава.

— Трудна работа.

— Господин Шарон, веднъж вече дадохте, сега ще Ви е по-лесно да дадете още.

— Зависи за какво.

— Както първия път. За да може да се стабилизира икономиката и хората да съществуват.

— Уверен ли сте в това, което казахте?

— Напълно.

— Тогава Вие се заблуждавате, както и аз се заблуждавах, но навреме се осъзнах.

— Не Ви разбирам.

— Много просто! Аз съм от няколко месеца в България. Обикалям непрекъснато. Посетих почти всяко кътче, където са настанени бежанците, и какво, господин Скарлатов? Все едно, че не сме отпуснали пари! Къде са те? Ето, тоя отговор търся от месеци. Правителството ви мълчи. Хората не знаят. Печатът ви се занимава с любовни изневери. Вие можете ли да ми кажете къде са тия пари?

— Не знам.

— Вярвам Ви. Но аз започнах да проглеждам. Голямата част от средствата са отишли за военната хунта и главорезите! Имам съвсем точни сведения за доставка на оръжие, за запаси във военните арсенали и погребни, за усиляване на армията и офицерството. Разбира се, те се смутиха и върнаха част от парите на бежанците. По-скоро не от тия пари, а от бюджета на държавата.

Скарлатов нито за миг не се усъмни в истинността на твърдението му.

— Но все пак хората са получили нещо.

— Бежанците получиха трохи от трапезата като милост, а не това, което им се полага! И аз принудих тези каналии^[1] да построят в няколко месеца къщи с дворове и да дадат пари на хората да закупят добитък! Да живеят! Да се пресушат блатата! Да се прекъсне тази висока смъртност от малария!

— Тогава можете да бъдете доволен.

— Доволен, не! Но смутен. И аз няма да оставя тия сломени хора да умират! Когато видях цяла махала на град Петрич с малки къщички, направени от нас, и благодарни семейства, живеещи в тях, за мене това бе наградата. Аз се разплаках, като разбрах, че тия бежанци са нарекли скромното кварталче „Шаронова махала“. Сега разбрахте ли ме?

Скарлатов събра сили. Аргументите на чужденеца бяха необорими и все пак той потърси път към разбирателство.

— Господин Шарон, не си правя илюзии, че живея във възможно най-лошата страна в Европа, с терористичен режим, ръководена от касапи в пагони. Почти всичко интелигентно и демократично е или избито, или прогонено.

— Знам в подробности.

— Казвам то, за да разберете докъде сме стигнали. Вярно е, че част от парите ще отидат в техни ръце...

— Нито лев! Докато аз съм тук!

— Бихте ли ми позволили да продължа?...

Той кимна с глава. Лицето му стана особено намръщено, дори зло.

— И така, нацията загива. Правителството, и по-специално господин Андрей Ляпчев, са последната възможност страната да се върне към някакви демократични норми. А Вие не давате заем и я тласкате направо към пропаст! Тогава офицерите ще кажат, че са прави и винаги са били прави. Значи, щом всички се отказват от нас, те „родолюбците“, ще управляват страната както знаят и народът трябва да им бъде благодарен за съществуването си!

— А аз трябва да Ви кажа, че съседите ви са възмутени от възраждащия се реваншизъм.

— Имате предвид Югославия, Гърция и Румъния? Та те са грабители! Те взеха това, което никога не им е принадлежало. Там останаха наши братя, които те системно асимилират. Защо, господин Шарон, не погледнете от тази страна въпроса?

— Щом съдействах за заема, значи съм отчел и това, което казахте.

— Все пак, размислете още веднъж... Ако Вие не дадете пари, ако левът не се стабилизира, ако ние не намерим пролука в икономическата блокада, за да се свържем отново с Европа, тогава властта на главорезите ще продължи векове!

Шарон дълго мълча. Логиката на Скарлатов, че без помощ отвън реакцията в страната ще победи напълно, го впечатли. Борис не се опита да поднови беседата. Двамата бяха казали своето мнение. И когато той по навик вдигна чашата да се чукне с Шарон, последният заговори:

— Имахме тежък разговор. Такъв, какъвто не съм очаквал... Вие сте сериозен събеседник. Не очаквах да срещна човек като Вас в тази страна. Искреността Ви ме обезоръжава. Положението е следното: във финансовите среди на ОН България няма никакви шансове! В момента може да се отпусне заем само на една държава. Кандидатите са много, но везните клонят към Гърция. Аз съм натоварен да направя проучване в тази страна, заминавам след няколко дни. И ако изводите ми са, че там има шансове за една бъдеща победа на демокрацията, аз ще дам доклад в нейна полза.

— А ако впечатленията Ви не са добри?

— Какво имате предвид?

— Не искам да Ви влияя. Все пак, ако не останете с добри впечатления от режима в Гърция?

— Тогава ще дам благоприятен доклад за България! Съгласен?

— Съгласен. Мога ли да предам разговора на министър-председателя?

— Но само на него! А ето че сега ще ми трябва време, за да се откъснем от лошите мисли... Затова, ако имате още неприятни въпроси към мен, моля...

— Защо не сте в добри отношения с господин Карасулиев? Той е един от най-добрите финансисти у нас.

— Защото лъже и мами.

— Искате да кажете, че е знаел кой ще присвои парите и е криел?

— Това малко ли е?!

— Но той не е виновен!

— А как ще ми обясните една негова постъпка?... Посещава ме в моя дом в Париж и носи подарък?

— Цветя и подарък... не виждам нищо неестествено.

— Зависи от подаръка! Цветята ги оставете на мира!

— Какво имате предвид?

— Една рисунка от Рафаел, за която биха се избили световните музеи!

— Може би за него тя не е била бог знае каква ценност...

— Господин Карасулиев да не знае цената?! Вие ме учудвате, господин Скарлатов!

— Смятам, че и тук той е изпълнявал правителствено поръчение.

— Но така просташки! О, като се сетя, ме обхваща бяс!...

Борис мислено си представи срещата и, без да иска, се усмихна. Наистина Йосиф здравата бе загазил. Македонската просташина си бе казала думата. Защото Карасулиев и досега се учудва на реакцията на Шарон и смята, че грешката не е във факта на подкупа, а в начина!...

Те стояха на верандата, докато настъпи мрак. После отидоха в трапезарията. Вечерята беше интимна и превъзходна. Шарон се отпусна. Разказа много неща за следването си и за Финансовия комитет при ОН. Беше чудесен разказвач. Пи доста. Тръгна си развеселен и доброжелателен. Спас го откара в София след полунощ.

В понеделник Скарлатов отиде късно в Банката.

Секретарят му съобщи, че Йосиф Карасулиев непрекъснато звънял и го търсел...

— За него ме няма, ясно ли!

— Разбрах, не сте тук.

— Точно така!

Той не му се обади нарочно до обед. Със стария Кюлев, изцяло посветил живота си на Яна, вече рядко му падаше възможност да си почеше езика ей така, без полза, за собствено удоволствие!... Все пак му позвъни, понеже рискуваше да прекали. Йосиф пристигна, сякаш бе хвърчал, целият възбуден и нервен.

— И моля ти се, недей се мъчи да ми сервираш като някой оберкелнер! Ако искам, аз сам ще си сипя!

— Защо тая припряност, Йосифе? Та ти не ми позволяваш в собствения кабинет да си сипя глътка коняк...

Карасулиев въздъхна. Седна във фотьойла, но след миг скочи.

— Ако разказваш — разказвай!

— Со кротце, со благце!... Забравил ли си тая прочута македонска поговорка?...

— Виждам, че си радостен. Значи си свършил работа!

— Не съм уверен, че съм постигнал поне засега нещо!

— Значи си радостен, понеже са ти разказали за мен, така ли?

— Смятам, че финансово си действал безпогрешно.

— А друго нещо има ли?

Той недоверчиво го гледаше със сивите си очи.

— Друго няма. Седни! Да ти сипя ли една мастика?...

— Сипи!

— Драги Йосифе, не само че нищо лошо не чух за теб, а направо ми се издигна в очите! Смятах, че досега си се забил изключително в нумизматиката и музиката...

— Какво месиш музиката?

— Ами нали притежаваш „Страдивариус“? А да притежаваш такава цигулка е все едно да си виртуоз! Тя има такъв тон, че който я пипне...

— Я не ме занасяй!

— Аз дори се осведомих как се учи инструмента. Има самоучители... Но смятам, че за тебе ще е по-добре да изучиш досконално инструмента. Попитах един професор от Консерваторията и той ме посъветва да почнеш със Зейболд — първа и втора школа, след това се прибавя Шевчик и после цялата библиотека на Консерваторията. Но да стигнем един път дотам!... Ще ти трябва ли импресарио? Двама няма да пропаднем!...

— И аз мога да говоря глупости, но не искам!

— И така, направо на въпроса! Искам да си купя една картина. Много обичам Миле... мъж и жена, селяни сред притихналото поле, слънцето залязва... Село с камбанария и сякаш чуваш звъна и до тях дървена количка, и двамата благодарят на бога, че ги е създал...

— Слушай, Скарлатов! Може много да си умен, но с трън да махнеш, не можеш да намериш Миле в цял свят, включително и във Франция!

— Брей, мама му стара! А пък аз толкова го обичам и се надявах на теб!...

— Напразно! Аз да не съм експерт по живопис?!...

— Подлъгах се, значи... Мислех си, че щом в България можеш да намериш рисунка от Рафаел, значи Миле не е проблем...

Като чу името Рафаел, Йосиф, който почти се беше успокоил, подскочи. Стана и пак седна във фотьойла.

— Или Миле е по-скъп?...

Карасулиев нещо измънка.

— Та скоро ще имам рожден ден, Йосифе... И, ако ми подариш Мона Лиза, няма да ти откажа!

— Значи тоя мръсник ти е разказал!

— Той не е мръсник. А и не виждам в какво е виновен?! Или се е държал невъзпитано? Все пак, интересува ме дали починът е бил твой, или си действал под чуждо влияние?

— Мой е — каза глухо Йосиф.

— Ей, виждаш ли какъв простак е Шарон! Язык за възпитанието и титлите му!

— Лигите му течеха!

— Не разбрах на кой от двамата.

— На него, разбира се! Знам ги аз такива безсребърници!...

— Ясно. Само това исках да чуя. А къде намираш тогава грешката, щом не е в подкупа, меко казано... Просто не си улучил методологията?

— Всеки е човек, Скарлатов! Има ли куче на тоя свят, което да не грабне кокала, щом му го дадеш?

— За кучетата не съм осведомен, но изглежда има такива хора и този свой дефект те наричат човешко достойнство.

— Я не ми говори бабини деветини! Човекът е по-лош от кучето!

— А как попадна рисунката в твои ръце?

— От един руски емигрант... граф или нещо такова... те всички оттам са все графове!... Стар, изпаднал и ми я продаде.

— За колко?

— Няма да ти кажа!

— Ясно. На безценица! И оттук глупостта ти да правиш подаръци под грубата форма на рушвети.

— Доволен съм, че не я прие! Запазвам я за себе си, както ще запазя „Страдивариуса“.

— Сега виждам колко Маркс е бил прав, когато е описал човека на бъдещето — сутрин banker, на обед цигулар, следобед — художник, вечер — нумизматик и на разсъмване — светец!... И този човек, за мое изумление, цял-целеничък седи пред мене и пие мастика...

Йосиф бързо се окопоти.

— В края на краищата ще проговориш ли нещо свястно, или да си тръгвам?

Тогава Борис подробно му описа целия разговор с Шарон. Карасулиев внимателно го слушаше. Накрая въздъхна и каза:

— Аз ще ти трябва. Не ме изхвърляй от играта! Сам няма да можеш!

Скарлатов знаеше, че без Йосиф няма да може да доведе нещата докрай, ако отговорът на Шарон е благоприятен. Но не му го каза, а само го помисли.

[1] Каналия (лат.) — мръсник, мерзавец. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

След завръщането си от Гърция Рене Шарон отново се среща със Скарлатов във вилата му. Изглежда тук обстановката и природата много му харесваха, а също спокойствието за водене на разговор. Но сега във вилата вали дъжд, черни облаци се спускаха от забулените върхове на планината и всяваха някаква тревога. Шумът на дъжда се сливаше с ромона на капчуците. Те пак седяха в хола и по желание на госта порталът бе отворен към парка. Борис търпеливо го изчакваше да започне пръв. Настроението на французина беше като времето.

— Скоро дъждът ще се обърне на сняг... — забеляза Скарлатов.

— Някога, като дете, обичах тези мигове пред буря и самото начало на бурята. Гръмотевиците ми звучаха като тимпаните от увертюрите на Бетовен. И кожата ми настръхваше от трепетно очакване на нещо тревожно и разтърсващо, което тогава приемах като екстаз. Обичам такова време. У нас във Франция е прекалено слънчево.

Борис разбра двусмислието в последните му думи, но каза:

— А пък аз съм останал с впечатление, че в Париж често вали.

— Така Ви се е случило... Господин Скарлатов, исках да Ви попитам нещо и все се колебая... Какъв е този пръстен на ръката Ви?

Борис погледна големия златен пръстен с пирамидата и тайнствените знаци, подарен му навремето от барон Захариас, и се усмихна.

— Държа го по-скоро като амулет, но ако Ви дразни, бих могъл да го сваля...

— Познавам няколко сатани с подобен пръстен...

— Нямам нищо общо с тях. Всеки, който е участвал във война, има такава вещ: било куршум, закачен на верижката на часовника, било парче от шрапнел... А аз — ето тази вещ, и толкова! Дотам се простира значението ѝ за мен.

— Вие ме успокоихте, господин Скарлатов. Още първия път, като се срещнахме, този пръстен ме направи подозрителен към Вас...

Скарлатов го сне от ръката и го пхна в джоба на жилетката.

— Така по-добре ли е?

Шарон кимна с глава и каза:

— Господин Скарлатов, какво мислите за италианския фашизъм?

Той не отговори, а се замисли. Терминът „фашизъм“ не бе се наложил и се употребяваше понякога в пресата, по-скоро когато се отнасяше до Мусолини. Само най-далновидните и прозорливите вече се тревожеха. Борис също имаше свое мнение, но още твърде неизбистрено. Затова въпросът на Шарон го затрудни и заговори предпазливо:

— Може би е само временно явление, в тесните национални рамки на Италия?...

— Доскоро и аз така мислех, но има нещо по-тревожно, което не мога да определя — балкански страни, Русия... Струва ми се, че си заравяме главата в пясъка и не искаме да погледнем черните облаци... Затова говорех за „слънчева Франция“.

— Господин Шарон, Вие се връщате от Гърция и аз чакам отговора Ви.

— Ние обсъждаме именно въпроса, който ни интересува!... Обяснете ми, господин Скарлатов, защо в Гърция цари терор? Защо и там, както във Вашата страна, военната хунта е на власт, защо в Италия е същото, защо реваншизмът в Германия се възражда? Не се ли касае до тенденция, а не до изолирано явление?

Същите мисли бе имал и Борис, но той искаше да приключи неприятния разговор.

— Толкова лоши ли са впечатленията Ви от Гърция?

— Да. Тя върви по стъпките на италианския фашизъм. Там се шири насилие и антисемитизъм. По моя преценка в България все още има някаква надежда...

— Тогава, ако правилно съм Ви разбрал, Вие ще съдействате за заема?

— Аз вече изготвих благоприятен доклад до ОН.

— Благодаря Ви, господин Шарон. Мога ли да съобщя това?

— Аз сам официално ще го направя, но Вие не отвърнахте на въпроса ми.

— Ще се помъча, въпреки че съм затруднен в собствените си разсъждения. Според мен не се касае до временно или тясно национално явление, а до тенденция, и ако не в цял свят, то в Европа...

— Така и аз мисля, но се питам защо?

— Поради недалновидността, да не кажа глупостта, на капитализма.

— Употребявате понятия като болшевик.

— Така е по-просто да разберете. Впрочем това, което се случи в Русия, се дължи не толкова на особената гениалност у руските революционери, а преди всичко на богатите страни, на войната, разрухата и като се прибави некадърността на императора, на управляващия елит, които доведоха народа до границата на физическото унищожение, революцията беше неминуема.

— Добре. Русия засега е извън играта, а останалата Европа?

— Тук е същността на въпроса! Не Ви ли прави впечатление, че фашизмът се заражда в победените страни, обременени с непосилни дългове и репарации, с разрушено стопанство? Демократичните правителства не могат да се справят с икономическата разруха без ваша помощ. А вие взимате и последния им залък! Тогава идва часът на пророците, на екстремистите, на националистите, реваншистите, мракобесите, с други думи — на фашизма! Те обещаваха всичко в името на един добър живот и масите тръгват след тях, тръгват след тоя, който ще им осигури парче хляб, за да ги поведе по-късно към нова по-губел.

— Искате да кажете, че ние сме виновни, че ние ще доведем фашизма в Европа?

— Не изключвам и себе си от това число в качеството си на банкиер.

— Смятате ли, че този заем би попречил на една такава тенденция в България?

— Да — каза твърдо Борис.

— Вие ме убедихте.

По-нататък разговорът взе конкретен характер. Трудно беше на Скарлатов да го уговори в необходимостта Карасулиев да се заеме с техническата част и извърши сондажите. Накрая взе съгласието му и по тоя пункт. По-нататък гостът му се спря на книгата, която готви върху значението на „Комите дьо Форж“ за изграждането на френската тежка индустрия, а оттук и за спечелването на Световната война. Вероятно щяла да излезне в малък тираж, повече за специалистите. Скарлатов внимателно слушаше и изказа няколко свои наблюдения по дейността на Комитета. Рене Шарон си отиде късно през нощта.

За изненада на Борис работата по новия заем се развиваше необикновено бързо. От стария си опит знаеше, че за такава сделка са необходими минимум две години. Карасулиев разви голяма дейност. Бързо намери банки и финансови обединения, предимно английски, които да кредитират заема. Оставаше съгласието на ОН, гаранциите на правителствата, а също и гласуването в Парламента. За последното не се безпокоеше. Всички разбираха, че заемът е жизненонеобходим, че министър-председателят нямаше да срещне трудности дори от опозицията.

Дойде зимата на 1928 година. Йосиф уведомяваше за всяка своя стъпка Борис, така че да е в течение на работата. Предстоящият заем получи в пресата и деловите кръгове названието „Стабилизационен“, понеже му се възлагаха големи надежди за съвземането на икономиката. Разшумя се и в световния печат. И още преди да бъде одобрен, българските търговци почувстваха повей на новия вятър. Появиха се кредитори, които в годините преди войната бяха изчезнали. Стопанският живот започна да се съживява. На 10-и март същата година Съветът на ОН прие доклада и протокола на Финансовия комитет за българския стабилизационен заем от четири и половина милиона лири стерлинги при седем на сто лихва. На 15-и и 16-и март започнаха разискванията в Народното събрание и върху интерпелациите по условията на заема. На 3-ти април министърът на финансите Моллов внесе за одобрение в Парламента протокола на Финансовия комитет на ОН. Точно по това време се случи едно събитие, което на пръв поглед нямаше никакво отношение към заема... Една нощ Скарлатов се събуди от гръмотевици, както помисли в първия миг. Но в началото на пролетта такива бури бяха изключени. Той стана от леглото и излезе на балкона. В нощта се чуваха взривове. Някъде на югоизток се появи зарево. Скоро всичко заглъхна. Остана само заревото. Той се прибра и си легна. На сутринта се обади на Туше Динев по телефона. Бил се подпалил някакъв погреб към Слатинския редут от стари снаряди. Към 10 часа сутринта му телефонира Рене Шарон и поиска незабавна среща. Пристигна почти веднага с колата си и влезе в кабинета като буреносен облак.

— Господин Скарлатов, можете ли да ми обясните какво става?
— започна веднага Шарон, без дори да поздрави.

— Не разбирам добре въпроса Ви. Моля, заповядайте, седнете...

— Не, няма да сядам. Чакам отговора Ви?

— За какво се касае?

— Нима спяхте спокойно тази нощ?

— Не, но разбрах, че се отнася до авария в някакъв стар погреб около Слатинския редут, останал от войните.

— Някакъв стар погреб?! Добре казано, само че не е стар! Военните аташета на Франция, Великобритания, Гърция и Сърбия още сутринта дадоха своето експертно заключение. Касае се за нови, модерни снаряди, може би най-модерните в света, доставени по контрабандни пътища! Как ще обясните наличието им в околностите не къде да е, а на столицата?!

— Вероятно правителството ще даде някакво обяснение.

— Аз питам Вас! Вие твърдахте, че ако дам положителен доклад до Финансовия комитет, ще помогна не само на икономиката, но и на демокрацията! Ето до какво положение ме докарахте! Вие ме подведохте, господин Скарлатов!

— Господин Шарон, не смесвате ли в яда си две различни неща?

— И това не е всичко! Преди няколко дни са открити модерни оръжия и картечници във врачанските казарми!

— Това за мене е ново.

— О, много новини ще имате още, господин Скарлатов! Аз излязох глупак, че Ви повярвах!

Шарон внезапно си тръгна, без да се сбогува, Борис беше объркан. Още същия ден в пресата на Франция и Великобритания излязоха статии по военизирането на България. В тях се обвиняваха страната и правителството, че използват или ще използват парите от заемите за военни доставки и усиляне на армията. Съседите не закъсняха да атакуват и вдигнат вой до бога за военната заплаха от България. Скандалът стигна връхната си точка на 5-и април, когато представител на английската легация протестира пред министър-председателя Андрей Ляпчев, че е осъществена крупна военна доставка от две хиляди и петстотин датски картечници „Бранд“ — най-модерните по това време в света. По-нататък разкритията следваха едно след друго. Английското разузнаване попада по следите на тази афера. Замесен е лично военният министър генерал Вълков. Съобщаваха за големи суми, взети от него като комисионно. Обвиненията в корупцията засягаха най-силния човек след Царя в

България. Може би те направиха неудобно по-нататъшното присъствие на генерала в Министерския съвет и по-късно биде изваден от състава на правителството. Но главната и основната причина за неговото отстраняване, според Скарлатов, си остана участието му в кървавите злодеяния през 1923 и 1925 година, които извънредно много компрометираха България, и скандалът в случая послужи само за повод. Правителството се обърка, подписването на договора за Стабилизационния заем се усложняваше. По поръчение на министър-председателя Скарлатов на няколко пъти се опита да влезе във връзка с Шарон. Най-после благоволи да го приеме. Посрещна го в кабинета си съвсем студено, едвам му кимна с глава. И все пак фактът, че го прие, бе обнадеждаващ.

— Господин Шарон, бедата не е толкова голяма. Защо се поддадохте на пропагандните шумотевици?

— И според Вас България не е главната заплаха на Балканите, така ли? Вашите съседи изглежда ще излязат прави!

— Казах, пропагандна шумотевица! Мога само да прибавя — глупост на правителството, или по-скоро на военните! У нас има една поговорка — когато господ раздавал на хората ум и разум, всеки получил по нещо. Само военните не получили, понеже закъснели — били на маневри по това време!...

Рене Шарон се усмихна и с усилие си възвърна сериозния израз. Това не убегна от погледа на Скарлатов и той продължи вече спокойно:

— Да вземем факта от най-грубата страна, тоест, че България се превъоръжава. Но кого превъоръжава? В момента ние нямаме армия. Налице са само 15 хиляди души войници и офицери на доброволчески начала. На всички тях се плаща като на наемна войска. Тогава, ако се запитаме, какво са петнайсет хиляди души спрямо половин милион действащи армии на Сърбия, Гърция и Румъния?! Те нямат ограничения по мирните договори и в броени дни ще увеличат контингента си до милиони. Каква заплаха са тия петнайсет хиляди души?! Сам виждате колко е несериозно!

— Вие защитавате милитаризма?

— Далеч съм от тая мисъл! Такъв у нас има и ние се борим срещу него! Защо тогава Вие, господин Шарон, съжелявате, че ни помагате в тая борба?

— Защото парите, които ви даваме, трябва да служат на хуманни цели!

— С подобни думи днес всеки се мъчи да прикрие грозотата на своите действия — каза Скарлатов.

— Това и за мен ли се отнася?

— Е, добре! Заем за бежанците, така ли? Сумата в левове е два милиарда и двеста и петдесет милиона. Веднага Банк дьо Пари и де Пей Ба задържа с ваше съдействие петнайсет и половина милиона във франкове. Номиналната лихва е седем на сто, а реалната осем и половина на сто. В Народната банка са депозирани един милиард и триста хиляди лева. Останалите пари са в Лондон — осемстотин и петдесет хиляди лири стерлинги — и в Ню Йорк — три милиона долара. Е, питам Ви като финансист, можете ли да ми посочите друг толкова неизгоден и тежък заем, като си държите парите във вашите банки! Бих го нарекъл заробващ!

Шарон не беше очаквал подобно внезапно нападение от Скарлатов. Досега наистина витаеше в облаците и се смяташе за хуманист. Българският банкер го принуди да слезе на грубо реална почва и това никак не му хареса, особено когато Борис заключи:

— Това не е хуманен заем, а долнопробно лихварство!

Шарон избухна:

— Аз не искам да разговарям повече, господин Скарлатов! Първия път във Вашата вила ние беседвахме задушевно и вярвахме един на друг...

— Аз и сега вярвам, господин Шарон, че няма да попречите на Стабилизационния заем. Просто Ви изтъквам другата, по-обективната страна на въпроса. И аз не съм забравил разговора за фашизма. Ако наистина мислите хуманно, Вие сте задължен да съдействате. Останалото, което се случи, са подробности.

— Не Ви задържам повече, господин Скарлатов.

Шарон не подаде ръка. Борис си излезе угнетен. Нещо завинаги се беше скъсало между тези двама мъже. Той правилно прецени, че Рене Шарон няма да попречи на заема по няколко причини, най-важната от които беше, че е заложил авторитета си в доклада до ОН. Ако го провали, това означаваше да се самоликвидира като финансист на международната арена. В следващите години продължиха да се срещат. Бяха учтиви един към друг, запазиха и уважението си, но

близки не станаха, а още по-малко приятели, за което еднакво съжаляваха и двамата.

На 13 април 1928 година Народното събрание прие протокола на ОН. Новият външен заем влезе в сила. На 14 април същата година стана първото голямо земетресение в Южна България с център Чирпан, последвано от второ на 18 април. Загинаха 109 души, бяха ранени хиляда, разрушени къщи, жп линии, обори, училища, складове, черкви, казарми, селскостопански постройки, фабрики на обща стойност седем милиарда лева. Бог не бе милостив към България...

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Скарлатов дотолкова бе свикнал със съществуването на Кюлев, че го смяташе едва ли не за безсмъртен. Затова искрено се изненада, когато една сутрин в кабинета му нахлу Спас, без да чука.

— Господин Кюлев е на смъртно легло...

— Невъзможно!

— Сутринта е получил удар. Господин Динев е там.

— Викнал ли е лекар?

— Даже двама, но са казали, че си отива. Ето и бележката, която изпраща по едно дете от махалата.

Скарлатов разбра от краткия текст, че наистина краят на Кюлев е въпрос на часове и въпреки това не можеше още да повярва. Върху листчето пишеше, че са извикали попове, за да извършат елеосвещение и му дадат последното причастие.

Двамата със Спас потеглиха към вилата. Дъщеря му и мис Стенли имаха урок по английски. Когато малката видя баща си облечен за излизане и намръщен, в миг се промени и го погледна изпод събраните вежди. Скарлатов въздъхна.

— Пригответе Яна, ще я взема със себе си.

Появи се и Неда. По уплашеното ѝ лице Борис разбра, че вече знае.

— Пригответи се и ти! Ще дойдеш с детето — каза ѝ той.

Неда и Яна излязоха. Той обясни на мис Стенли какво се е случило. В колата мълчаха, не знаеше как точно да обясни на детето. Когато стигнаха пред едноетажната къща на Кюлев, цялата махала се беше събрала тук. Направиха им път. Никой не ги посрещна. Вратата стоеше отворена. Влязоха в обширната одая, пълна с хора, които пречеха да се види какво става тук. Ръката на малката се изпоти. Тя конвулсивно стискаше тази на баща си и започна да се дърпа назад, но той я поведе. Хората се отдръпнаха, за да им сторят място. Така се озоваха пред леглото на Кюлев — широк миндер, застлан с тъкано бяло платно. Той също бе покрит със снежнобял чаршаф и само главата му се виждаше. Носът му стърчеше, а очите му бяха

полуотворени. В скръстените му ръце стърчеше една запалена свещ. Дишаше шумно и нещо клокочеше в гърлото му. Въпреки съпротивата, Скарлатов премести Яна точно пред себе си. Тя вдигна главичка и погледна баща си. В очите ѝ имаше безмълвна молба да я махне оттук, но Скарлатов продължи да стиска изпотената ѝ ръчичка.

Близо до леглото, върху дървена маса с покривка, стояха два лъскави медни съда — единият пълен с жито, от което се извисяваха седем свещи и седем пръчици, обвити накрая с памук. В другия съд имаше вино с елей. Седем свещеници, между които един владика, извършваха тайнството. На масата лежеше още кръст и Евангелие. Чак сега Скарлатов се огледа. Там, в края, един до друг стояха Йосиф Карасулиев и Туше Динев със запалени свещи в ръце. До него хълцаше една старица, сестра на Кюлев. Седемте свещенослужители изпяваха по ред по един текст от Апостола и един текст от Евангелието, като всеки от тях помазваше с пръчицата определено място от тялото на болния: ноздри, бузи, уста, гърди и ръце от двете страни. Докато траеше ритуалът, болният Кюлев не отвори очи. Яна проплака:

— Папа, не искам... Моля те...

В този момент дойде на помощ Неда. Тя я хвана за ръка и я прегърна.

— Ела, Яно — прошепна Неда. — Дядо ти иска да се прости с тебе... Най-много с тебе...

Отведе я при леглото. Детето вече не се съпротивляваше, само тихо заплака.

И докато траеше елеосвещението, Скарлатов, освободен от детето, можеше да разгледа одаята, изпълнена до краен предел с хора, както и двора, и улицата. Върху первазите на малките прозорци се виждаха саксиите с цветя, останали още от жена му Яна и грижливо поддържани, откато я нямаше. Всички присъстващи му заприличаха на членове от едно и също племе със свои религиозни ритуали, събрали се рамо до рамо пред лицето на смъртта, защото така се чувстваха защитени от нея. Само той оставаше чужд като Каин, отхвърлен от племето, но по собствено желание...

Погреба Кюлев при жена си. Прекръстиха се, хвърлиха по буца пръст върху ковчега и се разотидоха. Завещанието му, написано собственоръчно, изразяваше неговата последна воля ясно и кратко: оставяше всичко на малката си внучка Яна. Имаше специален пункт —

парите от нумизматичната му колекция да бъдат за образованието на Яна в Оксфордския университет. За изпълнител на завещанието определяше „любимия си и уважаван зет“ банкера Борис Скарлатов. Къщата подаряваше на сестра си, докато е жива, с една скромна рента, платима от Търговската банка. Недвижимите имоти: къщи, дюкяни, един малък чифлик, оставяше по усмотрение на Скарлатов да ги запази или превърне в пари. Количеството злато, извън колекцията нумизматично наследство, се равняваше на около пет килограма. Заедно с каталозите, взети навремето от библиотеката на Скарлатов, Туше Динев ги пренесе в личната каса на банкера. Около сто акции от Суецкия канал — притежание на Кюлев, изненадаха Борис. Не очакваше, че такъв закостенял сарафин ще купува акции. Те бяха безценни и може би едни от най-сигурните, даваха високи дивиденди. Скарлатов взе от сарафския дюкян везните, малките бронзови капсули с капаци, старинната лупа и мерките върху основата на турската ока, заедно с литографията от миналия век на Цариград, личния му печат за червен восък и големия му златен пръстен с монограм. Нареди ги в един от стъклените шкафове на библиотеката. Заприлича му на фламандски натюрморт. Женски накити имаше съвсем малко — повечето сребърни, с груба изработка. Красивите бижута даде на Яна още при сватбата. Но от пръстените можеше да се направи интересна колекция. Между тях имаше с турски, с арабски букви, със скъпоценни камъни, с камеи, с камъни, върху които личеха надписи на притежателите им. Не липсваше и един старинен златен пръстен, вероятно от тракийски произход, носен от някой племенен владетел. Но най-интересен и, според мнението на специалистите, уникален беше златният пръстен със син, розетъчен, нешлифован диамант. При една шлифовка в Холандия от камъка щяха да останат не повече от петнадесет карата. Но сини диаманти се брояха на пръсти в света. А произходът му, без съмнение, идваше от Индия. Възрастта на пръстена се губеше във вековете, сменил бе вероятно много знатни притежатели на тоя свят. Карасулиев го помоли да разгледа монетите и вещите и Борис се съгласи, при условие това да стане в неговия дом. Така Йосиф за дълго време се превърна в постоянен посетител и когато Скарлатов се връщаше понякога в полунощ, често го заварваше надвесен с лупа в ръка над разгърнатите каталози, напълно погълнат от заниманията си.

Една вечер го свари да се разхожда из библиотеката. На масата нямаше нищо. Очакваше го за разговор — нетърпелив и възбуден.

— Вече свърши ли с научната си дейност?... С любопитство очаквам да прочета археологическия ти труд...

— Не се занасяй, Скарлатов! Работата е сериозна.

Още не се е освободил от човешките слабости за кичене, каза си Борис. Видът на златото, на пръстените и скъпоценните камъни му действа като на дивак. Скарлатов не бързаше. Спокойно си сипа коняк в чашата и седна във фотьойла.

— Слушай, Скарлатов, колко искаш за всичко закуп?

— Тикви ли пазаруваш?

— Говоря ти най-сериозно!

— Ако кажа пет лева, доволен ли ще си?

— Виж тоя лист!

Скарлатов бегло хвърли поглед, но когато прочете общия сбор отдолу в долари, подсвирна и учуден го погледна.

— Ти имаш тази сума на разположение?!

— Не, разбира се, но ще си скъсам задника, докато я набавя. Ще ме изчакаш като стар приятел половин година.

— А защо са ти?

— Казано честно, не ми трябват. Най-голямата глупост от моя страна е да затварям парите си по тоя начин, но не мога да се преборя със себе си. Искam да ги имам, и толкова! Както и да ти обяснявам, това е истината. Вари ме печи ме — такъв съм!

— А като ги притежаваш, какво ще правиш с тях?

— Ей така, ще си играя. Ще ги слагам пред себе си, когато съм напълно сам, и ще им се люблювам.

За кой ли път Борис се учуди от детската откровеност на този голям търговец. Усмихна се. Време е да го охладя...

— Драги Йосифе, ако зависеше от мене, нямаше да имам нищо против...

— Повярвай ми, не те лъжа! Цената, която ти предлагам, е висока, по-висока, отколкото можеш да вземеш от друг, и то в долари.

— Представи си, че наистина ти вярвам. Но това, което искаш да купиш, не е мое. То принадлежи на дъщеря ми. Когато стане пълнолетна, ако имаш търпение, ще направим пазарлъка с нея.

— Но нали тия пари са определени за следването й?

— От твоите пресмятания не е трудно да се разбере, че те са неколkokратно повече, отколкото ще и е необходимо за университета. Но те са нейни и само нейни! Така, както навремето запазих личните капитали на жена си в Швейцария на името на дъщеря ми. Банката може да изгори, аз да умра или ме убият, мога да се разоря и тръгна да прося, но това, което е оставено от други хора, а не от мене, е нейно и само нейно! Сега разбра ли?

Изведнъж напрежението в Йосиф изчезна. Той се засмя и отново стана какъвто го знаеше — експанзивен и майтапчия. Сам си взе от бюфета чаша и си наля мастика. Седна до Борис и протегна ръце към огъня.

— Дива работа! Тия дни просто изумях, но ми беше толкова интересно! Нали ще ми позволяваш от време на време да ги разглеждам. Аз самият събирам нумизматична колекция, пръстенчета и дрънкулки, но съм младенец пред тоя стар мюзевир Кюлев! Все пак голям търговец беше. Бог да го прости, ако прощава на такива като нас!...

Двамата отляха по малко алкохол в огнището в памет на Кюлев.

— А акциите от Суецкия канал ще запазиш ли?

— Засега да.

— Бих те посъветвал да ги продадеш и превърнеш във валута.

— В лири стерлинги?

— Лирата ще девалвира, в долари, разбира се. Сега те станаха световна валута.

— Ако реша, ще те уведомя.

— Значи снахата била доста богата...

Скарлатов остро го изглежда.

— Не прекаляваш ли с плоските си шеги?!

Останал сам, Скарлатов отиде към касата и извади оттам нумизматичната колекция. Дълго време разглежда класьорите с малки прозрачни джобчета, като прозорчета от паспарту, отдолу и отгоре станиол. В останалите класьори системата на подредба се определяше от епохата и датировката. Но един от тях му се стори особен. Беше и най-скъп — от червена, дебела кожа, изписан от чужбина. Едва ли Кюлев щеше да изхарчи толкова пари, ако наистина именно той не бе гвоздеят на колекцията. Монетите тук не бяха много на брой. Първата страница започваше с една-единствена златна, нескопосана монета. От

обяснението на Кюлев върху малкото картонче, изписано със ситен почерк, с много заврънкулки, разбра, че се касае за монета вероятно от IV в.пр.Хр., с произход от Йонийските полиси. Отдолу имаше собственоръчно написана забележка: „Най-ценната! Да се провери!“ Следващите също бяха златни. Тогава изведнъж в съзнанието му проблесна, че този албум е само от такива монети. Разгледа го нататък. Оказа се, че е така. Лихварят, сарафинът и търговецът Кюлев бе изградил този малък апотеоз на любимия си метал, защото именно в този албум се виждаше система, страст, цел, същност.

Дълго време разглежда монетите. Когато погледна часовника, отдавна минаваше полунощ. Заниманието го бе увлякло. Помисли, че страстта на Карасулиев не е съвсем безпочвена и може би е същност на самата човешка природа.

ГЛАВА ПЕТА

За разлика от военните битки, които започваха с мобилизация на армиите, придвижването и групирането им на границите за часа на настъплението, при банковите битки до последния възможен момент се пазеше тайна и се правеха обходни маневри, с цел да се заблуди противникът. Тайната си оставаше основната грижа на започналия акцията банкер. Общото между войсковите и банковите сражения бе в нахлуването в чужда територия и съответния отговор на засегнатия. Скарлатов бе разсъждавал за така нареченото навлизане в чужда територия. Според него се касаеше до един биологичен инстинкт, присъщ и на най-нисшите живи същества. Даже една безобидна рибка се превръщаше в смел борец, когато друга нахлуеше в пределите на малките ѝ владения. При по-висшите животни този инстинкт се изясняваше още по-ясно. Вълците и кучетата определяха със знаци от урина границите на своите територии и всеки, нахлул в тях, се смяташе за враг. Що се касаеше до „венеца на природата“ — човека, тук инстинктът достигаше максималното си развитие. Та не обграждаха ли хората няколко квадратни метра земя със скъпи каменни зидове? Не правеха ли към отделните градове крепостни стени? Не се ли охраняваха границите с окопи, с вълчи ями, с войници, въоръжени до зъби? Не се ли заграждаха дори двата квадратни метра за вечен покой? Не се ли избиваха по селата за някоя келява круша на междата между синорите?... Той дълго бе мислил върху частната собственост. Гледището на марксизма, че собствеността се явява на определен етап от човешкото развитие и в края на краищата при безкласовото общество ще загине, не го задоволяваше. Това би било така, ако нямаше и един друг фактор, може би не решаващ, но съществуващ — именно инстинктът за собствена територия, присъщ на всички животни, следователно и на човека. Той често си повтаряше мисълта на Русо, че цялата човешка трагедия е започнала от момента, когато един човек е казал „Това е мое“ и го е обградил, за да не пристъпва никой там. Примерът беше примитивен, но дълбок в своята същност, макар Русо да смяташе, че с възпитание можеше да се

преодолее този инстинкт. Скарлатов обаче никак не бе убеден в това. Считаше, че големите улове на човечеството се заблуждават по тази тъмна, ненапълно изяснена страна на човешката душа. Не определяше ли тя в края на краищата поведението на човека в нашия свят?... Не бе никак сигурен, че с промяната на социалния строй ще се промени и тази страна от човека. Защото се касаеше, според него, за явление в основата си биологично, а не социално — вълкът мени козината си, но не и нрава си, казва народната мъдрост. Дали Русо в своята вяра в човека не стигаше дотам, чрез възпитание да преобърне месоядните в тревопасни? Може би някой някъде би успял, например в цирка при дресировката. Но това би било противоестествено. Тогава неравенството щеше ли някога да се преодолее, или под формата на различни рецидиви ще се явява и в бъдещите общества?... И друг път бяха нахлували в неговите владения, и друг път той се беше отбранявал, но особено силно почувства този дълбок инстинкт в началото на 1929 година...

Поводът на пръв поглед беше безобиден. Най-напред нададе тревога Неделев. Една сутрин влезе в кабинета на Скарлатов. Той се учуди. Рядко го посещаваше, въпреки че кабинетите им бяха един до друг, и то винаги по инициатива на Скарлатов. Покани го да седне, но Неделев остана прав. Явно бе възбуден и този път падналите му клепачи бяха необичайно отворени.

— Слушам Ви, директор Неделев.

— Някой е започнал да изкупва горските масиви по поречието на Рилската река.

— Не е трудно да се отгатне, че е Балабанов, но той е наш клиент и не виждам нищо лошо. По-странното е, че не е поискал никакви кредити от Търговската банка.

— Защото ги получава от други!

— Кои?

— Италианската и Френско-Нидерландската на Карасулиев!

Нещо трепна в Скарлатов и тогава с всичка сила почувства как в гърдите му се надигна инстинктът за самосъхранение при нахлуване на неприятеля в собствена територия. Той дори не се замисли, когато каза:

— Трябва да пресечем ръката, която се протяга към горите!

Стана от бюрото и отиде при Неделев.

— Сведенията Ви точни ли са?

— Не напълно. Не съм сигурен и затова искам да разискваме въпроса с Туше Динев.

— Защо досега не ми съобщихте?

— Трябваше ми време, за да осмисля всичко и стигна до заключение, че някой започва битка срещу нас.

На вратата се потропа и влезе Динев. Сега и тримата седнаха да обсъдят създаването се положение. Неделев обстойно разясни миналото на сегашния конфликт: още при ликвидиране на наследството на Вегенел, което преминало изцяло в ръцете му, той донякъде позволил на Карасулиев да обере трохите от трапезата. Такава доста голяма „троха“ била боровата гора на австриеца в рилското му имение. Повечето горски масиви по онова време били притежание на индустриалеца Балабанов — мъж с доказан талант и замах. Последният изгражда неголяма фабрика за хартия и амбалаж в село Бараково. Свързва Рилския манастир с теснолинейна железница-дековилка за пренасяне на дървения материал. А той щял да стигне за много години, тъй като горите, и преди всичко тия в близост до реката, не се експлоатирали прекалено. Първия пробив направил Карасулиев, като закупил участъка на Вегенел. По тоя начин забива клин в територията на Търговската банка. Нали Балабанов беше изцяло в нейни води и така владееха положението. Според Неделев в даден момент те се споразумяват. Карасулиев го финансира. Заемът от Италианската банка е минимален, повече за заблуда. Главният кредитор е Йосиф. Целта е ясна — обсебването на всички гори по поречието на Рилската река, едни от най-добрите и най-старите в България. Търговската банка трябваше на всяка цена да се намеси, беше принудена. Разделиха се угнетени. Туше Динев разви бясна дейност, за броени дни успя да изясни положението. Касаше се за едромащабен замисъл, изцяло дело на Карасулиев. Той възнамерявал да изкупи всички горски масиви в Рила, да внесе модерна техника с въжени линии, да разшири железопътната линия и построи големи фабрики за вестникарска хартия, която се внасяше от странство. Но идеята му не спираше дотук. Поставяше си като крайна цел обединяването на вестникарското дело в страната. Динев имаше сведения, че се готви да откупи няколко ежедневника. По тоя начин щеше да съсредоточи в ръцете си и пресата на България. Наистина тоя

човек действаше с американски маниер — да съсредоточи цялата хартиена индустрия — от отрязване на дървото до будките за продажба на вестници. И не че Скарлатов и Неделев имаха нещо против идеята. Работата бе, че не на тях им бе дошло наум първи да я осъществят. Особено Неделев се считаше за лично изигран. Трябваше да се попречи на Карасулиев и да се заграби идеята му, като се осъществи от Търговската банка. Скарлатов нито за миг не се замисли върху моралната страна на въпроса. Една акула бе нахлула в територията му и смяташе да я прогони с всички средства. Така се стигна до строго определения план за действие, разработен от Скарлатов. Неделев се заемаше с Балабанов и Италианската банка. Динев с Карасулиев и синодалните старци. Върху плещите на Борис легна най-важната част. Когато замисляха настъплението, той стигна до извода, че едва ли ще успеят, ако тръгнат по чисто търговски път. В най-добрия случай щяха да се надпреварват кой по-бързо да изкупи горите, а това неминуемо водеше до повишаване на цените и до чисто материална загуба. Освен това дековилката и реката бяха в ръцете на противника, а транспортът беше най-важният. Защо са ти гори, ако не можеш да свлечеш трупите?... Така че и тук предимството беше на страната на Карасулиев. Борис правилно отчете, че по този път ще стигнат до провал. Оставаше другият — разкриване на замисъла, въздействие върху обществеността и натиск върху Парламента. Тук позициите на Търговската банка бяха далеч по-силни. Той имаше връзки с политиците и партиите. Щеше да раздуха въпроса, че се пилее народното богатство и отива в ръцете на алчни хора, които не се спират пред нищо. Знаеше, че и тук ще срещне добре организирана съпротива, но това беше единственият път. Така се стигна до срещата му с един от асовете на пресата в България — притежател на най-четения ежедневник и стар познат — Ризов. Ако успееше да го привлече на своя страна, останалите вестници не бяха проблем. По сведения на Туше Динев, Карасулиев и тук ги бе изпреварил. Така Скарлатов се озова една сутрин в кабинета на Ризов до печатницата на вестника. Шумът беше невъобразим, а мястото крайно неподходящо. Още когато влезе и седна върху клатещия се дървен стол, Скарлатов разбра, че битката ще бъде трудна. Ризов не показва и най-малка радост от посещението му. Държеше се студено и независимо.

— След толкова години благоволи най-после да ме посетиш, и то на работното място!... Чудя се само какво те е накарало да направиш този жест.

— Любопитството. Искях да видя как изглежда една редакция на вестник...

— Не ти вярвам, Скарлатов.

— ... на вестник, финансиран някога от мен. Доколкото съм уведомен, още не си изплатил дълга си към Банката за доставката на печатарските машини...

— Ако това е целта на посещението ти, то е безоснователно, защото не съм пропуснал досега да внесе съответните суми, а и падежът на полицата изтича след две години. Но ако толкова си закъсал, още тия дни ще ликвидираме въпроса. Всяка друга банка с удоволствие ще ми заеме пари, за да се изплатя до левче!

— На първо място Френско-Нидерландската, нали?

— И така да е! Това какво те засяга?

— Смятам да взема в ръцете си вашия бранш.

— Така ли? Мога само да кажа, че си закъснял.

— О, не бързай! Разбира се, в замисъла ми вестниците са една малка част от общото обединение. То ще групира и цялото производство на хартия и така нататък...

— Съжалявам, не съм човекът, който ти е нужен.

— Значи Карасулиев вече те е обвързал?

— Толкоз! Повече няма какво да кажа.

— Жалко, Ризов, че ще останеш извън играта. Дойдох заради старото познанство първо при теб. Не искам един ден да смяташ, че съм те разорил.

— Мислиш се за много силен, но и другите имат не по-малко капитал зад себе си. Не виждам как ще постигнеш целта си.

— Много просто, Ризов, чрез един твой познат — собственика на вестникарското обединение „Съединени печатници“ бай Атанас Дамянов. Това е всичко! Аз те предупредих, сбогом!

Както седеше на стола, Ризов скочи и хвана Скарлатов за ръката.

— Стой!

— Ти загуби, Ризов, партньора, на който ще помогна, е далеч по-почтен от теб!

— Слушай, Скарлатов, грешката е моя. Не размислих, когато взех пари от Карасулиев. А сега съм в безизходица, как ще му ги върна!

— Това е вече твоя работа, не моя!

— Борисе, по-подходящ от мен няма да намериш!

Борис въздъхна.

— За съжаление, този път каза истината...

— Помогни ми да се издължа и аз съм твой!

— Защо не прибавиш — до края на света! Е, добре... Нека идем на друго място да обсъдим въпроса...

Двамата излязоха. Горе, в библиотеката на Банката, Скарлатов му постави грубо и категорично своите искания — нито лев преди да почне акцията, напълно да се ангажира. Даде му всички сведения, до които се бяха добрали.

Така в Парламента се започна дискусията по горите. Пръв започна атаката самият Неделев. Депутат от дълги години, той рядко се изкачваше на трибуната на Парламента. И този път речта му беше монотонна, но пак привлече вниманието. Спря се върху износа на варен буков материал за Англия като най-рентабилен, а също и върху производството и износа на орехов фурнир по цени далеч под световните. Но в центъра си останаха боровите гори. С производството на шперплат особено бързо се засили изсичането им. Техниката напредваше. Въжени линии с малък вложен капитал даваха неимоверни печалби. При подобна експлоатация България скоро щеше да остане без гори и трябваше да внася дървен материал от странство. Обади се и други депутати.

Първата голяма статия излезе във вестника на Ризов — предимно с образователен характер. Но в нея се съдържаха и интересни факти. Кой всъщност притежаваше горските масиви?... За изненада на несведущите се оказа, че Светият Синод чрез съответните манастири е най-големият притежател. Благодарение на юридическото оформяне на имоти по незаконен ред, той едва ли не беше собственик на цели планини, пасбища, ливади и преди всичко борови гори. И всичко под маската на християнска помощ. Наистина в тия манастири имаше така наречените послушници — предимно хора, облекли черното расо, за

да станат неплатени слуги, каквито са били зависимите селяни при феодализма. Цели села бяха заробени по тоя начин и със своя труд увеличаваха богатствата на манастирите. Модерната техника никак не се пренебрегваше от отците. Създаваха се дъскорезници и шперплатови фабрики към тях. Така манастирите се превръщаха в доста рентабилни предприятия с евтина работна ръка и модерна техника, без да са вложили в тях нито лев.

В следващите дни излезе поредица от статии. Лека-полека ударът се насочи към Светия Синод. Има ли той право да продава собственост и кое е юридическото лице, което продава — Светият Синод, манастирът или отделни хора? Разкритията следваха едно след друго, докато на всички стана ясно, че не някой друг, а самите владици от името на институцията извършваха сделките. Не беше трудно да се разбере къде отиват парите от продажбите. Например Рилският манастир бе нещо като акционерно дружество на православната върхушка както по оборот и основен капитал, така и по недвижима собственост. По същество той беше едно от най-големите индустриални и селскостопански обединения в страната. Същото можеше да се каже и за Бачковския манастир, и за всички останали. Църквата добре се беше приспособила към новите времена, а висшите духовници развивала дейност не по-лоша от фабрикантите, bankerите и едрите земевладелци. Само че за разлика от тях, всичко се вършеше тихомълком и не плащаха данъци. Религията беше добро прикритие. Странно бе, че България — първата страна на Балканите, приела християнството от Византия, с развита църква още в Средновековието, страната, където се бе родило богомилството — квасът на цялата европейска Реформация; същата църква, която в най-мрачните векове на турското робство запази писмеността, книжнината и българското съзнание в народа; която се нареди до революционерите в борбата за независимост и не само със словото, но и с оръжие в ръка — тази църква след Освобождението все повече и повече се отдалечаваше от своето предназначение, от народа. Обясненията бяха хиляди: че българският народ поначало не е религиозен, че има материалистично мислене, че прекалено дълго е бил изолиран от европейската цивилизация... Но измежду всички истини една особено ярко изпъкваше — че тези, които представляваха църквата — попове, монаси и висше духовенство — все повече и повече се увълчаваха,

покваряваха и личният пример бе последното нещо, за което се грижеха. А въпросът за единството между поведението и религиозното изповедание винаги е бил в основата на разпространението на християнската вяра. Житията на светците бяха истории на всеотдайност, жертвоготовност, на отказване от личното благо и именно тази страна на християнството привличаше много хора. Църквата бе дала безброй жертви през турското робство, не по-малко от революционерите, и имаше своята плеяда от великомъченици. Не случайно най-големият революционер на България — Васил Левски — излезе от средата на духовниците. Той бе дякон Левски. Телата на поповете се люлееха по бесилата за назидание на раята. Ето откъде идваше авторитетът на църквата. Но този ореол бързо изгасна в годините на свободна България. Толкова бързо, че църквата се превърна не само в обект на критика, но и на подбив както от страна на атеистите, така и от вярващите. И сякаш за да бъде напълно завършена картината, на хоризонта изскочи митрополит Стефан — разложител без задръжки. Сребролюбец, гуляйджия, женкар, комарджия, той не се спираше пред нищо, за да намери пари и задоволи жаждата си за удоволствия. Обгради се с подобни нему корумпирани типове. Често отиваше на Запад, за да може далеч от миряните да води охолен и развратен живот. Православната църква губеше последните си опори в българския народ.

В един доста четен вестник от жълтата преса за пръв път излезе антрефиле за митрополит Стефан и неговата страст към хазарта. Клопката беше добре скроена от Туше Динев. Най-висшият български духовник често посещаваше заведението на Татарски, разбира се, в цивилни дрехи и под най-строгото инкогнито. Стефан запротестира и заведе дело срещу редакцията. Но трябваше веднага да се откаже от иска си, понеже редакцията предяви снимки — доста на брой, — сочещи главата на църквата около игралната маса в компанията на млада красавица. Те бяха толкова красноречиви, че не търпяха възражения. Редакцията заплаши, че ще ги публикува. Никой не разбра как се уреди конфликтът, но преговорите явно бяха протекли задоволително и за двете страни. Фотографиите не излязоха в печата, а малкото жълто вестниче се превърна в ежедневник, благодарение на парите, получени от митрополита за откуп. И когато скандалът се смяташе почти заглъхнал, пресата отново поде атаката. Този път срещу

трима души заедно — Стефан, Карасулиев и Балабанов. Вдигна се тревога за българските гори. Излязоха прочути карикатури в ежедневниците. В средата на голяма статия от Ризов на първа страница на вестника, озаглавена „Седмата заповед — не кради!“, имаше огромна карикатура: попове и владици с брадви и триони, със запретнати раса мъжки секат борови дървета, а други стъкмяват огромен кръст до вързания Христос на земята, който чака да го разпънат. Отдолу текст: „Митрополитът — Изсечете всички рилски гори, но направете най-последно кръста да го разпием!“ Приликата между нарисувания и истинския митрополит беше недвусмислена. Следващата карикатура, която дълго забавлява публиката, представляваше пак борова гора и духовници, които я секат, а други правят Вавилонската кула. Най-отгоре е владишкият трон и върху него седи подобен на Стефан сановник, който казва: „Най-последно, благодарение на рилските гори, построихме Вавилонската кула и сега сме близо до Бога, за да го лицезреем!“

Така групата на Търговската банка успя да подплаши дивеча, да го смути и изведе от равновесие. Оставаше последното действие — звярът да се обади и това не закъсня.

ГЛАВА ШЕСТА

Една сутрин Скарлатов и Туше Динев заедно преглеждаха пресата в кабинета на Банката, като коментираха статиите и карикатурите. Борис му разказа как от няколко дни Карасулиев прави всичко възможно да се срещне с него, а Балабанов дошъл и направил прочувствена верноподаническа декларация, че единствената банка за него е била и си остава Търговската. С други думи, триумвиратът започваше да се разпада. Разбира се, Борис не изпусна случая да го срази при срещата си и го доведе до отчаяние, а след това с помощта на адвоката Чернаев оформиха с договори новото си споразумение. Балабанов се обвърза от главата до краката. Пробивът в съюза се осъществи, но оставаха двамата главни разбойници. Скарлатов и Динев пиеха кафе и разговорът им протичаше приятно, тъй като по тяхна преценка изходът от акцията щеше да е добър. Изведнъж спокойната атмосфера бе нарушена от внезапно отваряне на вратата и от викове. Младият секретар и Спас се мъчеха да задържат една огромна фигура, облечена в черно расо и калугерска калимявка. Буйната му брада покриваше изпъкналия корем. Физическата сила на новодошлия бе явна, той се справи и с двамата съвсем леко и те отхвъркнаха встрани. Влезе тържествено в кабинета, огледа го с любопитство и фиксира за миг Скарлатов, а после, отивайки към присъстващите, направи широк кръстен знак с десницата, вдигна взор към полилея и пропя с дълбок, невероятен бас:

— Бог да благослови тоя дом и господаря му, раба божий Бориса...

Туше Динев, който никак не се стресна от ситуацията, веднага добави нови имена, сякаш дяконът четеше парастас:

— Яна, Туше, Спас, Неда.

Попаднал внезапно в капана на механическото богослужение, духовникът напевно ги повтори.

— Яна, Туше, Спас, Неда... — и погледна към Динев за още имена.

— Тишина! — изкрещя Скарлатов разгневен.

Човекът с расото млъкна, но не се стресна.

— Мир вам от архидякон Яша... — заяви той с дълбок бас, в говора му явно се чувстваше руски акцент.

— Дявол да те вземе с твоите благословии! Я земетресение ще срути Банката, я ще изгори от пожар!...

Влезлият нямаше нужда да се представя. Беше прочут — дясната ръка на Стефан участваше във всичките му вавилонски гуляи.

— Няма ли да поканите божия пратеник да седне?

— Къде? В огнената геена?

Но Яша не се смути никак от казаното и се стовари в кожения фотьойл срещу Борис. Лицето му оставаше спокойно, но неестествено зачервено и погледът му блуждаеше.

— Кой Ви праща?

Той с готовност отговори, като бъркаше глаголите и слагаше падежни окончания на съществителните, но тъй като двата езика бяха много близки, разговорът не срещаше затруднения.

— Изпраща ме преподобният отец. Он зле. Многа зле. Лоши хора, дяволски изчадия го нападнаха, но он все благ, както е всеблаг нашия спасител, и като него прощава на враговете си, защото е казано: „Слънцето свети и за добрите, и за злите“.

— Разбрах дълбоката мисъл: добрите сте вие, злите ние.

— Праща ме, за да Ви благословя и съобщя отношението му към Вас.

— Нахалството Ви почва да ме ядосва.

Но Яша не помисли и да се обиди. Той продължи:

— Баща ни Давид, царство му небесно, казваше: „До теб ще паднат хиляда и десет хиляди теб отдясно, но до тебе няма да се приближи...“

— Баща ви Давид, прочутият разбойник от Библията, узурпатор, крадец, прелюбодеец и осквернител на олтарите, този път пророчески е казал истината! Тъй като най-сетне бог чу плача на вдовиците и риданията на жетварите, издигащи се към небето, и избра мен да извърши възмездие върху вас!

— Да пребъде! — с кънтящ глас заключи Яша.

Динев, който внимателно го наблюдаваше, внезапно се обади, сякаш е направил велико откритие.

— Пиян е като мотика.

Огромният посетител не счете за нужно да опровергае заключението му и се усмихна още по-широко. Но изведнъж се сети за мисията си. Лицето му мигновено стана трагично и една сълза се спусна по зачервената му буза. Този човек владееше древното изкуство на прорицателите — да плаче, когато си поиска.

— Вие няма да откажете молбата на един страдащ. Отецът иска да Ви види.

— Няма да откажа, наистина. Бог ми е свидетел. И аз имам мисия, възложена ми свише...

Но Яша и след тия думи не стана, беше се загледал в бюфета зад бюрото. През стъклената витрина се виждаха различни бутилки алкохол.

— Динев, почерпете тази заблудена овца!

Той стана и посегна към някакво шише.

— Не това! — спря го Яша. — Съседното!

Динев го взе.

— „Курвоазие“, пет звездички... — прочете гласно той.

— Благословена напитка, защото е от благословен плод на лозата...

— Библията и за „Курвоазие“ ли споменава? — кисело забеляза Скарлатов, но репликата му бе добродушно отмината от Яша.

Той изпи цялата бутилка без почивка и се наложи секретарят и Спас да го изведат от кабинета и го откарат до манастира, понеже краката му отказваха да носят огромното туловище.

На другия ден колата на Скарлатов изкачваше стръмния, тесен, но добре поддържан път към Витоша. След като излязоха от вековната борова гора, пред тях се ширна равна планинска поляна. Спряха до масивния каменен зид, обграждащ манастира. Там беше вече гарирана луксозната кола на Йосиф Карасулиев. Борис не се изненада. Вилата на митрополита се намираше зад манастира и трябваше да минат през двора. Посрещна ги лично Яша. Този път не беше пиан, а по-скоро угнетен и мълчалив. Той поведе Скарлатов по калдъръма. От църквата се чуваше някакво гъгниво пеене. Зад нея беше входната врата на вилата — красива, неголяма постройка в типичен възрожденски стил. Изкачиха каменните стъпала и влязоха. Миризма на тамян лъхна Скарлатов. След като прекосиха малката чакалня, те се озоваха в покоите на митрополит Стефан. Обширен салон с нисък таван, почти

без мебели, с каменен под, а в дъното бяха седнали тия, с които трябваше да се срещне. Заинтригува се от едно ложе, покрито с бял чаршаф, направо върху каменния под. Повдигна леко чаршафа и видя, че то е направено от глина. Погледна към тримата, които го чакаха седнали. В средата Стефан на владишки трон, а от двете му страни — видинският митрополит и Йосиф Карасулиев. Скарлатов се обърна към домакина на дома и му посочи с пръст глиненото ложе.

— Така ли, Ваше Светейшество, се подготвяте за царството небесно?

Той нищо не отвърна. Имаше наистина измъчен вид.

— Бог чете в сърцето на всеки... — обади се вместо него видинският митрополит.

— Няма нужда от него, за да ви съобщя какво аз виждам във вашите сърца... Там има само купчина злато, а не любов към ближния! Разбира се, владиците са лишени от деца, та сигурно на старини се надяват на златото...

— Само бог знае истината! — отново поде видинският митрополит.

Останалите двама упорито мълчаха, сякаш всичко, каквото се говореше, не се отнасяше до тях. Яша донесе стол, постави го точно срещу тримата и с очи прикани Скарлатов да седне.

— Господин Скарлатов — каза видинският митрополит, — ние сме християни. Ако някой те обиди, прости му не седем, а седемдесет и седем пъти по седем.

— Така ли? Сега, свети отци, чуйте какво ще ви кажа! Някога във Вавилон пророк Даниил беше хвърлен в трапа с лъвовете. Но Бог го избави, поради което те останаха гладни. Тъй като Всевишният не обича да повтаря чудесата, а е в дълг към лъвовете, той чака деня и часа, за да ги задоволи с охранени телци в черни раса. Ето защо искам да знам получихте ли пари, много пари, и отговорът ви да бъде „да-да“ и „не-не“, понеже всичко друго е от лукаваго.

— Може и така да се каже за една богоугодна сделка... — каза той.

— Не чух нито да, нито не.

— Да, взехме — сухо потвърди митрополитът.

— Кой ви ги даде?

— Карасулиев.

Йосиф невъзмутимо гледаше напред, без да трепне, сякаш отговорът касасе друг човек с подобно име.

— И както виждам, не можете да му ги върнете?

— Не можем.

— Има две предположения. Или вече сте ги изхарчили, което отхвърлям, или пък не искате да ги върнете, което е по-вероятно.

— Скарлатов, можем да се разберем по човешки — неочаквано проговори Карасулиев.

— Ако имах работа с хора!

— Както искаш!

— Да не губим време, ще ви изложа моите условия! Концесията ще поеме Търговската банка, респективно директор Неделев, когото лично оцетихте. Тя ще бъде ограничена. Нова фабрика няма да се открие, както я бяхте намислили, понеже за нея няма да стигнат и горите на Амазонка. Само ще разширим предприятието на Балабанов в прилични рамки.

— За бога, първо спрете това издевателство в пресата! — най-сетне се обади и Стефан.

— С удоволствие, след като се разберем.

— Аз хвърлих много средства в този проект и няма да седя като овца да ме колиш! — каза Карасулиев.

— Отчитам, Йосифе, старанието ти. То ще бъде възнаградено. Ще участваш със скромен размер, като приспадне разноските ти. Но ще води хорото Търговската банка!

— Това, Скарлатов, няма да стане! — опъна се Йосиф.

Сега заговори Стефан.

— Господин Скарлатов, както виждате, ние сме непричом. Вие се биете помежду си, а ние — най-бедните, страдаме. В името на бога, разберете се. Подайте си ръка и нека победи доброто!

— Не е нито мястото, нито момента да обсъждаме вашата бедност. Но ако държите, мога да цитирам някои цифри и ако ги съобща в пресата, ще възмутите не само земята, но и небето!

— Ние ще съдействаме на този, който иска да се постигне мир и разбирателство.

Тези думи Стефан каза твърдо, а това значеше, че те излизат от играта и ще наблюдават отстрани битката. Нещо повече — бяха узрели да скъсат договора с Карасулиев.

— Ваше Преосвещенство, що се касае до разноските Ви, те ще бъдат напълно възмездени от Търговската банка.

— Тогава ние сме съгласни — каза видинският митрополит.

— Не чух светия отец.

— Съгласен — произнесе Стефан.

Борис погледна право в стоманените очи на Карасулиев. Последният не трепна. Неговите ортаци го бяха напуснали най-позорно.

— Драги Скарлатов, мога само да ти съобщя, че не си победител. Твърде рано тържествуваш! Има и по-силни от тебе и ще си счупиш зъбите!...

Блъф ли е това, помисли той. Отново погледна Йосиф. Не, не беше блъф. Може би твърде рано наистина тържествувам... Но откъде идваше опасността? Йосиф не заплашваше напразно.

— Ако ти, който се смяташ за честен и почтен, ми беше предложил да участвам в сделката, сега нямаше да се заплашваме и да заставаме един срещу друг. Грешката е твоя и само твоя!

Митрополит Стефан стана от трона.

— Казано е: обичайте се помежду си, както и Отец ви обича. Нека бъде мир на земята и благоволение между човеците! Обед е и аз ви каня да споделите скромната ми трапеза.

Яша широко отвори портала към трапезарията — една типична манастирска трапезария с голяма дъбова маса и дървени столове.

— Ще репетираме жива картина на сватбата на Кана Галилейска... — каза Скарлатов иронично.

След като на челно място седна Стефан, всички се разположиха около масата.

— Днес е петък и се яде постно — съобщи видинският митрополит.

Двама манастирски прислужници влязоха, като единият носеше голямо блюдо в ръце, а другият съвсем топла питка. Нея сложиха пред Стефан, а блюдото в средата. Борис не можа да сдържи любопитството си и попита:

— Щом се пости, това какво е в блюдото?

— Шаран в тесто, пълнен с орехи и локум.

Йосиф, който се опитваше да си върне веселостта, каза:

— Само това не съм ял, но съм чувал...

Стефан мълчаливо разчупи питката и подаде на всеки по къшей. Яша се занимаваше с един голям гюм от лъскава мед. Наля в чашите гъсто, червено манастирско вино. Яденето наистина бе приготвено пикантно, както готвят само в манастирите, а виното беше силно, тежко, сладникаво и отлежало. Под негово влияние компанията се развесели. Борис се обърна към Стефан.

— Отче, защо не издадете манастирска готварска книга, както Александър Дюма, а пишете никому ненужни катехизиси?

Стефан нищо не отговори. Когато изпиха и втория гюм вино, Яша избърса с опакото на ръкава червените си устни и брадата. Изкашля се и мощният му бас проехтя в голямата трапезария с чудесна акустика: „Нине отпущаещи владико...“

Скарлатов погледна към Карасулиев. Лицето му бе зло. Къде е опасността, попита се отново той, а после се заслуша в прекрасния бас на Яша.

ГЛАВА СЕДМА

Още в края на лятото 1929 година пред Скарлатов изпъкна неочакван проблем. Отнасяше се до дъщеря му Яна. Като частна ученичка с помощта на великолепия стар учител и на мис Стенли тя взе изпитите за първоначалното училище и прогимназията. Знанията ѝ бяха точни, стабилни и осмислени. Следваше да се реши по-нататъшното ѝ образование. Възможностите се свеждаха до две: или да запише гимназия, или да влезе в колеж. Но в България не беше прието единадесетгодишни деца да са гимназисти. Яна щеше да се озове в непривична среда, която неминуемо ще я травмизира. Евентуален колеж се явяваше като по-добро решение на въпроса, но и там имаше трудности. Тя знаеше английски, така че се налагаше да прескочи подготвителния клас и да бъде заедно със съученички, няколко години по-възрастни от нея, преминали пубертета. Що се касае до физическото ѝ развитие, тя се беше метнала на фамилията Кюлеви. Съдейки по жена си, и тя щеше да има по-късен пубертет. Засега си оставаше дете. С годините се издължи, крехка и тънка като тръстика. По вроден навик за оценка според наследствеността той вярваше, че един ден ще стане красива девойка. Но това щеше да стане по-късно от другите ѝ връстнички. Най-много го смущаваше психиката ѝ. Израсла в непосредствена близост до една жена с високи морални качества като Неда и възпитана от мис Стенли в протестантски дух, тя се разви като искрено и правдиво момиче. Но това дали щеше да ѝ помогне в средата на другите деца?... Сблъсъкът щеше да е неминуем и последствията неясни. Ето тук се криеше проблемът. Той не взе никакво решение, а учебната година започваше на 15 септември. Все още имаше време, но като най-вероятна възможност се очертаваше тази година Яна да си почива. Увлечен в работата си, Борис почти се примири. До другата година имаше много време... Но две непредвидени случки ускориха решението. Една събота в края на октомври той се прибра във вилата. Единствено тук оставаше насаме със себе си. Седеше на фотьойла пред камината и четеше английски роман. По принуда, заради мис Стенли и Яна,

говореше английски. Така и в него се възвърна езиковият навик от времето на колежа в Цариград. Той се срещаше с мис Стенли обикновено на обед в неделя и по-рядко на вечеря. Що се касаеше до финансите ѝ, тя бе предоставила всичко на него. Той влагаше парите в европейски банки с добър лихвен процент, закупуваше акции на нейно име, както и ценни книжа. Два пъти годишно имаше делови разговори с нея за личното ѝ състояние. Тогава ѝ разясняваше някои неща, даваше ѝ съвети и според нейното съгласие предприемаше следващите стъпки. Заради това тя му бе благодарна. Лека полека с течение на времето тя се превърна в член на семейството му. Борис свикна с нейното присъствие така, както с останалите домашни, доволен, че са до него, но без да им отделя много от времето си.

И ето тази събота мис Стенли влезе при Скарлатов. Навън валеше. В негово присъствие тя се притесняваше и изчервяваше. Той я покани на съседния фотьойл.

— Слушам Ви, мис Стенли.

Тя се вълнуваше и трудно заговори.

— Господин Скарлатов, мисля, че дойде времето да ви напусна. Яна порасна и вече няма нужда от мен.

— Не съм съгласен с Вас. Ако един ден Яна отиде да учи другаде, то винаги за Вас ще има работа.

— Господин Скарлатов, приближавам вече шейсет години. Времето ми, прекарано в България, във Вашия дом, ще остане като най-щастливото и безоблачно в живота ми. За мене беше радост да бъда възпитателка на Яна. Аз я обичам и...

Тя едва сдържаше сълзите си. Борис изчака да се успокои.

— Както знаете, брат ми почина... и остави две деца и безпомощна жена. Малкият му бизнес изглежда не е давал достатъчно печалба и е оставил материалните си дела доста разбъркани. Мой дълг е да се върна в Англия. Досега живях на чужди места... Не съжалявам, но е време, като котките, да се прибера в родния дом. В края на краищата всички сме смъртни.

— Мис Стенли, щом Вашето решение е окончателно, аз нямам право да Ви спра. Но ако един ден Ви се наложи, помнете, че моят дом е винаги отворен за Вас.

— Ооо, господин Скарлатов!

— И ако позволите, един малък съвет. Лирата девалвира. Почнете ли да посягате на основния си капитал и ценните книжа, неминуемо доходът Ви ще се намали. Разчитате ли на наследство?

— Само на част от родната ми къща.

— Е, добре. Поне няма да плащате наем или да купувате нов дом. Ще пиша до банката „Лазар Брадърс“. Вие сте техен клиент и те ще поемат Вашите интереси чрез своите юристи. По тоя начин скромният Ви капитал ще бъде запазен. Това устройва ли Ви?

— Още веднъж безкрайно Ви благодаря, господин Скарлатов. Ще спазвам Вашите съвети.

— Вие сте добра християнка, но внимавайте що се касае до бъдещето, затова направете завещание в полза на тези, които обичате. Това ще е най-справедливо. Вашите близки имат семейства, деца. Вие сте сама... хората са лоши към себеподобните, изпаднали в беда.

— За мене хората бяха добри.

— И кога смятате да напуснете България?

— До една седмица.

— Е, горе главата, мис Стенли! Накарайте ме и аз да се замисля.

— За какво, господин Скарлатов?

— За котките...

Тя се усмихна по своя мил маниер и пак се изчерви.

— Простете, че Ви отнех от почивката.

Тя стана.

— Отивам при Яна... Разбира се, трябва да се сбогувам с братята и сестрите в църквата, а и да посетя мистер Маркъм. Толкова много дължа и на него!...

— За визитите, които Ви предстоят, колата ми е на Ваше разположение.

Когато остана сам, Борис се размисли. Детето щеше тежко да понесе раздялата и той трудно успя да отхвърли тревожните си мисли. В края на краищата — каквото стане...

А нещата се развиха неочаквано бързо. В неделя го посетиха Карасулиев. Анастасия внезапно се бе върнала за кратко време. Скарлатов не попита защо. Той не обичаше да се меси в хорските работи. Все пак се учуди. Йосиф му се видя щастлив и напрегнат. От изпуснатите язвителни реплики по адрес на сина му Борис получи обща представа за нещата. Явно Иван се е отдал напълно на музиката.

Йосиф, както навремето старият банкер, дълго спотайваше надеждата, че един ден наследникът му ще поеме Банката, а сега трябваше да се раздели с една от основните идеи на своя живот. Анастасия обичаше сина си и макар да бе запазила младостта и красотата си, жертваше за него личното си щастие. Скарлатов се съмняваше дали тя изпитва същите чувства към дъщеря си Евангелия. Живееше за сина си, а дългият престой в Австрия съвсем я откъсваше от живота и проблемите в България. Те просто не я интересуваха. Но когато я попита за Виена, тя надълго и широко заразказва за оперите, концертите, симфоничните оркестри, за новите влияния в музиката и говореше почти като специалист. Йосиф се мръщеше. Странно, че такава нежна жена с толкова мекота успяваше да укроти този див, жесток боец и да го накара да прави каквото тя смяташе за правилно. А той не само се примиряваше, но искрено се мъчеше да я разбере, защото Анастасия използваше освен женското си обаяние и едно друго, далеч по-мощно оръжие, с което си служат умните жени — да играе ролята на безпомощна. Така този скептичен и аналитичен мъж напълно попадеше под нейно влияние и бе готов на жертви, само и само да помогне на това великолепно, но безпомощно създание. Защото едно от най-странните и необясними неща в човешката любов бе съжалението, сила не по-малка от половия нагон. А Скарлатов знаеше, че Анастасия не само не е безпомощна, но е не по-малко твърда и силна от Йосиф, когато се наложи. Тази игра между двамата го забавляваше.

— Жената е слабо същество... — въздъхна Карасулиев.

— Така ли? Аз пък мисля обратното. Анастасия при нужда би извлякла топ на връх Шипка! Или забравяш, че е македонка?

Внезапно някаква дупка се отвори в съзнанието на Йосиф, но Анастасия не му даде по-нататък да погледне през нея и да види истината. Отново заговори за трудностите и когато мъжът ѝ се обърна към нея, тя в миг закри изгледа към действителността, защото говореше искрено развълнувана. Сега той отново ѝ принадлежеше телом и духом.

По-късно, когато седнаха на трапезата пред пълненото агне — любимото ядене на Йосиф, те се разговориха по различни неща. Така се стигна до напускането на мис Стенли. За изненада на Борис, Карасулиев направи се развълнуваха и както винаги бързо намериха

решението на проблема. Анастасия предложи Яна да запише колеж някъде в Европа. Годината току-що е почнала. Намеси се и Йосиф, който доуточни, че католически колеж е най-добре. Спряха се на Швейцария. Анастасия допълни, че ще са близо до детето и ще ходи често при нея, а ваканциите ще прекарва във Виена. Изтъкнаха и предимствата на такъв колеж. Яна знае английски, но в Швейцария говоримите езици са френски и немски, така че ще научи още два! За учудване на Борис, Карасулиев се заеха със задачата. Още в понеделник се обадиха по телефона на редица колежи и с бърза поща получиха проспектите. Така се стигна до заминаването на Яна за Швейцария. Не можеше да се желае по-добре. Раздяла няма да има. Яна заминаваше с близки хора, които я обичат. Щеше да я придружи мис Стенли. Скарлатов знаеше, че ще ѝ помогне, както би помогнала на собствените си деца.

Започнаха да събират багажа. Денят на заминаването наближаваше. Вечерта преди отпътуването, след дълго отлагане и колебание, Борис най-после повика при себе си Яна. Баща и дъщеря седяха пред камината, взираха се в пламъците и мълчаха. Той знаеше, че никога няма да се ожени втори път, нито да създаде ново семейство. Тя му оставаше единственото най-близко същество в света. Борис я погледна. Едно стройно, тънко момиче с детско лице, светлоруса коса, сини очи, изящни черти и млечнобяла кожа. Гледаше профила ѝ с чипо носле, което по никой начин не беше кюлевско. Сдържана, учтива, непосредствена и правдива, тя приличаше на майка си. Английското възпитание се чувстваше в цялото ѝ поведение. Само стиснатите устни и очертаните скули на слабото и лице издаваха донякъде чувство на тъга от раздялата. Ето поредната издънка от Скарлатови поемаше по традиция своя самостоятелен път в живота прекалено рано и той, Борис, знаеше, че настъпват трудностите, с които Яна неминуемо щеше да се сблъска. А тя нямаше и представа от тях. Затова тази вечер я жалеше. Ако беше жива майка ѝ, щеше да е друго, помисли той и една ледена вълна стегна гърдите му. Но нея я няма, а аз не съм човекът, който да ѝ помогне, да ѝ каже няколко напътствени думи или мъдри сентенции за цял живот. Би било глупаво и безсмислено. Всеки сам трябва да стигне до своите истини. А те се научаваха чрез страдания. И ако в тия години, докато тя живееше до него, той ѝ отделяше поне няколко минути на ден, сега би могъл да я прегърне и

целуне. Все още този бащин порив можеше да се осъществи. Бе малка, още дете и нямаше да има нищо неестествено в това. Но чак сега, тая вечер, разбра колко е невъзможна такава стъпка. Никога, мислеше си Борис с горчивина, между тях няма да се създаде онази човешка близост, каквато имат и най-простите и обикновени хора с децата си. Той събираше сега плодовете на просвещението. И докато мълчеше, несъзнателно изпи чашата коняк и я напълни отново.

— Папа, нали знаеш, че Скарлатови трябва да се пазят от пиенето.

— А ти коя си?

— Извинявай, исках да кажа, че ние, Скарлатови...

— А кой ти е дрънкарл такива глупости?

— Гран фадър.

— Аз не ти давам подобен съвет, нали? Би било смешно аз, който пия, да те поучавам.

Яна се усмихна и лицето ѝ стана съвсем по детски весело.

— И аз така мисля. А добри хора ли сме ние, Скарлатови?

Борис въздъхна. Какво ли ставаше в нейната главичка?...

— Във всеки случай не по-лоши от останалите, но в замяна на това — по-умни и толерантни.

— Папа, ще идваш ли да ме виждаш?

— Когато мога.

— Вземи със себе си и леля Неда. Мъчно ми е за нея.

— Това е добра идея.

— А пък аз ти обещавам, че при всеки удобен случай ще се връщам.

— Далече е.

— Важно е ти да искаш!

— Казано честно, аз нямам по-близък човек...

— Истина ли?

— Съди сама!

— Знаеш ли, и аз понякога мисля, че е точно така, само че като те видя да идваш, отведнъж ми се струваш чужд.

„Е, да, разбира се! Но какво знаеш ти за мен, за работата ми и проклетата Банка?! И ще узнаеш ли някога, за да ме оправдаеш? Вероятно не.“ — За миг през мозъка му минаха картини от отношенията със собствения му баща.

— Колко всичко се повтаря на този свят... — каза гласно той.

Малката Яна не го разбра. Разговорът, започнал трудно помежду им, изведнъж прекъсна. Те нямаха повече какво да си кажат. Кученцето влезе в хола и отиде право при детето. Изправи се и сложи лапи на фотьойла, като я гледаше в очите. Яна го погали и въздъхна.

— О, Джейн, и двете остаряхме, а ни предстои дълъг път!...

Скарлатов се усмихна.

— Е, не те задържам повече...

Яна с облекчение скочи и излезе, последвана от кученцето. Някъде отдалеч се чу веселият ѝ смях. Останал сам, Скарлатов пи до полунощ. Когато се надигна от фотьойла, залитна. Наистина прекалявам с пиенето, каза си той.

Изпращането мина добре. Дойдоха на гарата малко преди пристигането на експреса, така че нямаше време за нищо. Влакът тръгна и Скарлатов дълго маха след него. Отказа да се прибере с Карасулиев, Спас го върна в Банката заедно с Неда. Тя беше много разстроена. През цялото време плака. И сега стоеше права в кабинета му и се мъчеше да не ридае.

— „Partir, c’est un peu mourir...”^[1] — повтори си на глас старата френска поговорка и си наля коняк. — Защо не седнеш?

Неда нищо не каза, а само го погледна. В изражението ѝ имаше молба. Без да му я каже, Борис разбра каква е.

— Искаш да ме оставиш? Аз нямам ли нужда някой да се грижи за мен? От какво, по дяволите, сте недоволни?

— Ще остана, щом искате — каза Неда.

Скарлатов разбра колко е несправедлив и за да заглади грубостта си, каза:

— Доведи малкия Никола в София. Време е да помислим за образованието му. — Той още повече се смекчи и добави: — Ако искаш, можеш да заминеш за село. Все един месец със Спас ще изкараме някак си без тебе.

Неда мълчаливо си тръгна. Влезе секретарят му с голяма папка и я остави на бюрото.

— Борсовите и банковите бюлетини — каза той.

— Вие четохте ли ги?

— Положението е тревожно. Не ги реферирах. Смятам, че Вие лично трябва да се заемете с тях.

— Оставете ги...

Секретарят излезе и Скарлатов се зачете...

Повече от година големите банки предупреждаваха да не се отпускат нови кредити и да се събират по възможност всички вземания. В бюлетините нямаше нищо ново, ако не се смята почти истеричната настойчивост, с която повтаряха съвета си, и страхът, граничещ с паника, който издаваше собствената им несигурност. Но именно днес той нямаше сили да работи и затвори папката. Скарлатов не остана в кабинета. Качи се горе в библиотеката и прекара сам целия следобед. Когато мръкна, почувства, че ще се пръсне. Облече се набързо и тръгна по безлюдните софийски улици. Незабелязано стигна пред заведението на Татарски и веднага се ободри. Не беше предупредил за идването си, но портиерът изтича и Татарски заедно с мадам Жорж го посрещнаха усмихнати и най-важно искрени. Заведението, макар и бавно, вървеше към банкрут. Печалбите не можеха да покрият разходите. Широк по душа, Татарски не беше създаден за финансов ръководител. Донякъде мадам Жорж с френската си практичност все още задържаше предприятието на повърхността. Така че и тримата знаеха накъде отиват работите, но Скарлатов не изпитваше лошото чувство на човек, загубил пари. И той като тях посрещаше весело нещата. В края на краищата ги прие като една своя приумица, като игра, а не като финансова сделка. Все пак трябваше в близко време да го ликвидира. Оставаше въпросът за размера на загубите и за някои юридически операции, които да се сведат до минимум. И въпреки че корабът потъваше, на палубата цареше веселие. Той завиждаше на хора като Татарски, чиито житейски и финансови крахове не ги съкрушаваха, нито ги правеха мизантропи. Защото Татарски беше преди всичко артист в пълния смисъл на тая дума, а не сметкаджия. Той вярваше в таланта си, вярваше в щастливата звезда и чакаше своя ден и час не на материалното благополучие, а на мимолетната слава, за която жертваше всичко на този свят — и лично щастие, и имане, и спокойни старини. Истинските артисти ще останат винаги както тези от дълбоката древност — скитащи номади, цигански табор, тръгнали по широкия свят, за да раздават радост на хората и получават техните сълзи и възторзи. Даже несантименталната мадам Жорж се бе заразила от царящата тук веселост и безгрижие. И ако досега Скарлатов все още не

ликвидираше заведението, то се дължеше само на личните му чувства, а не на здрав финансов размисъл. В края на краищата имаше право да си позволи и такива волности!...

Тримата седнаха на централната маса. Програмата започна порано и продължи по-дълго от друг път. Всички присъстващи чакаха с нетърпение появата на Роза. Тя се бе превърнала в атракция на заведението, звездата, привличаща млади и стари, бедни и богати... Поне веднъж в живота си всеки софиянец я бе гледал и слушал и завинаги оставяше в сърцето му нещо радостно, защото нейната непосредственост я сближаваше с хората, независимо от тяхното образование или обществено положение, тя пееше и танцуваше за всички и им показваше с чистотата на детско безсрамие прелестта на младото си, гъвкаво тяло, тя раздаваше всичко, а в замяна на това не искаше нищо. Тук се криеше силата на таланта ѝ и въздействието му върху хората. Когато се появи на подиума, ревът на мъжете огласи салона, както навремето при гладиаторските битки в Колизеума се е носил към небето и, според Плутарх е причинявал падането на летящо ято врани. И сега, забравил своите неприятности, угнетеният, напрегнат banker Борис Скарлатов пиеше шампанско, без да се напива. Наново се почувства, че живее, по-скоро, че тялото му живее, подтискано дотогава от мозъка.

Той не се прибра и след като последните посетители напуснаха заведението, се качи в апартамента, мебелиран с любов и грижа от Татарски. Само за този му жест той никога нямаше да го срине финансово. Тук, в тази малко бутафорна обстановка, той бе изпитал единствените радости през изтеклите години. Тук се бе откъсвал макар за няколко часа, от мъчителния навик да мисли.

Нощта прекара с Роза.

Събуди се късно сутринта. Някой стоеше над главата му. Беше Туше Динев. Той пръв му съобщи голямата новина: на нюйоркската борса е настъпил крах. Банките спрели всички изплащания.

Голямата световна икономическа криза започваше, но още никой не подозираше това...

[1] „Всяко заминаване е една малка смърт“. ↑

ГЛАВА ОСМА

Въздухът трептеше от горещината. Тясното шосе, сякаш издялано в скалите, вървеше по стръмния склон на каньона, прорязан от река Струма. От двете страни се издигаха стръмни височини, обрасли с гори. Малко под шосето минаваше теснолинейната жп линия за юг. А още по-долу шумеше реката. Зад нея наново се издигаха отвесни скали, затулящи хоризонта. През многобройните завои видимостта бе малка и колата вървеше бавно. Гюрукът ѝ бе махнат. Скарлатов седеше до кормилото по разкопчана бяла риза, но топлите вълни на насрещния вятър не го разхлаждаха. Ръцете на Спас стискаха волана. По тях се стичаха мръсни вадички пот, примесени с прах. В тоя час не срещаха дори обичайните магарета, натоварени с кошове тютюн. Всички се бяха изпокрили на сянка. Но банкерът изпълняваше височайша заповед — така възприе получената от Двореца бележка в запечатан плик. В нея Царят учтиво го молеше да тръгне на юг към град Петрич и около 12 часа на обед да се намира в каньона на Кресненското дефиле. Текстът беше доста неясен, без уточнения за място и време. Учудваше се, че монархът е избрал за среща тъкмо тази част на България — едва ли не с двойно управление — на правителството и на ВМРО, начело с ръководителя на организацията Иван Михайлов. В този забутан край се водеха постоянно някакви сражения. Убийствата следваха едно след друго и всеки — сам съдия и господар — решаваше споровете със засади и с оръжие. Тук, през този каньон, са минавали велики пълководци на древността. Тук бяха ставали решителни битки от времето на феодална България, а неотдавна на това място гръцката армия, водена от брата на гръцкия крал Константин, бе обградена от нередовна българска войска и трябваше Великите сили да се намесят, за да я освободят. Някъде по околните височини витаеха сенките на избити войводи, революционери, прочути терористи или просто убийци и на хиляди обикновени, невинни хора... Приликата със Сицилия се налагаше не само от горещината. Ето защо до седалката на Скарлатов стоеше изправена карабина „Маузер“, трофей от войната, а Спас бе запасал на

кръста си револвер. Но ако някой нещо си наумеше, нищо нямаше да ги спаси!... Назад не се виждаха никакви очертания от вдигналия се облак прах. Въпреки шума на мотора Скарлатов долови звук от клаксон. Друга кола приближаваше. Спас се отдръпна да направи място. Този зад тях караше извънредно бързо и ги отмина. Облак прах ги засипа. Спас спря. На около 20-ина метра пред тях стоеше другият автомобил. Оттам слезе цар Борис по риза, голф, половинки туристически обувки и шофьорски очила.

— Господин Скарлатов, нека Спас се качи на моята кола и продължи бавно след нас. Аз, ако нямате нищо против, ще бъда Вашият шофьор.

Царят седна зад волана. Борис се учуди.

— Сам ли пътувате, Ваше Величество?

— Защо не? Ако ми е писано, ще умра и при най-голяма охрана!...

Смел е. Не се уплаши и след атентата при Гълъбец, но и времената станаха по-мирни. А може би това не е смелост, а детерминизъм...

Потеглиха. Царят караше бързо и сигурно.

— Учудвате се защо избрах това място? Имах работа натук... А предпочитам Вашата кола. Изглежда поданиците бързо ме разпознават и после не мога да се отърва от тълпите. Вашата кола ще ми е защита. В края на краищата сега съм само шофьор.

— Къде отиваме, Ваше Величество?

— Изненада, господин Скарлатов... Смятам, че ще Ви бъде интересно и ще останете доволен.

Когато излязоха от каньона на Струма, шосето се разшири и пред тях вече се простираше полето на Свети Врач, трептящо от маранята на горещото лято на 1930 година. Отляво стърчаха високите върхове на Пирин, вдясно се протягаше веригата от заоблените върхове на Огражден, а някъде в далечината пред тях се синееше Беласица.

— Тук може би е най-красивото място в България... — каза Царят. — И плодородни поля, и планини, и река, и множество минерални извори...

— Ако не е маларията — добави Скарлатов.

— Да, ако не е маларията.

Колата се носеше край теснолинейката. Те догониха влакчето. Царят намали скоростта и известно време локомотивът и автомобилът се носеха един до друг. Той махна с ръка за поздрав на машиниста. После натисна газта и бързо се отдалечи от влака. Локомотивът изсвири в отговор на поздрава.

След Свети Врач Царят отби по един тесен коларски път покрай бостани и бахчи. Накрая изскочиха пред каменистия бряг на Струма. Реката течеше бавно и спокойно, обградена от две страни с върбалак. Слязоха и седнаха под сянката.

— Малко да починем и погледаме водата... — каза Царят. — И за да свършим с деловите въпроси, бих Ви помолил за нещо, любезни господин Скарлатов...

— Целият съм слух, Ваше Величество.

— Сестра ми, княгиня Евдокия, притежава гори по поречието на Рилската река. Както може би Ви е известно, ние не сме от богатите владетели, така че се налага понякога да продаваме имуществото си...

Нямаше нужда от повече думи, за да разбере изведнъж цялата ситуация. Ето къде бе заплахата на Карасулиев!... С други думи, акцията за горите е засегнала царската фамилия.

— Княгиня Евдокия не губи нищо.

— Не бихте ли могли, господин Скарлатов, да уредите мирно въпроса. Не ми се ще точно сега да се изострят отношенията със Светия Синод...

— Какво предлагате?

— Мир и само мир!... Каква измамна дума нали, господин Скарлатов?

— Доколкото разбирам, искате и вълкът да бъде сит, и агнето цяло.

— Ако е възможно, и то без ущърб за Вас.

— Вече е направено много в тази насока, а като се върна в София, ще уредя останалите малки търкания.

— Така ще е най-добре. Както беше формулата на римския Сенат при избиране на диктатор: „Отечеството да претърпи най-малка загуба“.

— Можете да успокоите заинтересованите лица именно в този смисъл.

— Вие винаги сте ме радвали, господин Скарлатов, и от малкото срещи с Вас съм оставал доволен. Но да се качваме, още път ни чака.

Царят погледна карабината на предната седалка откъм Скарлатов.

— Мислите ли, че би ни запазила?... Днес е хубав, мирен ден... И колкото и да не вярвате, аз имам интуиция. Нищо лошо няма да ни се случи!

Наближаваха град Петрич. Беласица се извисяваше пред тях. Но Царят не продължи по шосето, а кривна по някакъв черен път вляво. Минаха покрай ливади, овощни градини и излязоха на равно място. Въпреки горещия ден, от многобройните минерални извори се издигаше пара. Царят спря колата под три високи тополи. Дватамата слязоха. Наистина мястото бе странно... От едната страна имаше висока скала, а там, където извираха водите, се виждаха изкопани дупки като басейни. Поточетата осветяваха дъната с най-причудливи цветове на дъгата, благодарение на утаените соли. Те се сливаха в един по-голям поток. Имаше и дупка с топла кал. Някои от изворите бяха обградени със сламени рогозки. В естествените басейнчета се къпеха мъже, жени, деца... И всички болни и сакати. Патериците им стоеха покрай изворите. Други пълзяха като червеи по хлъзгавата камениста почва.

— От дълбока древност тази местност е била известна с лечебната си сила. Нарича се Рупиите. На върха на скалата е имало тракийски светилища с прорицателка.

— Ако беше в Австрия или Германия, щяха да направят великолепен курорт...

— Да се надяваме, господин Скарлатов, че в бъдеще и това ще стане. А сега, вървете след мене...

Царят тръгна напред, без да си сваля очилата. Борис се извърна, за да погледне отново... Цялата картина с издигащата се пара от изворите и болните хора сякаш бе взета от Евангелието. Може би така е изглеждала банята при Витезда в Палестина по времето на Христос?

В дъното на ливадата зад друг ред високи тополи имаше малка, бедна дървена къщичка с двор, като барака. Към нея водеше тясна пътека. Дворът бе изпъстрен с цветя. Между тях Скарлатов видя една девойка — слаба и цялата в черно. Царят отвори портичката и последван от Борис, застана на алеята. Девойката, която дотогава се

занимаваше с цветята, с гръб към тях, сега се извърна. Тя стоеше със затворени очи, сякаш клепачите ѝ бяха залепнали.

— Сляпа е от дете... — прошепна Царят.

Момичето погали едно цвете и каза с напевен глас:

— Цветята са ангели. Те мислят само доброто на хората. Не трябва да се късат, понеже ги боли.

— Растенията нямат душа — каза Скарлатов.

— Грешно мислиш. Те са духове, добри духове, с които си говоря...

На Скарлатов му стана неприятно. Той се обърна към Царя.

— Аз ще Ви почакам на поляната...

— Нека този богат мъж остане! — каза девойката. — Ти се казваш Борис! А жена ти Яна. Тя е умряла. Имащ щерка, също Яна...

Борис се закова. Тя тръгна съвсем сигурно по пътеката между цветята, а те след нея. Но не влезе в къщичката, а я заобиколи. Зад нея имаше скована маса с две пейки под една ябълка с голяма корона, която хвърляше плътна сянка. Тук се чувстваше прохладата. Девойката стоеше права. Стройна, не много висока, с черни коси, разделени на път и сплетени на две плитки отпред, с черна памучна рокля на боси крака, тя приличаше на италианка с присъщата им красота. Затворените ѝ очи и свободата, с която се движеше и боравеше с околните предмети, придаваха на момичето особено излъчване за нещо свръхестествено. Тя нито веднъж не се усмихна, но Борис забеляза, че има бели равни зъби и красиво изрязани устни. Дали знае как изглежда външността ѝ, помисли си той.

— Седни, Царю, седни и ти, богати човече!

Двамата се подчиниха.

— Знам, Царю, за какво си дошъл. Искаш да се ожениш за една хубава царкиня. Иванка се казва. Ще сполучиш! Този богат човек до тебе ще ти помогне. Ще имаш две деца. Момиче и момче... Твой наследник.

— А после? — попита Царят.

— Слушай и не питай! Ти си белязан. Ето белега на бузата ти!...

Тя посочи към лицето му. Скарлатов неволно се извърна и го погледна, сякаш наистина щеше да види белег. Но кожата му бе чиста и гладка както на всички Кобурги.

— Имаш в рода си евреи. Това е еврейския знак...

— Нямам.

— Имаш! Една от прабабите ти по баща.

— Ах, да... но тя е била полуеврейка.

— Ето, виждаш ли?...

— Не те питам за това. Кажы какво ще стане с царството ми.

Но момичето, сякаш не го чуваше, продължи да говори:

— А ето и майка ти! Тя е до мене и те гледа.

Царят не беше на себе си. Той трескаво търсеше със сините си очи образа на майка си.

— Майка ти плаче. Но не от мъка, а от радост, че ще се жениш. Много е била нещастна. Лош човек е баща ти!

— А бъдещето? Какво ме чака... занапред?

Девојката дълго мълча. Накрая каза:

— Баща ти ще те надживее...

За пръв път Скарлатов видя как лицето на Царя се измени. Страх нахлу в него.

— Но нали ще имам две деца? — объркан и смутен каза той.

— Ще имаш и ще живееш още.

Сега Скарлатов на свой ред почувства тръпки от думите на прорицателката. Помъчи се да не се поддаде на чуждо влияние. От нея се излъчваше някаква сила, която сякаш смазваше волята му. Челото на Царя се покри със ситни капки пот. Той извика високо, заповеднически, като че се опитваше да се отскубне от някаква мрежа.

— Кажы какво ще стане с трона ми!

Но девојката бе изпаднала в транс и сякаш някой друг говореше чрез нея. Външно напълно спяща, от устата ѝ излизаха думи, тежки като камъни.

— Борисе, Борисе... червена кърпа се вее над палата ти.

— Лъжеш! Неграмотна си! Лъжеш!

Скарлатов трепна от изненада. За пръв път виждаше монарха почти в изстъпление. Нямахше и помен от присъщата му учтивост.

— Червена е, Царю, голяма и червена...

— Тебе са те подучили, защото си проста!

— Духовете никой земен човек не може да подучи!

Момичето сякаш се успокои.

— Ти ме заплашваш! — викна ѝ Царят.

— А защо искаш да знаеш бъдещето? — троснато отвърна тя без никакъв страх. — Хем искаш, хем се сърдиш!...

— Говори, дявол да те вземе!

— Ще се ожениш, ще имаш деца. Това ти стига! А сега ме остави на мира! Главата ме боли... Лоши духове напълниха цялото място. Това са дядовците ти... Лоши хора...

— Не й обръщайте внимание, тя блънува — каза Скарлатов.

Изведнъж прорицателката се обърна към него.

— А на тебе, богати мъжо, виж какво ще кажа... Не те чакат добри дни.

Скарлатов се усмихна.

— В какъв смисъл?

— Ще искат да ти вземат богатството. Почти ще го загубиш, но ще се бориш и накрая ще победиш. Бог ти е дал много ум и голяма сила. До тебе е баща ти. Той ще те подкрепя.

— А кога ще стане това?

— Внимавай! Часът е близо!

— А краят?

— Краят ти е далеч... Гол като сокол... Сам като кукувица...

Когато излязоха от двора на поляната, продължиха да мълчат. И двамата бяха узнали нещо един за друг, което ги караше да се смущават.

— Такива срещи разстройват... — каза Скарлатов.

— Заричам се да не идвам, а нещо ме кара...

— Никой не може да отгатне бъдещето.

— Що се касае до миналото, никога не греша, но познава и бъдещето. Имах случай да се убедя.

— А нужно ли е? Нима човек може да избегне това, което има да се случи?

— Не мислете, че подобни аргументи не са ми минали през ум, въпреки всичко не мога да се преборя с любопитството. Но да тръгваме!...

Те потеглиха. Като стигнаха шосето, Царят каза:

— Не мога логически да свържа думите й. Баща ми ще ме надживее... Е, добре! А аз ще имам деца и наследник... Но за това е нужно време, нали така?

— Години и то много години...

Царят се усмихна. Изглежда това последно разсъждение на Скарлатов го успокои. След малко ги забеляза Спас и потегли след тях. Отбиха пак по черния път при Свети Врач и отново починаха край върбите на Струма. Спас сервира на бяла кърпа храната, приготвена от Неда — питка, сирене, луканка и дамаджана вино. Захлаждаше се. Реката монотонно шумеше. На Скарлатов му се придряма. Спас се отдалечи, да не смущава разговора им.

— Вие чухте, че се готвя да се женя...

Борис кимна с глава.

— Впрочем това го знаят всички. Станах за смях на европейската преса. Днес ме женят за шведска принцеса, утре за румънска, вдругиден — за певачица от будапещенски бардак и накрая за романска княгиня!...

— Не обръщайте внимание! Всяка коронована особа е подложена на такива издевателства.

— Но там е работата, че аз наистина искам да се ожения! Вече съм на 35 години.

— Смятам, че за Вас не е проблем.

— Не сте прав. Поне доскоро никоя принцеса не се съгласяваше да се омъжи за мен. България е постоянно бойно поле, а монархията се смяташе за най-несигурната в света. Но сега мисля, че положението се стабилизира и е време да изпълня това задължение.

— Вие имате някоя предвид?

— Имам, разбира се, но пак пречки, пак идиотщини, не можеш да се ожениш спокойно!

— Доколкото разбирам, за Вас това е формален акт.

— Напротив, господин Скарлатов! По-важно е не да се ожения, а лицето, към което имам чувства, да стане моя съпруга. Аз много харесвам принцеса Джованна Савойска, дъщеря на италианския крал Емануил III. Той е джудже, но жена му е висока и стройна, дъщерите му също. А Джованна е и красива. Ще ми роди здрави и хубави деца.

— Само външността ли Ви привлича?

— Та какво друго в едно двайсетгодишно момиче?

Скарлатов не чуваше нищо ново от Царя. Това, което му разказваше, го знаеха всички от пресата. Не минаваше ден да не се пусне нова версия за женитбата му.

— Тогава не разбирам трудностите Ви — каза той.

— Господин Скарлатов. Аз не съм религиозен, но религията е играла зловеща роля в моя живот. Майка ми Мария-Луиза Бурбонска беше ревностна католичка. Вие знаете, че първоначално бях кръстен в католическа вяра. Но баща ми Фердинанд по политически съображения ме прекръстил на двегодишна възраст в православна вяра. Тогава майка ми...

Изведнъж Царят млъкна. Сянка мина по лицето му.

— Не искам нови трагедии — замислено каза той.

— Сега не са такива времената.

— Не понасям поповете, нито католическите, нито православните. С нашите ще се справя някак си, но с ватиканските — никак!

— Направихте ли сондажи?

— Да, разбира се. Изглежда в душата на всеки българин се крие сватовник, който, не знам защо, ми прилича на сводник. Действа така просташки, че да потънеш в земята от срам. Не останаха назад и моите министри. Такива каши забъркаха, че вече не знам къде е лъжата, къде е истината... Грехота ли е, че искам да се ожения за принцеса, към която имам чувства?

— Напълно нормално!

— Тогава бихте ли ми помогнали, господин Скарлатов?

— Как, Ваше Величество?

— Като пряко се срещнете с противната страна. Неофициално, разбира се. И изясните положението, доколкото е възможно...

— Нямам нищо против. Но за тази цел бихте ли ме осведомили повече...

Царят дълго време разказва. Случаят имаше няколкогодишна история. Така Скарлатов узна всички подробности.

Потеглиха за София на смрачаване.

ГЛАВА ДЕВЕТА

Колата на Скарлатов спря пред италианското посолство. Лакът бляскаше от светлините на електрическите фенери. Вратата отвори Спас в специална униформа на шофьор. На фуражката му вместо кокарда бе изгравирана емблемата на Търговската банка. Портиерът въведе в посолството официално облечения Скарлатов във фрак, цилиндър и снежнобели ръкавици.

В салона го посрещна посланикът на Италия в София Пиячентини — сух мъж на средна възраст, с отривисти италиански маниери. Заговори на италиански.

— Господин Скарлатов, добре дошли. Очаквахме Ви с голямо нетърпение.

Той го придружи до кръглата маса. В един от фотьойлите седеше католически духовник. Везана шапчица закриваше тонзурата. Голям, тежък златен кръст, обсипан с едри скъпоценни камъни, биеше на очи. Държеше броеница с кръст на края. Пръстите му по навик отброяваха молитвените зърна. Беше млад човек, пълен, с черни очи и типична физиономия на италиански селянин, с някаква простота и добродушие.

— Негово преподобие монсеньор Ронкали — апостолски визитор за България... Господин Скарлатов... — представи ги посланикът един на друг.

Борис се поклони. Ако беше католик, трябваше да му целуне ръка.

Пиячентини го покани да седне и тримата се разположиха около ниската, кръгла маса.

— Монсеньор Ронкали, уважаеми господин Пиячентини, както знаете — започна малко тържествено Скарлатов, — нашият цар Негово Величество Борис III има чувства към дъщерята на крал Виктор Емануил III, принцеса Джованна Савойска. Още през 1926 година Негово Величество цар Борис III даде да се разберат достатъчно ясно тия чувства. Тогава му отговориха, че принцеса Джованна е още малка, което се възприе от нашия владетел не като отказ, а като действително съображение. През 1927 година нашият цар посети Италия и заедно с

брат си принц Кирил Преславски гостува на кралското семейство в Сан Росоре. Този път вашият крал Негово Величество Виктор Емануил III му изтъкнал условията от религиозен характера именно: родените деца от брака да бъдат в католическа вяра. Негово Величество цар Борис III остана с впечатление, че пречките са преодолими и направи съответните постъпки пред Светия Синод, за което беше уведомен и кардинал монсеньор Гаспари и особено монсеньор Ронкали. Нашият Синод се съгласи на компромисно решение — момчетата, родени от брака, да бъдат в католическа вяра, а момчетата в православна.

— Господни Скарлатов, Негово Светейшество Папа Пий XI се обявява срещу всякакво посегателство на догматичния принцип. Освен това Ватикана има прецедент с българския двор още по времето на Фердинанд, печален прецедент... — напомни духовникът.

— Монсеньор Ронкали, нашият Спасител е казал да се разбираме помежду си. Ако всичко беше наред, нямаше защо да се събираме. Явно е, че ще трябва да се намери компромисна формула.

— От времето на цар Борис I Ватикана винаги е насочвал поглед към България, българите и българската църква. Ватикана не е загубил надеждата един ден тази църква да стане католическа... — каза Ронкали. — Изхождайки от Енцикликата на папа Пий XI за съюз между източната и западната църква с оглед бъдещото им сливане, сега именно е моментът българската църква да покаже своето благоволение и приеме тези минимални условия.

— Не е минимално условие страна с православно изповедание да има престолонаследник — католик. Това ще откъсне монархията от народа, а освен това унията исторически в момента е неосъществима. Но все пак, монсеньор, една католическа принцеса ще заздравя значително позициите на католицизма в България.

Намеси се Пиячентини:

— Нашият водач Дуче Мусолини, италианското правителство и, смея да кажа, италианският народ не са доволни от политиката, която води вашето правителство, на сближаване с Югославия. Огромен натиск има и от страна на Франция, Белгия и Англия срещу тоя брак. В какво положение ще се постави италианското правителство, което има в момента толкова международни трудности? Давате ли си отчет? Какво предлага българското правителство, за да възмesti загубите на Италия от този брак?

— Господин Пиячентини, смешно е да се поставят политически условия за едно толкова естествено, нормално и всекидневно явление, каквото е бракът. Но смея да Ви уверя, че той ще заздравя политическите връзки между Италия и България.

— Господин Скарлатов — каза монсеньор Ронкали, — Княгиня Джованна Савойска е едно истинско дете, ангел небесен, божие създание, израсло в лоното на католическата църква. Може би е най-красивата принцеса в света, обичана от целия италиански народ. Тя е умна и музикална. Гражданите на Рим ще бъдат нещастни, че няма да я виждат в операта, във филхармонията и театъра. Нейното милосърдие и обич към бедните са всеизвестни. Мислите ли, че тя ще бъде щастлива в България?

— Монсеньор Ронкали, разбирам болката от раздялата с такова създание, както благоволихте да го наречете, „ангел небесен“. Но дъщерите на Виктор Емануил III са твърде много даже за един такъв велик крал като италианския. Едва ли толкова лесно бихте могли да намерите жених за принцеса Джованна?... А цар Борис III е държавен глава на една страна, с която се съобразява цялата европейска политика. Така или иначе той е единственият православен владетел с титлата цар, след като руският си отиде от историята. Освен това едно младо момиче не е съвсем лишено от някои земни желания за съпруг, семейство, деца... Тя е благоволила да намекне, че не е безразлична към нашия владетел. Е, как мислите, че ще сдържите нейната, меко казано, буйност? Няма ли това да доведе до скандали, с каквито е пълна световната преса. Помислете, монсеньор, и върху зестрата, която е твърде оскъдна. И обърнете внимание, че нашият цар нито за миг не е поставил някакво условие за тази зестра, тъй като го водят високи чувства, а не дребнаво търгашество. Ние винаги бихме намерили подходяща принцеса и, смея да кажа, не по-малък ангел от принцеса Джованна, но тук се намесват чувства и вие като християни сте длъжни да се съобразите с тях.

— Господин Скарлатов, аз лично и господин Пиячентини сме за този брак. Единствената отстъпка, която можем да направим, е тази — само първородният син да бъде кръстен в православна вяра.

— А ако бог благоволи да даде на нашия владетел само дъщери?

— Повече от тази отстъпка не можем да направим. Даже при това положение върху принцеса Джованна вероятно ще бъде наложено

наказание от папата.

— Отлъчване?

— Не. Тя е дете и децата не се наказват толкова сурово.

— Ще предам това на моя владетел цар Борис III, а също и на Светия Синод. Особено трудно ще бъде със Светия Синод. Но дано щастливо се разреши този брак за благо на българския и италианския народ!...

— Амин!... — каза монсеньор Ронкали.

ГЛАВА ДЕСЕТА

След пътешествието до Петрич Скарлатов цяла нощ преценява защо Царят го намеси в играта. А срещата в италианското посолство го убеди напълно, че преговорите за женитбата са отишли твърде далеч и едва ли неговата намеса е била толкова нужна и решаваща... Той само откряна малко завесата и по-скоро изясни случая за себе си. По никой начин не се касае за политическа сделка. Италия не беше този фактор, който би укрепил България и би премахнал бариерата на изолация от Европа. Цар Борис просто желаше да има семейство, а към младата принцеса Джованна наистина изпитваше чувства. Сведенията за нея, до които Скарлатов се добря, само потвърждаваха изводите му. Тя нямаше нито кой знае какво образование, нито пък блестеше с особен ум или някакви изключителни качества, като изключим младостта и хубостта ѝ. Едва ли би могла да влияе политически на монарха. А и той ясно разграничаваше в преговорите женитбата от политическите ангажименти. В създалата се ситуация по-интересен за Скарлатов се открояваше самият Борис III. Нелишен от хитрост и комбинативност, той преследваше упорито и настойчиво целите си. Тази черта на характера Царят завидно прикриваше с външна любезност, мекота и демократичност. Той умееше да заангажира на своя страна много хора и да ги привлече в осъществяването на замислите си. Това означаваше, че има някаква своя програма, дълбоко спотаена. Основното, което се налагаше, бе, че владетелят на България съвсем нямаше намерение да бъде пионка в ръцете на правителството или на военните, а по-скоро се стремеше изцяло да поеме властта в ръцете си, като ръководи външната политика на страната чрез послушни министри и държи армията в ръцете си. Ходовете му поне досега показваха, че по всеки проблем дълго разсъждава и в повечето случаи изводите му са правилни, що се отнася до главното — запазване на короната. Само като далечен прицел той си поставяше обединена и силна България с монархия за векове. Липсваше обаче едно основно нещо у владетеля — действието. Твърде много размисли и нерешителност, когато трябва да се втурне в атака. В кризисните ситуации оставяше да действат

другите, като винаги си запазваше вратичка да се измъкне, ако те не успеят. Така стана в 1923 година, така стана и в 1925 година. Тактиката му беше да се разграничи от военните и министрите, провеждащи кървавия терор. Имаше моменти, когато играеше ролята на пленник на правителството, на човек с вързани ръце, несъгласен с много неща, които се вършат. Но те се вършеха в негово име и всяка смъртна присъда започваше с: „В името на Борис III, цар на българите“... И въпреки нежеланието си бе принуден да подпише голяма част от тях, понеже убийците не искаха единствено те да поемат отговорността. И това негово двуличие все повече и повече биеше на очи. Опитваше се да измами другите, а мамеше себе си. Докъде щеше да стигне — Скарлатов не знаеше. По-скоро доникъде. Защото владетел, който не поглежда истината в очите и не застава твърдо на една или друга страна, в края на краищата се проваля. Някога Наполеон Бонапарт не се поколеба да убие Енгиенския херцог и пое вината върху себе си, знаейки, че ще възмути цяла Европа. Той действаше бързо и решително, щом се убедеше, че е застрашен. Борис III искаше да убие Енгиенския херцог, но други да поемат отговорността. Аналогията, която правеше Скарлатов, може би не беше съвсем точна, но отразяваше общия смисъл на височайшето поведение, когато трябваше да запази властта и монархията. Борис отново се върна към въпроса, защо Царят го намеси в играта? Каква полза целеше?... Поставена върху тази плоскост, задачата се решаваше сама по себе си. На Царя му трябваха пари, тъй като му предстояха големи разходи за пътуването до Италия, за ухажването, за евентуалния годеж и накрая — за предстоящата сватба. Ето защо той избра банкера за сватовник. Касаеше се за финанси и лицето, което трябваше да ги осигури сам или заедно с други, бе Скарлатов, както някога при подобни ситуации. Царят не го каза пряко. По принцип той така не действаше. Остави банкерът сам да прецени. Не изтъкна и миналото, нито това, че спаси навремето живота му. Но ако се наложеше, нямаше да се поколебае да напомни дълга му. Ето докъде опираше всичко!... Пази се от данайците, когато ти носят дарове, спомни си Скарлатов толкова често цитирания стих от „Илиадата“, превърнал се в човешка мъдрост. И сега трябваше да плаща дълга си. В момента Банката нямаше свободни чужди девизи. А на трезора и на аварийните запаси из чуждите банки не искаше да посяга. В тия години на валутен недостиг той няколко

пъти бе посягал върху светая светих на всяка банка — златните авоари и ценните книжа, като смяташе, че със следващата сделка ще ги възмезди. Разпуснах се много, мислеше си Скарлатов, твърде много...

От няколко месеца борсовите бюлетини и директивите, получавани от Пари Ба, не бяха никак оптимистични. Всички съветваха да се спрат кредитите и се съберат по възможност най-бързо взиманията. Едно дълго писмо от Ван Юлиус — притежателят на банкерската къща „Мезон Щерн“, написано в традиционния стил на приятелство между двете банки, му изясняваше много неща. Според него навлизаха в критична фаза. Подведени от благоприятната стопанска конюнктура след Първата световна война, банките се бяха разпуснали много в кредитирането и все по-трудно и трудно събираха вземанията си. Индустриалците нямаха пари да изплатят даже лихвите. Създаде се беше ситуация на голямо производство без пласмент. Складовете стояха натъпкани от селскостопански произведения, въглища, петрол и всякакви стоки. Цените бързо падаха. Както винаги първо в банките отекна назряващата буря. И ето тъкмо сега се налагаха нови разходи за женитбата на Царя. Разбира се, монархът щеше да гарантира с имуществото си, по-специално с горите, които притежаваше. Но и цените на дървения материал спадаха главоломно. Изводът беше един. Назряваше финансова война и щеше да се запази този, който има пари, а не стоки или гори. Цяла сутрин Скарлатов чете бюлетините и нежеланието му да даде свободни пари във валута се затвърждаваше. След една реална преценка реши поне да намали разноските си. Избра за обект Йосиф Карасулиев. Той се беше притаил, не се втурваше в никакви сделки. Даже в тая с Рилските гори спечели, като не кредитира, а Търговската банка, макар да беше поела концесията, изплати големи суми, защото в крайна сметка тя си оставаше институция, работеща с пари. Ако те липсваха, изчезваше и Банката. Каква би била ползата за земеделеца, ако има чифт волове и рало, а няма орна земя. С Йосиф Карасулиев щеше да му е трудно, почти невъзможно. Той по-отдалеч от Скарлатов подуши накъде духа вятърът и едно след друго ликвидираше предприятия и недвижима собственост. Продаваше стоките под варантен кредит на загуба, като ги превръщаше в пари. Той нямаше да даде нито лев, ако не бъде притиснат. Но с какво?... Тук му дойде на помощ Туше Динев. Неговото детективско бюро винаги следеше действията на

Командитното дружество и банката на Карасулиев. Събираха фактите и правеха изводите, независимо дали се засягат интересите на Търговската банка. Йосиф не изпускаше никога възможност да разори някоя и друга банка, когато му паднеше случай — повечето провинциални, — и парите се посипваха в неговата. Но той направи грешки в кредитирането, и то съществени. Командитното дружество, ръководено от Елиазар Фархи, се бе насочило към тютюна, който се смяташе за основно износно перо и носеше поначало печалба и във валута. Централата му се настани в град Дупница^[1]. Оттам контролираше изкупването и манипулациите по тютюна в Пиринска Македония и до голяма степен в цяла Южна България. Хвърлиха много пари за построяване на складове. Всичко това ставаше със съдействието на ВМРО, която взимаше своя дял от печалбите, като в замяна на това определяше по договореност с Командитното дружество изкупните цени. А те бяха ниски, по-ниски, отколкото в цялата страна. Защото Организацията имаше неписана власт и държеше производителите в железни ръкавици. Достатъчно беше само да направят опит за обединение и протест, за да се разправи с тях по най-зверския начин. Безнаказано убиваха непокорните и държаха в страх и подчинение населението. Да търгуваш в зоната на влияние на ВМРО можеше само посредством нея и едноличния ѝ водач Иван Михайлов. Лека-полека и Организацията се бе превърнала в акционерно дружество със съответните печалби. Свързващото звено за финансовите ѝ сделки стана Македонската банка. Така се придаваше законен характер на всяка операция, а чрез банката на Карасулиев Иван Михайлов изнасяше капитали в чужбина на своя сметка. Отношенията между партньорите се развиваха блестящо, докато съюзът носеше печалба. Но от две години хоризонтът започна да се помрачава. Цената на тютюна падна на международния пазар. Командитното дружество счете, че това е временно явление, и не продаде манипулираните тютюни в очакване на по-добра конюнктура, но на другата година вече не ставаше и дума за цените. Просто нямаше кой да го изкупи. Така че складовете на Командитното дружество пращяха от бали тютюн на реколтите за две години, без перспектива да се продаде в чужбина. Огромни капитали бяха блокирани в стока. А за една банка пари, които не са в оборот, са тревожно явление, начало на крах. Отношенията между ортаците се помрачиха. Карасулиев

отказваше да изплати втората реколта, като се позоваваше на липсата на пласмент, и обещаваеше да уреди плащанията, след като продаде предишните. Обаче ВМРО и Иван Михайлов държаха да получат своя дял независимо от всичко. Така назря един конфликт, отиващ твърде далеч. Македонската банка, изчерпала авоарите си, почна да се клати и заплахата от срутване ставаше все по-реална.

Туше Динев имаше добри връзки в Организацията и бе осведомен точно за нарастващия конфликт. Двете групировки не можаха да постигнат споразумение. Никоя от тях не искаше да отстъпи, понеже се касаеше за милиони. Ако Карасулиев направеше компромис, щеше да разклати устоите на собствената си банка. Ако Иван Михайлов отстъпеше, поставяше под въпрос финансовото съществуване на собствената си мощна организация, с разходи на една малка държава в държавата. Туше Динев узна за разправии във върховното ръководство на ВМРО. Централният комитет се състоеше от трима човека с еднакви права по устав. Но за никого не бе тайна, че Иван Михайлов решава еднолично въпросите, а другите двама само одобряват. При едно от заседанията за пръв път се явил конфликт. Двамата членове настоявали Организацията да се разправи с Йосиф Карасулиев. Иван Михайлов, все още не бил убеден в целесъобразността на подобно решение и го отложил. Но по сведения на Туше Динев — все повече клонял към мнението на останалите двама членове.

Ето при тази обстановка Скарлатов покани на разговор Карасулиев. Предлогът бе благовиден — загрижен е за съдбата му и от приятелски дълг иска да го предпази от грешна стъпка. Но желаше да използва именно положението, че е притиснат до стената, за да постигне своите цели. Прие го в кабинета си. Йосиф му се видя угнетен и отслабнал. Тежки дни преживява и той, помисли си Скарлатов.

— Какво ще пиеш, мастика?

— Дай! Широко ти е около врата на тебе, Борисе! Ти растеш към небесата, а ние се снижаваме.

— Или обратното, ако става дума за пари и капитали.

— Парите не са най-важното на тоя свят.

— Какво чуват ушите ми?! Моят приятел се е изпълнил с презрение към дяволския метал?! Той проповядва извисяване на духа?

Няма да се учудя, ако се върнеш в йезуитския колеж. Седни, Велзевуле, знаеш, че не те каня на философски разговор.

— Знам. Искаш чрез мене да вадиш горещи кестени.

— Горещи жълтици — да!

Стоманеносивите очи на Карасулиев се втренчиха в Скарлатов.

— Виж какво, Борисе, за мене времето е пари! Не ми е до празни моабети! Казвай, ако ще казваш нещо!

— Е, добре. Поканих те за нещо весело. Нашият владетел цар Борис III ще се жени.

— И чакаш да се разплача от радост?!

— Все пак, Йосифе, не е без значение, ако помогнеш на великото дело на любовта. След злополучното ти участие в аферата Де Клозиер дойде часът да изплатиш и този дълг. Няма защо да ти обяснявам благодарността на Величеството, нито как в очите на някои лица ще станеш патриот, жертващ личното си щастие за благо на цар и отечество!...

— Това ли било?! Няма да дам нито лев! Плащай сам! Не можеш да ме принудиш. Аз си тръгвам...

Карасулиев се надигна.

— Седни, Йосифе. Мислех, че с две думи ще се разберем. Достатъчно е да се лишиш от печалбите си по осъществяването на последния заем...

— Така ли? Парите са отдавна изхарчени! А аз такива нямам, нито валута!

— А трябва, Йосифе, трябва...

Карасулиев се изправи, но влезе Туше Динев с папка в ръка и вместо да изпълни намерението си, той се втренчи в него и не можеше да си тръгне. Туше Динев му действаше по странен начин. В дългата си практика Карасулиев го свързваше винаги с нещо лошо, стигащо до телесна болка.

— Добър ден, Йожи. Не очаквах, че ще те заваря... Впрочем, напоследък се занимавах доста с теб.

— С издебници нямам нищо общо!

— Но им създаваш много работа.

Усмихнат и любезен, Туше Динев остави папката на бюрото и се настани в свободния фотьойл. Йосиф отново седна. Борис разлисти папката и се зачете. Карасулиев ставаше все по-неспокоен.

— Скарлатов, напомням ти, че ти ме покани да дойда, а сега се правиш, че си в читалище!

— Йосифе, завладяващо четиво! Та ние в България сме имали 130 частни банки? Но от пристигането ти досега си разорил 17 провинциални и продължаваш...

— Аз не съм извършил нищо незаконно!

— Освен една мъничка, съвсем дребна грешка... Йосиф пак се надигна.

— Какво?

— Седни и слушай! В края на краищата не живеем само за себе си като орлите. Днес ни има, утре ни няма... А ти се дърпаш като дете, на което ще вадят разклатен зъб, но се благодари, че имам търпение!

— Ако питаш за здравето ми, никога не съм се чувствал по-добре.

— Не говоря за здравето ти, а за живота ти!

— Моя живот?!

— Именно твоя! Ти си посегнал на Македонската банка.

— Нищо подобно! Те сами си изкопаха гроба. Няма с това да ме уплашиш!

— Знаеш, че в нея не работят велики финансисти и дори не се занимават да броят парите, понеже ръцете им са заети да стискат револвери, бомби и ножове. Та банковият съвет — ако така може да се нарече Централният комитет на ВМРО — се е събрал начело с върховния финансист Иван Михайлов и са ти издали присъда.

— Какво говориш, Скарлатов?

— Засега изпълнението е все още под въпрос, но според мене нещата са предрешени... Алчността ти погуби последната капка предпазливост в твоя мозък! Е, постави се на тяхно място! Как би реагирал ти, ако някой бръкне в трезора ти?

Карасулиев дълго мълча. В кабинета се възцари мъчителна тишина. Най-после той заговори с прегракнал глас:

— Това истина ли е?

— Сведенията на Динев не подлежат на съмнение!

— Не ме ли шантажираш?

— Тогава смятай разговора за приключен! И за мене времето е пари!

— Туше... — каза Йосиф и се запъна.

— Да, Йожи.

— В името на миналото ни приятелство, поне веднъж в живота си ми кажи истината!...

— Вярно е, Йожи.

Чак сега Карасулиев осъзна положението, в което е изпаднал. Обзе го паника. Стана и взе да се разхожда из кабинета.

— Ако си уредя по някакъв начин сметките с Македонската банка?

— Нещата са отишли твърде далеч. Те първо ще те шантажират да изплатиш сумите, после ще се разправят с теб.

— Да, такива са — каза замислен Карасулиев. — Хем ще вземат парите и тютюните, хем ще ми светят маслото. Дай ми някакъв акъл!

— Но аз вече ти дадох, а ти отказа.

— Не разбирам защо трябва да давам и печалбата от заема?

— Защото това е единствения ти изход. Иван Михайлов е всемоушен, но над него има още по-голяма сила, с която той единствено се съобразява — Царят! Така че като послужиш на владетеля, заедно с моя дял, разбира се, автоматично заставащ под сянката на трона, който ще те запази. Той има и ще има нужда от нас и занапред. Йосифе, сега разбра ли?

— Разбрах.

Омърлушен, Карасулиев стана. Тръгна си, но внезапно се спря на вратата и той, който винаги успяваше да се овладее, този път не успя. Нещо в него избухна и изсипа думите си, без да мисли:

— Ти, Борисе, цял живот си ми пречил! За много неща ми завиждаш! Но ще дойде и твоят час! Ние повече с теб няма да можем да пасем на една и съща ливада! Един от нас трябва да си отиде! И това си ти!...

— Къде останаха декларациите ти за братска любов?

— Оставям ги сега тук, в кабинета ти! Не винаги е полезно да вършиш благодеяния за чужда сметка. Днес аз претърпях голяма загуба. Но ще се оправя! И помни! Когато дойде твоят час, аз няма да ти подам ръка! Напротив, ще натисна главата ти във водата! Аз те предупредих!...

Йосиф Карасулиев излезе и силно затръшна вратата след себе си. Скарлатов и Динев дълго не проговориха.

— Какво мислиш? — най-сетне го попита Борис.

— Прилича ми на побесняло куче. От този момент той е наш смъртен враг.

— Да...

И сякаш четейки мислите му, Динев добави:

— Струва ми се, че от днес нататък ще се нуждаем от един или двама сътрудници, които да се занимават само с Карасулиев и Фархи.

— Нямам нищо против. Употребете за тая цел средства, без да се ограничавате!

След този разговор Скарлатов не бе сигурен, че е спечелил, като си поделиха заема с Карасулиев. Не беше ли по-добре сам да го изплати и запази поне неутралитета на този коварен и силен съперник Йосиф?... Той въздъхна. Станалото — станало! На война — като на война!...

[1] Дупница — днес гр. Станке Димитров — Марек. ↑

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

На 3-ти октомври 1930 година агенция „Стефани“ съобщава за предстоящата сватба на цар Борис III с нейно кралско височество принцеса Джованна Савойска. Цялото ѝ име е Джованна-Елизабета-Антония-Романа-Мария. Тя е четвъртото дете на Виктор Емануил III и кралица Елена. Бракосъчетанието ще се извърши в папската църква на Свети Франциск от Асизи. От 20-и октомври започва така наречената царска седмица. Пристигат бащата на Борис III — бившият цар Фердинанд, Хесенският княз с принцеса Мафалда — сестра на Джованна. Те заедно с италианската августейша двойка и дъщеря им Джованна отсядат във вила Констанца на седем км от Асизи. Всички бивши и настоящи царстващи дворове в света изпращат своите представители. От цял свят в Асизи пристигат журналисти. Американските агенции предлагат на собствени разноски за петстотин хиляди лирети да им се построи специален телефонен кабел от Асизи до Рим.

Събота, 25-и октомври 1930 година. Слънцето не изгрива над Асизи, облачно е. Населението на градчето е трийсет хиляди жители, а в момента тук са двеста хиляди присъстващи. Всичко е готово. Гарата е окичена с лампиони и цветя. Оттам до църквата се веят на пилони български и италиански знамена. Строени са 2800 пехотинци, две батареи, 600 кадети, 600 юнкери, 400 милиционери и 50 кирасири в парадни униформи с позлатени шлемове и пера, подбрани по ръст и красота, всеки около 2 метра височина. Чакат в шпалир. По облачното небе летят ниско аеропланни ескадри. В десет без четвърт пристигат един след друг влаковете: първият — синият — на италианското кралско семейство, във втория са принцеса Евдокия и княз Кирил. Кортежът се нарежда. В първия автомобил са крал Виктор Емануил, цар Борис и двамата им адютанти. Във втория — кралица Елена, цар Фердинанд, принц Кирил и дворцови сановници, в третия — принцеса Джованна Савойска, Пиемонтският принц с адютантите си и адютантът на Фердинанд. Дуче Мусолини е чак в десетия автомобил. Наредено е камбаните в долината на Умбрия да бият по дваисет

минути както в деня на сватбата, така и на самата сватба. Военни музика свирят италианския и българския химн на площада пред църквата. Борис е в генералска униформа. Той подава ръка на принцеса Джованна, за да слезе от автомобила. В същия момент завалява проливен дъжд, който скоро се превръща в град. Шлейфът на младоженката е петнадесет метра и възпроизвежда част от прочутата везба, подарена преди столетия от Жан дьо Бриан, владетел на Изтока след IV кръстоносен поход. В черквата свещенослужителите чакат. Кортетът най-сетне влиза начело с крал Виктор Емануил подръка с дъщеря си, цар Борис подръка с кралица Елена, цар Фердинанд подръка с Пиемонтската принцеса, принц Кирил и принцеса Евдокия и прочее титуловани особи. Министър-председателят Андрей Ляпчев е с принцеса Кадрияно, а Дуче Мусолини с придворната дама госпожица Петрова. На входа са посрещнати от игумена на манастира, който подава светена вода на владетелите и принцовете. Хорът от 150 души — най-добрите във всички римски базилики, пее „Про пере ностро“. Шумът от градушката се чува и тук, в храма. Той е от най-тъмните в Италия, затова е допълнително осветен и за да не се закрийт прочутите старинни фрески на Джотто, само пилоните са украсени със скъпи килими. Свидетели от страна на българския монарх са Принц Кирил и Вюртембергският херцог Алберт. От страна на принцеса Джованна са принц Умберто и граф Калви ди Берголо. Всички застават пред олтара. Хорът е до него, монасите — зад певците. Отпред стоят момиченца в снежнобели роклички с венци от цветя. Отец Рисо, който води сватбената церемония, задава на младоженците обичайните въпроси и произнася заключителната формула на тайнството. Борис поставя венчалния пръстен върху ръката на Джованна. Хорът пее сега композицията на отец Стела „Песен за Създанието“. Бракосъчетанието е кратко. От църквата кортежът се отправя към кметството. Тук брачният акт е подписан от свидетелите, а също от Мусолини и Ляпчев. В дванайсет и четвърт часа кортежът се отправя към вила Констанца на тържествен обед. В шестнайсет и трийсет часа заминават с влак за Анкона.

Корабът „Фердинанд“, който ще ги отведе в България, чака на военното пристанище на Бриндизи под пълна пара. Италианската ескадра, която ще го съпровожда — също.

Защо Борис избра тъй дългия и мъчителен път по море? А и корабът не е от най-комфортните и едва ли е най-доброто решение за медения месец на двойката. Отговорът е само един: защото той няма друг изход. Завръщането със самолет е опасно. Въздушните съобщения между страните правят своите първи стъпки. Разстоянието е голямо и самолетът трябва да кацне, за да зареди бензин. С влака трябва да мине през сръбска територия, а отношенията с Югославия не са още нормализирани, въпреки че сръбският крал Александър е пръв братовчед на принцеса Джованна. През разбъркана Австрия по Дунава също не може да мине, тъй като ще се движи пак край бреговете на страни, завзели български земи. Ето защо Борис избра този тежък път, но единствения, който няма да накърни неговото достойнство.

Прощаването на Джованна с близките е мъчително. Тя все още не си е изработила изкуството на цариците да се владеят при всички обстоятелства. Искрена и непосредствена, тя плаче. Изглежда в семейството на италианския крал владеят сърдечни отношения, а младоженката е любимка на всички. Престолонаследникът — брат ѝ принц Умберто, едва сдържа сълзите си. Прегръща сестра си и я целува три пъти. Тя тръгва, очаквана от цар Борис, който е настрана от италианската фамилия, за да не смущава раздялата. Подава ѝ ръка. Изведнъж Джованна се обръща назад, затичва се и пада на рамото на брат си. Той се мъчи да я утеши. Това е сензация за журналистите. Фотоапаратите святкат, кинокамерите се въртят, а принцесата, която вече ще се нарича царица Йоанна, съвсем по детски риде. Не са весели братята и сестрите ѝ, те горе-долу знаят къде отива. Най-последва се откъсва от семейството си, за да тръгне с този чужд, все още непознат за нея човек, в чужда страна, сама, без близки. Борис наново ѝ подава ръка. Царят се държи добре в тия минути. По инстинкт тя се притиска до него. Той говори като италианец, тъй като е майчиният му език. Вече е неин мъж и отсега нататък единствената ѝ опора. Така агенциите и пресата предават прощаването в Бриндизи.

Корабът потегля към България... Капитанът Георгиев е осведомен, че предстои разваляне на времето. Италианският адмирал, командващ групата разрушители, повиква капитана и го предупреждава. Съобщават на Царя, че ще се разрази буря, но той настоява да продължат. В осем часа вечерта капитан Георгиев се принуждава да акостира в пристанището на остров Фани. Тук

италианската ескадрила, по желание на Борис, се връща в Бриндизи, след като дава прощални салюти.

На другата сутрин, въпреки че бурята не е напълно утихнала, корабът отново потегля. Царица Йоанна страда от морска болест и не напуска кабината. Движат се към канала на остров Корфу. После напускат Кефалония и се отправят към Коринтския канал. Покрай него са се струпали многобройни зяпачи. От гръцкото правителство няма никой. По-нататък времето се оправя. Пътуват без препятствия до Галиполи. Военната музика свири на борда на кораба. Царицата се подобрява и излиза на палубата. Любопитна е и разговаря с екипажа. Минавайки край Цариград, целият турски военноморски флот, феерично украсен, посреща царската двойка. Отношенията с Турция и Кемал Ататюрк са традиционно добри. И двете страни са между победените в Първата световна война. Изгърмяват дваисет и един топовни салюта.

В български води при устието на Ропотамо корабът е посрещнат от трите миноносеца — „Дръзки“, „Смели“ и „Строги“. В пет часа и дваисет навлизат в бургаското пристанище. Целият вълнолом е отрупан с народ. Музиките свирят. Гръмва мощно „ура“. След тържествения церемониал височайшата двойка се отправя към влака по килими, посипани с хризантеми... Царят сега е облечен в униформата на морски офицер, а царицата в скъпо кожено палто с кафяв цвят на черни линии, кафява блестяща рокля с диамантена брошка и бисерна огърлица. В ръце държи малка чанта. Така влизат в царския салон на специалния влак, притежание на бившия монарх Фердинанд, където навремето е посрещнал кайзер Вилхелм. Влакът никъде не спира по пътя, но въпреки нощта на всяка спирка е излязло население. Налага се да забавят скоростта и да минават през гарите с три км в час.

Същия ден, на 30 октомври, става катастрофално земетресение в Италия с епицентър в областта на Анкона. Градът е разрушен, с многобройни жертви. Разрушения има във Флоренция, Падуа, Верона, Фаенца. В Адриатическо море се явяват необикновено големи вълни. Блъснат е върху кея на пристанището един американски кораб. Същия ден в София изгаря една от най-големите мелници на страната. Загубите възлизат на десетки милиони. Има ранени и обгорели. Вестниците на западната преса ще използват тези събития по подобие

на Плутарх, който често започва жизнеописанията си на владетелите с подобни бедствия, ще направят свои прорицания за бъдещия брак. Три поличби: проливният дъжд и град в часа на сватбата, земетресението в Анкона и огромният пожар в София.

Независимо от това, София се готви да посрещне августейшите младоженци подobaващо, въпреки царящата беднотия. Министърът на народната просвета Александър Цанков разпуска за три дни учениците и студентите. Министерството на правосъдието прави списък на хиляда и сто затворници, от които петстотин ще се помилват напълно, а на другите ще се намали наказанието. Депутатите събират пари помежду си за подарък на двойката. Правят се специални подноси за хляб и сол, с които тя ще бъде посрещната.

На първи ноември в шест часа и дваайсет минути сутринта царската композиция спира на гара Казичене, за да се приготвят за посрещането. Точно в десет часа влакът трябва да пристигне в столицата.

На площада пред гарата в галоп се появява ескадронът на гвардията в парадни униформи, всички на снежнобели коне и се построява на десния фланг до останалите войскове части. Перонът е украсен с борови клонки. По пилоните се веят български и италиански знамена. Един огромен площаден килим води от перона до царския салон, а друг — до изхода на първокласния бюфет, и двата посипани с хризантеми. В девет часа и петдесет минути на гарата иззвънява сигналният звънец. На десния фланг е българското знаме и почетната юнкерска рота, на левия фланг са Министерският съвет и други официални лица, начело с Андрей Ляпчев, всички със съпругите си. Пред самия вход на царския салон са митрополит Стефан и монсеньор Ронкали, който изглежда внушителен в розовата си копринена мантия. На небето се появява ескадра аероплани. В десет без една минута зеленият царски влак с гирлянди от свежи цветя спира на перона. Музиката засвирва церемониалния марш. Пръв слиза Негово Величество цар Борис III, но се обръща назад и подава ръка на царица Йоанна. Двамата поздравяват почетната рота. Гръмва националният химн „Шуми Марица“, а след него мощно „ура“. Царят се здрависва с всички министри и посрещачи поотделно. Те с дълбок поклон целуват ръка на Йоанна. През цялото време Борис неотстъпно върви до нея и с едносрични думи на италиански я ръководи в сложния ритуал. Сега

застават пред духовниците. Царят нещо ѝ прошепва. Тя се навежда и целува ръка първо на митрополит Стефан, а после на монсеньор Ронкали. Същото прави и той. Когато излизат на площада пред гарата, необичайно за това време залят от слънчева светлина, се чува шепот на възхищение. Някой гласно си изказва мнението: „Приказна царица“! И наистина тя е тънка като тополка, със стройни крака, издължена, но на ръст е колкото Борис, малко е уплашена, притеснена, донякъде несръчна, но може би най-хубавата от царските особи в света, както отбелязва европейската и българска преса. Бялата ѝ копринена рокля, снежнобялото ѝ кожено манто с яка от сребърна лисица подчертават нежната ѝ кожа с леко матов оттенък, тъмните ѝ очи с детска наивност в тях, правилен нос, очертани устни, бели зъби, дълга шия... На главата носи къс воал, обсипан със скъпоценни камъни, и диадема, принадлежала някога на покойната царица Мария Луиза. Сега Борис е в униформата на пехотен генерал. Ято от трийсет и един аероплана прелита над площада, наредени в буквите Б и И. Трите царски каляски с впрегатни породисти коне чакат. Младоженците се качват в първата. Фотографите ги наобикалят. Снимат ги. Те весело се усмихват към обективите. Фоторепортерите благодарят.

Най-после шествието тръгва към булевард „Мария Луиза“, за да стигне до голямата арка на Лъвов мост, едва пробивайки си път през народ и посрещачи, задръстили улици и площи, виснали като гроздове по балкони и прозорци. Има хора дори по покривите. Охраняващият кордон се огъва от напирещата публика. Полицаяте се вмъкват в тълпата и се мъчат да я умират. Кметът на София поднася на младоженците сребърна тепсия с хляб и сол. Той започва приветствието си с думите: „Царю честити, светла царице...“ Борис отговаря: „Дано нашето щастие бъде щастие за целия български народ!“... Френетично „ура“ и музика. Ятото от аероплани ту изчезва, ту наново се появява било с царския вензел, бил с буквите Б и И. Кортетът отново потегля сред учащи се, многобройни организации, еснафски сдружения, юнаци с униформите на дружеството, ловджии със зелените си оперетни шапки и кучетата до тях, сред касапи, обувчари, шивачи и т.н.... Но когато напускат булеварда, на Царя му правят впечатление пустите улици. Охраната така се е престарала, че е обезлюдяла една от най-красивите части на столицата. Свиват по „Московска“. Площадът пред Двореца е почти празен. Борис е

недоволен и се мръщи. Едва когато стигат площада пред храма „Ал. Невски“, каляските спират. Тук ги посреща генерал Лазаров, пред самия храм. След него ги чака клирът, начело с видинския митрополит Неофит. Той поднася кръста на царицата и тя го целува. Йоанна ревностно изпълнява всичко, което ѝ кажат. Двойката минава между шпалир от духовници, а пред олтара са наредени в дъга петимата митрополити на страната. Официалните лица, заедно с офицерството, са в южната половина на църквата. Депутатите — в северната половина. Дипломатическият корпус е застанал вдясно под амвона, срещу царския трон. Докато младоженците тържествено крачат, хорът на Николаев мощно запява „Исая ликую“. Двойката застава пред олтара. Сега запяват „Гряди, гряди, невесто...“. Тук ритуалът по решение на Светия Синод е съвсем кратък, тъй като вече е извършено обручението в Асизи. Цар Борис знае свирепата борба между своите министри, офицери и клира, затова благоразумно се е отказал от кумове, като определя за такива всички присъстващи. Видинският митрополит взема от масата двете златни царски корони, кръстосва ги над главите им, без да ги полага. А митрополит Стефан поднася златния потир, пълен с вино, първо на Борис, който пие ритуалните три глътки, а после на Йоанна. Тя е изненадана от разкошния храм. Несвикнала още с етикецията, младата царица с детински интерес се визира в полилеите, олтара, тронове и присъстващите. Крадешком следи всяко действие на Борис, който е врял и кипял в сложния православен церемониал, и тя избира единствения възможен засега начин да се държи под погледите на любопитното, клюкарско множество, като повтаря това, което прави той. Когато се кръсти, кръсти се и тя, когато се кланя, кланя се и тя. Трогателна е в послушанието си.

Гръмва „Многая лета“. Навън батареите стрелят така, че ревът на оръдията заглушава всичко и храмът се тресе. Царицата се прилепва плътно до Борис. После настъпва тишина. От името на Светия Синод митрополит Неофит държи реч, като нарича Борис „просветен наш венценосец“, а Йоанна — „любимо дете“... Двойката целува последователно поднесените им кръст и Евангелие и сядат на мраморния трон. Така приема поздравленията на присъстващите, които се изреждат в нескончаема редица. Не липсва и опозицията. Борис намята коженото палто върху раменете на Йоанна. Тя напълно

се е успокоила и гледа всичко с нескрито любопитство. Най-последно излизат от храма. Там ги посрещат шейсет деца шаферчета в бяла коприна и с цветя. Царицата се разплаква. Фотографите щракат с апаратите. Кортѝжът наново потегля, следван от многобройните автомобили на присъстващите. Каляските влизат в Двореца. Официалните лица също. След кратък престой царската двойка се показва на балкона, за да приеме парада на войските. Той е внушителен. Свършва в един и половина следобед. Умора се чете по лицата на всички. Младоженците се сбогуват с официалните лица и се прибират в покоите си.

Каква разлика между истинското великолепие на сватбата в Асизи и тази в България! Тук бутафория, дървени арки, покрити с борови клончета, картонени позлатени корони, оголяло и обосяло население, стоящо с часове в очакване на кърсофра. Не и е било лесно на принцеса Джованна след първите впечатления от страната, където занапред щеше да живее. Министри и депутати — имитиращи Европа балканци, облечени във фракове и цилиндри. Офицерство от професионалисти, загубили няколко войни, но с велико самомнение, получено от потушаването на три народни въстания и една кървава чистка със свой аналог — вартоломеевата нощ от средните векове. Ландскнехти, покрити със слава от избиване на собственото си невъоръжено население. Това, което сродява в този момент върхушката, е, че всички — от министър-председателя Ляпчев чак до Светия Синод, — всеки поотделно се смята за причината, за главния изпълнител на „светото дело“ да оженят Царя. Всички са със самочувствието на сватовници и сводници, очакващи да получат не само благодарност от Величеството, но и своя дял от софрата. А народът се тълпи по гарите и софийските улици, през които минава ескортът. Разните организации и институции, чак до сиропиталищата, се бият за местата, които ще заемат...

... Полудяла страна, помисли Скарлатов с тежко чувство в душата и си спомни думите на Ла Боези: „Но, боже мой, как да наречем това, което виждаме, че едно голямо число хора не само се подчиняват, но служат; не само се покоряват, но и раболепстват пред един човек... и раболепстват така, въпреки че нямат нищо свое — нито имущество, нито деца, нито даже самия си живот, и търпят грабежи и жестокости от един човек? И то не от Херкулес или Самсон!... Как да

наречем всичко това? Бедни, нещастни, безумни народи!...“ Но този гняв в сърцето на Борис спрямо своя народ бързо се смени с жалост и болка, защото си спомни за Матов. Сякаш отново видя тънката му, стройна фигура, облечена в черно, с ботуши и широк военен колан, пристягащ рубашката му на кръста... Видя умното му мъжествено и аскетично лице и тъга нахлу в гърдите му. Сега той се помъчи да види другите — не тези, които посрещаха, а останалите, мнозинството граждани на тази нещастна страна. През тия дни те продължаваха да си гледат работата, пасяха стадата и превиваха гръб над земята, която им даваше парчето хляб. Те не участваха. Не участваха и хиляди семейства, вдовици в черно, а децата в дрипи, осиротели завинаги от този човек и подобните нему, който се женеше и очакваше щастие в бъдещето... Те не излязоха на улицата. Те останаха вкъщи — жертвите, унижените... И омразата в техните сърца не беше по-малка от ликуването на силните. Те знаеха, че техният час ще дойде, и тогава?...

За този час и ден може би знаеше само бог!... Но той щеше да дойде! И тогава?...

Скарлатов изтръпна пред тази мисъл.

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

Илюзиите, че настъпилият икономически спад е само една от поредните депресии, започнаха да се разсейват, докато накрая всички осъзнаха, че се отнася до световно явление. Частични кризи се бяха случвали и в миналото, но те бяха ограничени, по-скоро национални. Сегашното състояние не можеше да се сравни дори с най-големите природни бедствия като земетресения, наводнения или епидемията от испанската болест след Първата световна война, взела двама милиона жертви — далеч повече от избитите. Кризата показва няколко неща на човечеството: първо, че светът има обща, взаимосвързана икономика и провал в която и да е част на системата се отразява върху цялата система. И второ, разсея илюзиите на самите капиталисти, че владеят законите на икономиката и следователно могат да предвиждат бъдещето. Тази криза се обруши внезапно и изненада всички. Имаше ли симптоми, по които можеше да се предвиди? Имаше ли начини с общи усилия да се спре, или поне смекчи свирепостта ѝ? Имаше, разбира се, но капиталистите не се оказаха на висота. Жаждата за печалби, за натрупване, без да се съобразяват с потреблението, ги доведе до груба грешка. Те бяха надценили своите възможности. Пагубната илюзия, че знаят всичко в областта на стопанството, че единствено те могат да го ръководят, че са всемогъщи, че самото провидение е предало в ръцете им света, за да го изхранват и водят към светли бъднини, неминуемо ги доведе до лъжливия извод, че те не са като останалото човечество, че са особени хора, слезли от друг свят, за да управляват планетата и народите. Но дойде часът на истината и...

Според Скарлатов човечеството имаше няколко идеи, дълбоко залегнали в съзнанието му. Те взаимно се изключваха и погледнато реално, не би трябвало да съществуват едновременно в един здрав мозък. Първата идея беше, че човекът е богоизбран, че е уникално явление и му е възложена задачата да управлява Земята с перспектива да прехвърли владичеството си върху Слънчевата система, съседните звезди и накрая върху цялата Вселена. Но животът, икономиката, жалкото състояние на хората, разделението на бедни и богати,

властници и подтиснати, националните вражди, войните, безсилието пред природните бедствия и най-вече непознаването на законите, по които съществува и се управлява Вселената — от огромните галактики до частиците на атома, невежеството от плюс безкрайност до минус безкрайност определи втората голяма идея, наречена есхатологична — за края на света. Тя също така бе дълбоко залегнала в съзнанието на всички народи. Не случайно мита за всемирния потоп в различни версии го имаше в сказанията на всеки народ — от Гидгамеш и Ноевия ковчег, до съвременните разрушителни версии за свършека на Земята било от собствената, безумна дейност на човечеството, било от външна причина. Като пряко следствие от есхатологичната идея на човечеството възникна третата, че ако краят му е предопределен, тогава единственото спасение е помощ отвън, следователно е неизбежно появяването на спасител на човечеството, на лице, дошло някъде от Вселената, за да спре идващата пагубна катастрофа. Ако тук, на Земята, не съществува разум, или както евангелистът Йоан го нарича с гръцката дума Логос, то все някъде във Вселената има подобен и именно защото е разум, не може да позволи изтреблението на друг такъв, макар и по-примитивен. Идеята за Спасителя беше третата идея на човечеството. Но нито една от тях не удовлетворяваше Скарлатов. Защото той бе убеден, че разумът и знанието имат своите граници и без да иска, в своя житейски опит бе стигнал до мисълта на Сократ: „Аз знам, че нищо не знам“. Само тогава, според него, когато се определят тесните граници на човешкото съзнание и неговите възможности, човечеството ще може да живее в този така чужд и враждебен нему свят. Подобно съзнание позволява на човека да проникне съвсем малко в бъдещето и малко повече в миналото. Вярно е, че при такава концепция човек се приближава повече към животните, отколкото към вездесъщите ангели. Животното живее на света, защото несъзнателно спазва закона на живота, благодарение на единственото си оръжие — инстинкта. Оръжието на човека е разумът. А колко малко, почти никак не използваше той това оръжие, дадено му от природата. Потъпкал инстинкта си в името на разума, човек оставаше безпомощен. И ако капиталистите, ако отделният човек се опитваше да мисли — а за Скарлатов да мислиш, значи да не се противопоставяш на законите на Вселената и обществото и, колкото и трудно да е, да не влизаш в противоречие с тях — светът щеше да бъде

друг. Скъмност, смиреност и мислене, преди всичко мислене — такъв бе единственият изход! Защото всеобщата криза на капиталистическата система засегна болезнено всеки човек на тази земя. Тя му показва, че светът такъв, какъвто е, както и хората в него са също така невежи, подобно на последния абориген^[1] в Австралия. Стана ясно, че е застрашено физическото съществуване на хората. Нещо повече, кризата беше не само икономическа, но и духовна и, както сполучливо се изрази американският писател Томас Уулф, „самата същност на катастрофата бе крахът на човешката съвест“. Как всичко на този свят бе свързано по странен начин!...

Кризата поначало започна като аграрна. Натрупах се селскостопански продукти. Голямото производство доведе до спадане на изкупните цени. Производителите имаха все по-малко и по-малко пари и не можеха да купуват стоки. Така започнаха да застояват и индустриалните стоки. И когато цените на световния пазар спаднаха под производствените, селскостопанската криза се превърна в индустриална. Никой не купуваше, никой не продаваше, понеже и двете страни бяха вече неспособни да извършват обмена, наречен търговия, без който човечеството не може да съществува. В Апокалипсиса бе написано, че зверовият образ принуждава всички — малки и големи, богати и сиромаси, свободни и роби... да не могат да купуват или продават. Дали тия думи не се отнасяха до звяра-капитализъм и световната криза? Едва ли Йоан е имал предвид именно това, но аналогията се натрапваше и Скарлатов с учудване прочете в Евангелието на баща си горните редове, подчертани и заградени с червен молив. Именно в този период в съзнанието на Скарлатов се оформи идеята, че познаваме не самите закони на икономиката, а резултатите от противоречията помежду им. Така, както за елементарните частици по атома се съди по следата, която оставя върху фотографската плака сблъсъкът между други частици, така и икономическите закони се определяха не от статичното им състояние, а от сблъсъка. С други думи, познаването на икономическите закони бе резултат, а не познание на същност. Всеки опит да се въздейства върху икономическите закони води до крах. Единственото, което ти остава, е да се съобразяваш и да ги използваш. Но капитализмът винаги е искал и вярвал, че може да ги управлява. И тази идея е струвала твърде много преди всичко на хората, а не на пророците, които ги

заблуждават, защото народите са тези, които в крайна сметка плащат заблудите. За Скарлатов световната икономическа криза бе просветление в мрака на заблудата и вътрешно той именно така я схвана. В годините след нея тя бе основният факт, от който изхождаше както в своята професионална дейност, така и в мисленето си. Тази криза промени не наведнъж, а мъчително бавно цялото му съзнание — с други думи, отношението му към заобикалящия го свят. Тя бе началото на третата промяна в мисленето на Скарлатов, началото на трети период от неговия живот. А ураганът на кризата бушуваше в целия свят. България по силата на своята стопанска неразвитост беше в периферията на циклона, който всеки момент щеше да я въвлече във вихъра на разрушението. Циклонът се бавеше, но щеше да дойде така, както, слънцето всеки ден изгряваше. И за разлика от други подобни бедствия, когато Търговската банка взимаше необходимите мерки, този път тя почти нищо не направи. Причината бе не глупостта или безволието на Скарлатов, а невъзможността да направи нещо. В годините след Световната война, години на добра стопанска конюнктура, той се увлече както всички свои събратя в кредитиране и в очакване на големи печалби. И когато трябваше да събере реколтата, на хоризонта се зададоха черни облаци, предвещаващи градушка и унищожение на посевите. За да излезеше здрав от идващата криза, формулата бе много проста: да събере кредитите, да затвори под форма на пари капиталите в банковите сейфове и спокойно да изчака минаването на бурята. Но тук Търговската банка се препъна. Тези, които бяха взели кредит, бяха в невъзможност да го върнат. Те не притежаваха спасителните за банката пари, тъй като ги бяха превърнали в предприятия или стоки, а банка без пари е като параход без океан. Така че Скарлатов бе с вързани ръце и не му оставаше друго, освен да изчака събитията. Не да ги предвари, а да реагира на всяко поотделно както може. Той се утешаваше донякъде, че кризата ще стигне границите на България вече обезсилена. Страната току-що бе получила заем. Валута имаше. Тя се пръскаше по безобразен начин, но това не го засягаше. Лека-полека Скарлатов се успокои, че кризата ще бъде избегната или в краен случай ще е незначителна.

Декември започна с мокър сняг. Небето се заоблачи. Улиците на София се разкаляха. Зимата настъпваше, но камината в кабинета на Скарлатов излъчваше приятна топлина, навяваща дрямка.

В чакалнята завари един младолик мъж, седнал на пейката срещу кабинета на Неделев, сякаш сбъркал мястото. Толкова изглеждаше неподходящ. Висок, кокалест, със светлорус перчем, падащ над челото. Изглеждаше на чужденец, на немец. Бе облечен като алпинист. Под зелената разкопчана винтияга се виждаше дебел, ръчно плетен пуловер с висока яка.

Панталоните му от груб вълнен плат завършваха под коленете, стегнати върху вълнени чорапи. Алпийските му обувки с дебели подметки и набити с желяза приличаха на устата на акула. На пода до него стоеше изправена огромна раница. Всичко в облеклото му изглеждаше по немски акуратно и стегнато, а мъжът сериозен и малко трагичен. Тава впечатление се подсилваше от брадясалото му лице с хлътнали бузи и трескавия поглед на зачервените му очи. Пристъп на мъчителна суха кашлица разтърси посетителя. Скарлатов влезе в своя кабинет. Облече се и нахлузи ботинките в гумените галоши, за да се предпази от софийската кал. На излизане отново хвърли поглед към мъжа. Последният стоически чакаше. Можеше да помоли Неделев да го приеме, но се отказа. Не искаше да си разваля настроението. Навън влагата, леката мъгла и мокрият сняг го накараха да потрепери. Тръгна към „Юнион клуб“. Нямаше много публика. Сам седна на една маса близо до прозореца и дълго гледа булеварда и минувачите. Така остана до обед и си тръгна едва когато заведението взе да се изпълва с хора.

На улица „Лега“ видя пред себе си същия мъж с раницата на гърба. На главата си носеше вълнена шапка с пискюл, спусната надолу чак до ушите. Вървеше пред него и разглеждаше витрините. Накрая влезе в едно кафене. Скарлатов реши да го последва от любопитство и съчувствие. Не се съмняваше, че чужденецът е в беда. Кафенетата в България, останали още отпреди Освобождението, изпълняваха освен всичко и обществена функция. Те бяха запазена зона за мъжете и играеха ролята на английски клубове, обаче с демократични традиции. Тук всеки можеше да влезе, да се стопли и остане колкото си иска. Да прочете вестниците, да поиграе карти, домино, табла, а някъде и билиард. Но най-вече да се срещне с приятели, съмишленици, колеги в непринудена атмосфера. Клиентите на кафенетата обикновено бяха

постоянни и можеше безпогрешно да намериш лицето, което те интересува или да ти дадат сведения за него. Незадължителната консумация или евтината чашка турско кафе правеха тия заведения достъпни за всички. А и да не поръчаш нищо, пак никой нямаше да те изгони. Скарлатов седна на масичката при немца. Поръча си турско кафе, което веднага му донесоха. Лют тютюнев дим се стелеше из цялото помещение и когато някой отвореше вратата, то бълваше дим към улицата като от комин. Немецът мъчително се закашля. Скарлатов извика кафеджията и му поръча голяма чаша франк кафе. Кимна му да го сложи пред чужденеца. Последният учуден го погледна.

— Найн... найн...

Кафеджията се обърна въпросително към Скарлатов. Немецът взе да вади от джоба на винтягата портмоне.

— Оставете, господине — каза Борис на немски. — Видях Ви сутринта в Търговската банка.

Явно мъжът дори не бе го забелязал.

— Да, аз бях при хер директор Неделев.

— По каква работа?

— Извинете, но с какво право ме разпитвате?

— Аз съм генералният директор на Банката. Казвам се Борис Скарлатов.

Мъжът тържествено стана и подаде ръка.

— Инженер Ханс Думке.

А после заговори и Скарлатов не можеше да го спре. Само сухата кашлица го разтърсваше от време на време, но продължаваше трескаво и задъхано да разказва. Бил инженер-геолог, добър специалист, останал без работа. Сега в Германия имало милиони безработни. Тръгнал по чужбина. Бил в Югославия. Не намерил работа и там. Добрал се до България. Тук успял да се прехрани с малкото пари, които имал, а и хората били добри. Давали му подслон и храна. Така обиколил четирите основни планини — Рила, Пирин, Родопите и Стара планина. Водил си през цялото време бележки и оставил на съхранение голям сандък с проби от скали и минерали в едно планинско село. Но станало студено, овчарите се изтеглили към ниските места. Спал една седмица в запустяла къшла. Накрая не издържал и се разболял. Затова се принудил да слезе. Надявал се да заинтересува някого със своите изследвания, но напразно. При тия думи Ханс Думке изведнъж клекна

над раницата и дълго рови. Накрая измъкна два отломъка от скала и ги остави на масата. На Борис нищо не му говореха. За всеки случай не бяха въглища, а приличаха на гранит. Той с недоумение погледна инженера.

— Това, господин директор Скарлатов, е уранова руда.

Борис напрегна мозъка си. Бе чел за самия елемент радий от изследванията на Мария и Пиер Кюри.

— Уранът какво приложение има в индустрията?

— Засега в медицината и се обработва само в няколко лаборатории по физика в света, но перспективата в близко бъдеще е велика! — разпалено каза немецът.

А след това изнесе почти едночасова лекция на Скарлатов за находищата на уран в света. Единственото в Европа било в Чехословакия. Сред геолозите се смятало, че Европа не притежава уран, но той, инженер-геолог Ханс Думке, доказва обратното.

— Разбирате ли, господин Скарлатов, големината на моето откритие? То е епохално!

Скарлатов се съмняваше в това. Самият му вид със зачервени бляскави очи, бърз говор и маниашка убеденост в правотата не го окуражаваше. Сега дори съжаляваше, че го е заговорил. Но той беше инициаторът и трябваше стоически да издържи.

— Уранът като елемент е пръснат. В България... — продължи инженерът, но отново се закашля.

На Скарлатов му бе доскучал разговорът и искаше да го прекъсне.

— Господине, Вие не сте добре, ще продължим друг път. Позволете ми да се погрижа за Вас...

— Но защо? Ние току-що навлизаме в материята...

— Именно! Аз не съм специалист и трябва да смеля това, което научих.

Скарлатов стана. Немецът сложи раницата на рамо и двамата излязоха на тротоара. В този момент спря за миг колата на Неделев. Погледите им се срещнаха. Сякаш бяха го спипали на местопрестъплението. В края на краищата, да не би животът ми да се състои в правене на добро впечатление, с яд помисли Скарлатов. Отведе го в един хан с гостилница, с чийто собственик го бе запознал Терзиев. Настани германеца и каза на ханджията да се грижи добре за

него. Помоли го да намери лекар. Ханджията обеща. Скарлатов му даде капаро.

На другата сутрин той не се изненада, когато в кабинета му влезе Неделев. Сигурно доста съм го засегнал, със злорадство помисли Борис. Но любезно го покани да седне. Неделев студено отказа.

— Смятам, че се врите в неща, които не разбирате — заговори направо той.

— Така ли? За мене Вие сте бизнесмен, а не научен капацитет.

— Като втори директор на Банката искам да Ви предпазя от глупави стъпки. Германецът е пълен идиот!

— Не знаех, че споделяте славянското пренебрежение към немците. Напротив, направи ми добро впечатление.

— Тогава ми остава само едно — правото на вето!

— Аз и нямам намерение да ощетявам Банката! Ще дам мои лични средства! — отсече Борис.

Неделев млъкна и неочаквано седна във фотьойла. Лицето му със спуснатите клепачи придоби обичайния си заспал вид.

— Имате ли поне малка представа за минното дело?

— Не винаги утъпканите пътища са най-преките и безопасни.

— Внимавайте, Скарлатов. Напоследък се впуснахте в доста несериозни сделки. Може би един ден ще съжалявате...

— По-скоро Вие и знаете ли защо?

Неделев отвори малко клепките.

— Защото сте неук! Всичките Ви знания са в една тясна област. Тук става дума да се заложи изключително върху развитието на физиката. Аз вярвам в прогреса и затова ще спечеля!

Неделев се надигна и без да се сбогува, излезе. Останал сам, Скарлатов се замисли. Така ли наистина беше, или се поддаде на раздражението си. Той по-скоро се съжали над германеца. Впрочем още нищо не е решено, успокои се Борис. Но след два дни немецът пристигна вечерта направо в дома му, без покана. Скарлатов се раздражни от тази безцеремонност. Прие го хладно в салона. Не го почерпи с нищо.

— Господин генерален директор Скарлатов, аз денонощно работих и ето проекта.

Той извади от планшета купчина ситно изписани листа, а отделно разгърна топографска карта на масата.

— Изглежда неправилно сте ме разбрали. Аз нямам намерение да участвам във Вашите авантюри.

Немецът искрено се изуми. Надигна се от стола и извика:

— Но как така, господин генерален директор!

Този човек бе наивен като дете.

— Моля Ви, господин генерален директор...

— Наричайте ме господин Скарлатов. В България не е приет робският обичай на километричните титли!

— Извинете, аз нищо не разбирам, аз съм отчаян...

Скарлатов искаше на всяка цена да се отърве.

— Оставете проекта. Ще се запозная с него, когато имам свободно време.

— Но... но аз бързам...

— Не съм свикнал да се съобразявам с никого. Обикновено това предоставям на другите.

— Но моля Ви, господин Скарлатов... Аз вече не издържам...

— Господине, в удобно за мене време ще Ви уведомя за решението си лично или чрез секретаря.

Скарлатов стана. Дългият немец се надигна. Изглеждаше смазан.

Така във всяка сделка Скарлатов се колебаеше и минаваше от плюс към минус в разсъжденията си, като многократно пресичаше индиферентната нула, където му ставаше все едно. Още същата вечер се зачете в проекта. Все повече и повече се увеличаваше. От Скарлатов се искаше на първо време да закупи концесията от държавата. Теренът бе малоценен, нямаше нито гори, нито постройки. Гола, камениста, пустинна местност. Щеше да я вземе евтино. Една мина с един инженер, един техник и няколко работници. Още на другия ден го покани на нов разговор. Тоя път в библиотеката. Сервираха чай с коняк. Сега въпросите задаваше Скарлатов.

— В проекта пишете, че сте обходили находището в хоризонтален план.

— Точно така. И границите са строго определени.

— А ако надолу няма руда?

— Това е невъзможно! Пластовете отиват на дълбочина.

— Можете ли да ми гарантирате?

— Не, господин Скарлатов, не мога, докато не сондирам на няколко места.

Немецът беше честен и отговаряше честно. Скарлатов хареса това. Поне, ако пропаднеш, няма да е от въжеиграчи.

— Към края на изложението си пишете за флотационна фабрика.

— Да, господин Скарлатов. Тя е необходима. Теренът е труден. Наблизо няма железопътна линия, нито добро шосе. Това значи продукцията да се пренася с камиони. Представяте ли си тонажът? А благодарение на флотационната фабрика ние ще товарим обогатена руда в контейнери. Но на първо време фабриката може да почака.

— Щом ще хвърлям пари, нека да не играем на спестовни касички.

— Тогава ще трябва и един инженер-химик. Сега лесно ще намерим най-добрия.

— Отлично, господин Думке. Вече можете да си починете.

— Не, господин Скарлатов. Искam да замина за Германия. Предстои ми много работа.

— Кога?

— Другиден, ако е възможно.

— Но ние нищо не сме договорили.

— Аз Ви вярвам, господин Скарлатов.

— Е, добре, елате утре да Ви дам документ, с който да теглите пари в Германия.

— Откъде?

— От Норд Дойче Банк.

Високият костелив немец се изправи. Той беше трогнат.

Няколко дни по-късно Скарлатов купи концесия от държавата за бъдещата уранова мина. Всички смятаха, че е хвърлил пари на вятъра, но дълбоко в душата си той имаше друго чувство. Дали това не беше интуицията за големия удар, както се изразяваше баща му. За всеки случай въпросната сделка ще му докаже със сигурност дали има тази тайнствена, неопределена мистична дарба, наречена късмет, щастие, интуиция... Скарлатов не знаеше, че тази сделка ще бъде последната за много години напред, и макар че интуицията не го подведе, тя му изигра далеч по-лоша шега, отколкото можеше да предположи...

[1] Абориген (лат.) — коренен жител, туземец. ↑

ЧАСТ ТРЕТА

ГЛАВА ПЪРВА

Световната криза се разрази в България със закъснение — едва през 1931 година. Външната търговия на страната се кредитираше от няколко банки. Първо спряха заемодаването чуждите банки — Генералната, Кредитната, Балканската, Италианската. Но странно, вносът в страната не намаляваше. Западните търговци се насочиха към страни още незасегнати напълно от кризата и продаваха всякакви стоки с намалени цени. Очакваха големи печалби от чуждите нещастия. Вестниците бяха изпълнени със съобщения за финансови крахове, самоубийства на милионери — отначало в Америка, а после в развитите европейски страни. Безработицата там достигна невиждани размери. А в това време складовете на едро в България працияха от европейски стоки и застояли реколти. Износителите напразно чакаха да се покачат цените на международния пазар. В резултат на това малките запаси от чуждите платежни средства бързо се изчерпиха. Банките останаха без валута. Търговията замря и се очерта една тъжна картина: стоки, които не могат да се продадат, и огромни външни заеми, които не могат да се изплатят. Търговската банка изчерпа капиталите си и остана в невъзможност не само да кредитира, но и да получава лихвата от раздадените заеми. Налагаше се да посегне на резервите, за да продължи своята дейност. А това значеше началото на края. И Скарлатов правилно разбра, че сега той трябва да докаже способността си на капитан по време на буря. Зае се с аварийната дейност с присъщата му енергия. Започна със събиране на кредитите. Резултатът бе нищожен, но все пак... Идваше ред на хирургическите операции — да реже отделни части от тялото, за да запази мъждукация живот в него. Банката му приличаше на балон, който стремително пада от височините и рискуваше да се разбие в земята. Неговата дейност се състоеше в това да изхвърля баласта, макар и ценен, с единствената цел да задържи балона във въздуха. Едно след друго предприятия, мини, фабрики, магазини, стоки минаваха в чужди ръце на безценица. С всички сили се мъчеше да задържи внесените капитали от частни лица. Наложиха се да увеличи лихвения процент на

влоговете, но същото направиха и останалите банки. За кредит вече не ставаше и дума. В началото на 1931 година индустриалците и търговците, свързани с Банката, започнаха да теглят от капиталите си в налични пари, защото им трябваша. И това беше вече осезаема тенденция. И въпреки че работата на Банката бе намаляла, през цялото денонощие влизаха и излизаха хора — агентите на Динев, индустриалци, неплатили лихвите си, поемни лица, съдия-изпълнители. Тя приличаше на армейски щаб пред решително сражение. Телефоните непрекъснато звъняха. Пристигаха телеграми от чужбина и се изпращаха в същото количество. Закъснелите гуляйджии, прибиращи се призори по тихите софийски улици, можеха да видят светещите кабинети на Търговската банка, които угасваха чак когато слънцето се покажеше. Туше Динев отново се премести при стария си шеф.

Една седмица след сватбата на Царя Скарлатов осъмна в кабинета си и това напоследък не беше изключение. На вратата се почука и влезе Неда. Заради него тя се бе преместила от вилата в Банката. Носеше поднос с кана кафе и две чаши. Борис избута многобройните папки така, че да направи място. Другата кръгла масичка също бе отрупана с архива. Само той можеше да се ориентира в този хаос. Миг след това се появи Туше Динев, елегантен и свеж. Как този човек умееше да поддържа такъв вид, това винаги учудваше Борис. Двамата започнаха ритуала на пиенето, както в младите години. Сипваха кафето в огромните порцеланови чаши с дебели стени, за да се запази топлината. Беше гъсто, катраненочерно, лъскаво като нефт, без захар. У Борис отново се бе върнала младежката упоритост и невероятната му работоспособност. Вътрешно се радваше, че не е загубил тези качества, защото той беше от тези хора, които чувстват, че живеят в пълния смисъл на тая дума само при големи битки. А тук ставаше въпрос да бъдеш или да не бъдеш. След малко пристигнаха младият секретар Христов и адвокатът Чернаев. Този стар човек, облечен старомодно, с висока твърда яка и голям възел на вратовръзката, излъчваше стабилността на отминалата епоха. Прекомерно дебелият златен верижка на часовника, минаваща направо върху жилетката, му служеше за емблема на тежест и сигурност. Откакто пое юридическата работа на Банката, кантората му се разшири. Закупи цял етаж от една сграда с много стаи, хубава

юридическа библиотека, две машинописки и секретар. Имаше инстинкт към новото, добре отчиташе и своите възможности, затова назначи в кантората си млади, способни юристи, български и европейски възпитаници, акуратни, знаещи, можещи, които вършеха работата на високо ниво. Предприятието му в тия времена на съдебни спорове и процеси цъфтеше. Освен това той взимаше процент от спечеленото дело извън солидния хонорар. Затова неговите сътрудници бяха богато платени и ревностно изпълняваха задълженията си. Впоследствие някои от тях станаха професори в университета, други съдии във висшите инстанции. Този прост, хитър човек имаше едно незаменимо качество — така да се държи с тях, че цял живот да му бъдат благодарни. Подобно умение е изключително ценно в страна, където по принцип ръководителят се има за безпогрешен, поради илюзията, която му създава постът, и смята, че основната му функция е да заповядва. Чернаев се вслушваше в съветите на младите и само в краен случай използваше правото си на вето, с други думи, той бе обичан. Въпреки старостта, на лицето му имаше някаква младежка живост, особено с характерното извъртане на очните ябълки в орбитите до бялото. И сега, след като очите му извършиха това сложно движение, той поздравя и седна във фотьойла. Туше Динев му поднесе кафе с подчертано уважение. Последен дойде Неделев. Откакто започна кризата, тези сутрешни сбирки станаха ритуал за работата на Банката. Пръв започна доклада си Неделев. Спря се главно върху захарната индустрия. Ставаше въпрос за ликвидиране на две големи фабрики. Цената на този продукт се определяше от държавата. Общо нещата се свеждаха до следното: ако запазеха досегашния капацитет на производство, нямаше кой да купи захарта и тя щеше да остане в складовете, без да се пласира нито в чужбина, нито в страната. Но още преди да бъде произведена, фабриките трябваше да заплатят на цвеклопроизводителите реколтата. Получаваше се порочен кръг. Защитени от закона, производителите искаха да продадат реколтата. Изправени пред фалит, фабрикантите отказваха да изкупят цвеклото, понеже не можеха да продадат произведената захар. Нито една от двете страни не отстъпваше. Фабрикантите затвориха фабриките, настъпи безработица, вдигнаха се стачки. И двете страни разбраха, че без компромис е невъзможно. В момента се водеха преговори и някой трябваше да поеме щетите.

Желаещи за такова самоубийство липсваха. Банката и групата, свързана с нея, не можеше и да помисли за печалби, а само за ограничение на загубите. Сега всеки лев бе ценен. Стремежът ѝ бе да се намалят площите на захарното цвекло, а държавата да заплати част от произведената захар и това бе осъществимо. Динев докладва главно положението в другите банки. Карасулиев по стария си разбойнически навик смяташе да се задържи за сметка на другите. В момента подготвяше поглъщането на една провинциална банка, Скарлатов благодари на сътрудниците си, след което Неделев напусна кабинета. Останаха Динев, Христов и Чернаев, който избута папките от малката масичка, за да направи място на своята. Скарлатов се обърна към секретаря си:

— Тук ли е?

— Да.

— Нека влезе!

След малко той въведе един мъж на около трийсет години, нисък на ръст, с лъскав череп без коса, елегантно облечен. Това, което правеше впечатление, бяха високите токове на остриите му ботинки, които приличаха на женски обувки. Те по никой начин не го правеха висок, а по-скоро суетен. В ръка носеше малко кожено куфарче.

— Седнете, господин Ханджиев.

— Накарахте ме да чакам твърде много, а пък аз съм зает човек...

— Да, да, знам...

Ханджиев седна и остави куфарчето на коленете си. Беше неспокоен. Черните му очи шареха по лицата на присъстващите. Скарлатов само разгъна папката пред себе си и я затвори. Нямаше нужда от нея — всичко му бе ясно. Оставаше да започне операцията. А тя бе трудна за него, тъй като се намесваха елементи от морално естество.

— Защо чичо Ви не дойде?

— Господин Скарлатов, моето присъствие е напълно достатъчно. Няма въпрос, по който да имаме различия с чичо ми. А той, както знаете, е и възрастен човек, затова е оставил в мои ръце цялата дейност на предприятието.

— За съжаление!

— Няма да ме обидите. Мисля, че това е последен път, когато мога да Ви разреша подобно отношение. Втори път няма да има!...

— Ще се задоволим и с един път, господин Ханджиев. Можех и без Вас да пукна цирея, но не го правя в името на чичо Ви и само от уважение към него! От основаването на Банката той е неин клиент — лоялен, може би недостатъчно инициативен, но с морал. Говори ли Ви нещо тая дума?

— А на Вас?

— Запомнете си въпроса! Ще получите отговор след малко.

— Минете направо към заключението!

— Е, добре... От днес нататък фирмата „Ханджиев и сие“ за земеделски машини престава да съществува. Става дума как технически да се извърши.

Маниашка усмивка се появи върху лицето на Ханджиев.

— Почва да ми става интересно... Продължете, в тази скука не винаги човек може да се забавлява...

— В миналото Вашето предприятие беше свързано с австрийски фирми. Връзките Ви датират отпреди Световната война...

— От какво се оплаквате, господин Скарлатов? Работата на всяка банка е да финансира вносители като мен. Ако бях на Ваше място, вместо този ненужен разговор, бих Ви финансирал.

— И какво ще спечеля от това?

— Ако ми помогнете още малко, ще успеем да се задържим, а после ще получите своето с лихва!

— Аз дълги години правех точно това и резултатът е налице — бавно, но сигурно търкаляне по нанадолнището.

— Вие явно не сте осведомен върху действителното финансово състояние на фирмата.

Борис все още напълно се владееше.

— Моля, бихте ли изслушали господин Чернаев?

— Излишно, но щом настоявате.

Чернаев се изкашля, извъртя очите си до бялото им, замижа и след като ги отвори, започна:

— Господин Ханджиев, предлагам Ви да разгледате този документ...

Той подаде листа. Ханджиев хвърли поглед, усмихна се и каза:

— Та именно тази оферта потвърждава моето становище! Локомоби^[1] със съответните гарнитури и резервни части, които струват по петстотин хиляди лева единия, аз съм купил по двеста хиляди лева бройката! Е, господин Скарлатов, имате ли подобна сделка във Вашата практика?!

— За моя радост — не! Но продължете, господин Чернаев.

— От десет купени локомоби^{ла} с валута са продадени само четири, нали?

Ханджиев кимна с глава.

— Продали сте ги по четиристотин хиляди лева единия.

— Двеста на сто печалба! На изплащане със съответните гаранции — преди всичко залог на имот — най-сигурния!

— В момента срещу Вас се води процес от лицето Иван Димитров Лалев — производител на жито.

— И ще го спечеля!

— Същият в срок от три години е внесъл сто и осемдесет хиляди лева и след това е изпаднал в пълна невъзможност да продължи изплащането на локомоби^{ла}. Загубил е всичките си пари.

— Но кажете нататък! Именно на това държа.

— За останалите пари Вие продавате нивите на Лалев по най-разорителен начин. За сто тридесет и шест декара взимате четиридесет и пет хиляди лева при действителна стойност четиристотин и трийсет хиляди лева. После изнасяте на публична продажба локомоби^{ла}. Чрез поставени лица го купувате за четиридесет хиляди лева.

— Блестяща търговска сделка!

— Моля, не прекъсвайте господин Чернаев. Това не е сделка, а бандитизъм — каза Скарлатов.

Туше Динев го погледна и леко присви клепачите на сините си очи. По тоя начин той сдържаше гнева му.

— В резултат селянинът остава без имот, без локомоби^л — гол като сокол! — заключи Чернаев.

Борис не се сдържа:

— По същия ли начин ще се разправите и с останалите купувачи?

— Аз съм търговец, а не меценат!

— А не Ви ли е минавало през ум, че съм Ви финансирал с една-единствена цел — да внесете машини за едри частни стопанства, с

крито да поставим земеделието на модерни основи, с високи добиви! Да продадем реколтата на външния пазар и по тоя начин в страната да постъпят нови средства, които ще увеличат нашите възможности!

— А печалбата?

— Тя сама ще дойде!

— Вие сте били сантиментален, господин Скарлатов...

Борис сви пръстите си в юмрук, но продължи:

— В същото време Вие дължите на Банката двайсет милиона лева. Досега изплащате само лихвите, и то не акуратно. Би трябвало да сте внесли поне парите от ограбените хора и да погасите част от дълга си!

— Има време до срока!

— Къде са тези суми?

— Не съм длъжен да Ви давам отчет!

— Напротив, длъжен сте! И понеже не искате, давам думата на господин Динев.

Той накратко изложи моменти от частния живот на Ханджиев — по няколко пъти на годината пътуване с любовницата си; напълно е зарязал жена си и двете си деца. За тях се грижи чичо му; напоследък е купил огромен апартамент за един милион лева на същата особа; води пазарлък за вила в Овча купел; всекидневен посетител е на най-люксозните локали в София. Живее на широка нога.

— Съжалявам, че някога чичо ми се е доверил на Вас! Това не е банка, а средище на интриги и клюки.

И този път Скарлатов не избухна. Инстинктът му показваше, че не трябва да го прави. В цялото държание на Ханджиев имаше не само предизвикателност, но и увереност в собствената безнаказаност.

— Защо, господин Ханджиев, се спряхте на локомотилите?

— Защото работят с пара. Петролът е скъп, а в България има само въглища.

— Как бихте ми обяснили, че локомотилите са изхвърлени от употреба в цял свят, а фирмата, която ви ги е доставила, ликвидира? По наши справки тия десет локомотила са били залежали и тя е успяла да ви ги пробута, виждайки пред себе си гениален търговец!...

— Вие ме шантажирате!

— И последният идиот знае, че основната земеделска машина си остава тракторът „Форд“!

— Този епитет за мен ли се отнася?

Скарлатов избухна и вече никой не можеше да го спре:

— Аз тия локомотиви ще ти ги набутам... Некадърник! Жалък агроном с купена диплома! И патки не бих ти дал да пасеш! Аз ще продам тия нещастни локомотиви като старо желязо, за да си върна поне малка част от парите!

— А как?

— Ще сложа запор на складовете ти, негодник такъв!

Ханджиев се изправи. Голият му череп стана като варосана стена с малка прибавка на охра.

— Вие ще отговаряте за тия думи! Аз повече Ви нямам доверие като banker!

— Отлично! Вие ще изплатите дълга си и аз с наслада ще се лиша от Вас!

— О, не, господин Скарлатов, нямам никакво намерение да Ви изплатя дълга от двайсет милиона лева! Така че съветвам Ви да се примирите!

— Забравяте, че кредитът е гарантен. Вие сте пред фалит!

— Не, господин Скарлатов. Аз ще присъствам на Вашето погребение и, простете за откровеността, с удоволствие!

Той потупа коженото куфарче.

— Нося Ви поредната вноска. Жалко за парите! Можеше да не ги изплатя. И от този миг нататък аз очаквам най-после да бъдете повален в прахта, докато пукнете! Моля, наредете на Вашия касиер да приеме въпросната сума!

Скарлатов бе искрено изненадан. Откъде бе взел толкова пари? Кой в тия времена би му ги дал? Или е продал нещо?... Гневът отново го обхваща:

— Марш при касиера! Жалък Рудолф Валентино! Остават ти малко дни! Заради чичо ти не смятах да стигна дотам...

— Докъде?

— До екзекуцията ти!

С гордо вдигната глава, смешно изправен на високите си токчета, този суетен мъж излезе от кабинета. Настъпи мълчание, но тримата мислеха едно и също: откъде Ханджиев е намерил пари?... И с каква цел? За да прекъсне мъчителната тишина, Скарлатов съвсем алогично каза:

— Можете ли да ми обясните какво жените намират в това себелюбиво, нахално и нищожно джудже?

— Защото виждат в него милиони, които ходят на два крака! — отговори Динев.

[1] Локомотил (фр.) — парна движеща се и стационарна машина, която служи за придвижване на различни машини — Б.а. ↑

ГЛАВА ВТОРА

Няколко дни по-късно пред Скарлатов се разкри истинска картина на търговско престъпление. До този момент в практиката си той не се бе сблъсквал с подобно дръзко нарушение на закона от страна на „Ханджиев и сие“. Стана му ясно, че Банката е претърпяла мощен удар с далечни последици. В първия момент, обхванат от ярост, той реши безмилостно да смаже и двамата. Но когато наново прегледа цялата документация с въпросните клиенти, датираща от края на миналия век, реши да се срещне със стария Ханджиев по морални съображения. Чудо не очакваше. Старият отдавна не ръководеше фирмата. Името му стоеше формално.

Посети го в дома му. Живееше в нова, модерна кооперация на Цариградското шосе. Позвъни на вратата, но дълго не му отваряха. После се появи една млада жена по престилка, с хубавичко, повяхнало и уморено лице. Чуваха се детски гласове и тропот. Скарлатов се представи. Без да каже дума, тя го въведе в един обширен хол, зле поддържан, отдавна небоядисван, с изпотрошена мебел и продупчени килими. Скарлатов вече не помнеше откога не се бе срещал със стария Ханджиев. Сега пред него седеше във вехто, огромно кресло с изпокъсана кожена тапицерия един грохнал човек. Върху кръглата масичка до него имаше чаша вода и шишенца лекарства. Почернял мангал пред краката му служеше за отопление на огромното помещение. Едно малко момченце дърпаше ръкава на изтъркания му халат и повтаряше:

— Деди, деди бе...

Жената вдигна момченцето на ръце. То взе да пици и веднага го изведе от хола, като затръшна вратата.

— Седнете, господин Скарлатов. Извинявайте, че лично не Ви посрещнах. Аз вече не мога да ходя...

Скарлатов избра една по-чиста табуретка.

— Очаквах Ви... — продължи старецът. — Знаех, че ще ме зачетете. Благодаря Ви...

Още тук Борис се поколеба дали да разкаже всичко на стареца. Защо трябваше да измъчва този болен човек над 80 години? Но бистрите черни очи, незамъглени от старческо слабоумие, и ясният му глас го накараха да остане.

— Старост-нерадост... Никой не идва при мене. С никой не говоря и ако не са внуците и снаха ми, все едно че съм жив погребан. А колко са мили да знаете!... Само старостта може да разбере и се поучи от детската душа... Когато майка им излиза, аз ги наглеждам.

— Вие самият имате нужда от грижи.

— Снаха ми е великолепен човек! И защо трябваше да се опари, да изгори от Ханджиеви!... Ето кое ме мъчи.

Старецът избърса с нечиста кърпичка сълзата от окото си.

— Знаете ли, тази сутрин си спомних младините. Велик човек беше баща Ви! Той излъчваше светлина около себе си, която озаряваше и неговите клиенти...

И въпреки че съзнанието на Борис бе заето със съвсем друго, той се увлече от разказа на стареца. А докато говореше, Ханджиев се преобрази, върна се живостта му. Една история на възход, на велики надежди за лично щастие. Защото за работливия Ханджиев, израсъл в крайна мизерия преди Освобождението, парите олицетворяваха този предвечен нагон за щастие. И пред Скарлатов се разгърна една картина на труд и лишения в името на целта...

... Млад човек открива съвсем мъничко дюкянче в София. Продава синджири, катран, коси, сърпове, брадви, тесли, лопати, мотики, изковани от цигани, въжета, канап, тел, ръчно направени пирони, катинари. Клиенти са шопите от околните села. Живее като куче в склада на дюкянчето без печка в суровите зими. Пести всеки гологан^[1] и открива сметка в Търговската банка. Почти всеки месец носи там грошовете си, завързани в кърпа. Капиталът е нищожен и едва нараства, но младият човек упорства.

„Една сутрин, тъкмо внасях при касиера малка сума, и виждам великия човек — баща Ви, да влиза в залата с гишетата. Всички млъкнаха. Погледнах го и се смалих. Каква гордост, каква царственост и сила! И той застана пред мен. Изглежда ме и рече:

— Вие сте господин Ханджиев, нали?

Този голям човек знаеше за мене, за дребния дюкянджия, името ми?!...

— Последвайте ме, господин Ханджиев, в кабинета ми, имам разговор с Вас!

Уплаших се, да не съм направил някой золум. Но той се усмихна и аз тръгнах като куче след него, понеже разбрах, че се решава нещо важно в живота ми...

Тук, в кабинета, старият банкер подробно разпитва клиента. Ханджиев нищо не скрива — малко дюкянче със скромни печалби. Банкерът проверява сметката му и спестяванията. Поглежда го с острия си поглед и той неволно става на крака.

— Господин Ханджиев, Вие знаете магазина за железария на австриеца Хелер. Той ликвидира и напуска България. Бихте ли отишли лично при него?

— Защо, господин Скарлатов?

— За да купите стоката му.

А това беше най-големият подобен магазин в България с вносна стока от стомана доброкачествена, превъзхождаща нашите ковашки изделия. Но все едно с два гроша да купя чифлик!

— Аз нямам пари, господин Скарлатов.

— Но аз имам. Вървете, пазарете се за всяка лопата. Дайте малко, съвсем малко! Вие сте беден човек и ще се борите като лъв. Австриецът е пропаднал. Той не познава България, нито българския народ и така му се пада! Но стоката си я бива!

— Как, Ваше Превъзходителство!

— Парите ще дам аз! И тръгвайте, дявол да Ви вземе, докато не съм се разкандардисал!

— Но Вашите пари могат да пропаднат.

— Слушай, момче! Смятам те за смел и надежден човек! Ако като банкер не рискувам нищо, няма и да спечеля.

И така бедният дюкянджия излиза от Банката объркан. В следващите дни води преговори с австриеца. На последния му е опротивяло всичко — и тая страна с диви, стиснати шопи, и примитивният живот. Не се и пазари много. Дюкянът става собственост на Ханджиев, а Ханджиев — собственост на Скарлатов, „барабар с кондурите“. И започва възходът му. Работата се разширява, печалбите също. Скоро плаща дълга. Натрупва капитал. Отваря два нови магазина, склад в провинцията. Скарлатов при всяка вноска го вика в кабинета си.

— Бихте ли искали да закупите акции? — пита ме един ден...

— Какво?

— Възможност за големи печалби, без да си мръднете пръста. Капиталът Ви лежи в Банката неизползван, а е голям.

— Вие знаете, Ваше Превъзходителство. Аз баща си не помня, Вие сте ми баща.

— Но може и да загубите.

— А Вие, господин Скарлатов, участвате ли?

— Разбира се.

— Тогава няма какво да му мисля!

Подписвам, взимам акциите. После парите текат. Друг път минава край магазина. Влиза. Ей така, отбил се... Всички млъкват и го гледат. Селяните свалят калпаци, а той ми казва: „Ханджиев, облечен сте като хамалин. Не подобава нито на богатството Ви, нито на ума Ви!“. Прати ме при своя шивач и станах европеец. Купих къща. Но нито се ожених, нито заживях нашироко. Бях прост. Точно преди Балканската война ме вика:

— Ханджиев, време е да затворите магазините. Както сте закарали с тоя денонощен труд, ще пукнете като говедо.

Помислих, че е недоволен от мен.

— Какво съм прегрешил, Ваше Превъзходителство?

— Дюкянджийи в твоя бранш много. Продаваме магазина ти и толкова! Отсега нататък ти ще доставяш стока за тях. Ще имаш само складове.

— А как ще я купувам?

— Ще я купуваш лично от складовете на Австрия и Германия без посредници. Ще ти излезе с петдесет на сто по-евтино.

Разтрепервам се.

— Знам само турски.

— За истинския търговец няма националност. Езикът на търговията е един по цял свят. И се стегни, иначе ще ръждясаш като застояло желязо!...

Не исках, но се подчиних. А после научих и немски — аз, полуграмотният чирак, и ходех по Европа като у дома си. Докато накрая станах доставчик на едри селскостопански машини...

Сега в стаята настъпи мълчание. Време беше да се откъсне старецът от миналото, помисли си Скарлатов. Чувстваше се

обезоръжен. Поколеба се за миг дали да остане. Имаше ли смисъл?...

Старият човек се разрида. Скарлатов го остави да се успокои. Едно от децата влезе в стаята и застана на вратата, но снаха му го дръпна. Наново настъпи тишина. Ханджиев вдигна разплакалото си лице.

— Знам за какво идвате, господин Скарлатов... Тежко е за мене да гледам как всичко се срутва...

— Виновен е племенникът Ви.

— Не беше лошо момче, той... Взех го от село, след като брат ми се помина, и ми стана като син. Пратих го да учи в Чехия и в Австрия... Глупав е, млад е... А снаха ми е ангел! Какво ще стане с внуците ми?...

— Доколкото разбирам, сте прехвърлили всичките си прерогативи на племенника?

— Да, и фирмата с целия актив и пасив. Аз вече не участвам.

— Това ме облекчава. Дойдох да Ви осведомя какво става.

— Господин Скарлатов, аз съм на края на живота си. Само съдбата на снаха ми и децата ме интересува. В общи черти знам, че ще ни обявите в несъстоятелност.

— Положението е далеч по-лошо. Губите всичко.

— Има ли значение, когато губя живота си?

— Племенникът Ви ще влезе за дълги години в затвора.

— Може би съдът ще му даде отсрочка?

— Да, ако се касаеше до взимания. Но е извършено престъпление и той попада под ударите на наказателния закон.

Старецът се размърда на креслото. Помоли Скарлатов да му подаде чашата с вода и отброи капки от едно шишенце. Замириса на валериан. Изпи течността и го погледна вече със спокойни очи.

— Знаете ли състоянието на фирмата в момента? — продължи Скарлатов.

— Зная, че в складовете е залежала непродадена стока, но вярвам да намерите купувач, макар и на много ниска цена.

— Там е работата, че при проверката на складовете цялата тая стока липсва. Разбирате ли? Всичко, което има цена, липсва.

— Но как! Доколкото знам, тя е под варантен кредит при Вас.

— Е, стигнахме до същността на въпроса... Вашият племенник, през главата на Банката, е продал всичко, и то на невероятно ниска

цена, под възможната, която е могъл да вземе.

— Но Вие можете да оспорите тази незаконна сделка съвсем леко.

— Ще бъде излишно. Той е прехвърлил на румънска територия цялата складова наличност и я е продал на трето лице. Останали са само осем локомобила, които са на цената на старо желязо.

— Но Вие можете да заведете процес и вземете парите, които е получил от продажбата.

— Той ги няма! С тях се е издължил на Карасулиев. Без Ваше знание е взел преди години кредит от неговата банка и сега му е върнал всичко, заедно с лихвите.

— А на Вас?

— Нито лев! Цялата загуба пада върху Търговската банка.

— На каква сума изчислявате загубите?

— Над двайсет милиона лева.

— Простете, господин Скарлатов...

Старецът разбра и пред очите на Борис се смали, грохна.

— Постъпете както трябва, господин Скарлатов — каза той с прегракнал глас. — Какво не бих дал, за да Ви върна загубата, но нямам нищо... О, боже!...

Старецът захлупи лицето си с ръце. Скарлатов се изправи. Нямаше никакъв смисъл да продължи. Съжаляваше, че е дошъл. Излезе сам. В коридора миришеше на яхния. Едно дете пищеше. Тихо затвори вратата след себе си и тръгна надолу по стълбите...

До обед имаше много време, но не искаше да се върне в Банката. Пресече Цариградското шосе и тръгна по една алея на парка. Нямаше никой. Мъглата още не се бе вдигнала. Сланата по пейките стоеше. В тишината той чуваше стъпките си върху изсъхналите листа. Тази среща го разстрои. Какво се бе променило?... Някога преди войната болшинството от търговците приличаха на Ханджиев. За тяхната дейност подходяха само две думи: почтеност и доверие. Ето принципите, върху които се градяха взаимоотношенията. Почтеност и доверие... А след войната тия принципи лека-полека изчезнаха и на тяхно място дойде страхът, че всеки ти е враг. В миналото сделките често се извършваха без свидетели, без документи, само с една дума: да или не. И тя тежеше повече от всяка писмена гаранция. Къде е истината — сега или в миналите идилични години? Нима всичко

тогава е било илюзия и кризата сега поставя нещата на мястото им?... Недоверие и непочтеност! Ето Действителността! Каквито и гаранции да получиш, няма на този свят кредит без доверие, че ще ти върнат с лихвите това, което си дал. И Скарлатов се питаше как, на каква основа отсега нататък ще протича банковата дейност?... Когато избухна кризата, в съда постъпиха от страна на кредиторите многобройни полици за протестиране и обявяване на длъжниците в несъстоятелност. Ако заведените дела се изпълнеха, хиляди търговци щяха да бъдат разорени. Ударът върху тях щеше да е голям, но не фатален, защото банките и другите кредитни учреждения, след като съберяха дълговете си, щяха отново да бъдат способни да кредитират търговията и тя постепенно щеше да се изправи на крака. С други думи финансовият фундамент, върху който се развиваше тази дейност, щеше да остане. Но търговските закони се оказаха неподготвени да го запазят. Пролуките в това законодателство позволяваха на всеки длъжник да поиска от съда отсрочване, „мораториум“ и събиране на част от вземанията. Българските съдилища започнаха с широка ръка да дават подобни отсрочки без ограничения относно времето, условията и гаранциите при такова отлагане. Длъжниците, които в началото все още изплащаха по нещо, напълно се деморализираха и ставаха все по-безскрупулни. Кредиторите изпаднаха в паника. Отначало те се задоволяваха да получат само петдесет на сто от дълга си, а останалото да опростят. Но работите не спряха дотук. Длъжниците не искаха да изпълнят и такова споразумение. Процентът взе да пада на четиридесет, тридесет, десет и стигна дори до пет процента от дълга. Последва масово разорение на кредиторите. Банките една след друга банкрутираха и в края на краищата настъпи парализа на стопанството. Няма икономика на тоя свят без кредит, а кредит без защита от държавата чрез закон е празна дума. И вместо държавата да реагира бързо, тя се впусна в проучвания, комисии, парламентарни дебати, отлагания от сесия на сесия, а в това време скакалците унищожиха кредита, с други думи — икономиката. Скарлатов искаше да запази Банката, искаше, макар и с тежки рани, да се измъкне от пропастта, но как? Да се обединят и проведат общо битката? Беше невъзможно! Изпаднали в паника, всеки спасяваше сам себе си. И той трябваше да действа сам за сметка на други банки и банкери. Но нали така разсъждава и Йосиф Карасулиев. Тогава? Значи битка помежду им?

Както навремето Анибал след сражението при Кана — той накарал пленените римски легионери да се бият по двойки, после победителите пак по двойки, докато накрая останали само двама римски войници. И, ако се вярва на историците, последният се самоубил. Той изтръпна пред мисълта, че с Йосиф Карасулиев ще бъдат тези последни двама легионери, избиващи се пред погледа на картагенците. Повече не можеше да отлага! Реши пръв да направи стъпката. Излезе от парка и се обади по телефона от аптеката до Орлов мост. По редица съображения Борис го покани в една ахчийница на пазара и Йосиф се съгласи. Там поне щяха да бъдат на спокойствие.

[1] Гологан — народен израз за паричен знак с най-малка стойност. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

Скарлатов отвори вратата на ахчийницата. Обгърна го бяла топла пара и миризма от гозбите. Беше рано за обед, полупразно, но топло и уютно. Тенджеретата върху огромната печка с много колела къкреха. На крайната маса в едно сепаре Карасулиев вече го очакваше. Пред него имаше чиния с варено и нарязано шкембе, посипано с лют червен пипер и мастика във водна чаша. Стана прав, докато Скарлатов седна.

— Защо досега не си ми казал за тази ахчийница? — попита Йосиф.

— Не знаех, че си такъв любител на фолклорни манджи!...

Скарлатов го изгледа. Лицето му съвсем не излъчваше радост, по-скоро нескрито напрежение. Стоманеносивите му очи гледаха събеседника някак тежко, а не живо както в миналото.

— Ти често употребяваш думата „благодарен“ и хубавото е, че не влагаш никакво съдържание в нея...

— Да не започваме по този начин! Искам да се отпусна... Искам да се наям като хората! Аман от неприятности!...

Йосиф изпи на един дъх мастиката и поръча нова. Скарлатов поиска за себе си кана вино и същото мезе.

— Отдавна очаквах да седнеш на една маса с мен и поговорим като стари приятели...

— Не чух добре, като какви?... — попита Борис.

Йосиф съвсем спокойно каза:

— Скарлатов, не искаш ли да си подадем ръка?

— С удоволствие, но как? По кой начин?

— По човешки!

— Някога аристократите на ешафода, преди да склонят глава на дръвника, подавали ръка на палача — кавалерски жест, с който го оневинявали за занаята му.

— И ти си благородника, така ли?

— И двамата не сме аристократи. Сравнението не беше подходящо. А и унижително е приятелски жест към крадец!

— Аз също мога да говоря хамалски!

— Йосифе, искам да ти разкажа една история...

— Нямам време за бабини деветини, но за да разбереш, че съм любезен, карай!...

— Имало един стар, почтен търговец...

— Анонимни лица не ме интересуват!

— Казвал се Ханджиев. Предприятието му вървяло, докато дошъл сина на брат му...

— Мошеник, женкар и подлец.

— Но преди няколко години си го кредитирал с пет милиона!

— Аз си получих вземанията и за мен въпросът е приключен!

— Само че за моя сметка!

— Срещу теб не съм извършил нищо!

— Но той дължи на банката ми над двайсет милиона лева!

— Моите съболезнования!...

— Щях да ги приема, ако не беше ти главният виновник!

— Аз също имам в запас подобни обвинения за теб!...

— Изпаднал в паника, ти извършваш престъпление.

Йосиф спря да яде и втренчи стоманените си очи в Скарлатов. Сега го слушаше с цялото си внимание.

— Подплашваш глупака Ханджиев с предстоящия му банкрут и позор, а после му подаваш „спасителен“ пояс — продажба в Румъния на складовата наличност от машини! При това отлично знаеш, че стоката му е под варантен кредит от мене! Намираш му и мющерията и взимаш своя дял. Кое то е най-подлото, внушаваш му, за да ме приспи, да изплати поредната вноска от лихвите, докато трае прехвърлянето на стоките в Гюргево. Ти, Йосифе, си по-лош от крадец, защото си моралният подбудител, на престъплението, но уви, Ханджиев ще бъде вкаран в затвора!

Докато траеше обвинението на Скарлатов, Карасулиев не трепна. Заговори веднага, след като Борис свърши.

— А как ще докажеш?

В този въпрос се криеше всичко. Сега беше сигурен, че Йосиф е действал именно така! И не от паника, а със студен разум, целенасочено и планово срещу неговата Банка. Това бе отговорът! Но не можеше да го докаже. Не можеха да му помогнат нито Туше Динев, нито Чернаев. Настъпи тежко мълчание.

Докато се хранеха, Скарлатов го наблюдаваше. Карасулиев ядеше, но някак механично и злото изражение на лицето му не слизаше. Поне накара звяра да изскочи от бърлогата си!...

— Мечтаех за такова ядене, но ти ми го развали!...

— Е, вярно е, не струва пет милиона, колкото изяде от моята Банка!...

Скарлатов допиваше втората кана вино, но алкохолът не му действаше. Ахчийницата се изпълни с хора. Шумът стана непоносим за Борис. Той искаше да си отиде, и то веднага, понеже рискуваше да избухне. Когато се надигна от стола, лицето на Йосиф изведнъж се промени и стана дружелюбно. Устните му бяха готови да кажат нещо смешно, закачливо:

— Борисе, почакай! Стига сме се карали! И двамата сме на един хал. Да си подадем ръце! Гръб до гръб съм сигурен в успеха. Двама срещу всички! Иначе ни чака банкрут!...

Ето това бе моментът, в който Скарлатов се изправи отново пред решение. Предложението бе приятелско, разумно и най-важното — му спестяваше бъдещи неприятности. Йосиф успя да се преодолее и постъпи като цивилизован човек. Но годините на финансови битки, на възход и погроми бяха отнели на Борис присъщата нему доброжелателност и развили в него свирепите инстинкти на отмъстителност и вечно подозрение. Чувството на обида, че е изигран, че някой, който и да е, а особено Йосиф Карасулиев, му предлага подкрепа, го изпълни с яд и отвращение.

— Твърде късно, Йосифе! Аз приемам нещата такива, каквито са!

Лицето на Карасулиев помръкна.

— Тогава и аз!

Без да се сбогува, Скарлатов излезе от ахчийницата. С разкопчан балтон, въпреки студа, той вървеше по влажните софийски улици и устните му мърдаха, сякаш за да кажат нещо особено лошо, унизително и обидно на Карасулиев. Все пак разумът му, тая вечна спирачка и опонент на действията му, и сега, макар и подтиснат, макар и задушен, му казваше, че е постъпил зле, че това ще му струва скъпо и вероятно всичко. Но той не можеше да се върне назад. Вероятно Йосиф още седеше в ахчийницата и ако кавалерски му признаеше, че е сгрешил, тогава всичко се решаваше още в същия миг. Обаче той глас

на разума заглъхна. Злоба обхвана изцяло душата на Скарлатов и затъмни съзнанието му.

Когато се прибра в Банката, върху бюрото му стоеше писмо от Банк дьо Пари е де Пей Ба, явно донесено от куриер, тъй като липсваха пощенски печати. Скарлатов внимателно го прочете. Не че се надяваше на някакво чудо, но вярата в могъществото на този финансов гигант, макар и твърде разколебана, все още съществуваше. Преди две години Скарлатов бе предупреден да не се разпуска и събере вземанията си. Той си взе бележка, но беше вече късно. Парите отдавна бяха раздадени. От съобщенията в световния печат знаеше, че и Пари Ба изпитва големи трудности. Та коя банка по време на криза не изпада в тежко положение! И все пак никой не се съмняваше, че финансовите гиганти ще се задържат. Той се надяваше както преди векове, че Гранд сеньорът — банката-майка — ще се притече на помощ. Но писмото не оставяше никакви илюзии. Сухо и делово му съобщаваха да се оправя сам, тъй като собственото им съществуване е поставено на карта. Това обаче, което го засегна най-много, беше, че на тях им е все едно дори ако изчезнеше от лицето на финансовия свят. Точно такава формулировка в писмото нямаше, но тя се чувстваше. Пожеланията в края на писмото за успех му прозвучаха като гавра. Дали баща му е изпадал в подобно положение? От разказите и кратките записки на стареца знаеше, че в миналото два пъти е банкрутира! Първия път умишлено, за да запази капиталите си, а втория път действително. Въпреки това се бе съвзел и довел Банката до разцвет. Но времената бяха други. Сега един банкрут означаваше окончателно ликвидиране, смърт. Тези разсъждения го мобилизираха и той реши да поеме битката сам, без съюзници, като разчиташе единствено на ума и опита си. Паниката му се замести с увереност и готовност за действия. Затова когато въведоха Татарски в кабинета му, той го посрещна спокойно, дори весело.

Отдавна работите на Татарски никак не вървяха. Скарлатов дълго време отлагаше тази среща. Изпитваше нескрити симпатии към него. А може би го спираше и връзката му с Роза, колкото и рядко да я посещаваше. Сега той стоеше пред Скарлатов с внушителната си физика на борец, с неподвижен, мускулест врат. Костюмът сякаш едва удържаше фигурата му и внушаваше впечатление, че е достатъчно едно рязко движение, за да се разпорят елегантните дрехи, като паднат

в краката и оставят тялото му в неговата антична голота и хубост. Татарски винаги го предразполагаше и със своята учтивост — малко високопарна, но бодра и човешка. Борис твърдо вярваше, че силните и едри хора крият благородство в себе си. Покани го горе в библиотеката си. Пред чаша коняк беседата им щеше да прилича по-скоро на приятелска, отколкото на делова. Пръв заговори Татарски:

— Ваше Превъзходителство, знам, че поводът, по който се срещаме, прилича на погребение, но искам да Ви кажа, че аз и моите колеги сме Ви дълбоко признателни! Никога в целия ни чергарски живот не сме живели по-човешки.

— И аз Ви благодаря, Татарски. Вашето заведение беше за мен пристанище в житейските несгоди и може би единственото място, където получавах малко човешка радост.

— Щастлив съм да чуя, господин Скарлатов. За всеки случай мога да Ви уверя, че ние напускаме без грош в джоба!

— Никога не съм се съмнявал във Вашата почтеност! А парите отдавна съм ги прежалил, така че е излишно да говорим за тях. Чернаев ще извърши юридическите формалности, които ще отнемат време. Така че ще се виждаме още...

— Простете, но не мога да отбегна един въпрос... Във Вашата банка остана някаква моя нищожна гаранция — колекцията ми от марки. Знам, че сега цената им в цял свят е паднала, но все пак те струват нещо. Ако ги запазите, един ден ще се вдигне цената им и ще възмездите част от загубите си. Моля, оставете ги за Вас лично. Филателията е велика страст. Сам ще се убедите...

Скарлатов се усмихна и каза:

— Стига ми Банката...

Той стана, отиде при касата и взе оттам трите тежки кожени английски класьора и допълнително донесе българския. Остави всичко на голямата маса.

— Аз нямам право да Ви отнема тази велика страст.

Татарски се развълнува и очите му се навлажниха.

— Простете, господин Скарлатов... — и той се извърна, за да избърше сълзите си.

Борис знаеше, че артистите са емоционални натури и плачат по повод и без повод, но му стана приятно.

— О, господин Скарлатов! Повярвайте ми, никой в живота ми не е правил подобен подарък. И запомнете, няма нещо на тоя свят, което не бих сторил за Вас, разбира се, според своите възможности. Благодаря Ви, че в тия години запазихте единственото дело на моя живот. Иначе отдавна да бяха продадени. Но, моля Ви, нека останат при Вас! Иначе нуждата ще ме накара да посегна към тях.

— Добре. Ще ги оставя в трезора на Банката. Какви са Вашите планове за бъдещето?

— Никакви. Ние, циркаджиите, живеем ден за ден. Даже при тоя крах изпитвам някаква радост, че ще бъда отново свободен, напълно свободен!...

— А препитанието Ви?

— Вероятно ще тръгна по света... Малко затлъстях, но бързо ще си върна формата. Ние, цирковите артисти, никога не се изоставяме помежду си.

— Е, тогава желая Ви всичко най-хубаво!...

Останал сам, в Скарлатов нахлу някаква бодрост от тази среща, въпреки паричната загуба. Той се бе сблъскал с един свободен човек!... Дори му завиждаше.

В младите си години Борис имаше подобна психика. И той тръгваше по пътищата на света с една раница на гърба, чифт здрави обувки и не знаеше къде ще осъмне на другия ден. Нима Банката струва повече от свободата?... И той отново почувства колко е голяма цената, която трябва да плати заради страстта си към битката за пари. Тази среща му даде още нещо — спокойствието, че каквото и да стане, все пак е човек, отворен за радости, непонятни за Борис през изтеклите години. Един крах можеше да означава началото на смислен живот. Може би с краха на Банката щеше да направи най-големия си удар в живота, с най-голямата печалба — личната свобода?... Той с радост си помисли, че ще отиде да се повесели в заведението на Татарски.

Но той не го посети нито на другия ден, нито в близките дни, защото събитията се развиха със замайваща бързина и го завариха донякъде неподготвен. Първо, трябваше да реши случая с Ханджиев. Ако го предадеше на съдебните органи, рискуваше аферата да получи гласност. Даже да го вкара в затвора, не можеше да си върне парите. Пресата неминуемо щеше подробно да отрази скандала. Загубата от двайсет милиона лева щеше да впечатли обикновените хора, а още

повече вложителите. Това щеше да хвърли сянка върху стабилността на Банката. Но въпросът за Скарлатов бе принципен. Той не можеше да не накаже крадеца. И още на другия ден подведе Ханджиев под отговорност по Наказателния закон за измама, а не по Търговския — присвояване и подправка на документи. Арестуваха го без право на гаранция. Скандалът избухна с всичка сила. Вестниците се разграбваха. Пред очите на читателите се разиграваше истинска криминална история. Всички жадно следяха перипетиите. Жълтата преса прояви нескрито съчувствие към „поредната жертва“ на Банката. Припомни верни и неверни истории от миналото ѝ, като самоубийството на бившия главен счетоводител Георгиев. Борис очакваше тъкмо такава реакция и не се изненада. Тълпата имаше своя психология. След злорадството и любопитството на хората, заобиколили ешафода, следваше съчувствие към жертвите и омраза към палача. Това, което изпълваше западната преса — банкрути, самоубийства, корупция — сега ставаше реалност и за България. Скарлатов знаеше, че лека-полека възбудата у тълпата ще спадне и така щяха да протекат събитията, ако не се беше прибавил още един факт. В понеделник сутринта намериха мъртъв стария Ханджиев в спалнята му. Заключение на следствените органи бе, че е починал вследствие на задушаване от дървени въглища. Старецът от години се отопляваше с мангал. Но защо точно сега почина? Нямаше ли отношение тази смърт с ареста на племенника му? Така в съзнанието на всички остана убеждението, че той се е самоубил.

Този случай сложи началото на поредица от самоубийства и банкрути, които причини свирепата световна криза в България. Но Ханджиев бе първият и хората го запомниха като жертва на Търговската банка. Скандалът отново набра сила. Не помогна и протестът на Осигурителното дружество с чужд капитал. Ханджиев бе направил на себе си осигуровка за живот в размер на един милион лева. Дружеството се мъчеше да докаже, че се касае до самоубийство и по този начин да спечели делото. Но следствените органи не потвърдиха тази версия и то трябваше да изплати на снаха му сумата в брой. В завещанието си старият Ханджиев оставяше всичко, включително и своята осигуровка, на името на снаха си. Така този почтен търговец извърши в края на живота си едно непочтено деяние, което изкупи със саможертвата си за своите близки. Хората не

запомниха неговата непочтеност, но запомниха саможертвата му и в крайна сметка всичко падна върху Търговската банка. Лявата преса поде случая в морален аспект — за зверския образ на капиталиста. Появи се и неговият портрет — специално подбран — с тежък, жесток поглед на черните очи. Скарлатов нито се възмути, нито се учуди. Той познаваше добре своите събратя — банкери и капиталисти. Общественото мнение можеше да избере далеч по-сполучлив образ, например Йосиф Карасулиев! Пират по същност, той разоряваше крехкото стопанство на България. Но извратливият Йосиф, който навсякъде се вреше и шушнеше с политици и журналисти, който играеше на демократичност и достъпност, стигаща до простацина, беше неподходящ за целта. Можеше да избере и Неделчев, в чиито мини царяха условията на египетските каменни кариери. Но на тълпата ѝ трябваше не заспала шушумига като него. Избраха именно банкера Скарлатов, защото беше горд, недостъпен, презрителен към всяка фамилиарност, далеч от всякаква простацина, истински джентълмен, който живееше като такъв пред очите на всички. Да, той, Скарлатов, се оказа жертвата. И цялата тълпа зарева: „Разпни го!“ Но той не трепна, защото очакваше именно такава реакция срещу себе си. Реши да държи високо глава над водата и да плува право срещу течението. Цялата му същност се преобрази и отново почувства, че живее.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

След работата в кабинета си Скарлатов се прибра горе. Изтощен от неприятностите през изтеклата седмица, той се зарадва на уюта вкъщи и на топлината, която излъчваше холандската камина. Седна по чехли в кожения фотьойл пред горящите пънове и затвори очи, почувства се напълно смазан. Нямаше тези сили, както в миналото, и трябваше да се съобразява с годините. Навън бе настъпила студената декемврийска нощ. Той искаше поне в събота да си почине, да отмахне кошмарните мисли и събере сили за борба през седмицата. Какво да почете?... Може би „Опитите“ на Монтен или Писмата на Сенека до Люцилий?... С годините той все повече четеше предимно философски, исторически и мемоарни книги. Избягваше художествената литература. При такъв кризисен период от живота му едва ли Балзак би го спасил от тежките мисли. Една чаша горещо кафе, добра глътка коняк бяха добро лекарство срещу отпадналостта и депресията. Някой влезе в библиотеката. Той отвори очи. Видя Туше Динев и по израза на лицето му позна, че се е осмелил да прекъсне почивката му заради нещо твърде важно, следователно неприятно. Динев мълчаливо му подаде вестник — един парцал от две страници, събиращ сметта на България и Европа под развятото знаме на лъжата. В него журналисти от кол и въже смело се ровеха в интимния живот на короновани особи, политици и известни частни лица. Всеки ден печаташе трогателни истории за изоставени деца, които намират своя баща милионер, за живи погребани мъртъвци и преди всичко катастрофи — било природни, било предизвикани от хората, с многобройни жертви. Излизаше късно следобед и имаше многобройни читатели. В тоя несигурен живот всеки очакваше да чуе именно такива случки, доказващи краха на света и по парадоксален начин служещи за някаква утеха на хората. В края на краищата нещастията са по целия свят, а не само той — читателят, страда. Животът е далеч по-поносим, щом и другите са зле. Колективната мизерия по-лесно се издържа.

— Такива бълвочи не чета! — каза Борис.

— Отнася се пряко до Банката.

Той хвърли поглед на първа страница. Там с големи букви на видно място пишеше: „Слухове за краха на най-голямата френска банка — Банк дьо Пари е де Пей Ба“, от нашия специален кореспондент.

— Те нямат кореспондент в Париж — каза Скарлатов.

— Те въобще нямат кореспондент никъде по света, също и в страната. И не им е нужен! Крадат от другите и перифразират.

По-нататък пишеше: „Големи гешефти. Директорът на Пари Ба се самоубил. Банкрутът предстоящ. Подробности в понеделник.“ И следваше най-важното изречение: „Както е известно, най-голямата частна банка в България — Търговската на господин Скарлатов, е дъщерна банка на Пари Ба. Какво ще стане с нея при краха на френския гигант? Няма ли да повлече след себе си своя слаб партньор? Опитите на нашия репортер да се срещне лично с директора не се увенчаха с успех. Скарлатов не се е появявал в Банката от една седмица и никой не знае къде се намира. Може би е избягал в чужбина...“

Борис стана от фотьойла. Искаше нещо да счупи, но само смачка вестника и го хвърли в горящата камина.

— Ще ги дам под съд за лъжа и клевета!

— Само ще раздухаме слуховете и ще направим чест на парцала!

— Аз ще откупя и срина тази клоака!

— Шефе, опомнете се! Живеем в България! На другия ден същите хора ще основат вестника под друго име. Борбата с такава паплач е безнадеждна.

— Вестникът е излязъл по будките в пет часа следобед. Защо досега не ми каза?

— Исках малко да се отморите. Направих само каквото можах. Подадох телеграма до Пари Ба. Чакам всеки момент отговора с официално опровержение. Срещнах се с Ризов. Той от своя страна даде телеграфическо запитване до собствения кореспондент на вестника в Париж. Ризов всеки момент ще пристигне.

— Къде?

— Тук.

— В моя дом?!...

— Смирете се, шефе. Вече няма да имате възможност да подбирате компанията си, поне за известно време.

Скарлатов млъкна. Той не би свършил по-добре работата от Динев. На вратата се показва Неда.

— Господин Ризов идва по Ваша покана.

Скарлатов остро я изгледа. Не може бързо да се преодолее и в това време влезе Ризов — весел. Видът на Скарлатов беше такъв, че усмивката му бързо помръкна. Но този човек се владееше отлично.

— Така ли посрещаш гостите си, Скарлатов?

— Завари ме неподготвен. Следващия път ще пазаря Царския симфоничен оркестър да свири при влизането ти. Сядай!

— Нямам време... Вестникът се набира...

Въпреки това Ризов седна. Борис искаше да му отвърне нещо остро и да го унижи, но се овладя. Ризов му бе необходим сега и за в бъдеще. Притежаваше най-големия ежедневник в България с влияние във всички среди. Значи трябваше не само да го предразположи, а и да се споразумее с него. Този хитрец знаеше, че Борис е изпаднал в беда, и се държеше наперено, за да предяви своите искания за лична печалба. Как всичко в тоя свят има цена... Скарлатов наля коняк и на тримата.

— Е, да чуем!

— Получих опровержение от Париж. Но, питам се, каква ми е ползата да го поместя? Честно казано, сега аз губя от приятелството си с теб.

Скарлатов грубо попита:

— Какви са ти условията?

Ризов трепна. Не очакваше директен въпрос.

— Преди две години при мен дойде едно непознато лице с предложение да пусна в моя вестник съобщението за краха на Банк дьо Пари е де Пей Ба. Предложи хонорар от сто хиляди лева.

— Какво те спря?

— Две неща. Първо, че съобщението е невярно...

— Прав си. Щях да те дам под съд за умишлено оклеветяване.

— Не е проблем! Няма седмица, без да вода подобни дела. Умряла работа! Ще минат няколко дни, а после ще опровергаем с малко каренце със ситни букви на втора страница под некролозите за умрелите. Подходящо място, нали? Никой няма да го прочете! Но съмнението, че твоята банка не върви, ще остане в съзнанието на читателя с всички последствия, произтичащи от този факт. Разбира се,

при пазарлъка с непознатото лице щях да включа и разноските по делото.

— Да чуем второто!

— Чувството ми на приятелство към теб. Пък и знаех, че ще разбереш загубата ми и съответно ще я възмездис.

— Колко?

— На първо време двеста хиляди лева — каза твърдо Ризов.

— За цялата акция?

— О, не, разбира се. Казах, на първо време. Ситуацията може да се усложни. Вестникът би загубил много от пристрастието ми към теб.

— Ще ги получиш.

— Кога?

— Моята дума е закон.

— Все пак?

— Ела в понеделник на касата.

Динев се обърна към Ризов:

— Може ли да ми кажете кое е това непознато лице?

— Не, за съжаление.

— И Вие, известният журналист, се оставяте в неведение?

— А как мислите? Това е подставено лице, избрано специално за целта. Друг дърпа конците...

Чу се звънецът на външната врата. Динев излезе и се върна с телеграмата на Пари Ба. Даде я на Ризов. Той стана и се сбогува.

— Шефе, трябва ми пари.

— Ето ти ключа, вземи от касата колкото ти е необходимо.

Динев отвори касата и взе една пачка банкноти. Върна ключа и каза:

— Имам среща с един от журналистите на този парцал. Вярвам още тази нощ да знаем повече.

— Дано!

Скарлатов го изпрати до вратата и се разхождаше из обширната библиотека. Ясно беше, че някой опипва почвата за пряко нападение срещу Търговската банка. Кой? Провинциалните банки — не! Частните банки в София? Биха могли, но в синдикат, а сега се раздираха от противоречия. Оставаха в съображение големите банки с чужд капитал: Генералната, Кредитната, Балканската, Италианската, няколко осигурителни дружества с чужд капитал и, разбира се,

Карасулиев! По начина на действие приличаше на него. Само добър психолог, разбиращ тълпата, можеше да действа по тоя начин. Дива злоба го обхвана. Значи Йосиф смяташе да се измъкне от кризата чрез краха на Търговската банка. Но Скарлатов по-скоро щеше да я взриви, отколкото да стане плячка на Карасулиев. Той не се замисли дали това решение е най-доброто, но знаеше, че ако се стигне дотам, няма да се колебае да хвърли факела.

Динев се върна сутринта в неделя, тъкмо за кафето. Беше блед и уморен.

— Сядай и разказвай!

— Следите водят към Карасулиев.

— Така и предполагам!

— Но нищо не можем да кажем. Действа извънредно предпазливо.

— По-важно е да знаем какво ще предприеме по-нататък.

— Обградил съм го отвсякъде. Цялата ми агентура е на крак.

В неделя не се случи нищо особено. Скарлатов чете дълго, и си легна след полунощ, но не от нужда, а си наложи. Сънят му бе неспокоен, изпълнен с кошмари, и често се стряскаше. Накрая отвори очи. Беше вече понеделник, но още нощ. Услуша се. Чу говор на хора. Какво ли ставаше навън? Пияници или весела компания?... Стана от леглото и напипа чехлите. Излезе от малката спалня — най-тихата част на къщата. Трамваите още не бяха тръгнали. В салона пред прозореца с отмахнати тежки завеси стоеше в тъмнината напълно облечен Туше Динев. Той гледаше навън. Тук говорът се чуваше по-ясно.

— Шефе, не палете лампата!

Застана до Динев. Долу на улицата пред Банката, осветена от електрическите фенери пред входната желязна порта, се виждаха много хора, наредени по двама на опашка. Някъде откъм „Дондуков“ видя мъж и една жена. Те бързаха и застанаха на опашката. А после взеха да пристигат все повече и повече... Той не попита Динев какво значи това. Бяха вложители, изпаднали в ужас за спестяванията си, дошли след полунощ в очакване да се отвори Банката и да изтеглят парите. Скарлатов бързо се облече в спалнята. Динев го чакаше да се приготви. Спас и Неда също станаха. Той му нареди да слезе в Банката и да се погрижи никой да не проникне в двора до отварянето ѝ. Динев докладваше.

— Аз се обадох в полицията. Ще изпратят няколко души, за да пазят реда. Обещах възнаграждение. Тълпата ще се увеличи и може да имаме инциденти.

— Предупреди ли Неделев?

— Да. Очаквам го всеки момент.

— Тогава да слизаме в Банката!

— На чиновниците е съобщено да дойдат на работа един час по-рано.

Скоро пристигна и Неделев. Не беше загубил самообладание. Тримата останаха прави, в кабинета на Скарлатов. Навън почна да се разсъмва. Чу се звънец. Динев излезе, но скоро се върна.

— Всичко е наред, полицията дойде. Чиновниците пристигнаха и Ви чакат в залата.

Скарлатов, придружен от двамата, застана пред редицата чиновници. В този момент дотича запъхтян младият секретар Христов.

— Господин Петров — обърна се Скарлатов към главния касиер, — с колко пари разполага касата?

— Около три милиона.

— Изпратете човек, заедно с двама полицаи, да изтегли от Народната банка минимум десет милиона! Колата със Спас е на Ваше разположение.

Чу се ропот от страна на чиновниците.

— Господа! Предстои ни тежък ден! Работете бързо и акуратно! Моля да се премахнат всички възможни формалности и хората да получават исканите суми до левче! Трудът ви ще бъде възнаграден допълнително.

Един от младите чиновници не се сдържа и попита:

— Господин генерален директор, какво става?

— Нищо особено, инсинуирана паника. Ще бъде ликвидирана. На работа!

Всички лампи на Банката светеха. Скарлатов, Неделев и Динев се върнаха в кабинета. Оттук наблюдаваха как Спас пресече двора и отключи входната врата. Тълпата нахлу и се струпа на стълбището. Там двама полицаи пропуснаха голяма група и спряха останалите. Дойдоха репортери от вестниците. В здрача светваха и изгасваха магнезиеви светкавици. Снимаха опашката пред Банката и взимаха кратки информации от хората. Пристигна и Ризов.

— Е, Скарлатов, хубав ден за журналисти и лош за теб. Не мога да не отразя началото на паниката.

— Смятам, че ще я озаптим.

— А как?

— Повикай фотографите и репортерите от твоя вестник. В Банката ще пусна само тях. Искam да отразят днешния ден и преди всичко акуратното и бързо изплащане парите на хората!

— Само това ли?

— Ще пуснеш извънреден брой. Плащам го изцяло. Искam уводна статия от теб, съвсем кратка! Иди сега при твоите хора и се върни след половин час да обсъдим съдържанието на статията!

— Впрочем, Скарлатов, една утеха за теб — не само твоята банка е окупирана от тълпата. На Карасулиев счупиха красивата, въртяща се стъклена врата на банката. Той беше неподготвен и там цари хаос. Така е и с всички частни банки в София. Обадих се на кореспондентите в провинцията. Там все още е спокойно.

— Моля да ми съобщаваш и твоята информация. Аз ще бъда неотлъчно в кабинета.

— Не те ли е страх от тази тълпа?

— Никак! Това са дребни вложители и търговци. Техният дял в общия капитал на Банката е нищожен и не може да повлияе с нищо.

— Но психологическият ефект е голям!

— Отчитам го. Но ще загуби този, който се поддаде на паниката! В кабинета на Скарлатов инсталираха още един телефон. Така станаха три. Скоро те почнаха да звънят. Пръв се обади Карасулиев.

— Скарлатов, какво става, при мене е ужас...

— Вола рие, върху главата му пада!

— Не смяташ ли да затворим гишетата?

— Тогава банката ти ще бъде подпалена.

— Няма ли власт в тази страна, защо плащаме данъци!

— Нали досега ти пречеха?...

— Вече ми хвъркнаха пет милиона. Изпратих за нови десет от Народната банка.

— Нормално.

— Но това е чиста загуба, това е банкрут!

— Не още...

— Видя ли, ако се бяхме обединили...

— Не говори глупости! Можеше само да забавим паниката с ден-два. Ти я предизвика! Дойде сега времето да изтърсим печалбите в чуждите джобове!...

— Ще се обадя пак.

— Излишно е!

Туше Динев докладва, че провинциалните клонове на Търговската банка са все още спокойни. Скарлатов знаеше, че там бъркотията ще закъснее с ден-два, но няма да я избегнат. Нареди да изпратят налични пари и на тях.

Във вторник отвориха Банката в седем и половина сутринта. Към десет часа бяха изплатени нови петнайсет милиона лева. От другите банки звъняха непрекъснато. Искяха помощ. Скарлатов изпрати пари само на една от тях, тясно свързана с неговата. Другите остави на съдбите им. Тълпата вън не се увеличаваше, но и не намаляваше. Чиновниците работеха бързо. Едва към обед се почувства някакъв спад. Наистина все още пристигаха нови хора, но вече не на групи. Чиновниците не се оттеглиха за обедна почивка и продължиха да изплащат. Директорите им настояваха за срочно съвещание. При създалата се ситуация Скарлатов не можеше да отдели и минута. А и не беше нужно. Целта му беше проста и ясна — да намали въздействието на паниката и ако може да я ликвидира в зародиш. При големите банки с чужд капитал нямаше такава паника, но и те трябваше да изразходват невероятни суми. В кабинета на Скарлатов продължаваше да се звъни непрестанно. Той вдигаше телефона, изслушваше изгубилия ума и дума събеседник, успокояваше го кратко и накрая заключаваше: „Изплащайте, само изплащайте!“ После, без да дочака отговора, затваряше слушалката, за да я вдигне след миг и проведе същия разговор. Така и Динев, така и Неделев...

Извънредният брой на Ризов излезе малко след пладне. Той внесе допълнително успокоение във вложителите. Опашката намаляваше. Към края на работното време залата на Банката остана празна. Беше ли ликвидирана паниката? Поне засега, за днес! — каза си Скарлатов. Чиновниците останаха на своите постове до осем вечерта. Ръцете на Скарлатов трепереха от изпитото кафе. Не беше по-добро състоянието и на двамата му сътрудници. Влезе на доклад главният касиер. Бяха изплатени до затваряне на гишетата над четиридесет милиона лева. Карасулиев съобщи по телефона идентична цифра. Останалите банки

— по-малко, но без изключение всички дълбоко бяха бръкнали в действителния си капитал. Единадесет банки бяха затворили залите и по същество банкрутирали. Един банкер направи опит за самоубийство. Хвърли се от третия етаж на къщата си, но падна на тревата и състоянието му не будеше опасност за живота. Ето какъв бе резултатът от този ден!...

Неделев, с големи сенки под очите от умора, каза:

— Господа, смазан съм. Отивам у дома.

Динев въздъхна. Той желаше същото, но се сдържа.

— Съгласен. Сега е осем и половина. Починете и към дванайсет и половина ви чакам двамата в библиотеката.

Скарлатов остана сам. Спас изгаси една по една лампите в Банката, остави само тази в чакалнята, в коридора и една пред гишетата. Борис гледаше осветения двор. Видя как Спас притвори желязната порта и я заключи, а после с морни стъпки се прибра. Въпреки че предстоеше поредната безсънна нощ, Скарлатов не бе изчерпал енергията си. Поне засега всичко се развиваше според предвижданията му. Значи все още умът не ме е изоставил, моят последен и верен съюзник! — каза си той.

ГЛАВА ПЕТА

Съвещанието започна към един часа след полунощ в библиотеката на горния етаж. В сбита форма Скарлатов изложи пред Туше Динев и Неделев положението в резултат на паниката. Бяха изтекли милиони... Наистина кръвоизливът засега бе спрял, но той не се и постара да успокои събеседниците си. Предвиждаше ново нажежаване на атмосферата, нови ходове от страна на Карасулиев. Повече от всякога трябваше да очакват, че ще се опита да намали загубите си и да изплува на техен гръб. Скарлатов разсъждаваше върху опасностите от гледна точка на противника. За тая цел имаше само един метод — да влезе в кожата на врага, опирайки се на данните и на преките си наблюдения. Трудна задача с много неизвестни, но Скарлатов не се чувстваше ни най-малко неуверен. Мозъкът му работеше безотказно. Кризата, освен всичко друго, събличаше хората до първичната им голота и показваше не само истината в икономиката, но и човека такъв, какъвто е. Макар и не много утешителен, анализът, направен от него пред най-близките му сътрудници вля и в тях сила, бодрост и увереност. Задачите раздели на три. Всеки от присъстващите трябваше да поеме своята. Директор Стефан Неделев се заемаше с индустриалците, търговците и едрите рентиери. Важна и сложна задача, целяща да запази наличните авоари, защото, ако те почнеха да изтеглят капиталите си, съществуването на Търговската банка ставаше съвсем проблематично. Разбраха се с него утре да насрочи съвещание с деловите кръгове. Динев, от своя страна, трябваше неотстъпно да следи всеки ход на Карасулиев и нито миг да не го изпуска от погледа си. За себе си Скарлатов остави не по-малко важна задача. Даже индустриалците и едрите търговци да не изтеглеха авоарите си, един синдикат между Карасулиев и частните банки и банкери също означаваше край на Търговската банка. А в това, че следващият ход ще бъде именно този, Борис не се съмняваше. Идеален изход за малките банки и банкери! Всяка от тях лелееше мечтата, че рухването на Търговската банка ще доведе до собственото им спасение. Затова смяташе излишно да говори с всеки от тях поотделно

или да ги събере заедно, та да потърсят разумен изход от ситуацията. Но тук Неделев рязко се възпротиви. Той вярваше, че едно събиране на bankerите от Скарлатов е необходимо, и наложи правото си на вето. Въпреки нежеланието си Борис се принуди да приеме тази тежка и безсмислена задача. Но по негово настояване отложи събирането на bankerите под предлога, че иска да узнае първо резултата от сондажа на Неделев. Разсъмваше.

— Ще останете ли за сутрешното кафе, Неделев?

— Трябва на всяка цена да се прибера у дома. Там ме чакат...

— Нима не спят?

— Жена ми е бременна.

Борис го погледна. Отново го учудиха равният му, безизразен тон и заспалият му вид. Даже една такава интимна новина съобщаваше толкова индиферентно.

— Честито бъдещ наследник!

— О, още е рано...

Останаха сами с Динев, те дълго мълчаха.

— Все пак бихте ли ми обяснили замисъла си — попита накрая Динев.

— Защо?

— Така действам в мъгла.

— Ами ако именно това искам — никой да не знае следващия ми ход?

— Както обичате.

— Излишно е, Динев, изпълнявай точно! Ум не ти липсва. Така ще ти е по-интересно...

Пиха кафе в трапезарията и слязоха в Банката един час преди да дойдат чиновниците.

Денят не донесе нищо ново. Изтеглянето на влоговете в провинциалните клонове се увеличи, но паника нямаше. Търговската банка в съзнанието на хората си оставаше все още мощна и стабилна. Туше Динев непрекъснато стоеше до телефоните заедно с един свой сътрудник и често влизаше в кабинета му, за да го уведомява по най-различни въпроси. Неделев се появи едва след затваряне на Банката. Той не се отби при Скарлатов. Наложил се Борис да отиде в кабинета му. Седеше невъзмутим, спокоен, със заспало лице и прибираще в скъпата си кожена чанта папките. Скарлатов помисли, че тъкмо човек

като Неделев ще свърши работата. Сдържаността и безразличието, които излъчваше, са най-добрият успокоител за индустриалците. В тия среди той бе некоронован господар и думата му тежеше. Като стадо овце щяха да тръгнат след него. Но докога този заспал овен щеше да води стадото в посока, благоприятна за Банката?...

— Бон шанс! — пожела Скарлатов и излезе. Неделев нищо не отговори и тръгна. Долу на двора го чакаше скъпата му кола. Борис се отби в чакалнята и в гръб видя една висока, стройна, елегантна жена, запътила се с широки, спокойни крачки към кабинета на Динев. Жената за миг се извърна. Черните ѝ дълбоки очи се срещнаха с неговите и той потрепери. Беше недействително красива. Гъсти, бляскави гарвановочерни коси, млечнобяла кожа, издължена, господарска походка и в същото време в нея имаше нещо по момински невинно. Той прочете в погледа ѝ нескрито любопитство, защото тя не го отмести. Усети, че го разглежда като жена със самочувствие, която познава мъжете в цялото им тщеславие, глупост, и по принцип излиза победителка от схватките с противния пол. После посегна към дръжката на вратата и без да чука, изчезна в кабинета на Динев. Оооо! Не бих искал да попадне в ръцете ѝ!... — бе първата мисъл, която мина в главата на Скарлатов. Чакаше с нетърпение да се появи Туше Динев. Но той се забави около час. Най-сетне влезе и остави на бюрото един лист със списък на имена.

— Тази вечер Карасулиев събира директорите на акционерните банки и частни банкери — каза Динев.

Борис хвърли поглед на списъка.

— Но тук са почти всички събратя!...

— С малки изключения — да.

Борис разхлаби възела на вратовръзката и разкопча ризата. Задущаваше се. Това бяха хора и банки, свързани с неговата, получавали помощ, съвет, закрила и услуги от нея!... Колко пъти им бе подхвърлял сделки със сигурна печалба!... И Скарлатов който в цялата си дейност на banker никога не взимаше предвид морала в поведението на събратята си, този път болезнено се засегна.

— О, подло банкерско, крокодилово племе! Как ти пееш „Осанна“, когато силният печели, и ревеш „Разпни го“, когато е в беда!

— Нима сте очаквали друго от тях?

Скарлатов не отговори, а внезапно попита:

— Една дама, едно момиче преди час влезе в кабинета ти...

— На нея дължим този списък и часа на събранието при Карасулиев.

— Предполагам, че това е сътрудничката ти Елена, ако не се лъжа...

Динев кимна с глава.

— Как се е добрала до тези сведения?

— Посредством директора на Южната банка.

— Мръсник!

— Нейното мнение е същото. Обработва го вече една седмица. Хлътнал е и с двата крака по нея.

— А би ли ми казал по каква методика действа?

— По най-древната и безотказна — чрез мъжкото тщеславие. Няма тайна, която мъжът да не издаде на жената, в която е увлечен, особено ако смята, че се издига по този начин в очите ѝ.

Скарлатов искаше още да пита, но едносричните отговори на Динев не предразполагаха към такъв разговор.

— Как ще разберем резултата от съвещанието при Карасулиев?

— Веднага след като свърши. Директорът на Южната банка гори от нетърпение да се срещне с Елена. Тя ще го чака при Татарски. Час-два по-късно ще знаем всичко.

— А данъчният инспектор?

— Той е съвсем лесен.

Срядта срещу четвъртък Скарлатов бодърства през цялата нощ. Разхождаше се из салона, често отиваше до прозореца, дръпваше тежката завеса и гледаше чистия двор, булеварда, осветен от силните електрически фенери на двата пилона. Още не бе разсъмвало, когато влезе Туше Динев.

— Шефе — каза той, — някога носителите на лоши вести са ги убивали...

— Напразно! Отрицателната информация е толкова важна, колкото и положителната, стига умело да я ползваш!...

— Общо взето са присъствали bankerите от бившия Камбиален синдикат — стари приятели на Карасулиев, свързани с многобройни гешефти.

— Нормално.

— За съжаление — и мнозина от нашата сфера на влияние.

— Стигнали ли са до споразумение?

— Почти, но не окончателно. Директорът на Южната банка, а не Карасулиев, е предложил присъстващите да картелират срещу Търговската банка чрез съвместни действия.

— А Карасулиев?

— Говорил дълго и забъркано... Че, от една страна, не може в тежък момент да изостави приятелите си, а, от друга, бил свързан с Вас чрез лично дългогодишно приятелство, затова щял да остане настрана...

— И той има морални терзания?!

— За всеки случай формално няма да застане начело на обединението. Но дал декларация, че ще изпълнява всички договорености.

— И все пак какво е попречило да вземат незабавно решение?

— Директорът на фабрика „Мургаш“! Той казал, че като се ликвидира Търговската банка, оставала като частна само тази на Карасулиев, единствено силна. Наличието досега на две подобни донякъде уравновесявало различните тенденции и не позволявало да загинат слабите. А като остане Карасулиев сам, няма ли той да се разпорежда като вълк сред стадо и да изяде един по един малките си партньори. Припомнил същите случаи в практиката му.

— Браво! Един трезвен глас! Представям си отговора на Карасулиев...

— Дори заплакал, че му нямат доверие. Но все пак това изказване разколебало донякъде останалите и решили да изчакат няколко дена.

— Колко?

— Вероятно до понеделник.

Борис въздъхна с облекчение. Имаше на разположение цели три дни — четвъртък, петък и събота! Неделя по принцип не слагаше в сметката. Дотогава всичко щеше да се реши. Карасулиев беше направил първата си грешка. Защо?... Ето, това Скарлатов не може да си обясни.

— Желаете ли подробния доклад на Елена?

— Ти прочете ли го?

— Заедно го правихме.

— Ще го разгледам насаме. Имам един въпрос към тебе — на това съвещание станало ли е дума за лихвения процент на влоговете и кредитите?

— Не.

— Сигурен ли си?

— Както наредихте, имахме специална насоченост по този пункт.

Докато разсъмваше, двамата мълчаливо пиеха кафето си в трапезарията, Скарлатов непрекъснато анализираше сведенията. Неговият час приближаваше. Беше вече въпрос на дни. Какъв щеше да е следващият ход на Карасулиев?... Той няма смелостта да застане директно срещу Скарлатов. По стария си навик щеше да действа като лисицата — с други средства, а това намаляваше бързината и силата на удара. Вторият извод произтичаше от първия. Щом досега не мина в пряко, мощно нападение, значи, че го е страх от противника. Дългите години на финансови битки с Търговската банка и Скарлатов бяха посели в него този страх, който, въпреки ума си, Карасулиев не можа да преодолее. Някъде далеч в подсъзнанието му винаги се загнездваше едно подозрение, че Скарлатов има скрит ход, а той не го знае... И че именно тая неизвестност можеше да го погуби. Но така ли беше в действителност? Борис не беше уверен, щеше обаче да използва малкото си психологическо предимство.

Той слезе в кабинета преди отваряне на Банката. Чиновниците пристигнаха след него. Секретарят му донесе папките по текущите дела. Той ги попита дали директор Неделев е дошъл.

— Току-що — отвърна секретарят.

Първият му порив беше да отиде при него, но се отказа. Злоба изпълни душата му. Нима той не можеше да дойде през нощта и му съобщи резултата от съвещанието с индустриалците?! Но не го стори. Борис също нямаше да покаже, че е засегнат. Отвори вратичката на бюфета, където в дъното имаше огледало. Беше забравил да се обръсне и смени ризата. Острата му побеляла брада бе набола. Помисли си, че при трудни обстоятелства в живота си — война, раняване, затвор — той винаги си бе пускал брада. Реши и сега така да направи, за да спази традицията в нещастията.

Неделев благоволи да се появи в кабинета един час по-късно. Елегантен, отпочинал, с безизразно заспало лице, той каза с равен и провлачен глас:

— Добро утро — и седна във фотьойла.

— Как е жена Ви?

— Всичко е нормално в семейството ми, а също и в бизнеса.

Скарлатов не искаше да пита как е минало съвещанието. Смяташе, че това ще го унижи.

— Вие не изглеждате добре — каза Неделев.

— Откъде този извод?

— Не сте се избърснали.

— Драги Неделев, реших да си пусна брада.

— Да не би да е починал някой близък?

Явно това е сарказъм, помисли Борис и го прие като такъв.

— Брадата ми носи щастие.

— На нея ли разчитате?

— А Вие, Неделев, на какво разчитате?

— На себе си, на упорития си труд. Всичко друго тук не ме засяга.

— Нима?

— Естествено деловата активност ще намалее, парите ми са вложени в предприятия. Някои ликвидирах, основните запазих. Отсега нататък за мен ще става все по-добре, макар и бавно.

— Вие снижавате прицела и това е примирение, а може би старост?...

— Смятате ли, че Банката ще се задържи? — директно попита Неделев.

Сега трябваше да отговори. Но на кого? На един човек, който бе доволен, че е спасил своето — и повече по инстинкт, отколкото по разум, той каза:

— Едва ли. Надежди почти няма.

— Така и знаех! По-лошото е, че и останалите индустриалци мислят същото.

— Вие нямате сметка да мислят така!

— Отчетох и тази възможност. С голям труд успях да ги убедя засега да не изтеглят капиталите си.

— По същество ликвидацията на Търговската банка няма да Ви засегне, нали така?

— Очаквах такова развитие и взех предпазни мерки.

— На колко време мога да разчитам?

— Максимум до понеделник.

— Предлагате да ликвидираме общите предприятия и те да минат към Вас?

Неделев кимна с глава.

— А защо на Вас именно трябва да ги продам? И почти даром?

— Защото съм директор на Банката и дълги години съвместно работихме.

— А не Ви ли е минало през ума, че мога да ги подаря на лица, които Ви превъзхождат като човек?

— Това няма да направите.

— Защо?

— Защото сте разумен.

— Грешите, ние, Скарлатови, сме и хора на чувствата. За мене ще е чудесна гледка да видя всичко в пламъци и как се ровите в пепелта, за да измъкнете парченце злато.

Неделев стреснато отвори очи.

— Може би сте чували за нашата налудничавост, пиянство и тем подобни?

— Какви са Ви условията, Скарлатов?

— Това е вече по-нормален разговор!... До понеделник включително Вие запазвате поста си на директор и така да се афиширате, сякаш Търговската банка е най-стабилното учреждение в света!

— Но не е!

— Засега само аз и Вие го знаем! Останалите могат да предполагат. Става въпрос само за три дни!

— А какво аз печеля?

— Общите предприятия ще преминат към Вас с предимство.

— Каква е гаранцията?

— Моята дума.

— Тя е недостатъчна.

— Ще се задоволите с нея! Някога показахте голямо малодушие в преговорите с Вегенел и срамната сцена, която разиграхте пред баща ми. Тогава той Ви прости. Ще се постарая и аз!

— Но Вие не сте Той!

— Правите солидна грешка! И ако твърдо застанете до мен, аз ще оценя този Ваш жест. Но няма да го направите, нали?

— Няма.

— Вие, Неделев, за цял живот ще останете дребен бизнесмен в една номадска страна!... Искam три дни вярност от Вас, макар и показно! Съгласен?

— Добре.

Неделев се надигна и тръгна към вратата, но неочаквано се върна.

— Какво смятате да правите с урановата мина?

— Нищо. Тя е моя лична собственост.

— Готов съм да я купя още сега.

— Така ли?!

— Плащам в налични.

— При тая криза?

— Знам, че губя, но имам някаква фикс-идея. Първата ми любов са мините.

— Ако си спомняте, Вие й предричахте лоши бъднини.

— И сега не смятам, че са кой знае какви!

— Вие се опитвате да ме измамите, Неделев. Перспективите са отлични. Мината дава доходи и от ден на ден те се увеличават. Много лаборатории по света са наши клиенти и едва успяваме да задоволим поръчките им. Няма да е далеч денят, когато уранът ще се използва в индустрията. Простете, но не съм глупак.

— Плащам в долари.

— Никога, Неделев! Когато Банката се разори, когато се превърна в пълен просяк, тогава ще останат капиталите от жена ми и част от моите капитали на името на дъщеря ми. Вие чакате дете, а аз имам дъщеря. Парите ще я спасят. Урановата мина е семейна собственост на Скарлатови. Вие сте свободен.

Скарлатов вече не броеше безсънните си нощи, но чувстваше как огромният капацитет на мощния му организъм се изчерпва. Бе задрямал в креслото небръснат, с разкопчана, измачкана яка. Сънуваше кошмари. Безредно се явяваха образи, сякаш всички си бяха дали среща в измъчения му мозък. И все мъртвци — баща му, жена му... Епизодично се мернаха дори Кюлев и обесилият се Георгиев. И тъкмо усети някакво облекчение, когато изплува кроткият лик на майка му, коленичила пред олтара на полутъмната селска къщичка, и почувства,

че има някой в стаята. Мъчително отвори очи. Беше Туше Динев. Той загрижено го наблюдаваше. Борис скочи.

— Какво има?

— Идвам от моргата на Александров ската болница. Тази нощ Роза е била убита.

Някаква студена ръка сграбчи сърцето му и не го пускаше. Минаха няколко мига, докато се успокои.

— Разказвай, дявол да те вземе!

Постоянен посетител в заведението на Татарски бил някакъв притежател на фабрика за салами. Безумно се увлякъл по Роза. Напивал се всяка вечер, докато накрая ѝ предложил да се ожени за нея, като ѝ заявил, че ще се разведе с жена си. Роза се смеела. Някой му пошушнал, че тя не му обръща внимание, защото няма парите на Търговската банка. Пил много, но не буйствал. Когато Роза почнала да пее, станал, отишъл до подиума и я застрелял. Точно шест куршума.

— Мъчила ли се е?

— Не. Починала веднага.

— Да тръгваме!

— Къде?

— В моргата.

— Не Ви съветвам. И без това утре пресата подробно ще опише убийството и няма да Ви пожали!

— Аз нямам намерение да се крия!

Събудиха Спас. Пресякоха София по глухите и безлюдни улици. Пред едноетажното здание на моргата стояха всички работещи в заведението на Татарски. Мълчаливо се отдръпнаха и им направиха път. Униформеният полицай отдаде чест на Динев. Минаха по коридора. Пред вратата на залата стоеше Татарски. Този силен мъж плачеше. Той ги въведе. Две от трите каменни маси бяха заети от трупове, покрити с бял чаршаф. Лекар нямаше. Пазачът дотича и се спря на входа. Една слаба електрическа крушка без полилей едва осветяваше помещението. Погледът на Скарлатов се спря върху празната маса. Там от едно чучурче течеше струйка вода и по улея се губеше в тръба на другия край на масата.

— Къде е? — глухо попита Скарлатов.

Динев дръпна белия чаршаф. Върху каменната маса лежеше голо, прекрасно женско тяло, леко синкаво от слабата светлина, с

полуотворени устни, едва откриващи белите ѝ зъби. Отишла си беше една жена, която го бе обичала безкористно, него, на прага на старостта. Всички хора, с които той се срещаше на този свят, искаха или очакваха нещо от него. Само тя даваше. Когато видя леко завитите кичури по врата ѝ, мокри и залепнали по бялата ѝ моминска кожа, той не издържа, бързо вдигна чаршафа от пода и внимателно я зави. После тръгна стремително напред със замъглен поглед и без да вижда никого, се качи в колата.

Остана сам в кабинета си до разсъмване. Смъртта на Роза направи да избледнеят и битките, и парите, и Банката, защото внезапно бе почувствал безсмислието на човешката суета. Не загуби илюзиите си, но си върна нещо по-важно — равновесието и примирението пред неизбежното. А това значеше, че отново е вътрешно силен.

ГЛАВА ШЕСТА

Тази сутрин той не слезе в Банката. Извика горе при себе си Динев и секретаря Христов. Младият мъж се държеше на висота. Нито за миг не се поддаде на паниката. Но Скарлатов усещаше, че Христов наблюдава всеки негов ход и се мъчи да го запомни за бъдещата си практика. Секретарят му безпределно вярваше в него. А Туше Динев изпълняваше всичко точно като машина, но се чувстваше умората му. Борис им постави чисто техническа задача — да организират за събота вечер голям банкет в дома му. Отдавна тук не бе даван такъв прием. Домакинството му беше неподготвено. Възложи да се отпечата специални покани и лично Христов да ги връчи на банкерите и индустриалците. Остави им на разположение колата и Спас. После повика Неда и се разбраха с помощнички да почисти и подреди къщата. Следващият посетител беше Татарски. Не му позволи да заговори за Роза, а веднага сухо и делово му обясни какво се иска от него. Задължи го в събота вечер да затвори заведението и целият му наличен персонал от келнери, готвачи и помощници да бъде на негово разположение. Подробно обсъдиха менюто и напитките. Макар и учуден, Татарски не посмя да попита за какво е необходим на Скарлатов този прием с толкова много куверти.

— И моля — каза Борис, — Вашите хора да заемат местата си рано следобед. Една част от тях — най-решителните и силните — трябва да охраняват сградата, така че нито един човек без покана или мое знание да не проникне и нито един от присъстващите да не напусне! Възможно ли е?

— Разчитайте напълно! Радвам се, че се спряхте на нас. Ние сме Ви задължени за цял живот и за нас това е дребна работа!...

— Но за мене не е. Вашата задача е от изключителна важност, а аз съм благодарен човек...

— Знам, Ваше Превъзходителство. Ще се постареем, както никога!

— Мадам Жорж също ще е необходима. Разноските поемам аз.

— Няма да излезе скъпо. Ще бъдем пестеливи. Персоналът е Ваш, алкохол в избата имаме достатъчно, а съдове ще донесем от заведението.

— Не ме разбрахте, Татарски. Напротив! Искам приемът да надхвърли всички очаквания! Не пестете! Персоналът ще бъде щедро възнаграден.

— Благодаря, Ваше Превъзходителство, и от името на моите колеги. Какво ще заповядате за оркестъра и програмата?

— Не знам дали ще ми потърбват, но да дойдат и те! Ще ги настаним някъде така, че да са ни под ръка.

След като свърши всичко това, Скарлатов влезе в кабинета си. Тук на бюрото му бе оставена цялата сутрешна преса. Прочете всичко, което касаше убийството на Роза. Повечето вестници не споменаваха неговото име. Но жълтият печат подробно риеше миналото му — бе обрисован като стар развратник и съблазнител и благодарение на милионите си е причина за смъртта ѝ. Никой от тия драскачи не обвиняваше прекия убиец. Напротив! Страстта му към танцьорката срещаше съчувствие до оневиняване. Борис бе сигурен, че в съзнанието на публиката убийството от любов или ревност не бе убийство. Грозният факт да отнемеш живота на друго човешко същество срещаше снизхождение във всички законодателства на света. Като всеки човек и Скарлатов изпита желание да се скрие, да изчезне, да го забравят!... Но той бе реалист. Винаги в такива моменти от живота разумът му превъзможваше страха или неудобството. Презрението му към властта и общественото мнение беше една от силните и неизменни черти на характера му и тя взе връх. Сега трябваше с гордо вдигната глава да се покаже на хората! И той го направи с малки вариации — жизнено необходими за голямата акция, която провеждаше. Борис облече балтона си, но го остави разкопчан, така че да се вижда измачканият му костюм, замърсената риза и зле вързаната вратовръзка. Без шапка, обрасъл с бяла къса брада, той тръгна в декемврийския студ по софийските улици. Хората го познаваха и се спираха стреснати да го гледат. Отиде право в клюкарското сблище на „Юнион клуб“. Всички престанаха да говорят. Седна сам на една маса в центъра на залата, така че да го наблюдават отвсякъде. По масите взеха да шушукат помежду си и често отправяха погледи към самотния банкер. Никой не се опита да го

заговори. Оберкелнерът прие поръчката му и скоро мина през салона, носейки сребърен поднос с бутилка френски коняк, чаша и още една за минерална вода. Скарлатов го отпрати и сам напълни водната чаша с коняк догоре. Изгълта го на един път и си наля втора. Пиеше посред бял ден като казак, без да спазва никакво приличие. Присъстващите бяха шокирани. След като изпразни цялата бутилка, Скарлатов се надигна, пресече залата и спря пред масата на Ризов. Той веднага стана. Скарлатов го хвана за лакътя и го поведе към изхода. Спряха на разстояние от масите, така че да не чуят разговора им.

— Драги Ризов, ще те чакам утре, събота, след работа у дома!

— За какво се касае?

— За пари, които можеш да спечелиш без никакъв труд.

— Ще правиш подаръци?

— Защо не?! След като Банката пропада!... Спомняш ли си притчата на Христос за неверния слуга, който разорил господаря си и се мъчел да спечели приятели за бъдните дни?...

— Имаше нещо такова...

— Очакванията ти ще бъдат надминати!

— И все пак какво замисляш?

— Фарс с трагичен край! Това достатъчно ли ти е? Още не съм измислил финала. И аз, като Моцарт, ще пиша увертюрата на „Вълшебната флейта“ в навечерието на премиерата...

Още преди да затвори вратата на Клуба, вътре се разшумяха на висок глас. Скарлатов злобно се усмихна. Фарсът почваше да се разгръща математически точно по предвижданията му. Остави у всеки впечатлението за неминуема катастрофа — лична и финансова. Сега цяла София щеше да узнае.

Прибра се къщи. Полегна на кожения диван в библиотеката и спа до късно следобеда. После бодърства през цялата нощ и обмисли всички детайли. В събота сутринта прие последователно Динев, Христов и Татарски. Поканените бяха приели да дойдат. За да не притеснява никого в приготовленията за банкета, Скарлатов отиде на вилата. Когато се върна към края на работното време, целият дом бе в пълен ред и огромната маса в салона наредена. Порталът на библиотеката беше широко отворен. Наистина къщата на стария Скарлатов бе пригодена за големи и пищни приеми както никоя друга в столицата, освен Дворецът. Навсякъде бяха поставени вази с цветя,

много цветя, а също и на масата. Влизаха и излизаха хората на Татарски, мълчаливи и спокойни. Малко след привършването на работата в Банката Спас затвори голямата желязна порта и сложи веригата с тежкия катинар. Пристигна Ризов. Скарлатов води с него кратък разговор, даде му няколко пачки хилядолевови банкноти и той си отиде развеселен и очарован. Като изключим Динев, може би Ризов пръв взе смътно да прозира замисъла му. Това изпълни вестникаря със страх и уважение, което значеше и вярност. Малко по-късно Динев мълчаливо подаде на Борис вечерните вестници. Във всички имаше съобщение на първа страница, което той беше обградил с червено мастило. В него се казваше, че Банката на Карасулиев току-що е получила помощ в чужда валута от една английска банка. Динев добави, че се касае за минимална сума, и предложи да опровергават Карасулиев в печата с точната цифра. Скарлатов се усмихна.

— По никой начин! Именно на това разчитам.

— Но това значи останалите банкери да тръгнат слепешком към Карасулиев.

— Дай ми отговора и ще съобщя, когато намеря за добре. А сега вървете и изпълнявайте точно! До сутринта всичко ще стане ясно!

— Ангажирах всички такситата на София и ще бъдат на наше разположение през цялата нощ.

— Отлично, Динев! Предстоят ни незабравими мигове!...

И тия думи на Скарлатов върнаха цялото спокойствие и увереност у него.

Настъпи ранната декемврийска нощ. Всички външни лампи светнаха. Синкавобялото бароково здание на Търговската банка блестеше ослепително. Полилеите и лампите на цялата къща светеха. Завесите бяха дръпнати и минувачите по улицата се заглеждаха в този лукс. Домът очакваше гостите за Валтасаровия пир^[1]. Част от хората на Татарски — най-яките, заеха местата си пред централния вход откъм булеварда и по ъглите. Други застанаха пред входа към малката уличка и вътре още двама. На гардероба също бяха хора на Татарски. Долу в Банката Динев и Христов стояха неотлъчно до телефоните. Скоро поканените започнаха да пристигат, извозвани от такситата, и само малка част със собствените коли. Булевардът и страничните улици се запълниха с автомобили. Поканените влизаха един по един, без съпругите си, водени от мадам Жорж към салона. Скарлатов

довършваше тоалета си в банята. Вече напълно готов, с къса бяла брада, облечен елегантно, той се появи пред гостите. Със своята едра фигура и гордо вдигната глава неволно внесе респект в шумната зала. Всички млъкнаха. И без да искат, инстинктивно направиха шпалир. Той закрачи през него и никому не протегна ръка, но изглежда всеки един, макар и за миг, право в очите, като главнокомандващ своите генерали. Повечето свеждаха погледи. Скоро премина и първото стресване от неговата поява. Мъжете взеха свободно да се разхождат, да сядат или разговарят прави. Келнерите разнасяха напитки всекому според вкуса. Всички се отпуснаха и почнаха да проявяват просташка безцеремонност. Без всякакъв свян разглеждаха скъпата старинна мебел, пипаха завесите, спореха по качеството на полилеите и произхода им. Разглеждаха красивите сребърни съдове. Основният въпрос беше колко струва и за колко могат да купят дадената вещ. Скарлатов чуваше всичко, но не даваше вид, че е засегнат. Поведението на присъстващите бе на глутница вълци, заобиколили в кръг огромен, умиращ елен. Все още не смеят да го нападнат, но знаят, че е въпрос на часове и се облизват, предвкушвайки пиршеството. Спас тихо му прошепна, че е пристигнал Чернаев. Скарлатов се извини и слезе по мраморното стълбище в Банката. Екипът му от трима адвокати, двама помощник-адвокати и двама машинописци се беше разположил в залата с гишетата. Когато Скарлатов се появи, всички почтително станаха. Чернаев, след като извъртя няколко пъти очните си ябълки до бялото на склерата, направи нисък поклон и подаде ръка. Беше искрен в дълбокото си уважение към Скарлатов, особено сега, защото може би само той знаеше малко повече от останалите за истинския му замисъл и с интерес очакваше развързката. Този стар човек все още не беше загубил любопитството си към живота. След като Борис размени няколко думи с тях, се върна в залата на втория етаж. Горе по желание на всички свиреха музиканти, но не виенски валсове, а цигански мелодии и турски маанета. Оркестърът се бе разположил в малка, незаета стаичка, но добре се чуваше през отворената врата, без да пречи на оживените разговори.

Неделев бе вече дошъл. Изглеждаше мълчалив и угнетен. Скарлатов, облечен в смокинг, с пура в уста и усмивка на лицето, се смеси с гостите, върнал цялата си аристократичност и учтивост. В дъното ги чакаше голямата маса, отрупана с цветя и скъпи сервизи. На

по-малки маси към прозорците бяха сервирани мезетата и коктейлите. Всеки от тия хора бе типичен българин, страстен обожател на къорсофрата. Те изпитваха радост. В продължение на години Търговската банка висеше над главите им като дамоклев меч, готов да пререже тънкия им врат. Сега те се чувстваха свободни и уверени в банкрута на Скарлатов. В понеделник многобройните му клиенти акционери и индустриалци щяха да изтеглят своите влогове и ценни книжа, за да ги внесат в техните банки. Печалба без никакъв риск, защото Карасулиев благородно се отказа от своя дял в нея. Цареше всеобщо задоволство. Това, че самият Скарлатов ги покани, те не можеха да си обяснят по друг начин, освен чрез неговата странност и налудничавост. Той винаги е харчил като аристократ и този гуляй в тяхното съзнание беше естествен финал на Скарлатов, финал ярък, с фойерверки, подобно на римските патриции, приготвящи се да умират, подобно на масовите гуляи в Херкулан и Помпей преди затрупването им от лавата. Ядеха и пиеха без мяра; без всякакво възпитание. Охранени, нагли, със зли, ненаситни очи, те даже не обърнаха внимание, че Карасулиев не е сред тях. Просто го бяха забравили. Един провинциален банкер се приближи:

— Е, Скарлатов, това е да загубиш с чест!

— Вероятно ще се запиляя по Америка, там ще си опитам късмета... — отвърна Борис с усмивка.

Друг го хвана за ръката.

— Продаваш ли вилата?

Скарлатов, все така любезен, отговори:

— Смятам засега да я оставя...

— Имай ме предвид като кандидат!

Директорът на Северната банка сериозно и делово му предложи:

— Моята салонна гарнитура беше най-хубавата в София! Стара, австрийска изработка! Но бих купил твоите френски мебели... Ще ми ги продадеш ли?

Борис уклончиво каза:

— Определил съм ги за музея... Извинявайте, господа, за момент...

Той излезе от салона. В коридора го чакаше Туше Динев.

— Всичко е готово! — докладва той.

— Затворете и заключете входната врата! От този момент никой да не влиза и излиза!... — заповяда Борис.

[1] Фразата произлиза от мит за последния вавилонски цар Валтасар. Означава: Весело и лекомислено прекарване на времето при някакво бедствие. ↑

ГЛАВА СЕДМА

Скарлатов се върна при гостите и ги покани да заемат определените им с картончета места. Изчака всички да седнат и последен зае своето кресло — нарочно избрано по-голямо и по-високо като трон, така че да надвисне подобно лешояд над плячката. Леко почука чашата и настъпи тишина. Той стана и заговори:

— Тук сме всички, от най-малкия до най-големия... Впрочем, изглежда Карасулиев е зает тази нощ... — Всички погледнаха към празния му стол. — Но и без петел ще съмне... Скъпи мои приятели, спътници в живота ми, единомишленици!... Отдавна желях да ви събера на едно място — вас, цвета на България, — но все отлагах. Нашият живот, както знаете, е битки, битки и никакви радости!... Но ето сега, когато свободата може би най-сетне ще ме съпътства, реших да го сторя, за да попият очите ми тази дивна картина — вашите лица!... И мога само да съжалявам, че Рембранд не е сред нас и да нарисува не кротките хрисими холандски събратя, а вълци и соколи, които от нищо не се стряскат и вървят право към целта, към печалбата! Е, признавам, че не бях банкер както трябва. Може би образованието ми е пречело... А доколкото ми е известно, друг частен банкер с висше образование няма. Може би някакви отвлечени идеи са ме обезоръжавали в тая люта битка... Но така или иначе, вече стигнах до катарзиса...

— Какво? — попита един от гостите.

— До катарзиса, до края на моя път. Аз исках да въведа християнски принципи в банковото дело: „Не прави това, което не искаш да правят на тебе!“, или по-просто: „Яж, но остави и другите да ядат!“.

В тоя момент Неделев погледна към Борис и леко повдигна полупритворените си клепачи.

— Но това са утопии... А сега, нещо приятно! Вярвам, че по братски ще разделите капитала ми.

— Ще видим тая работа... — каза някой в края на масата.

— А що се касае до предприятия и акционерните дружества, те ще преминат към високоуважавания и ценен от мен господин Стефан Неделев, мой... ортак!

Всички обърнаха глави към него.

— Не може Неделев сам да изкупва, справедливост трябва! — извика един от индустриалците.

— О, вие ме огорчавате!... Вземете гълъбите и вработата как не си пречат, като кълват заедно зърната. И накрая, скъпи мои колеги, искам да ви завеща една мисъл: „Обичайте се един други, така както Отец ви обича!“

Чуха се възгласи:

— Браво, Скарлатов!

— Затова аз изготвих един договор между мене и вас, та в зависимост от капиталите на банките ви да получите и съответния процент от мене. Който има най-голям капитал, получава най-много, за да спазим принципа на обичта.

— Така е! — обадиха се други.

Но сред по-дребните и немощни банкери се чу ропот. Развикаха се.

— Не, това няма да стане!... Ще видим!...

Говореха на висок глас и скоро шумът прерасна в караница.

— Нека влезе господин Динев! — обърна се Скарлатов към застиналия на входа снажен Татарски, облечен във фрак.

Всички млъкнаха, като чуха името на всезнаещия български Фуше, който влезе с папка под мишница.

— Господин Динев, можете ли да осведомите тук събраните мои приятели на каква сума възлизат капиталите?

Отново се чуха възгласи:

— Да каже! И да каже, без да лъже!

— Но, господа, не става дума за моите капитали!...

— А за кои?

— За вашите!

Настъпи гробна тишина. Но някой пръв се окопоти и каза:

— Това всеки от нас го знае! Ние сме ги официално декларирали!

— О, господа, не бъдете скромни! Става дума за действителните капитали, които едва ли сте били така глупави да съобщите. А те са

поне пет пъти над реално декларираните! Например, при двайсет милиона капитал, Вие имате действителен около сто милиона, така ли е? — обърна се той към съседа си. — Случайно цитирах Вашата банка...

— Това не е вярно! — нервно възкликна той.

— Не се вълнувайте. При другите положението е още по-фрапантно! Е, Динев, защо не четете?

В отговор се получи истински бунт. Наскачаха от креслата с викове:

— Не искаме! Стига вече! Късно е! Да си вървим!

За да ги усмири, Скарлатов пак почука по чашата.

— Господа, вие не ме зачитате! Вие пренебрегвате моето гостоприемство, а това може да ме ядоса... Седнете! Никой тая вечер няма да мръдне оттука!

Изведнъж настъпи тишина и миг след това един от поканените каза:

— Е какво, като знаеш действителния капитал и печалби?! Ти си постъпвал по същия начин!

— Само че аз си отивам от този елитен кръг... И господине, помислете си само: Вашата банка е на възраст около петнайсет години и през цялото време сте плащали на държавата данъци върху сума, намалена до степен на просяк. Е, ако например съобщим официално тези данни, ще стигне ли целият Ви сегашен капитал да издължите неизплатените суми заедно с лихвите и глобите?

— Ти това няма да направиш!

— Така ли? — опъна се Скарлатов. — А за какво, дявол да ви вземе, ще ви давам безплатна вечеря?! Динев, поканете останалите!

Той отиде до вратата и въведе Ризов с трима редактори от вестника.

— Седнете, господа журналисти, каква радост!...

Но те останаха прави.

— О, ние бързаем, чака ни работа тази нощ...

— Жалко, че елитът на българската преса не може да празнува с елита на българската икономика... Но добър е бог, той пак ще ни събере...

— Господин Скарлатов — каза Ризов. — Ето ви шпалтите от първата страница на вестника, както благоволихте да поръчате

рекламата.

Той бързо раздаде отпечатыци от шпалтите на всички. Скарлатов прочете на глас:

— От утре Търговска банка Скарлатов и син покачва лихвения процент на влоговете с три процента, а лихвеният процент на кредитите спада с два процента. Доволен съм, господа редактори! Много хубаво сте оформили първа страница! Цяла България ще разбере!...

— Скарлатов, но това е самоубийство! — извика един от гостите.

— Та не е ли все едно къде ще отидат парите ми? Аз мога да издържа поне една седмица, за разлика от вас!... Пък и моите изчисления показват, че ако всички тук присъстващи бъдете разорени и парите ви дойдат в моята банка, аз ще се измъкна от кризата, въпреки идиотските лихви. Вярно, ще ми бъде безкрайно мъчно, но вие ще бъдете... как да кажа... трупове. Но какво да се прави — живот!... Днес аз, утре вие, или обратното!...

Един от присъстващите започна да къса страницата. Останалите го последваха.

— На ти на тебе, на, на...

— Господа, не бъдете деца! — извика Ризов. — Това са само шпалти. Редакцията е в пълна бойна готовност. След два часа вестникът ще е отпечатан. Достатъчен е телефонен звън...

Погледите на всички се отправиха към телефона на масичката до завесите. Ризов се запъти към него, но един го изпревари, яростно скъса жицата, като удари апарата в земята и почна да го тъпче с крак.

— На ви телефон, на ви телефон!...

Скарлатов заговори с тих, равен глас:

— Господа, не очаквах, че така ще се развълнувате... Случва се! И аз не знаех, че банките ви ще бъдат разорени. Не знаех поне до съвещанието ви с Карасулиев... Впрочем главният данъчен инспектор е тук, в моя дом. Динев, нека влезе и чуе...

Появи се един невзрачен мъж, когото всички познаваха. Настъпи жалка суматоха. Тези охранени, добре облечени мъже с чувство за превъзходство над другите се превърнаха в животни. Те със сила дърпаха редакторите за дрехите и ги блъскаха.

— Няма да позволим!... Оттук жив никой няма да излезе!...

Двама изтласкаха въвн от салона данъчния инспектор. Скарлатов с презрителна и малко тъжна усмивка наблюдаваше това зрелище.

— Господа, успокойте се!... Отпечатването на вестниците ще почне след два часа! Имате сто и двацет минути на разположение!

Всички обърнаха глави към огромния старинен часовник на стената, който отброяваше с махалото секундите. Един от присъстващите изхълца:

— Скарлатов, прости ми! Аз съм с тебе!

— Карасулиев ни подведе! — извика друг.

Наобиколиха Борис отвсякъде.

— Но, господа, вие се обединихте срещу мене, естествено е да ви се противопоставя. Кой ще излезе победител — още не се знае!... Може би Карасулиев, може би аз?...

— Но нас тогава няма да ни има! Какво ни интересува битката между двамата и кой ще спечели!...

Отвън се чу упорит клаксон. Всички млъкнаха.

— Динев, идете да видите кой идиот по това време ни смущава?

Докато продължаваше суматохата, той се върна и всички млъкнаха.

— Господин Карасулиев чака навън пред портата! — каза ясно Динев. — Моли коленопреклонно да влезе.

— Който закъснява, няма място за него. Петима Петко не чакат! — каза Скарлатов. — Нали така, господа? Ние ще го накажем малко...

Отвън пак се чу клаксонът, надут до отказ.

Гостите се струпаха на прозорците. Долу на улицата лъщеше колата на Карасулиев, а пред високата заключена желязна порта на двора стоеше самият той.

— Татарски, излезте и отстранете посетителя и колата му от Банката!

— Скарлатов, сгрешихме, но ако остане само твоята банка в България, ще ти дойде май много!...

— Много на душманите! — отвърна Борис.

— Господин Скарлатов — поде един сравнително спокоен мъж. — Вие не сте ни събрали, за да ни унищожите. Ако беше така, всички щяхме да прекараме една спокойна нощ в леглата си и чак на сутринта щяхме да разберем смъртните си присъди в печата. Прав ли съм?

— Донякъде...

— Спрете тази екзекуция! Спрете я, за бога!

— За да се обедините пак срещу мен? Не! Втори път не се лъжа!

— Обещаваме!

— Обещание къща не прави!

— Кажете Вашите условия — заговори пак същият мъж. — Не ни измъчвайте! Ние сме хора, преминали средна възраст. Ще Ви тежи на душата, ако с някой от нас се случи нещо...

Скарлатов въздъхна.

— Добре. Уморих се... За последен път ви прощавам! Тази нощ вие ще подпишете договор, че никога няма да работите срещу мен!

— Дадено.

— И че винаги, когато поискам, ще работите с мене срещу друг!

Настъпи мълчание.

— Е, съгласни ли сте?

— Съгласни.

— Този договор ще бъде скрепен за съответните гаранции от ваша страна. Върху тях ще трябва да поработим сега до сутринта. Едно от условията ми е — никакъв кредит на лица, които аз ще посоча!

— Карасулиев ще им даде!

— Няма да смее, защото ще го заплаша с нашия договор, с нашия братски договор, основан на великата любов между bankerите. Какви думи! Като ги произнасям, душата ми се вълнува и извисява!...

— А вестникарите?

— Спасе, заведи господата до редакцията им!

— Господин Скарлатов, както се уговорихме, оставаме в готовност — каза Ризов.

— Вървете, момчета! Ако тези мои братя се окажат опърничави, ще ви уведомя.

Журналистите излязоха.

— Динев, готови ли са индивидуалните договори с всеки поотделно и колективният договор?

— Да, шефе.

— На работа, господа.

В салона тържествено влязоха Чернаев и екипът му. Всички станаха от масата и отидоха в библиотеката. Тук, без да бърза, Чернаев подреди книгата. Секретарят Христов със златна автоматична писалка

и попивателна застана прав зад стола на Скарлатов. Той тежко седна и отпрати зъл, втрещен поглед към банкерите, скупчили се прави един до друг на отсрещния край, като група, приготвена за нощен разстрел. Развалих им целия кеф, каза си Борис, да не говорим за софрата... Остана непокътната, но утре сутринта ще седнем с Татарски и всички помощници и ще направим такъв невиджан гуляй!... Усмивка се яви на лицето му. После се сети за предстоящата напрегната работа и сурово обяви:

— Да започваме, господа! Времето не чака!

На разсъмване Скарлатов изпрати гостите през официалния вход. На отсрещния тротоар в сянка стоеше Карасулиев и наблюдаваше всичко. Той цяла нощ не бе мигнал и не бе напуснал това място. Всеки минаваше край Скарлатов и му стискаше ръката. След това сядаха в такситата или собствените автомобили и заминаваха. Накрая всички си отидоха. Тогава Карасулиев пресече улицата. В този момент Скарлатов сам притваряше железните крила на портата. Йосиф застана срещу него от другата страна на решетките. Чак сега Борис за пръв път го забеляза, но не трепна. Завъртя ключа и произнесе сякаш на себе си:

— Който вади нож, от нож умира!...

После тръгна спокойно по алеята към Банката. На входа го чакаше Неделев. Той с усилие отвори падналите си клепачи и втрещено го погледна.

— Моите уважения! Вие не отстъпвате на баща си!

— Неделев, винаги ли така ще закъснявате в изводите си?

— По-добре късно, отколкото никога — отвърна той и му подаде ръка.

Скарлатов разигра кратко колебание, без да прехвърли границата на неудобството за Неделев, и накрая, като въздъхна, пое студената му ръка.

— За последен път! — каза твърдо Борис.

ГЛАВА ОСМА

Месец по-късно, в един неделен ден, Скарлатов седеше в хола на вилата. Той запази Банката, но видимо остаря. Нямаше почти никаква работа. По същество тя спря кредитите, поради липса на достатъчно капитали. Приличаше му на огромен презокеански лайнер изваден върху пясъка на морския бряг, навяван от вятъра на дюните, които един ден щяха да го засипят... Чувстваше се психически и физически изчерпан. Дори не можеше да чете, въпреки свободното време. Това състояние щеше да мине и отново му предстоеше привичната дейност, но изпитваше отвращение от този ден и час. За пръв път имаше чувството, че работата за в бъдеще ще му тежи като кръст, който трябваше да носи към своята голгота до края на живота си. Същия ден следобед го посети Карасулиев. Рано или късно трябваше да се срещнат и, както винаги, Йосиф бе този, който пръв дойде. Поне щеше да има човек, с когото да пие, помисли си Борис. Напоследък пиеше сам, а това не беше добър признак. Изглежда, същото правеше и Карасулиев. Наля му в чашата мастика, а на себе си коняк. Двамата отпиха по една голяма глътка и чак тогава започнаха неприятния разговор.

— Правиш ми голяма чест, за съжаление това не намалява огромните ми загуби от твоите ходове... — каза Борис.

— Клиентите ти ще се върнат отново с влоговете си в твоята банка!

— Не аз, а ти направи така, че в тая малка страна да няма място за двете банки!

— И какво смяташ да правиш?

— Бих могъл да използвам кормилото на политиката и печата, да нажежа атмосферата, така че да направя невъзможно твоето пребиваване в България.

— Аз също мога да ги използвам не по-зле от тебе!

— Не, няма да можеш! Представи си, че в Парламента повдигнат въпроса за дейността на твоята банка, особено за сведенията от различен характер, които тя дава. Нали сам си го написал в проспекта

й? Пресата ще подемe всичко това, а тя е моя, те всички са акционери във фабриката за хартия.

— Но това е антисемитизъм!

— Да, наистина опря и до този пункт — гаден и неприятен! Това ще се отрази на твоите сънародници. Ще събереш и тяхната омраза, омразата на дребните търговци, манифактуристи, на цялата еврейска консистория, с която отношенията ти не са блестящи. В техните очи ти си ренегат, вероотстъпник, католик и те никога няма да ти простят.

— Но ти не си такъв човек!

— Аз не съм човек, Карасулиев, аз съм банкер!

— Скарлатов, ще бъда откровен и аз! Настъпват тежки времена. Бог знае кой ще оцелее... Готви се нова война, защото тоя полудял свят е решил, че само така може да решава проблемите си. В Италия има фашизъм. В Германия милитаризмът настъпва. България все повече попада в нейните сфери. А има и един Неделев. Той ще глътне и тебе, и мене. Нека не се караме и обединим усилията си! Ти си патриот, но и аз обичам България посвоему. Ще бъде фатално, ако не й помогнем да не се повлече отново по стария път!... Истина е, че аз съм свързан с английския капитал, но ти си свързан с френския, а това е добра основа за сътрудничество.

— Всичко, което каза, е така, но има само един пункт, който мога да изразя с три думи: не ти вярвам!

— Сърдиш ли се? — попита Карасулиев.

— Не е точната дума. В нашата работа говори за морал само тоя, който губи.

— И двамата платихме, но разноските платиха най-слабите.

— Да. На бойното поле останаха само военачалниците, а всичко друго е трупове. Има нещо тъжно във всичко това... А като си помислиш, че работеха над сто и трийсет частни банки! Сега на пръсти се броят...

— За стопанското разорение не ние сме виновни. Всичко стана извън нас. Кой можеше да предположи, че ще има криза!... Даже през войната стопанската активност беше десет пъти по-голяма. Щом капиталът няма оборот, той става мъртъв!

— И все пак трябва да почнем! — каза Скарлатов. — Способните хора за финансиране не са се свършили у нас. Трябва да ги издирим!

— Как? Ти нямаш свободни пари, аз също. Има един изход, но аз не съм готов за него...

— Да слеем капиталите си?

— Да. Но съм твърде привързан още към това, което сам съм създал, и не мога да надвия душата си.

— На първо време можем честно и почтено да се информираме по всички факти и сделки.

— Значи сключваме примирие?

Скарлатов се забави в отговора, но каза:

— Да, за съжаление.

Лицето на Йосиф разцъфна. Той постигна минималната си цел. Сипа си нова мастика. Успокоен донякъде, върна се и привичната му живост.

— Усмихни се, Борисе! Камък ми падна от плещите! За разлика от теб аз вярвам на думата ти. Мир на земята и благоволение между хората!...

— Доколкото разбирам, искаш да ми кажеш още нещо...

— Борисе, с какви свободни пари разполагаш в момента?

— Не знам точно. С няколко милиона.

— Можеш ли да се лишиш от тях?

— Искаш заем?

— Няма да ми дадеш!

— А защо ти е?

— За да кредитирам една великолепна сделка.

— Не мога да рискувам. Напарих се от нашите индустриалци и търговци.

— Ами ако ние двамата извършим сделката и се самокредитираме?

— Тоест, да станем ортаци?

— Не е чак толкова лошо!...

— Е?

— Смятам да се забием в петрола! Да вземем в ръцете си доставката и разпространението му у нас. Американските фирми ще ни помогнат.

— Това сериозно ли е?

— Имам думата им. Но ако не избързаме, твойт скъп Неделев ще ни отнеме сделката. Ке я апне месечината... — добави Йосиф и лицето

му доби характерния закачлив израз.

Скарлатов за пръв път се усмихна. Предложението беше блестящо и може би единственото с перспектива за печалба в този период на смъртна депресия.

— Петролът е като хляба — продължи Карасулиев. — Занапред без него няма да може! Автомобилите се увеличават, става необходимост за фабриките, за електроцентралите и най-важно — за армията!

— Съгласен! — каза Борис. — Ела утре в Банката да обсъдим въпроса.

— Не. По-добре ела у нас и по-късно вечер. Неделев е подозрителен.

— Добре.

— Нека те придружи Динев, а аз ще бъда с Фархи.

Скарлатов помисли колко старателно се е подготвил Карасулиев за срещата с него. Всеки ход бе обмислен в детайли. Изхождайки от вълчия морал на банкерите, той не се извиняваше за нищо, но предлагаше съюз, и то скрепен не с празни обещания, а със сделка от голям мащаб. Тя бе стабилна гаранция за бъдещ мир помежду им.

Йосиф много не се застоя. Той не искаше с някаква глупава реплика да развали постигнатото. Скарлатов го изпрати по алеята до изхода на вилата, където го чакаше колата. Тогава Йосиф наново го изненада. Подаде му едно пакетче.

— Това какво е?

— Анастасия ти праща сърдечни привети. Била е в Швейцария при малката Яна.

Борис опипа пакета.

— От Анастасия?

— Не. От Яна.

— Какво е?

— Сам ще видиш.

Карасулиев се качи на колата и потегли. Скарлатов се прибра във вилата. Отвори пакета. Беше малко ковъорче с избродирано нескопосано куче, което би направило чест на един примитивист. Взе картичката. С едър, закръглен, все още детски почерк Яна му пишеше: „Обичам те като това куче. Ела да ме видиш! Мъчно ми е за теб.“

Стана му тежко на душата. Там някъде, сред швейцарските планини, имаше едно малко момиче, което той бе забравил. Най-близкото същество, част от него!... Пак хвърли поглед към ковъорчето. Кучето му заприлича по-скоро на лъв.

Две седмици след това, когато успешно приключи сделката с петрола, Скарлатов уреди някои необходими неща, свързани с функционирането на Банката, и замина за Швейцария при дъщеря си Яна.

Край на книга четвърта

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.